

Juin 2025

63_b

Coline Remacle
Isabelle Detry (promotrice)
Benjamin Mine (co-promoteur)
Patrick Jeuniaux (co-promoteur)

Sociale re-integratietrajecten van terugkeerders in België. Een analyse op basis van de dossiers van justitieassistenten en de gemeenschappelijke databank.

Onderzoeksrapport

Direction opérationnelle de criminologie
Operationele directie criminologie
Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie
Institut National de Criminalistique et de Criminologie

VOORWOORD

Dit onderzoeksrapport maakt deel uit van het interdisciplinaire onderzoeksproject ‘A Holistic Restorative and Gendered Approach to Guide Returnees to their Home Country’ (REGUIDE). Dit project, gefinancierd door het onderzoeksprogramma Brain-be 2.0 van het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO)¹, had een initiële duur van vier jaar (2021-2025) en werd eenmalig met zes maanden verlengd. Het project wordt uitgevoerd door een consortium van teams van de Vrije Universiteit Brussel (VUB)², de Université Saint-Louis – Bruxelles (USL-B)³, de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven)⁴ en het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC)⁵.

Het doel van het REGUIDE-onderzoeksproject (<https://reguide.be>) was om een holistische, herstellende en genderspecifieke aanpak te ontwikkelen voor het probleem van de re-integratie van terugkeerders in de Belgische samenleving en stelde zichzelf vijf doelstellingen:

1. De oprichting van een multidisciplinair expertiselaboratorium voor de re-integratie van terugkeerders (RELAB);
2. De ontwikkeling van holistische kennis op het vlak van de re-integratie van terugkeerders in België;
3. De ontwikkeling van een duurzame herstellende aanpak voor de re-integratie van terugkeerders op basis van herstellende, educatieve en participatieve interventies;
4. De ontwikkeling van een reeks hulpmiddelen en aanbevelingen voor handhavingsinstanties, mensen op het terrein en politieke besluitvormers;
5. Het delen van de resultaten en activiteiten van het project op lokaal, regionaal, nationaal en Europees niveau.

Het onderzoeksproject is onderverdeeld in verschillende werkpakketten voor verschillende teams.⁶

Als onderdeel van WP 4. was het NICC verantwoordelijk voor de analyse van gerechtelijke praktijken gericht op de sociale re-integratie van terugkeerders.

Dit rapport vormt het resultaat van werkpakket WP 4.3.b, dat tot doel heeft verslag uit te brengen over de analyse van een steekproef van dossiers van justitieassistenten over terugkeerders en een gekwantificeerd overzicht te geven van het doelpubliek op basis van de analyse van een extractie uit een databank.

¹ Contractnr: B2/202/P3/GIDS.

² Departement Politieke wetenschappen/RHEA- Expertisecentrum Gender, Diversiteit en Intersectionaliteit; en Faculty of Psychology and Educational Sciences.

³ Centre Interdisciplinaire de Recherches en Droit Constitutionnel et Administratif/Le Séminaire interdisciplinaire d'études juridique.

⁴ Departement Antropologie - Onderzoekscentrum Interculturaliteit Migratie en Minderheden.

⁵ Operationeel bestuur Criminologie.

⁶ <https://reguide.be/theproject>.

In mei 2023 leverde het NICC een eerste deliverable (WP 4.2.) in het Nederlands en Frans dat een stand van zaken gaf van de betrokken actoren en van de bestaande procedures in het kader van de sociaal-juridische trajecten van terugkeerders in België:

- REMACLE, C., DETRY, I., JEUNIAUX, P., MINE, B., *Les parcours socio-judiciaires des returnees en Belgique : état des lieux des acteurs impliqués et des procédures mises en place*, Rapport de la recherche. Projet REGUIDE financé par la Politique scientifique fédérale (BELSPO), Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie n°55 a, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, mai 2023, 86 p.
- REMACLE, C., DETRY, I., JEUNIAUX, P., MINE, B., *De sociaaljuridische trajecten van terugkeerders in België: stand van zaken van de betrokken actoren en van de bestaande procedures*, Onderzoeksrapport. REGUIDE-onderzoeksproject gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO), Collectie van onderzoeksrapporten van Operationele directie criminologie nr. 55 b, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, mei 2023, 84 p.

Een eindrapport met de resultaten van alle werkpakketten van de consortiumteams zal aan het einde van het project beschikbaar zijn op de BELSPO-website: <https://www.belspo.be>.

DANKBETUIGINGEN

Voor dit rapport dankt het NICC de Administration Générale des Maisons de Justice (AGMJ) van de Franse Gemeenschap, de Afdeling Justitiehuisen van het Agentschap Justitie en Handhaving (AJH) van de Vlaamse Overheid en het Coördinatieorgaan voor de dreigingsanalyse (OCAD) voor hun waardevolle medewerking en voor het ter beschikking stellen van de gegevens.

Het NICC wil ook alle mensen die we hebben gecontacteerd en ontmoet hartelijk bedanken voor hun medewerking en deelname aan de focusgroepen en voor hun tijd en beschikbaarheid.

We willen ook de leden van het steuncomité bedanken voor hun interesse, zorgvuldige beoordeling en gefundeerde opmerkingen.

LIJST VAN AFKORTINGEN EN SPECIALE UITDRUKKINGEN DIE IN DIT RAPPORT WORDEN GEBRUIKT

AGMJ	Administration Générale des Maisons de Justice
AJH	Afdeling Justitiehuisen
APS	Autonome probatiestraf
AVG	Algemene verordening gegevensbescherming
AVH	Alternatief voor voorlopige hechtenis
AWS	Autonome Werkstraf
BD	Beperkte detentie
BIEX	Bijzondere Instructies Extremisme
BVV	Beknopt voorlichtingsverslag (mandaat)
CAPREV	Centre d'Aide et de Prise en charge de toute personne concernée par les Radicalismes et Extrémismes Violents
CAW	Centrum Algemeen Welzijnswerk
CeEx	Cel Extremisme (van het DG EPI)
CGG	Centra Geestelijke Gezondheidszorg
CPSD(EX)	Centrale Psychosociale Dienst Extremisme
CPSD(Ex)	Centrale Psychosociale Dienst Extremisme
DDB	Directie Detentiebeheer
DG EPI	Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen
	D-Rad: ex Specifieke vleugel van een gevangenis gewijd aan extremistische verschijnselen
ET	Elektronische toezicht
FGP	Federale Gerechtelijke Politie
Forem	Waalse overheidsdienst voor werk en opleiding
FP	Federaal Parket
FTF	Foreign Terrorist Fighter
GGB	Gemeenschappelijke Gegevensbank
HP	Haatpropagandist/-prediker
HTF	Homegrown Terrorist Fighter
IS	Islamitische Staat

IVOT	Invrijheidstelling onder toezicht
JA	Justitieassistent van de Justitieuizen (JH)
JH	Justitiehuis
KBM	Kamer tot bescherming van de maatschappij
LIVC-R	Lokale Integrale Veiligheidsce - Radicalisme
LTF	Lokale Task Force
NICC	Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie
NTF	Nationale Task Force
OCAD	Orgaan voor de Coördinatie en de Analyse van de Dreiging
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OM	Openbaar Ministerie
OR	Onderzoeksrechter
OSU	Onderbreking van de Strafuitvoering
PC	Probatiecommissie
PEN	Maatschappelijke enquête (mandaat)
PGE	Potentieel Gewelddadige Extremist
PIVC-R	Penitenciaire Integrale Veiligheidsce - Radicalisme
Plan P	Actieplan voor de aanpak van radicalisering in de gevangenissen
Plan R	Federaal plan ter bestrijding van radicalisme
PROB	Probatie (mandaat)
PSD	Psychosociale Dienst
PTH	Plaatsing in een Transitiehuis
PV	Penitenciair verlof
REA	Rechtbank van eerste aanleg
S4B	Sharia For Belgium
SAD	Service d'aide sociale aux détenus
SAJ	Service d'aide sociale aux justiciables
SIPAR	Informatiesysteem van de Justitieuizen
SUR	Strafuitvoeringsrechter
SURB	Strafuitvoeringsrechtbank
T.E.R	(Strategie) Extremisme en Terrorisme

TF	Terrorist Fighter
UV	Uitgaansvergunning
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VERA-2-R	The Violent Extremism Risk Assessment (version 2-Revised)
VI	Voorwaardelijke invrijheidstelling
VILO	Voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied
VIMG	Voorlopige invrijheidstelling op medische gronden
VLV	Voorlopige invrijheidstelling
VOV	Vrijheid onder voorwaarden
VSSE	Veiligheid van de Staat - Sûreté de l'État
VT	Veroordeelde voor terrorisme
VUB	Vrije Universiteit Brussel

INHOUDSTAFEL

Inleiding	11
I. Methodologie	15
1. Beschrijving van het verzamelde materiaal om de sociaal-juridische trajecten van terugkeerders cijfermatig te onderzoeken	15
1.1. De Gemeenschappelijke Gegevensbank (GGB)	16
1.2. Presentatie van GGB-gegevensextractie	17
1.3. De beperkingen van het materiaal	18
2. Beschrijving van het verzamelde materiaal voor een kwalitatief onderzoek naar de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders	19
2.1. De dossiers van de justitieassistenten	19
2.1.1. Selectie van de dossiers en samenstelling van de onderzoekspopulatie	19
2.1.2. Beschrijving van de steekproef	21
2.1.3. De inhoud van de dossiers van de justitieassistenten	23
2.1.4. Rapporten van de justitieassistenten	24
2.1.5. Instrumenten voor gegevensverzameling	26
2.1.6. De beperkingen van het materiaal	27
2.2. Focusgroepen	29
II. De procedures en actoren	31
1. Korte herinnering van de procedures	31
1.1. De uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf	31
1.2. Probatiemaatregelen	35
2. De verschillende actoren: rollen en missies	37
2.1. Lokale gevangenisdirecties	37
2.2. De psychosociale dienst (PSD)	38
2.3. De directie detentiebeheer (DDB)	40
2.4. De strafuitvoeringsrechtbank (SURB) en de strafuitvoeringsrechter (SUR)	41
2.5. Het Openbaar Ministerie (OM)	42
2.6. De justitiehuizen en justitieassistenten	43
2.7. Probatiecommissies (PC)	44
2.8. Het Centre d'Aide et de toute personne concernée par les Radicalismes et Extrémismes Violents (CAPREV) en het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) van Limburg	47

III.	Resultaten van de analyse van gegevens die zijn opgeslagen in de gemeenschappelijke gegevensbank	48
1.	Het bepalen van het aantal personen dat (mogelijk) het onderwerp is van een re-integratietraject in België	48
1.1.	Locatie.....	49
1.2.	Verblijfsrecht in België.....	49
1.2.1.	Personen die zich niet in België bevinden	49
1.2.2.	Personen gevestigd in België	50
2.	Juridische trajecten van personen onder FTF_cat.3.....	52
2.1.	Juridische trajecten van FTF_cat.3 niet gelokaliseerd in België (N = 27).....	52
2.2.	Juridische trajecten van FTF_cat.3 in België (N = 86).....	53
2.2.1.	Vrije personen	54
2.2.2.	Personen in voorwaardelijke vrijheid	56
2.2.3.	Personen in hechtenis.....	56
2.2.4.	Wat gebeurt er tussen terugkeer en veroordeling en vice versa?.....	58
3.	Beoordeling door het OCAD	60
3.1.	'Prioriteitsniveau' vs. 'dreigingsniveau'	61
3.2.	Beoordelingsfiches.....	63
IV.	Resultaten van de analyse van de dossiers van de justitieassistenten	65
1.	Hefbomen en obstakels in het besluitvormingsproces van professionals	65
1.1.	De invloed van de strafuitspraak op de sociaal-juridische trajecten.....	66
1.1.1.	Het jaar van terugkeer	66
1.1.2.	Verschillende sociaal-juridische trajecten in het noorden en zuiden van het land	69
1.2.	Belemmeringen voor de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders bij de uitvoering van de straffen en maatregelen	73
1.2.1.	De voortdurende zoektocht naar een geleidelijk sociaal-juridisch traject	73
1.2.2.	Specifieke redenen voor weigering en impasses	76
1.3.	De omkadering van de terugkeerders in het kader van hun sociaal-juridisch traject	81
1.3.1.	Samenwerking en synergie tussen de verschillende actoren op het terrein	82
1.3.2.	De toegevoegde waarde van specifieke ondersteunende diensten.....	87
1.3.3.	Dossiers met (te) veel ingezette tijd en middelen	88
1.3.4.	Een robuust, goed voorbereid omkaderingssysteem.....	90
1.4.	Respect, perceptie en moeilijkheden van de voorwaardelijke maatregelen en programma's	92
1.4.1.	Goede samenwerking en weinig herroepingen van maatregelen.....	92

1.4.2.	De perceptie van de maatregelen door de terugkeerders	93
1.4.3.	Specifieke problemen met voorwaardelijke programma's	96
2.	Hefbomen en obstakels in de belangrijkste dimensies van reclassering.....	100
2.1.	Familiale omgeving en sociale sfeer: tussen essentiële steun en duidelijk wantrouwen 100	
2.2.	De gezondheid: geestelijke gezondheid als grote uitdaging	108
2.3.	De professionele sfeer: het label 'terrorist' als belangrijk obstakel.....	114
2.4.	Administratieve debacles	119
	Besluit	126
	Bibliographie.....	131
	BIJLAGEN	134

LIJST VAN CIJFERS

Figuur 1 – De uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf.....	33
Figuur 2 – Procedures in de context van verzoeken voor uitvoeringsmodaliteiten.....	34
Figuur 3 – Locatie en status van FTF_CAT.3 en EX-FTF_CAT.3.....	48
Figuur 4 – Juridische trajecten van FTF-CAT.3 die niet in België verblijven.	52
Figuur 5 – Juridische trajecten van FTF-CAT.3 in België.	53
Figuur 6 – FTF_CAT.3 Algemeen overzicht van de juridische trajecten van terugkeerders die in België verblijven.	54
Figuur 7 – De personen in voorwaardelijke vrijheid - Type bevel.	56
Figuur 8 – Maatregelen ten aanzien van de terugkeerders tussen hun terugkeer en hun veroordeling.	59
Figuur 9 – Dreigingsniveau van personen in België die vrij of voorwaardelijk vrij zijn	63
Figuur 10 – Status van de veroordeelde terugkeerders met verblijf in België.....	71

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1 – Samenvatting van de steekproef van dossiers (N = 21).....	21
Tabel 2 – Nationaliteit van individuen (N = 20).....	22
Tabel 3 – Perioden van vertrek naar en terugkeer uit de conflictgebieden (N = 20).....	22
Tabel 4 – Soorten terugkeer (N = 21).	23
Tabel 5 – Verblijfsduur in het conflictgebied (N = 19).	23
Tabel 6 – Lijst van deelnemers aan de focusgroepen.	29
Tabel 7 – (Nog) opgesloten terugkeerders op 31 maart 2023.....	57
Tabel 8 – Veroordelingen (bij verstek) vóór terugkeer uit de zone (definitieve veroordelingen).	58
Tabel 9 – Veroordelingen na terugkeer uit conflictgebieden (definitieve veroordelingen).....	58
Tabel 10 – Prioriteitsniveau versus dreigingsniveau – algemeen overzicht.	61
Tabel 11 – Overzicht van terugkeerjaren en status op het moment van terugkeer.	67
Tabel 12 – Samenvatting van straffen/maatregelen volgens de taalrol van de steekproef van dossiers.....	69
Tabel 13 – Uitsplitsing van situaties van de terugkeerders in België na veroordeling.....	70

INLEIDING

Sinds 2011 zijn meer dan 5.000 Europese burgers naar het Iraaks-Syrische gebied gereisd na de verschillende opstanden tegen het huidige Syrische regime en de oprichting van de ‘Islamitische Staat’. Met 430 onderdanen die naar deze conflictgebieden vertrokken, heeft België een hoge ratio van vertrekkende mensen per aantal inwoners en een terugkeerpercentage rond het Europese gemiddelde (+/- 30%) (Psioui en Renard, 2022). De maatschappelijke gevolgen van de terugkeer van deze mensen (beter bekend als terugkeerders) naar de Belgische samenleving stellen ons land voor een aantal bijzondere uitdagingen op het vlak van justitie, veiligheid, integratie en, meer in het algemeen, democratie. De lidstaten van de Europese Unie hanteren met betrekking tot deze groep verschillende benaderingen van strafrecht, gevangenis, veiligheid en samenleving.

In het collectieve beeld in deze context beschrijft de term terugkeerder iedereen die België heeft verlaten om naar een jihadistisch conflictgebied te gaan en vervolgens naar Belgisch grondgebied is teruggekeerd. Deze opvatting verwijst min of meer naar de definitie van categorie 3 van de *Foreign Terrorist Fighters*⁷ (FTF) van het Coördinatieorgaan voor de dreigingsanalyse (OCAD) (*infra*). Er moet ook worden opgemerkt dat mensen die alleen een poging hebben gedaan om te vertrekken, niet onder deze definitie vallen en dat, hoewel de term terugkeerder ook wordt gebruikt voor kinderen, dit rapport alleen de volwassen populatie (mannen en vrouwen) bestudeert. Het jihadistisch conflictgebied (hierna *conflictgebied*) wordt gedefinieerd als “het grondgebied waarop strijd geleverd wordt om een stellingname binnen het islamitische geloof op een gewelddadige manier te propageren, op te leggen of te beschermen”⁸.

We zullen zien dat de terugkeerders die door de autoriteiten werden geïdentificeerd als buitenlandse terroristische strijders, meestal werden vervolgd en dat de autoriteiten vervolgens streng toezicht hielden op hun terugkeer. De terugkeerders worden opgevolgd door een hele reeks actoren (waaronder ook het strafrechtelijk systeem): van bewaking door de veiligheidsdiensten via de arrestatie, veroordeling en uitvoering van de rechterlijke beslissing tot de terugkeer in de maatschappij⁹.

In het kader van de antiterrorisme- en radicaliseringsprogramma's van de afgelopen jaren koos België voor een *multi-agency* aanpak. Deze aanpak omvat vroegtijdige en effectieve

⁷ Buitenlandse terroristische strijders.

⁸ Artikel 2, 6°, wet tot oprichting van de gemeenschappelijke gegevensbank “Terrorisme, Extremisme, Radicaliseringsproces” (“T.E.R.”) en tot wijziging van de wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens, de wet van 30 juli 2018 tot oprichting van lokale integrale veiligheidscellen inzake radicalisme, extremisme en terrorisme en de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *B.S.*, 16/04/2024.

⁹ In dit rapport zal regelmatig worden verwezen naar het eerste onderzoeksrapport: REMACLE, C., DETRY, I., JEUNIAUX, P., MINE, B., *De sociaaljuridische trajecten van terugkeerders in België: stand van zaken van de betrokkene actoren en van de bestaande procedures*, Onderzoeksrapport. REGUIDE-onderzoeksproject gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO), Collectie van onderzoeksrapporten van Operationele directie criminologie nr. 55 b, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, mei 2023, 84 blz.

identificatie van individuen die het risico lopen zich te ontwikkelen tot een gewelddadig radicaliseringsproces, door te pleiten voor samenwerking tussen diensten, betere informatie-uitwisseling, gezamenlijke besluitvorming en gecoördineerde inspanningen (Hardyns et al., 2021; Lewis et al., 2024). Hoewel deze aanpak in verschillende Europese landen wordt toegepast, zoals Nederland (Lenos, 2019), Zweden (Örell, 2019) en het Verenigd Koninkrijk (Chapman, 2019), verschilt de manier waarop zij zich deze aanpak hebben toegeëigend, zowel op het vlak van de aangenomen wetgeving als van de geïmplementeerde procedures en de nagestreefde doelen (Hardyns et al., 2021).

In België werd deze aanpak toegepast in het kader van de strategie voor extremisme en terrorisme (bekend als de Strategie T.E.R.), die wordt beschreven in een strategische nota getiteld ‘Een multidisciplinaire aanpak van terrorisme en extremisme’¹⁰. Voor de uitvoering van deze multi-agency aanpak werd een reeks overlegforums opgezet met als doel de acties ter plaatse beter te coördineren en een algemeen beeld van de kwestie te krijgen. Deze overlegplatforms zijn gecentraliseerd (de Nationale Taskforce (NTF) en de nationale werkgroepen) en gedecentraliseerd (de Lokale Taskforces (LTF) en de Lokale Integrale Veiligheidscellen voor radicalisme, extremisme en terrorisme (LIVC-R)) en hebben een strategische en operationele dimensie. De LIVC-R zijn de bekendste¹¹ en hebben als wettelijke doelstelling "het voorkomen van terroristische misdrijven"¹² door het voorkomen, opsporen maar ook – als onderdeel van tertiaire preventie – het bieden van een re-integratietraject voor gevallen die als het meest problematisch worden geïdentificeerd.¹³ Daarbinnen kan *casusoverleg*¹⁴ plaatsvinden, zodat de verschillende houders van het beroepsgeheim informatie over een individuele situatie kunnen uitwisselen. We zullen ook zien dat er andere formele en informele overlegfora zijn ontstaan.

Hoewel deze benadering voor alle preventieniveaus (primaire, secundaire en tertiaire) wordt overwogen, richt ons rapport zich uitsluitend op *tertiaire preventie*, die moet worden opgevat als het geheel van interventies met betrekking tot een individu of groep individuen – in dit geval de terugkeerders – na het plegen van een strafbaar feit en die als hoofddoel hebben recidive te voorkomen (Brantingham en Faust, 1976)¹⁵.

¹⁰ Zie: <https://ocad.belgium.be/wp-content/uploads/2023/10>.

¹¹ Wet van 30 juli 2018 tot oprichting van lokale integrale veiligheidscellen inzake radicalisme, extremisme en terrorisme, *B.S. 14/09/2018*.

¹² Art.2 van de wet van 30 juli 2018 tot oprichting van lokale integrale veiligheidscellen inzake radicalisme, extremisme en terrorisme. Deze bepaling moet ruim worden geïnterpreteerd, in overeenstemming met de memorie van toelichting bij artikel 458ter van het Strafwetboek.

¹³ Strategische nota: Extremisme en terrorisme. Voor een multidisciplinaire aanpak in België, <https://ocad.belgium.be/wp-content/uploads/2021/09/Strategische-Nota-Extremisme-en-Terrorisme.pdf>, blz.12.

¹⁴ Artikel 458ter van het Strafwetboek introduceert een uitzondering op het beroepsgeheim door het houden van casusoverleg toe te staan, waarvan het verklaarde doel is om informatie te kunnen uitwisselen tussen de verschillende personen met beroepsgeheim over een bepaalde zaak.

¹⁵ Tertiaire preventie onderscheidt zich van primaire preventie in het feit dat deze laatste het plegen van een strafbaar feit in een vroeg stadium wil voorkomen door in te grijpen in de omstandigheden van de omgeving – waarin individuen evolueren – die waarschijnlijk mogelijkheden creëren om strafbare feiten te plegen. Secundaire preventie op haar beurt richt zich op de vroegtijdige identificatie van individuen of een groep individuen die als risicodragers worden beschouwd om het plegen van een strafbaar feit te voorkomen.

Het doel van ons onderzoek is het identificeren van de hefbomen en obstakels in de paden naar *sociale re-integratie* van ons doelpubliek na hun veroordeling. Dit gebeurt op twee analyseniveaus: ten eerste op het niveau van de besluitvormingsprocessen van de verschillende actoren uit het strafrechtelijk systeem die betrokken zijn bij de sociaal-juridische paden en, ten tweede, op het niveau van de verschillende levenssferen van de justitiabelen.

Onze twee onderzoeksvragen zijn:

- Wat zijn de hefbomen en obstakels in de re-integratietrajecten van de terugkeerders?
- Hoe worden deze trajecten beïnvloed door de acties van de actoren uit het strafrechtelijk systeem?

Maar wat bedoelen we met *sociale re-integratie*?

In het artikel ‘Introduction aux enjeux de la réintégration sociale en matière d’extrémisme violent’¹⁶ voeren de auteurs een terminologische reflectie rond de termen *sociale re-integratie*, *sociale reclassering* en *rehabilitatie*.

Als onderdeel van het REGUIDE-project werd om verschillende redenen voor de term *re-integratie* gekozen. Deze term verwijst naar het feit dat men de kans krijgt om zich (opnieuw) geïntegreerd te voelen in de maatschappij, en omvat zowel een individuele als een collectieve dimensie. Re-integratie in de samenleving vereist acceptatie door deze laatste. Dit concept gaat dus verder dan alleen de middelen die door de sociaal-juridische actoren worden verstrekt als onderdeel van een re-integratietraject. Voor de auteurs is *sociale re-integratie* een lang proces dat wordt gekenmerkt door een overgangsperiode (tussen gevangenis en terugkeer in de maatschappij) en door ervaringen die worden opgedaan als onderdeel van deze overgang, vertrekkende van individuele dimensies (de wil van de persoon) en collectieve dimensies (acceptatie door sociale groepen). Sociale re-integratie gaat verder dan rehabilitatie- en reclasseringsprogramma's, omdat ze ook sociale kwesties omvat die de medewerking van gemeenschappen en de civiele samenleving vereist. Dit concept maakt het ook mogelijk om de terugkeer naar de maatschappij aan te pakken van terugkeerders die niet zijn behandeld door het strafrechtelijk systeem, in het bijzonder kinderen. In hoofdstuk III van dit rapport, dat gewijd is aan de resultaten van de analyse van gegevens uit de GGB, wordt de term *re-integratie* gebruikt omdat dit hoofdstuk meer in het algemeen gericht is op het identificeren van de mogelijkheid voor alle doelgroepen om duurzaam te re-integreren in de Belgische samenleving.

In de rest van de analyse, gewijd aan de dossiers van de justitieassistenten, wordt daarentegen het begrip *sociale reclassering* gebruikt, en niet *re-integratie*. Hoewel de term in de literatuur niet veel gebruikt wordt, wordt hij zeer regelmatig gebruikt door actoren uit het Belgische strafrechtelijk systeem en in juridische teksten. Voor de auteurs is dit begrip zelden gedefinieerd; het wordt over het algemeen gebruikt als een maatstaf voor recidive en dus als een marker voor het ‘slagen’ of ‘falen’ van strafinterventies (Amadio et al., 2023, p. 5). Dus

¹⁶ Amadio, N., Benbouriche, M., Domingo, B., Sarg, R., (2023). Introduction aux enjeux de la réintégration sociale en matière d’extrémisme violent. Cahiers de la sécurité et de la justice, n°58, Editions Institut des Hautes Études du ministère de l’Intérieur, 4-12.

‘l’évaluation de la réinsertion sociale d’une personne sortant de prison se réduit parfois à des critères simples comme accéder à un emploi, à un logement, poursuivre une formation ou encore pouvoir compter sur des soutiens familiaux. Si ces critères peuvent constituer des facteurs liminaires d’un risque de récidive diminué, ils en disent peu sur la place accordée à ces personnes dans la société, leurs liens avec les familles, groupes et communautés qui la composent. Ils n’en disent pas plus sur la façon dont elles ont vécu cette période dite de réinsertion et l’impact de leur trajectoire carcérale’ (Amadio et al., 2023, p. 5). Volgens deze auteurs wordt sociale reclassering vaak opgevat als het geven van toegang tot de middelen die essentieel zijn voor een leven in de maatschappij, met een essentiële rol voor werk en huisvesting. De term verwijst naar alle acties die het hoofd moeten bieden aan de bedreiging van sociaal-economische veranderingen op de sociale integratie.

Hoewel de bredere kwestie van de re-integratie van mensen die zijn veroordeeld voor terroristische misdrijven en mensen die door de autoriteiten als geradicaliseerd worden beschouwd een belangrijke maatschappelijke uitdaging vormt, blijft deze tot op heden weinig bestudeerd (Amadio et al., 2023).

Het rapport is onderverdeeld in vier secties. Ten eerste wordt de methodologie beschreven waarmee het materiaal wordt verzameld dat nodig is om de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders te analyseren, zowel voor het kwantitatieve als het kwalitatieve luik (I). Vervolgens worden de procedures en actoren gepresenteerd, met een verwijzing naar het eerste onderzoeksrapport voor meer gedetailleerde informatie (II). In een volgende sectie worden de resultaten van de analyse van de in de gemeenschappelijke gegevensbank geregistreerde gegevens weergegeven (III), gevolgd door die van de dossiers van de justitieassistenten (IV). Tot slot worden in de conclusie de bijdragen van de verschillende secties samengevat en besproken.

I. METHODOLOGIE

Uitgaande van de eerste fase van het onderzoek, die bestond uit het inventariseren van de procedures en actoren die betrokken zijn bij de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders in België (Remacle et al., 2023), is het doel van deze tweede fase het identificeren van de hefbomen en obstakels in de *trajecten voor sociale reclassering* van ons doelpubliek na hun veroordeling. Deze fase verloopt op twee analyseniveaus: enerzijds op het niveau van de besluitvormingsprocessen van de verschillende actoren uit het strafrechtelijk systeem die betrokken zijn bij de sociaal-juridische trajecten, en anderzijds op het niveau van de verschillende levenssferen van de justitiabelen (gezin, sociaal, beroepsmatig, enz.).

Het doel van deze tweede onderzoeksfase wordt weerspiegeld in de volgende twee onderzoeksvragen:

- Wat zijn de hefbomen en obstakels in de re-integratietrajecten van de terugkeerders?
- Welke invloed hebben de handelingen van de actoren uit het strafrechtelijk systeem op deze trajecten?

Het is bijgevolg een poging om inzicht te krijgen in de sociale reacties en hun werking, geen poging om het gedrag of de handeling zelf te begrijpen. Hiervoor werd een resoluut inductieve aanpak gehanteerd, gebaseerd op een driehoeksmeting van informatie uit drie belangrijke bronnen: een extractie van gegevens uit de Gemeenschappelijke Gegevensbank (GGB), een steekproef van dossiers van juridische medewerkers en focusgroepen.

1. Beschrijving van het verzamelde materiaal om de sociaal-juridische trajecten van terugkeerders cijfermatig te onderzoeken

Met de wens van het onderzoeksconsortium om te werken rond de problematiek van de re-integratie van terugkeerders in de Belgische samenleving, was het essentieel om vooraf te bepalen *wie* dit publiek vormde en *waar* deze mensen zich bevonden op het moment dat onze steekproef werd samengesteld.

In de strijd tegen terrorisme en het voorkomen van radicalisering (*infra*) gebruiken alle Belgische actoren uit het strafrechtelijk systeem grotendeels hetzelfde referentiekader voor de verschillende publiekscategorieën die de laatste jaren zijn ontstaan. Deze verschillende categorieën zijn vastgesteld door/in de Gemeenschappelijke Gegevensbank (hierna ‘GGB’ genoemd), het instrument dat informatie bevat over alle personen die worden gevolgd in de context van extremisme of terrorisme en dat wordt beheerd door het Coördinatieorgaan voor de dreigingsanalyse (hierna ‘OCAD’ genoemd).

1.1. De Gemeenschappelijke Gegevensbank (GGB)

De GGB werd opgericht als reactie op de terroristische dreigingen van de afgelopen decennia, meer bepaald na de aanslagen in Parijs (2015) en Brussel (2016). Ter bevordering van de samenwerking tussen de verschillende instanties wordt voor verdachten van 'terrorisme of extremisme dat tot terrorisme kan leiden' in een gegevensbank de informatie gecentraliseerd die beschikbaar is in de informatiesystemen van de verschillende zogenaamde partnerdiensten (met name het Openbaar Ministerie, de dienst vreemdelingenzaken, de gemeentelijke autoriteiten, de inlichtingendiensten en de politie).

De gegevensbank is onderverdeeld in verschillende categorieën (namelijk Terrorist Fighters (TF's), Haatpropagandisten (HP's), Potentieel Gewelddadige Extremisten (PGE's), Veroordeelden voor terrorisme (VT's)). Deze categorieën komen overeen met de verschillende profielen die door verschillende opeenvolgende koninklijke besluiten zijn gekenmerkt als *op te volgen*¹⁷. Binnen de categorie Terrorist Fighters wordt onderscheid gemaakt tussen Foreign Terrorist Fighters (FTF's) en Homegrown Terrorist Fighters (HTF's). De terugkeerders vallen in de categorie FTF's, namelijk "personen die in België verblijven of verbleven hebben, die al dan niet de Belgische nationaliteit bezitten en die zich, met het oog om zich bij terroristische groeperingen aan te sluiten of deze actief of passief steun te verlenen [...] zijn naar België onderweg of naar België teruggekeerd na afgereisd te zijn naar een jihadistische conflictzone"¹⁸. En meer specifiek, in subcategorie 3, "personen die op weg zijn naar België of die terugkeren naar België na een reis naar een jihadistisch conflictgebied". Dit omvat niet de mensen die hebben geprobeerd te vertrekken; deze vallen onder subcategorie 4.

Het monitoren van individuen in de GGB wordt georganiseerd rond twee belangrijke variabelen: enerzijds het dreigingsniveau dat door het OCAD aan het individu wordt toegekend op basis van de informatie waarover het OCAD beschikt (Thomas, 2024), en anderzijds de bepaling van de entiteit die nodig is om het individu vanwege zijn profiel te monitoren (de zogenaamde 'prioriteit'-variabele).

Er zijn vier dreigingsniveaus: (1) 'laag', (2) 'gemiddeld', (3) 'ernstig' en (4) 'zeer ernstig'. Twee opeenvolgende beoordelingen op niveau 1 (d.w.z. 'laag') leiden ertoe dat de persoon uit deze subcategorie uit de GGB wordt verwijderd.

De situatie van de persoon wordt in de gaten gehouden door overlegplatforms, die ofwel een Lokale Taskforce (hierna LTF) ofwel een Lokale Integrale Veiligheidscellen voor radicalisme (hierna LIVC-R) kunnen zijn. In sommige gevallen kan de monitoring door beide platforms parallel worden uitgevoerd. De LTF's zijn op het gebied van wetshandhaving en veiligheid het zenuwcentrum van de Strategie T.E.R. Zij vormen het netwerk waar de veiligheidsdiensten

¹⁷ Zie Detry et al. voor meer informatie over de evolutie van de categorieën mensen van wie de informatie is opgenomen in de GGB. (2021).

¹⁸ Artikel 2, 7° van de Wet tot oprichting van de gemeenschappelijke gegevensbank "Terrorisme, Extremisme, Radicaliseringsproces" ("T.E.R.") en tot wijziging van de wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens, de wet van 30 juli 2018 tot oprichting van lokale integrale veiligheidscellen inzake radicalisme, extremisme en terrorisme en de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, B.S., 29 maart 2024.

informatie uitwisselen en specifieke gevallen bespreken. Als de situatie meer als een sociaal probleem wordt beschouwd, wordt de opvolging doorverwezen naar een LIVC-R, die meer op het preventieve niveau actief is. De veiligheidsdiensten (behalve de verbindingsofficier) nemen niet deel aan de LIVC-R's. Deze bijeenkomsten brengen lokale autoriteiten en psychosociale en welzijnsdiensten samen. De verbindingsofficier woont LIVC-R- en LFT-vergaderingen bij en zorgt voor de overdracht van informatie tussen deze twee platforms.

Concreet hangt in de gemeenschappelijke gegevensbank de keuze van de entiteit die de persoon zal controleren af van de graad van 'prioriteit', die kan worden onderverdeeld in vier niveaus:

- Prioriteit A Het onderzoek is aan de gang; de situatie van de persoon kan besproken worden in de LTF, maar niet alle informatie wordt noodzakelijk gedeeld met alle partners (om de vertrouwelijkheid van het onderzoek te respecteren);
- Prioriteit B De persoon wordt opgevolgd in de LTF en er wordt informatie uitgewisseld met alle partners;
- Prioriteit C De persoon wordt opgevolgd door de preventieve maatschappelijk werkers in de LIVC-R, maar de verbindingsofficier geeft informatie door aan de LTF;
- Prioriteit D De persoon bevindt zich in het buitenland.

Als er geen prioriteitsniveau is ingevoerd, vermeldt de standaardregistratie de code 'ongedefinieerd'. Het niet vaststellen van een prioriteitsniveau is voor deze categorie personen normaal gesproken niet toegestaan¹⁹.

1.2. Presentatie van GGB-gegevensextractie

De numerieke analyse is gebaseerd op een extractie van de gegevens die op 31 maart 2023 in de GGB zijn geregistreerd onder de categorie FTF_Cat.3., en op een anonieme lijst van alle personen die op enig moment sinds de oprichting van de GGB onder deze categorie zijn geregistreerd en van wie het dossier sindsdien is gearchiveerd.

De toegang tot de GGB is strikt gereguleerd en beperkt, maar het OCAD en zijn partners staan niet afwijzend tegenover het idee van een externe, wetenschappelijke kijk op hun werk, zeker wat het gebruik van de GGB betreft²⁰. Hiertoe werd een kaderprotocol voor gegevensverwerking overeengekomen tussen het OCAD en het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), conform de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

De gegevens met betrekking tot de 113 personen die op 31 maart 2023 geregistreerd waren, werden doorgestuurd in de vorm van afzonderlijke HTML-bestanden²¹ met betrekking tot (1)

¹⁹ Interview met een OCAD-lid, 19 september 2023.

²⁰ Artikel 162 van de wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens.

²¹ Hyper Text Mark-up-taal.

sociaal-demografische gegevens (geboortedatum en -plaats, nationaliteit(en), woonplaats, dreigingsniveau) (2) met betrekking tot detentie (datum van detentie, gevangenisinstelling) en (3) maatregelen (zowel gerechtelijke als administratieve) alsook (4) beoordelingsfiches van de dreiging. Een laatste dossier, getiteld 'tekst', bevat een verslag van alle interventies, met name politie-interventies, met betrekking tot de betrokken persoon.

Het OCAD verstrekke ook een niet-nominatieve lijst van mensen die in het verleden onder deze categorie van de GGB geregistreerd waren, maar die er ondertussen, op 31 maart 2023, uit verwijderd waren (omdat ze overleden waren of omdat hun dreigingsniveau gedurende twee opeenvolgende beoordelingen als laag (niveau 1) werd beschouwd). Over deze personen zijn de gegevens veel beperkter. Deze lijst bevat slechts zeer beknopte informatie over de persoon (datum van terugkeer, geslacht, nationaliteit, levend/overleden), de entiteit die de persoon volgde (LTF, locatie) en de data van opname in de GGB (creatiedatum van het record en archiveringsdatum van het record).

Al deze informatie werd ter analyse verzameld en per individu geherstructureerd in een Excel-bestand.

1.3. De beperkingen van het materiaal

Er moet op worden gewezen dat de GGB, en dus in dit geval de gegevens die zijn doorgegeven en waarop de analyse is gebaseerd, alleen niet-geclassificeerde informatie bevat²². In het kader van de werkzaamheden van de inlichtingendiensten waarmee het OCAD samenwerkt, kan het om verschillende redenen noodzakelijk zijn om informatie te beschermen, bijvoorbeeld wanneer de publicatie van bepaalde informatie een of meer bronnen of een lopend gerechtelijk onderzoek in gevaar zou kunnen brengen. Het is ook een kwestie van het beschermen van de rechten van het individu, voor zover de informatie nog niet officieel is bevestigd²³. Dit soort informatie wordt bestempeld als 'geclassificeerd', wat betekent dat de toegang ertoe wordt voorbehouden aan bepaalde specifieke actoren, zoals het OCAD, die deze informatie gebruiken bij de uitvoering van hun taken.

Naast het feit dat de doorgegeven informatie slechts een beperkt deel uitmaakt van de totale informatie waarover de autoriteiten beschikken, is de informatie in de GGB niet altijd gemakkelijk te interpreteren, vanwege de dubbelzinnigheid of omdat ze ontbreekt. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de verblijfsstatus van de persoon in België. In elk geval geven ze alleen de situatie weer op het moment van gegevensextractie²⁴. De resultaten kunnen daarom alleen worden beschouwd als een interpretatie door het NICC van de gegevens die op een

²² Artikel 2, 13° Wet tot oprichting van de gemeenschappelijke gegevensbank "Terrorisme, Extremisme, Radicaliseringsproces" ("T.E.R.") en tot wijziging van de wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens, de wet van 30 juli 2018 tot oprichting van lokale integrale veiligheidscellen inzake radicalisme, extremisme en terrorisme en de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *B.S.*, 16 april 2024.

²³ <https://www.vsse.be/nl/hoe-we-werken/van-informatie-tot-inlichting/classificatie-van-informatie>.

²⁴ We weten niet precies op welke datum de gegevensextractie door de OCAD-diensten werd uitgevoerd. Dit gebeurde waarschijnlijk dicht bij de datum waarop de gegevens naar onze dienst werden gestuurd (31 maart 2023).

bepaald moment door het OCAD werden doorgegeven. Wel waren er regelmatige uitwisselingen met het OCAD om controles uit te voeren, de gegevens beter te begrijpen en zeker te zijn van plausibele interpretaties.

2. Beschrijving van het verzamelde materiaal voor een kwalitatief onderzoek naar de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders

Op basis van de bronnen en het materiaal dat hieronder wordt gepresenteerd, hebben we gekozen voor een aanpak volgens de principes van algemene inductieve analyse. Dit laatste wordt gedefinieerd als ‘un ensemble de procédures systématiques permettant de traiter des données qualitatives, ces procédures étant essentiellement guidées par les objectifs de recherche. Elle s’appuie sur différentes stratégies utilisant prioritairement la lecture détaillée des données brutes pour faire émerger des catégories à partir des interprétations du chercheur qui s’appuie sur ces données brutes’ (Blais en Martineau, 2006). Vertrekkende van het doel van het onderzoek – ter herinnering: het identificeren van de hefbomen en obstakels in de reclasseringstrajecten van terugkeerders na veroordeling – haalden we uit de ruwe gegevens de relevante informatie om dit doel te bereiken. Dit gebeurde met behulp van onze instrumenten voor gegevensverzameling (2.1.5.). Onze ruwe gegevens zijn afkomstig uit twee bronnen: een steekproef van dossiers van de justitieassistenten (2.1.) en focusgroepen (2.2.). Vervolgens werden beide bronnen onderworpen aan een geïntegreerde analyse.

2.1. De dossiers van de justitieassistenten

De dossiers van de justitieassistenten hebben als voordeel dat ze allerlei documenten omvatten van een reeks actoren die betrokken zijn bij het sociaal-juridische proces, dat ze betrekking hebben op de fase na de veroordeling en tegelijk informatie bevatten over eerdere fasen, en ook dat ze een beeld van het traject over meerdere jaren geven. De analyse van de gegevens van de GGV bevestigde dit voordeel, aangezien hieruit blijkt dat een vijftigtal mensen die werden geïdentificeerd als terugkeerders, op een bepaald punt in hun sociaal-juridische traject werden of worden opgevolgd door de justitiehuizen.

2.1.1. Selectie van de dossiers en samenstelling van de onderzoekspopulatie

Parallel met de actie van het OCAD vond een preconsultatie plaats van de dossiers van de justitieassistenten met als doel om de samenstellende documenten en de informatie daarin te identificeren (2.1.3.). Op basis van verschillende criteria (*infra*) werden in het najaar van 2022 21 aanvragen geselecteerd (10 Nederlandstalige en 11 Franstalige).

Selectie van de Nederlandstalige dossiers

Er werd geen speciale selectie gemaakt voor de dossiers van de Nederlandstalige justitiehuizen. Het Agentschap Justitie en Handhaving bezorgde ons namelijk alle dossiers van terugkeerders die het tot oktober 2022 moest behandelen, wat neerkomt op 11 dossiers. Deze dossiers werden ons elektronisch toegestuurd op een versleutelde USB-sleutel en we zullen zien dat ze meer documenten bevatten dan de Franstalige dossiers. Er moet worden opgemerkt dat we bij het

bestuderen van de dossiers vaststelden dat één ervan betrekking had op een persoon die geclassificeerd was als FTF_cat.4 en niet als FTF_cat.3. Daarom hebben we deze uit de steekproef verwijderd. We hebben dus 10 Nederlandstalige dossiers van 5 mannen en 5 vrouwen.

Selectie van de Franstalige dossiers

Voor de Franstalige dossiers stuurde de *Administration générale des maisons de justice* (hierna ‘AGMJ’) ons in eerste instantie een lijst van alle mandaten die binnen de AGMJ waren geopend voor personen uit de categorie FTF_cat.3.

Er moet op worden gewezen dat een *dossier* bij de *Maisons de Justice* overeenkomt met een mandaat, d.w.z. de toewijzing van een mandaat dat door een justitieassistent moet worden behandeld. Eenzelfde persoon kan voorkomen in verschillende dossiers die niet noodzakelijk door dezelfde justitieassistent worden behandeld, aangezien ze over het algemeen werken volgens het type mandaat. Voor onze analyse verwijst de term *dossier* echter niet naar een afzonderlijk mandaat, maar naar alle mandaten die voor eenzelfde persoon zijn geopend. De in dit onderzoek gebruikte meeteenheid is het individu, niet het mandaat. In onze terminologie – die verschilt van de terminologie die wordt gebruikt door de justitiehuizen – verwijst het woord *dossier* bijgevolg naar alle interventies (d.w.z. mandaten) met betrekking tot een en dezelfde persoon.

De lijst die aanvankelijk door AGMJ was ingediend, bevatte mandaten voor 37 personen. Het doel was om er 11 te selecteren, om zo even veel dossiers als aan Nederlandstalige kant te analyseren²⁵. Voor onze selectie werkten we op basis van eliminatie.

De volgende criteria werden vastgesteld:

- 1e criterium: behoud alle personen met een lopend mandaat.
- 2e criterium: verwijder de mandaten voor een niet-terroristisch misdrijf. Dit zijn personen die zijn gecategoriseerd als FTF 3, maar die om een andere reden in de gaten werden of worden gehouden door de justitiehuizen.
- 3e criterium: verwijder de personen die alleen een mandaat voor een maatschappelijk onderzoek hebben. Dit zijn over het algemeen personen die nog steeds in detentie zitten of die in detentie hebben gezeten zonder een ander bevel van het justitiehuis dan dit maatschappelijk onderzoek. Daarom bevatten deze dossiers alleen het rapport van het maatschappelijk onderzoek, wat niet voldoende is voor een analyse.
- 4e criterium: verwijder de personen die nog steeds in detentie zitten. Deze personen zijn opgenomen in de mandaten van de justitiehuizen, ofwel omdat er een verzoek werd ingediend voor een maatschappelijk onderzoek, ofwel omdat er na de periode van detentie een probatiemandaat (probatie-uitstel) gepland is. Dit mandaat is al ‘actief’ in

²⁵ Aanvankelijk was het de bedoeling om 10 dossiers in elke taalrol te analyseren.

de justitiehuisen terwijl de persoon zich nog in detentie bevindt. In België begint de probatieperiode namelijk op de datum waarop het vonnis wordt uitgesproken.

- 5e criterium: bewaar de dossiers waarvoor alle mandaten beschikbaar waren. Van de resterende dossiers gaven we voorrang aan die waarvoor alle mandaten betreffende een persoon beschikbaar waren. Aan Franstalige kant zijn papieren dossiers nog steeds de norm, die vijf jaar na het einde van het mandaat worden vernietigd. Voor sommige dossiers was bijvoorbeeld het PROB-mandaat beschikbaar, maar was het ADP-mandaat al vernietigd.

Na deze eerste selectiefase maakten we een keuze op basis van twee belangrijke criteria: het behoud van het genderevenwicht en het behoud van de drie zaken die door de Waalse justitiehuisen worden behandeld, aangezien de overgrote meerderheid van de Franstalige zaken door het Brusselse justitiehuis wordt of werd behandeld.

2.1.2. Beschrijving van de steekproef

De steekproef bestaat dus uit 21 dossiers, 10 Nederlandstalige en 11 Franstalige. Er zijn 10 vrouwen en 11 mannen. Ze bevatten verschillende mandaten (*Tabel 1*). Om de anonimiteit van de betrokkenen zoveel mogelijk te waarborgen, beperkt deze tabel zich tot deze informatie. Andere informatie over de steekproef wordt in de tekst hieronder gepresenteerd.

Tabel 1 – Samenvatting van de steekproef van dossiers (N = 21).

	NL - FR	GENRE	TYPE MANDAAT
1	FR	♂	PEN - PEN - ET
2	FR	♀	PROB
3	FR	♂	AVH - PEN - PROB - PEN - PEN
4	NL	♂	AVH - PROB
5	FR	♂	AVH - PROB
6	FR	♀	VLV- PROB
7	FR	♀	AVH - PROB
8	FR	♀	AVH - PROB
9	FR	♀	PROB- AVH - PROB
10	FR	♂	PROB - PEN - PEN - ET
11	FR	♂	AWS (andere feiten) PROB - PEN - PEN
12	NL	♀	PROB
13	NL	♀	PEN - BD - ET
14	NL	♀	PEN - SE - VI
15	NL	♀	SE - VOV- VLV
16	NL	♀	AVH - PROB
17	NL	♂	PEN - ET - VI
18	NL	♂	AWS (andere feiten) - ET
19	NL	♂	AVH - VOV - ET - BD
20	NL	♂	VOV - PEN - BD - ET - VI
21	NL	♂	VOV - PEN - PEN - ET

De mediane leeftijd van onze steekproef is 27 jaar, waarbij het geslacht geen invloed heeft. Met andere woorden, mannen en vrouwen hebben dezelfde mediane leeftijd. De laagste is 19 en de hoogste 49. De gemiddelde leeftijd is 28,9 jaar, het geslacht heeft geen invloed op dit gemiddelde. Er wordt gekeken naar de leeftijd op het moment van de eerste rechterlijke beslissing over de grond van de zaak.

Van de 21 personen in onze steekproef hebben of hadden er 19 de **Belgische nationaliteit**, wat betekent dat sommigen een dubbele nationaliteit kunnen of konden hebben. Eén persoon (♂) heeft niet de Belgische nationaliteit. Voor één persoon (♂) in onze steekproef is geen informatie over de nationaliteit beschikbaar (*Tabel 2*).

Van drie personen werd de nationaliteit in de loop van hun sociaal-juridische traject ingetrokken door het Federaal Parket. Twee personen (1 ♂ en 1 ♀) verloren hun nationaliteit, één behield deze (♂). Bovendien werd van de persoon zonder de Belgische nationaliteit het verblijfsrecht ingetrokken (♂).

Tabel 2 – Nationaliteit van individuen (N = 20).

Belgische nationaliteit	Aantal personen (N = 20) + geslacht
Hebben de Belgische nationaliteit	19 waarvan 10 ♀ en 9 ♂
Hebben niet de Belgische nationaliteit	1 ♂

Wat betreft de **perioden van vertrek** vertrok de overgrote meerderheid van de mensen vóór augustus 2015 naar de conflictgebieden; één persoon (♀) vertrok in september 2016. Er moet worden opgemerkt dat de Belgische gerechtelijke en veiligheidsautoriteiten na eind 2016 geen vertrekken meer registreerden. Het is interessant om op te merken dat vrouwen over het algemeen later naar de conflictgebieden vertrokken dan mannen (Remacle et al., 2022), maar bij deze steekproef werd dit niet vastgesteld.

Wat de **periode van terugkeer** betreft, keerde de helft van de mensen uit de steekproef vóór september 2015 terug naar België. De meerderheid van hen waren mannen (9 van de 10). De meerderheid van de vrouwen keerde terug na 2016 (9 van de 10). *De facto* verbleven zij langer in conflictgebieden dan de mannen (*infra*)²⁶. Voor één persoon is er in onze steekproef geen informatie beschikbaar over de vertrek- en terugkeerperiode (♂) (*Tabel 3*). We zullen in de analyse zien dat het jaar van terugkeer een beslissende variabele bleek te zijn in de algemene aanpak van de dossiers van de terugkeerders (*infra* hoofdstuk IV, 1.1.1).

Tabel 3 – Perioden van vertrek naar en terugkeer uit de conflictgebieden (N = 20).

Perioden van vertrek	Aantal personen (N = 20) + geslacht
Oktober 2012 - augustus 2015	19 waarvan 9 ♀ en 10 ♂
September 2016	1 ♀
Terugkeerperioden	Aantal personen (N = 20) + geslacht

²⁶ Het is belangrijk erop te wijzen dat buiten deze steekproef analyse van de GGB-extractie aantoonde dat sommige mannen een langere verblijfsduur hebben dan sommige vrouwen omdat ze geen toestemming kregen van de autoriteiten om terug te keren naar Belgisch grondgebied en er geen uitleveringsverzoeken zijn, maar wel vonnissen met intrekking van de Belgische nationaliteit.

April 2013 - september 2015	10 waaronder 1 ♀ en 9 ♂
Juni 2016 - november 2017	5 waaronder 4 ♀ en 1 ♂
November 2019 - juli 2021	5 ♀

In onze steekproef worden de **verschillende soorten van terugkeer** (*infra* hoofdstuk IV, 1.1.1.) geïdentificeerd en als volgt verdeeld (*Tabel 4*). Aangezien deze soorten terugkeer overeenkomen met specifieke tijdsbestekken, kunnen we logischerwijs vaststellen dat de meerderheid van de mannen autonoom terugkeerde, aangezien de meeste mannen eerder terugkeerden dan de vrouwen (*supra*). Deze resultaten weerspiegelen ook het standpunt van de overheid dat hun onderdanen, zeker mannen, niet mogen terugkeren.

Tabel 4 – Soorten terugkeer (N = 21).

Type terugkeer	Aantal personen (N = 21) + geslacht
Autonome terugkeer	11 waarvan 1 ♀ en 10 ♂
Zogenaamde begeleide terugkeer	8 waarvan 7 ♀ en 1 ♂
Repatriëringen	2 ♀

De duur van het verblijf in een conflictgebied varieert van drie weken tot zeven jaar. Het is belangrijk om te benadrukken dat deze termijnen niet altijd gemakkelijk te berekenen zijn en de nodige voorzichtigheid vergen. In twee gevallen was de informatie te vaag ('enkele weken', 'enkele maanden'). Voor de negentien andere is de verblijfsduur in het conflictgebied weergegeven in onderstaande tabel (*Tabel 5*).

Tabel 5 – Verblijfsduur in het conflictgebied (N = 19).

Duur van het verblijf in het conflictgebied	Aantal personen (N = 19) + geslacht
Minder dan of gelijk aan 6 maanden	8 waarvan 2 ♀ en 6 ♂
Tussen meer dan 6 maanden en 18 maanden	4 waarvan 1 ♀ en 3 ♂
Tussen meer dan 18 maanden en 3 jaar	2 ♀
Meer dan 6 jaren	5 ♀

Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de langste verblijven. Slechts twee vrouwen hadden een 'kort' verblijf van minder dan 3,5 maand; alle andere vrouwen in onze steekproef verbleven meerdere jaren in het conflictgebied, waarvan ze een groot deel in kampen verbleven.

De mannen in onze steekproef hadden een veel korter verblijf. Slechts één man verbleef 16 maanden in een conflictgebied; alle andere mannen in onze steekproef verbleven er minder dan 9 maanden.

2.1.3. De inhoud van de dossiers van de justitieassistenten

Hoewel de hoofdlijnen van de rapporten van de justitieassistenten in Vlaanderen en Wallonië vergelijkbaar zijn (*infra*), verschillen de beschikbare stukken in de dossiers op verschillende vlakken. Dit verschil kan verklaard worden door twee belangrijke redenen. Ten eerste verschillen de trajecten achter de dossiers. Hier komen we in de analyse op terug. Ten tweede is de digitalisering van de Franstalige dossiers nog steeds aan de gang (met name voor de probatiemandaten), waardoor bepaalde stukken van het dossier niet toegankelijk zijn. Deze ontbrekende stukken zijn niet altijd aanwezig in de papieren dossiers van de justitieassistenten,

en bovendien worden deze dossiers vijf jaar na het einde van de mandaten vernietigd. Er moet ook worden opgemerkt dat een dossier in de justitiehuisen overeenkomt met een mandaat en niet met een persoon, waardoor de informatie ook verspreid raakt.

Het dossier van een justitieassistent bestaat voornamelijk uit de volgende stukken:

- De rapporten van de justitieassistent;
- Het vonnis of de uitspraak van de hoven en rechtbanken;
- Het rechterlijk bevel (*als onderdeel van een alternatief voor een bevel tot preventieve hechtenis*) en de bevelen tot verlenging, wijziging of intrekking van de maatregel of tot wijziging van de maatregel;
- De proces-verbalen van de probatiecommissie (*als onderdeel van een probatiemandaat*);
- De beslissing(en) van de strafuitvoeringsrechtbank (*in de context van een bevel met betrekking tot een strafuitvoeringsmodaliteit*);
- De verzoeken voor de uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf door de justitiabele;
- De beslissingen van de directie detentiebeheer (hierna DDB genoemd);
- De adviezen van de directie van de penitentiaire inrichting;
- De rapporten van de PSD;
- De adviezen van het Openbaar Ministerie aan de SURB;
- De proces-verbalen van de hoorzittingen van de SURB;
- De dreigingsevaluatie van het OCAD (alleen voor justitiabelen die zijn opgenomen in de GGB);
- Een uittreksel uit het strafregister;
- (Eventueel) politierapporten (*vooral waargenomen in de context van een bevel tot alternatieve preventieve hechtenis*);
- Alle bewijsstukken bij de verslagen van de justitieassistent (bv. loonbrieven, bewijs van het zoeken naar werk en van opleiding, aanwezigheidsattesten voor psychosociale opvolging, medische attesten, enz.);
- (Eventueel) kopieën van e-mailverkeer met verschillende spelers;
- (Eventueel) handgeschreven notities van de justitieassistent.

2.1.4. Rapporten van de justitieassistenten

In het kader van de strafrechtelijke taken van de justitiehuisen worden de rapporten van de justitieassistenten opgesteld ter attentie van de opdrachtgevende instanties als onderdeel van een *opvolging*, een *maatschappelijk onderzoek* (PEN) of een *beknopt voorlichtingsrapport* (BVR). In het eerste geval is het doel van de rapporten om een stand van zaken te geven over de voortgang van de situatie van de justitiabele en de naleving van zijn of haar voorwaardelijke regelingen. In het tweede geval is het doel van de rapporten om een reeks noodzakelijke informatie van de betrokken persoon of zijn of haar naasten te verzamelen over een meer specifiek aspect van de situatie van de betrokkene, met als doel om de opdrachtgevende instantie te helpen bij het nemen van een beslissing.

In de bestudeerde gevallen kan de opdrachtgevende instantie door verschillende actoren worden belichaamd: hetzij door de onderzoeksrechter (bv. in het kader van een alternatieve maatregel voor preventieve hechtenis), hetzij door de probatiecommissie (bv. in het kader van een probatie-uitstel of een probatieopschorting van de strafuitspraak), hetzij door de strafuitvoeringsrechtbank (SURB) of door de strafuitvoeringsrechter (SUR) (bv. in het kader van een maatregel van elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling, beperkte detentie, enz.) In de context van mandaten met betrekking tot een *maatschappelijk onderzoek* of een *beknopt voorlichtingsrapport* kan de opdrachtgevende instantie ook de directeur zijn van de gevangenis waar de betrokken persoon in detentie wordt gehouden.

De rapporten van de justitieassistenten worden opgesteld in de vorm van een standaardoverzicht (*Bijlage 1*), dat aan beide zijden van de taalgrens hetzelfde is.

Hoewel de naam van het rapport varieert gedurende het proces van de justitiabele, is het kader altijd hetzelfde. Het eerste rapport wordt het ‘behandelingsverslag’ genoemd. Het volgende rapport, bekend als het ‘rapport van het opvolgingsplan’, besteedt speciale aandacht aan de uitleg die de justitiabele kreeg van de justitieassistent over de voorwaardelijke maatregel. De justitieassistent moet namelijk de betekenis van de voorwaarden uitleggen aan de justitiabele en deze contextualisering van de maatregel aan de opdrachtgevende instantie bevestigen. De ‘evolutierapporten’ en ‘meldingsrapporten’ worden gebruikt tijdens het hele opvolgingsproces. Zoals hun respectievelijke namen aangeven, rapporteert het eerste over de evolutie van de opvolging van de persoon en de tweede over eventuele veranderingen in situatie (verandering van adres, geboorte van een kind, enz.), evenals het niet nakomen van de voorwaardelijke afspraken of eventuele problemen met de opvolging. Het laatste rapport is het ‘afsluitende rapport’. Dit wordt aan het einde van het mandaat opgesteld om de balans op te maken en aan te geven dat de opvolging is beëindigd.

De rapporten bestaan uit vier delen:

- A. *Informatiebronnen*: Dit eerste deel bevat zeer feitelijke informatie over de behandeling van het mandaat door de justitieassistent in de vorm van een lijst van taken die deze laatste op een bepaalde datum heeft uitgevoerd. Het rapport biedt in één oogopslag een overzicht van de voortgang van het mandaat en de stappen van de justitieassistent. In dit deel worden ook gesprekken met andere belanghebbenden vermeld. Deze informatie wordt in de verschillende versies van de rapporten bijgewerkt en wordt rechtstreeks gegenereerd door de SIPAR IT-tool, waarin de justitieassistent al zijn of haar handelingen moet registreren (Jonckheere, 2009).
- B. *Relevante informatie met betrekking tot de huidige situatie van de justitiabele*: de justitieassistent inventariseert de huidige situatie van de justitiabele aan de hand van informatie die meestal in punt C gedetailleerd wordt uitgelegd (*infra*).
- C. *Analyse van de gerechtelijke maatregel en de voorwaarden*: dit deel vormt het corpus van het verslag en het meest consistente deel. In elk rapport worden de wettelijke en individuele voorwaarden afzonderlijk overlopen. De justitieassistent verstrekt de

nodige informatie aan de hand waarvan kan worden gekeken of de justitiabele de voorwaarde naleeft al dan niet (meer) naleeft.

- D. *Analyse/Voorstel*: Op basis van de informatie in de punten B en C vat de justitieassistent de belangrijkste en meest relevante informatie samen en formuleert deze eventueel een beoordeling of zelfs een voorstel aan de opdrachtgevende instantie. Indien nodig informeert de justitieassistent over de volgende stappen die hij of zij van plan is te nemen als onderdeel van de opvolging. In meldingsrapporten zal de justitieassistent waarschijnlijk ook rechtstreeks een vraag stellen aan de opdrachtgevende instantie, bijvoorbeeld voor een verzoek tot wijziging van een voorwaarde.

2.1.5. Instrumenten voor gegevensverzameling

Er zijn vier instrumenten voor gegevensverzameling ontwikkeld om de nodige informatie te verzamelen uit de dossiers van de justitieassistenten:

1. *Een persoonlijke informatiefiche*

Deze fiche bevat een reeks feitelijke gegevens over de justitiabele: persoonlijke gegevens, gegevens met betrekking tot de strafrechtelijke beslissing, gegevens met betrekking tot de gevangenisstraf, gegevens met betrekking tot het dossier van de justitieassistent en andere opvolging, evenals de dreigingsbeoordeling van het OCAD. Daarnaast bevat deze fiche een samenvatting van het sociaal-juridische dossier van de persoon in de vorm van een tijdlijn met belangrijke data. Deze tijdlijn begint op de datum van vertrek naar het conflictgebied en eindigt met de laatste beschikbare informatie in het dossier dat naar de onderzoekers werd gestuurd (tot maximaal oktober 2022).

Deze persoonlijke informatiefiche wordt voor elke justitiabele ingevuld en geeft een samenvatting van één pagina van zijn of haar sociaal-juridische dossier (*Bijlage 2*).

2. *Een thematisch raster*

Het tweede instrument is een thematisch raster gebaseerd op een reeks terugkerende thema's die werden geïdentificeerd tijdens de voorafgaande raadpleging van verschillende dossiers. Het raster werd daarom ontworpen om zoveel mogelijk informatie te verzamelen, met het idee om de verschillende levenssferen van de justitiabelen te reconstrueren en te zien hoe deze in de loop der tijd zijn veranderd. Zoals eerder gezegd, is het voordeel van het werken met de dossiers van justitieassistenten dat een persoon op die manier meerdere jaren (vaak 3 tot 5 jaar) kan worden opgevolgd. Voor elke justitiabele werd een thematisch raster ingevuld met de volgende thema's:

- Persoonlijke levenssfeer (familie en omgeving)
- Professionele levenssfeer (onderwijs, werkgelegenheid en opleiding)
- Sociale en culturele sfeer (vriendschappen, liefdesrelaties, geloofsovertuiging)
- Gezondheid

- Administratieve situatie
- Omstandigheden van het vertrek naar en de terugkeer uit het conflictgebied
- Ervaring met detentie (*bij verblijf in de gevangenis*)
- Voorbereiding op vrijlating uit de gevangenis (*bij verblijf in de gevangenis*)
- Geboden ondersteuning (psychologisch, sociaal, institutionele contacten)
- De gemoedstoestand van de justitiabele
- De houding van de justitiabele ten opzichte van de feiten
- Naleving van de maatregel en houding ten opzichte van de voorwaardelijke bepaling

3. *Een chronologische samenvatting van het besluitvormingsproces*

Voor elke zaak waarin een reeks beslissingen werd genomen – voornamelijk de Nederlandstalige zaken, zoals we zullen zien in de analyse – werd een chronologisch overzicht van de verschillende beslissingen opgesteld op basis van de verschillende stukken in het dossier. Dit instrument was zeer nuttig bij het reconstrueren van een kader voor besluitvormingsprocessen. Het bevat de data van de verschillende stadia en beslissingen die werden genomen in het kader van het sociaal-juridische traject van de justitiabele, evenals een samenvatting van de adviezen, motiveringen en informatie die als relevant werden beschouwd voor het begrijpen van de context, de situatie en de onderliggende kwesties.

4. *Een Excel-bestand*

In tegenstelling tot de eerste drie instrumenten voor gegevensverzameling is dit één bestand met belangrijke informatie over de sociaal-juridische trajecten en besluitvormingsprocessen van alle personen in onze steekproef. Dit bestand geeft een overzicht van de steekproef en bevat interessante informatie die op verschillende manieren kan worden bekeken.

Het bestand bevat persoonlijke informatie (geslacht, geboortedatum, leeftijd ten tijde van het eerste vonnis, nationaliteit), informatie over het verblijf in een conflictgebied (datum van vertrek, datum van terugkeer, doorgebrachte tijd, opsluiting *in situ*, verblijf in een kamp, type terugkeer), informatie over rechterlijke beslissingen (datum van het vonnis, van de uitspraak of het bevel, jaar van het vonnis, taal, gerechtelijk arrondissement, instantie, uitgesproken straffen en maatregelen, ontneming van nationaliteit, ontneming van burgerlijke en politieke rechten, maatregel tot bevrozing van tegoeden, beroep) alsook informatie over de verschillende mandaten voor en na de veroordeling.

2.1.6. De beperkingen van het materiaal

Onderzoekers die al met rechtszaken hebben gewerkt, wijzen erop dat ze een beperkt beeld geven van het leven van de betrokkenen (Ravier, Van Praet, 2022). De rapporten van de justitieassistenten weerspiegelen hun perspectief in de specifieke context van een van hun missies. De manier waarop de dossiers worden samengesteld hangt *de facto* af van het nagestreefde doel. De rapporten van de justitieassistenten hebben als doel om verslag uit te brengen over de opvolging of het maatschappelijk onderzoek aan de opdrachtgevende instantie. Bovendien wordt de justitieassistent bij het opstellen van zijn of haar rapport en dus bij de

informatie die beschikbaar zal worden gesteld, geleid door het standaardformaat voor deze rapporten, zoals hierboven uitgelegd. Deze dossiers zijn in de eerste plaats niet bedoeld voor onderzoeksdoeleinden, wat onvermijdelijk tot valkuilen leidt voor onderzoekers die hiermee een kwestie willen bestuderen.

De aanwezige informatie in de rapporten van de justitieassistenten hangt ook sterk af van degene die deze opstelde. Waar sommige rapporten zeer gedetailleerd zijn, zijn andere laconiek of bevatten ze enkel zeer feitelijke elementen. Soms beschrijven de rapporten ook alleen de huidige situatie, zonder het verleden van de persoon te vermelden. Deze informatie kan bekend zijn bij de justitieassistent maar ontbreken in het dossier, of is soms gewoonweg niet beschikbaar. Ook de vervanging van een justitieassistent tijdens de opvolging en/of tussen opeenvolgende mandaten kan ervoor zorgen dat informatie verloren gaat.

In de Franstalige papieren dossiers in onze steekproef waren beslissingen van andere actoren uit het strafrechtelijk systeem zelden beschikbaar. Aan Nederlandstalige kant zijn er dankzij de volledige informatisering van de dossiers minder moeilijkheden, hoewel sommige stukken nog steeds ontbreken. Dit kan worden verklaard door het feit dat de documenten werden verwerkt door een tussenpersoon (*supra*). Bovendien zijn deze andere stukken uit de dossiers van de justitieassistenten ook vaker aanwezig in de Nederlandstalige dossiers omwille van het traject dat deze dossiers hebben afgelegd, waar we later op terugkomen.

Ook het feit dat de papieren dossiers van de justitieassistenten vijf jaar na het einde van het mandaat vernietigd worden, bemoeilijkt de toegang tot bepaalde informatie. In het kader van de opschortende maatregelen kon informatie worden teruggevonden in de dossiers van de betrokken probatiecommissie, die haar dossiers tien jaar bewaart.

2.2. Focusgroepen

Aan het einde van de analyse van de dossiers werden de voorlopige resultaten voorgelegd aan verschillende actoren die een rol spelen in de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders (Tabel 6).

Er werden twee focusgroepen georganiseerd (een Nederlandstalige en een Franstalige) met deze actoren om hun mening te vragen over deze eerste bevindingen en om dieper in te gaan op bepaalde punten waar er nog grijze zones waren.

Elke focusgroep duurde een halve dag en werd integraal opgenomen en getranscribeerd.

Tabel 6 – Lijst van deelnemers aan de focusgroepen

Focusgroep 1 - Franstalig	Focusgroep 2 - Nederlandstalig
- deux membres d'un tribunal d'application des peines - un membre d'une commission de probation - un membre du CAPREV - un assistant de justice - un directeur adjoint d'une maison de justice - un attaché à la DDB - un conseiller du CPSD(Ex) - un membre de la DGEPI - un membre d'une direction de prison - un fonctionnaire de police	- een lid van een strafuitvoeringsrechtbank - een lid van het CAW (verontschuldigd) - een justitie assistent - een vertegenwoordiger van de Afdeling Justitiehuisen - een attaché van de DDB - een adviseur van de CPSD(Ex) - een lid van de DGEPI - een lid van de gevangenisdirectie - een politieagent

De focusgroepen bestonden uit drie gespreksrondes rond de volgende vragen:

1. Na het zien de voorlopige resultaten van de analyse van de dossiers van de justitieassistenten, komt deze analyse volgens u overeen met uw ervaring met de dossiers van de terugkeerders? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet? Zijn er bepaalde blinde vlekken of aandachtspunten?
2. Fictief vignet:

In 2014 vertrok een Belgisch-Marokkaanse man, hoofd van een gezin in België, vanuit België naar Syrië met het oog op, naar eigen zeggen, het terugvinden van een van zijn dochters die in 2012 met haar man en kinderen naar Syrië was vertrokken. Eenmaal daar raakte hij volgens eigen zeggen verstrikt in de situatie en kon hij zijn dochter niet meer terugvinden en het Syrische grondgebied niet meer verlaten. Hij kwam in Syrië in de gevangenis terecht. Op 01/01/2015 veroordeelde de correctionele rechtbank hem bij verstek tot 5 jaar gevangenisstraf voor deelname aan de activiteiten van een terroristische groepering en ontnam hem zijn Belgische nationaliteit. In 2024 besloten de Belgische autoriteiten, onder druk van mensenrechten-NGO's, een aantal mannen te repatriëren na een risico-evaluatie ter plaatse. Hij was één van hen en werd op 10/06/2024 naar België gerepatriëerd. Bij aankomst werd hij onmiddellijk gevangen gezet op basis van zijn veroordeling bij verstek. Op advies van zijn advocaat tekende hij verzet aan tegen deze veroordeling.

Wat zou u op uw niveau invoeren? Waar zou u op letten? Zou u op dezelfde manier te werk gaan als in 2016?

3. Wat zijn volgens u de hefbomen en obstakels in de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders? Het idee is om een consensus te bereiken rond drie hefbomen en drie remmende factoren.

Ter illustratie van onze analyses werden uittreksels van informatie uit de dossiers van de justitieassistenten en uittreksels van opmerkingen tijdens de focusgroepen in dit rapport opgenomen in de vorm van cursief gedrukte verbatim's. Naar de eerste uittreksels wordt verwezen met het nummer dat aan elk dossier is toegewezen (*Tabel 1*) (bv. *dossier 15*). De tweede uittreksels worden gerangschikt volgens de taal (Nederlands of Frans) waarin de focusgroep werd gehouden (*Tabel 6*) (bv. *focusgroep 2*).

Er werd bijzondere aandacht besteed aan het anonimiseren van de dossiers van de justitieassistenten, bijvoorbeeld door informatie te verwijderen waarmee de justitiabelen zouden kunnen worden geïdentificeerd (verwijderen van de namen van de justitiabelen en andere hoofdrolspelers, locaties, enz.) In de focusgroepen wordt de anonimiteit van de deelnemers gegarandeerd door alleen te verwijzen naar het nummer van de focusgroep, zonder de functie te specificeren van de mensen die de opmerkingen maakten. Om redenen van anonimiteit worden de sprekers die in dit verslag genoemd worden, in mannelijke vorm beschreven. Uit respect voor de juistheid van de opmerkingen van de ontmoete personen en voor de informatie in de dossiers worden de uittreksels meestal in de oorspronkelijke taal weergegeven (Nederlands of Frans). Slechts enkele verbatim's zijn vertaald van het Nederlands naar het Frans, en in deze gevallen staat er tussen vierkante haakjes 'vrije vertaling uit het Nederlands'.

II. DE PROCEDURES EN ACTOREN

Als ons eerste onderzoeksrapport een inventarisatie is van de betrokken actoren en van de procedures die in het kader van de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders werden toegepast, dan is een samenvatting en geactualiseerde herinnering daarvan essentieel om het vervolg van onze analyses te begrijpen. Raadpleeg het rapport voor meer informatie.

1. Korte herinnering van de procedures

Na de uitspraak van de veroordeling en tijdens de tenuitvoerlegging ervan zijn er een aantal actoren betrokken bij het sociaal-juridische traject van de veroordeelde, met name in de volgende fasen:

- de verzoeken voor de uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf die de justitiabele tijdens de hechtenis kan indienen;
- de uitvoering van maatregelen die bij de veroordeling werden genomen - in onze steekproef van dossiers ging het om probatiemaatregelen²⁷.

1.1. De uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf

De uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf hebben betrekking op de verschillende regelingen die kunnen worden toegekend aan een persoon die tot een dergelijke straf is veroordeeld met het oog op de voorbereiding van zijn of haar sociale reclassering²⁸. Deze omvatten uitgaansvergunningen (UV), penitentiaire verloven (PV), voorlopige invrijheidstelling (VLV), plaatsing in een transitiehuis (PTH), elektronisch toezicht (ET), beperkte detentie (BD) en voorwaardelijke invrijheidstelling (VI).

De bevoegdheid om te beslissen over het al dan niet toekennen van een optie tot strafuitvoering ligt bij de Minister van Justitie (uitvoerende macht), de strafuitvoeringsrechtbank (hierna ‘SURB’ genoemd) of de strafuitvoeringsrechter (hierna ‘SUR’ genoemd) (rechterlijke macht). Het bepalen van de bevoegdheid tussen deze twee bevoegdheidsniveaus is gebaseerd op “la question de savoir si la modalité d’exécution de la peine entraine une modification de la nature de la peine” (Guillain, Nederlandt, 2022, blz. 345). Als de manier waarop de straf wordt uitgevoerd geen verandering in de aard van de straf met zich meebrengt (bv. een uitgaansvergunning), dan is de uitvoerende macht bevoegd. Als het echter een verandering in de aard van de straf met zich meebrengt (bv. voorwaardelijke invrijheidstelling), dan is het een zaak voor de rechterlijke macht.

²⁷ Merk op dat deze maatregelen wettelijk worden opgevat als modaliteiten van de veroordeling in de zin dat ze de uitspraak of uitvoering van de veroordeling kunnen beïnvloeden.

²⁸ De wettelijke bepalingen van de uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf worden voornamelijk geregeld door twee wetten: de wet betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten van 17 mei 2006, *B.S.*, 15 juni 2006; de wet van 17 mei 2006 tot oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, *B.S.*, 15 juni 2006.

Naast deze verdeling van bevoegdheden tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht, die wordt bepaald op basis van een verandering in de aard van de straf, zijn bepaalde strafuitvoeringsmodaliteiten onderverdeeld volgens de drempel van de straf, terwijl andere betrekking hebben op alle veroordeelden.

In de praktijk zijn op uitvoerend niveau de Minister van Justitie en zijn of haar gevangeniswezen bevoegd. Binnen deze laatste is het de directie detentiebeheer (DDB) die beslissingen neemt over de strafuitvoeringsmodaliteit en, in sommige gevallen, de gevangenisdirecteur (zie hieronder). Op gerechtelijk niveau zijn de bevoegdheden verdeeld tussen de SUR (één magistraat) en de SURB (een magistraat en twee bijzitters), afhankelijk van de lengte van de straf(fen). Zo is de SUR bevoegd voor personen die zijn veroordeeld tot een of meer straffen waarvan het deel dat moet worden uitgezeten drie jaar of minder bedraagt, terwijl de SURB bevoegd is voor personen die zijn veroordeeld tot een of meer straffen waarvan het deel dat moet worden uitgezeten, groter is dan drie jaar (Guillain, Nederlandt, 2022, blz. 345).

Met betrekking tot de verschillende uitvoeringsmodaliteiten voor vrijheidsstraffen en de procedures om deze aan te vragen, te weigeren of in te trekken, verwijzen we naar de vier belangrijkste wetten ter regeling van de uitvoering van vrijheidsstraffen²⁹. Terwijl de strafuitvoeringsmodaliteiten van de gerechtelijke macht een wettelijke basis hebben, worden die van de uitvoerende macht geregeld door administratieve documenten (bv. ministeriële omzendbrieven). Deze situatie is een bron van rechtsonzekerheid omdat deze documenten niet gemakkelijk toegankelijk zijn en regelmatig worden gewijzigd (Guillain, Nederlandt, 2022, blz. 349).

Hieronder een samenvatting van onze uitspraken:

- een tabel waarin de verschillende uitvoeringsmodaliteiten van vrijheidsstraffen worden samengevat, afhankelijk van de veroordeelden op wie ze betrekking hebben (drempel van de straf(fen)) en de specifieke procedures die onder de bevoegdheid van elke macht vallen (*figuur 1*);
- een vereenvoudigd schema van de procedures voor het verzoek voor de uitvoeringsmodaliteit van een vrijheidsstraf (*figuur 2*).

²⁹ Het gaat om de volgende wetten: de beginselenwet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *B.S.*, 1er februari 2005; de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *B.S.*, 15 juni 2006; de wet van 17 mei 2006 tot oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, *B.S.*, 15 juni 2006 en de wet van 23 maart 2019 betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten en van het statuut van het penitentiair personeel, *B.S.*, 11 april 2019.

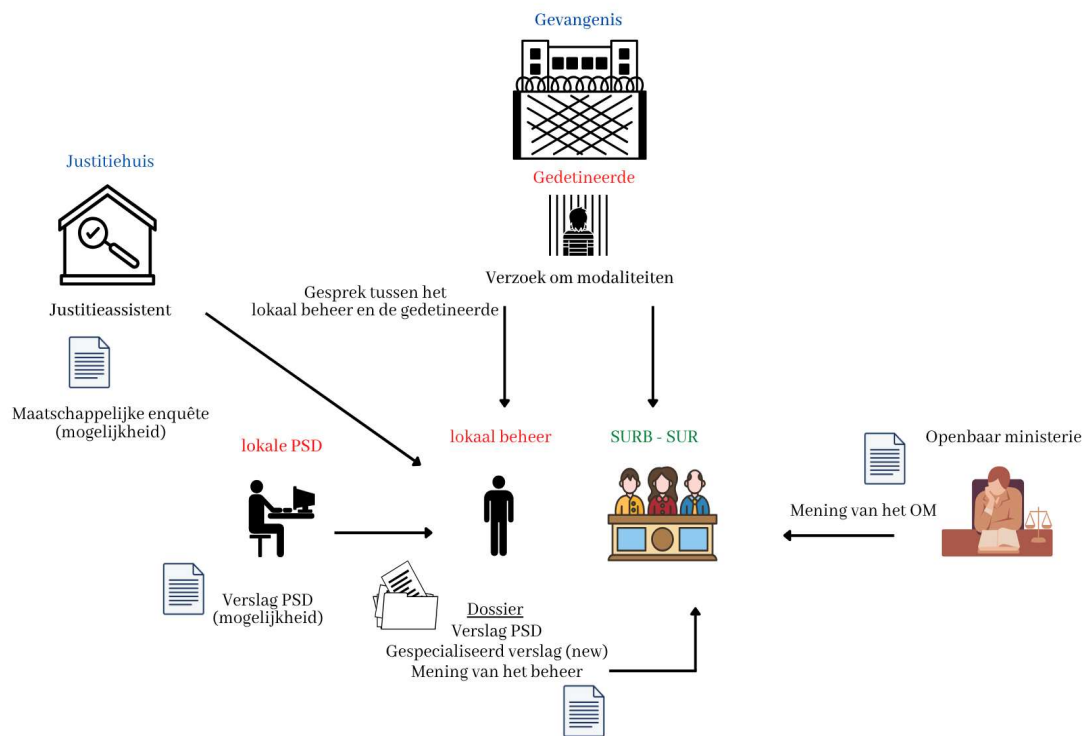
- Uitvoerende autoriteit (DDB, minister en gevangenisdirecteur)
- Bevoegdheid van de rechterlijke macht (SUR of SURB)

Alle veroordeelden (onafhankelijk van de drempelwaarde)	• Uitgangsvergunning (UV) • Pénitentiaire Verlof (PV) • Plaatsing in een Transitiehuis (PTH) • Onderbreking van de strafuivoering (OSU) • Voorlopige Invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering (VILO) • Voorlopige Invrijheidstelling voor medische redenen
Straffen onder of gelijk aan 2 jaren (sinds September 1, 2023)* SUR	• Voorlopige Invrijheidstelling (VLV) • Electronische Toezicht (ET)
Straffen over 2 jaren maar onder of gelijk aan 3 jaren (sinds September 1, 2022) SUR	• Beperkte Detentie (BD) • Electronische Toezicht (ET) • Voorwaardelijke Invrijheidstelling (VI) • Voorlopige Invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering (VILO)
Straffen over 3 jaren SURB	• Beperkte Detentie (BD) • Electronische Toezicht (ET) • Voorwaardelijke Invrijheidstelling (VI) • Voorlopige Invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering (VILO)

Bron: update van de tabel die werd voorgesteld in het kader van de opleiding: Nederlandt, O., Funck, J.-F., Sax, H., Le régime d'exécution des peines d'emprisonnement jusqu'à trois ans, Université Saint-Louis, 20 mei 2022.

Er zijn * overgangsbepalingen ingevoerd voor regelingen die vóór 1 september 2023 zijn toegekend.

Figuur 1 – De uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf

Figuur 2 – Procedures in de context van verzoeken voor uitvoeringsmodaliteiten

1.2. Probatiemaatregelen

In België omvat de reclassering de *probatiemaatregelen* die worden uitgesproken in het kader van een opschorting van de uitspraak van de straf (hierna: probatieopschorting) of een opschorting van de tenuitvoerlegging van de straf (hierna: probatie-uitstel) en de *probatiestraf* (autonome probatiestraf³⁰) (Mary, 2015).³¹

In alle dossiers van de justitieassistenten die betrekking hebben op het publiek van de terugkeerders, wordt geen op zichzelf staande probatiestraf geïdentificeerd. Deze laatste zullen in dit rapport dan ook niet worden behandeld. Het rapport zal zich dus beperken tot de probatieopschorting en probatie-uitstel; maatregelen die zijn uitgesproken ten aanzien van verschillende terugkeerders als onderdeel van hun proces voor de rechtbanken en tribunalen.

Ter herinnering: opschorting van de uitspraak van de straf of uitstel van de strafuitvoering zijn maatregelen die worden opgevat als strafmodaliteiten, in die zin dat ze waarschijnlijk van invloed zijn op de uitspraak of strafuitvoering (Guillain, Nederlandt, 2022, blz. 325). Deze maatregelen worden als ‘gewone’ maatregelen bestempeld (gewone schorsing, gewoon uitstel) of als ‘probatoire’ (probatieopschorting, probatie-uitstel). In het eerste geval zijn er geen voorwaarden verbonden aan de maatregel, terwijl in het tweede geval de justitiabele moet voldoen aan een reeks specifieke voorwaarden.

Zoals de naam al aangeeft, betekent opschorting van de strafuitspraak dat de vervolgte persoon niet wordt veroordeeld tot een straf, maar dat deze ‘zichzelf moet bewijzen’ gedurende een bepaalde periode (de proeftijd)³² en, in het geval van een probatieopschorting, onder specifieke voorwaarden waaraan moet worden voldaan en er opvolging door een justitieassistent moet gebeuren. De persoon wordt dus als schuldig beschouwd aan de overtredingen waarvan hij of zij wordt beschuldigd (schuldigverklaring), zonder dat er een straf wordt uitgesproken en onderhevig aan een proeftijd.

Het uitstel van de strafuitvoering daarentegen heeft tot gevolg dat de vervolgte persoon wordt veroordeeld tot een straf, die echter geheel of gedeeltelijk (gedeeltelijk uitstel of volledig uitstel) niet daadwerkelijk hoeft te worden uitgezeten, afhankelijk, indien probatoire, van de naleving van een reeks specifieke voorwaarden en toezicht door een justitieassistent (*infra*).

Wat betreft de specifieke voorwaarden die worden opgelegd als onderdeel van probatoire maatregelen, is de toestemming van de betrokkene vereist en moet deze zich er ook toe verbinden om deze na te leven. Deze bijzondere voorwaarden zijn onderverdeeld in wettelijk vastgelegde *algemene voorwaarden* en *individuele voorwaarden* die door de rechter worden bepaald op basis van het individuele geval.

De drie algemene en verplichte voorwaarden zijn als volgt:

³⁰ Wet van 10 april 2014 tot invoering van de probatie als autonome straf in het Strafwetboek en tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie (B.S., 19 juni 2014, in werking getreden op 1st mei 2016).

³¹ De ‘klassieke’ term *probatie* zal worden gebruikt om te verwijzen naar deze verschillende configuraties.

³² Tussen minstens één jaar en hoogstens vijf jaar.

- geen overtredingen begaan;
- een vast adres hebben en bij adreswijziging onverwijld het nieuwe adres doorgeven aan de justitieassistent die verantwoordelijk is voor de opvolging;
- gehoor geven aan dagvaardingen van de probatiecommissie en de justitieassistent die verantwoordelijk is voor de opvolging.

Wat de individuele voorwaarden betreft, zullen we bij de analyse van de dossiers zien dat de specifieke voorwaarden die werden opgelegd aan de terugkeerders en meer in het algemeen aan personen die voor terroristische misdrijven werden veroordeeld, tot verschillende problemen leidden.

De door de rechter vastgestelde proeftijd start op de datum waarop het vonnis wordt uitgesproken. In het geval van een probatie-uitstel begint het mandaat van de justitieassistent dus op het moment dat het vonnis wordt uitgesproken, zelfs als de persoon in de gevangenis zit om het vaste deel van de straf uit te zitten. In de praktijk stelt de justitieassistent over het algemeen gewoon een eerste rapport op over de behandeling van de zaak op basis van de verzamelde informatie, bijvoorbeeld uit de gevangenisregisters waaruit blijkt dat de betrokken persoon zich momenteel in hechtenis bevindt. De justitieassistent stuurt dit eerste rapport ter informatie door naar de probatiecommissie (*infra*). De justitieassistent ontmoet de persoon bij vrijlating uit de gevangenis om het opvolgingsproces aan te vatten. In het geval van een probatieopschorting is de situatie anders, omdat de persoon vrij is en de opvolging door de justitieassistent dus effectief is zodra het vonnis is uitgesproken.

Voor zaken met betrekking tot terrorisme, radicalisme en gewelddadig extremisme is een aantal maatregelen genomen om met behulp van de justitieassistent te anticiperen op de vrijlating uit de gevangenis in de detentiefase:

- het casusoverleg: overlegplatforms die een aantal spelers samenbrengen die betrokken zijn bij de zorg voor gedetineerden, met name om hen voor te bereiden op reclassering. Deze bestaan alleen aan de Nederlandstalige kant;
- het specifieke mandaat van de justitieassistent tijdens de detentie (proefproject), dat erin bestaat de justitieassistent te betrekken bij het opstellen van het reclasseringsplan en te zorgen voor de opvolging na detentie;
- De *Penitenciaire Integrale Veiligheidscellen – R (PIVC's-R)* zijn overlegplatforms binnen gevangenissen waar casusoverleg³³ kan plaatsvinden met het oog op het voorkomen van terroristische misdrijven. De rol van een PIVC-R is het opstellen van een detentie- en reclasseringsprogramma voor elke betrokken gedetineerde en dit vervolgens te monitoren.

Het gaat om recente maatregelen, waarvan sommige nog niet of slechts gedeeltelijk zijn geïmplementeerd. Uit onze analyse van de casussen zal blijken hoe deze wens om te anticiperen

³³ In de zin van artikel 458*ter* van het Strafwetboek.

en de continuïteit van de opvolging te garanderen de manier van samenwerken op het terrein heeft veranderd.

2. De verschillende actoren: rollen en missies

In de hierboven beschreven procedures zagen we dat er bij het sociaal-juridische proces na de veroordeling een aantal actoren betrokken zijn. In dit gedeelte presenteren we de verschillende actoren en belichten we de specifieke kenmerken van onze dossiers. We zullen zien dat sommige actoren rechtstreeks beslissingen nemen (besluitvormers), dat anderen advies geven ter verduidelijking van deze beslissingen (adviseurs) en dat weer anderen er gewoon voor zorgen dat de genomen beslissingen goed worden uitgevoerd of dat de terugkeerders psychosociale steun krijgen. De actoren worden zoveel mogelijk in chronologische volgorde gepresenteerd op basis van hun betrokkenheid in de trajecten, hoewel sommigen tegelijkertijd of bij meer dan één gelegenheid betrokken kunnen zijn.

2.1. Lokale gevangenisdirecties

Het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI) bestaat uit drie regionale directies (Regionale Directie Noord, Regionale Directie Zuid en Regionale Directie Centrum) onder wier gezag de zesendertig penitentiaire inrichtingen en de nieuwe detentiehuisen en transitiehuisen zijn verdeeld³⁴. Aan het hoofd van elke gevangenis staat een *lokale gevangenisdirectie* (hierna: lokale directie) die over het algemeen bestaat uit een gevangenisdirecteur en verschillende leden van de directie.

Lokale directies spelen een rol in procedures met betrekking tot de toekenning van strafuitvoeringsmodaliteiten. Zij zijn bevoegd om de partijen die verantwoordelijk zijn voor het nemen van de beslissing advies te geven over de door de veroordeelde gevraagde modaliteiten. Om hen te helpen bij het beoordelen van de te behandelen situatie, hebben de lokale directies een gesprek met de gevangene die het verzoek heeft ingediend en kunnen ze ook vertrouwen op de rapporten van de lokale psychosociale dienst (*infra*). Zij hebben ook de mogelijkheid om de justitiehuisen een *maatschappelijk onderzoek* of een *beknopt voorlichtingsrapport* (*infra*) te laten uitvoeren om bepaalde punten te verduidelijken (bijvoorbeeld de beoogde omgeving van opvang voor de uitvoeringsmodaliteit).

De dossiers van de terugkeerders vallen onder nieuwe bepalingen die zijn ingevoerd door de wet van 5 mei 2019³⁵ voor mensen die zijn veroordeeld voor misdrijven onder titel *I*ter van Boek II van het Strafwetboek (d.w.z. terroristische misdrijven) of mensen die tekenen van gewelddadig extremisme vertonen. Volgens deze bepalingen moet het dossier dat door de lokale directie moet worden samengesteld met het oog op het opstellen van haar advies in het kader van een strafuitvoeringsmodaliteit voortaan “in voorkomend geval het verslag bevatten van een dienst of persoon die gespecialiseerd is in vraagstukken in verband met terrorisme en

³⁴ DG EPI, https://justitie.belgium.be/nl/overheidsdienst_justitie/organisatie/directoraten-generaal/penitentiaire_inrichtingen, geraadpleegd op 19 november 2024.

³⁵ Wet houdende diverse bepalingen in strafzaken en inzake erediens, en tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie en van het Sociaal Strafwetboek (*B.S.*, 24 mei 2019, hierna: wet van 5 mei 2019).

gewelddadig extremisme”³⁶. Bovendien moet het advies van de lokale directie vergezeld worden door “een rapport van een dienst of persoon die gespecialiseerd is in kwesties met betrekking tot terrorisme en gewelddadig extremisme”³⁷. Bovendien moet dit advies van de lokale directie een beoordeling bevatten over de eventuele noodzaak om een aangepast ondersteuningstraject op te leggen. Voor meer informatie verwijzen we naar het eerste onderzoeksrapport.

De adviezen van de lokale directies worden opgesteld conform artikel 10 van de wet van 17 mei 2006³⁸ en volgens een gestandaardiseerd formuliermodel (*Bijlage 3*). Dit geldt ook voor alle strafuitvoeringsmodaliteiten die door de gedetineerde worden gevraagd. Alleen de opmaak kan enigszins verschillen per directie of gevangenis (Mine et al., 2013, blz. 67-70).

2.2. De psychosociale dienst (PSD)

De psychosociale dienst (PSD) valt onder de directie Strategische Ondersteuning van het DG EPI en heeft drie hiërarchische niveaus: centraal, regionaal en lokaal.

Elke gevangenis heeft een lokale PSD. De medewerkers van deze diensten moeten de vooruitgang van de veroordeelde tijdens zijn of haar detentie beoordelen op het vlak van zijn of haar vooruitzichten op sociale reclassering en rehabilitatieplan (Mine et al., 2013, p. 20). Deze beoordelingen worden vastgelegd in schriftelijke rapporten (*infra*). Therapeutische begeleiding en ondersteuning bij een reeks sociaal-administratieve procedures met het oog op sociale reclassering vallen onder de verantwoordelijkheid van externe diensten van de gemeenschappen of gewesten³⁹.

In het kader van hun opdracht zijn de lokale PSD's belast met het opstellen van rapporten. Deze hebben in de eerste plaats tot doel de door de veroordeelde voorgestelde reclasseringsvooruitzichten en de informatie waarover de PSD beschikt, concreet weer te geven (voor veroordeelden met een straf van ten hoogste drie jaar). Het tweede doel is om een deskundig advies uit te brengen aan de bevoegde macht met het oog op de besluitvorming in het kader van verzoeken voor strafuitvoeringsmodaliteiten (voor veroordeelden met een straf van meer dan drie jaar en voor geïnterneerden)⁴⁰. Er bestaan verschillende soorten rapporten afhankelijk van een aantal criteria; deze worden beschreven en gedetailleerd in een intern document van het DG EPI met de titel "PSD-instructies. Beheer van gevangenen, externe status en internering".

In het kader van zaken waarbij gedetineerden betrokken zijn die volgens het gevangeniswezen in het kader van hun detentie speciale opvolging nodig hebben met betrekking tot radicalisering, gewelddadig extremisme of terrorisme – d.w.z. mensen die veroordeeld zijn

³⁶ Artikel 147 van de wet van 5 mei 2019.

³⁷ Artikel 148, § 1, van de wet van 5 mei 2019.

³⁸ Wet van 17 mei 2006 betreffende de externerechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *B.S.*, 15 juni 2006.

³⁹ Zie. O., Nederlandt, C., Remacle (2019). L'aide sociale aux justiciables et aux détenus : un secteur invisibilisé par la complexité institutionnelle belge ? *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, nr.4, 2019, 379-423.

⁴⁰ "PSD Dienstinstructies. Gedetineerdenbeheer, extern statuut en internering. 2023".

voor terrorisme en mensen die geregistreerd staan in de GGB – moeten lokale PSD's *een specifiek rapport* opstellen. Gedetineerden die rechtstreeks betrokken zijn bij terroristische misdrijven zijn het onderwerp van een rapport met als titel: “uitgebreid rapport specifiek m.b.t. specifiek terroristische misdrijven (artikelen 135 tot 141 van het Strafwetboek)”.

Via de regionale psychosociale diensten biedt de centrale psychosociale dienst methodologische ondersteuning aan lokale PSD-medewerkers op het terrein. Ze bepaalt in het bijzonder "de methodologie, werkpraktijken, het rapportagekader en de validiteit van de instrumenten waarmee psychologen en maatschappelijk werkers moeten werken" (Mine et al., 2013, p. 20). Deze dienst organiseert ook opleidingen voor alle PSD-medewerkers.

Voor gevangenisdossiers met betrekking tot extremisme, radicalisme en terrorisme verschillen de werkprocessen tussen de verschillende niveaus van de PSD-hiërarchie enigszins van de 'klassieke' gevangenisdossiers. In 2015 werd binnen de centrale PSD zelfs een specifieke afdeling opgericht om uitsluitend toezicht te houden op deze gevallen: de Centrale Psychosociale Dienst Extremisme (hierna CPSD(Ex) genoemd)⁴¹. Zonder verder in detail te treden, hebben de regionale diensten deze dossiers dus aan deze nieuwe dienst overgelaten en hebben de lokale PSD's nieuwe procedures onder de knie moeten krijgen.

De CPSD(Ex) bestaat uit drie psychologen en een maatschappelijk werker, twee Nederlandstaligen en twee Franstaligen, die elk een gespecialiseerde opleiding hebben gevolgd (Braspenning en Jansen, 2020)⁴².

Deze dienst is verantwoordelijk voor het toezicht op de risicobeoordeling en het geven van advies over het monitoren van radicalisering en extremisme in het gevangeniswezen⁴³. De aan deze dienst toevertrouwde taken bestaan voornamelijk uit het ondersteunen en superviseren van het personeel van de lokale PSD's bij de opvolging van de dossiers van gedetineerden die als geradicaliseerd worden beschouwd, het bijdragen aan de selectie van gedetineerden die in een specifieke afdeling worden geplaatst (bv. de afdeling 'D-Rad:ex') en het verstrekken van advies aan de regionale directie en/of de directeur-generaal over het beheer van de detentie. Deze dienst voert ook andere taken uit zoals: meewerken aan de ontwikkeling en evaluatie van de 'Bijzondere Instructies Extremisme' (BIEX)⁴⁴, deelnemen aan de organisatie van opleidingen over radicalisering, extremisme en terrorisme voor gevangenispersoneel, uitleg van de werking aan externe diensten, deelnemen aan Europese projecten en het DG EPI vertegenwoordigen in verschillende Europese platforms en ten slotte meewerken aan de ontwikkeling van uittredingstrajecten in overleg met de gemeenschappen (Braspenning en Jansen, 2020).

⁴¹ Centrale Psychosociale Dienst Extremisme (CPSD(Ex)).

⁴² Dit is een tiendaagse training waarin met name de volgende punten aan bod komen: presentatie van de verschillende betrokken diensten in gevangenis en de verschillende procedures, presentatie van de radicaliseringsprocessen, uitleg over de islam en de verschillende stromingen, presentatie van de verschillende vormen van extremisme, uitleg over de werking van de verschillende bestaande platforms, training in het VERA-2-R instrument, enz.

⁴³ Volgens de BIEX van 2018.

⁴⁴ Deze missie werd voornamelijk uitgevoerd in de eerste periode na de activering van Plan P.

Een aanzienlijk deel van het dagelijkse werk van de vier leden van CPSD(Ex) is gewijd aan het ondersteunen van lokale PSD-teams. In tegenstelling tot lokale PSD-leden hebben CPSD(Ex)-leden een veiligheidsmachtiging (Braspenning en Jansen, 2020) die hen toegang geeft tot de informatie in de GGB. Bovendien kunnen in deze specifieke gevallen meerdere gedetineerden die betrokken zijn bij dezelfde zaak verspreid zitten over verschillende gevangenissen, waardoor de lokale PSD-teams niet altijd toegang hebben tot alle informatie. De CPSD(Ex) heeft daarom een globaal overzicht van deze gevangeniszaken en fungeert als verbinding tussen de lokale PSD's. In de praktijk worden alle rapporten die voor deze dossiers moeten worden opgesteld door de lokale PSD's ter beoordeling voorgelegd aan de CPSD(Ex). Het is de bedoeling dat de CPSD(Ex) kan controleren of met alle elementen van het dossier rekening is gehouden en of er geen informatie ontbreekt⁴⁵. Er is een inzagerecht en een vorm van controle op het werk van lokale PSD's over deze kwesties ingesteld, die voorheen niet bestonden. Deze situatie was voor sommigen moeilijk. Een lid van een lokale PSD wees erop dat iedereen deze dossiers nauwlettend in de gaten houdt. Hierdoor lijken lokale PSD's extra voorzichtig te moeten zijn bij het opstellen van hun rapporten, omdat ze niet altijd weten wie ze zal lezen en hoe de informatie geïnterpreteerd zal worden. Er is ook een angst dat bepaalde informatie uit zijn verband wordt gehaald.

De CPSD(Ex) is, in vergelijking met de centrale PSD voor andere gevangeniszaken, ook meer betrokken bij de gemeenschapsactoren, zowel voor de detentie als voor de opvolging na detentie.

2.3. De directie detentiebeheer (DDB)

De directie detentiebeheer (hierna DDB) staat onder het directe hiërarchische gezag van de directeur-generaal penitentiaire inrichtingen (DG EPI) en is verantwoordelijk voor "het bijdragen, in goede samenwerking met externe diensten, aan de voorbereiding van de sociale reclassering van veroordeelden, rekening houdend met hun behoeften, de belangen van slachtoffers en de bescherming van de samenleving"⁴⁶ (Mine et al., 2013, p. 22).

De DDB is onderverdeeld in twee diensten die onder het gezag van een algemeen adviseur staan:

- de dienst *interne rechtspositie* die bevoegd is voor de plaatsing en overplaatsing van gedetineerden;
- de dienst *externe rechtspositie*, die voor alle veroordeelde personen verantwoordelijk is voor het toekennen of weigeren van voorwaarden voor de strafuitvoering die onder de bevoegdheid van de minister vallen, waaronder uitgaansvergunning, penitentiair verlof, onderbreking van de strafuitvoering, enz. (*Figuur 1*). Voor dit onderzoek baseren we ons op de beslissingen van deze tweede dienst.

Deze dienst was ook verantwoordelijk voor aanvragen voor voorlopige invrijheidstelling op medische gronden voor alle veroordeelde personen, evenals aanvragen voor voorlopige

⁴⁵ Interview met een lid van de CPSD(Ex)-dienst.

⁴⁶ FOD Justitie, *Directie detentiebeheer - DDB*, Intern document van de algemene directie van de penitentiaire inrichtingen, 14 juni 2009.

invrijheidstelling, elektronisch toezicht of semi-vrijheid voor personen die tot maximaal drie jaar waren veroordeeld. Sinds 1 september 2023 zijn echter de bepalingen van de wet van 17 mei 2006 van kracht en is nu de SUR bevoegd is voor deze regelingen voor de strafuitvoeringsmodaliteit (*Figuur 1*). Er zijn overgangsregelingen ingesteld voor modaliteiten die vóór 1 september 2023 werden toegekend. Merk op dat in onze steekproef van dossiers de besluiten werden genomen vóór deze overdrachten van bevoegdheden, waardoor de DDB nog bevoegd was.

De DDB baseert haar beslissing op verschillende gemotiveerde adviezen van de lokale directie, de PSD, het Openbaar Ministerie en andere informatie waarover ze beschikt.

Wat de wettelijke bepalingen betreft, kan een modaliteit enkel worden toegekend indien de veroordeelde voldoet aan de tijdsvoorwaarden die in de wet van 17 mei 2006 zijn vastgesteld (artikelen 4, §§ 2 en 3, en 7, 1°) en indien er geen contra-indicaties zijn waaraan niet kan worden voldaan door het stellen van specifieke voorwaarden (artikelen 5, 2° en 7, 2°). Deze contra-indicaties hebben betrekking op drie aspecten: het risico om de straf niet uit te zitten, het risico om slachtoffers te hinderen en het risico om nieuwe ernstige misdrijven te plegen. De veroordeelde moet de voorwaarden aanvaarden die aan de toekenningsbeslissing kunnen worden verbonden (artikelen 5, 3° en 7, 3°). Dit omvat de algemene voorwaarde om geen nieuwe misdrijven te plegen en eventueel specifieke voorwaarden om de aanwezigheid van een of meer risico's te compenseren (artikel 11, § 3). De DDB moet haar beslissingen motiveren. Ze worden opgesteld aan de hand van een standaardformulier (*Bijlage 4*).

2.4. De strafuitvoeringsrechtbank (SURB) en de strafuitvoeringsrechter (SUR)

De strafuitvoeringsrechtbank (hierna 'SURB') neemt beslissingen over de uitvoering van vrijheidsstraffen.

De SURB's zijn een afdeling van de rechtbanken van eerste aanleg (REA) op het niveau van de vijf rechtsgebieden van de hoven van beroep. Er zijn zes SURB's (Antwerpen, Bergen, Brussel NDLS, Brussel FR, Gent en Luik) die uit meerdere kamers kunnen bestaan. Op dit moment zijn er tien strafuitvoeringsrechtbanken (SURB's), die verantwoordelijk zijn voor het nemen van beslissingen over veroordeelden, en zes Kamers ter Bescherming van de Maatschappij (KBM's), die verantwoordelijk zijn voor het toepassen van de wet op internering, voorbehouden aan geïnterneerde personen⁴⁷.

Afhankelijk van de zaak die moet worden behandeld en, meer specifiek, de strafdrempel, wordt een kamer voor strafuitvoering als volgt samengesteld:

- een strafuitvoeringsrechter (SUR) die een professionele magistraat is;
- een SUR en twee bijzitters, van wie er één gespecialiseerd is in gevangeniszaken en de andere in sociale reclassering. Dit wordt een *collegiale SURB* genoemd;

⁴⁷Personen die een misdrijf hebben gepleegd of een strafbaar feit hebben gepleegd dat de fysieke of psychologische integriteit van derden aantast of bedreigt en die op het moment van de beslissing lijden aan een geestelijke stoornis waardoor ze niet in staat zijn hun handelingen te beheersen.

- een SUR, de twee hierboven beschreven bijzitters en twee rechters van de strafrechtbank als de zaak een persoon betreft die is veroordeeld tot 30 jaar of levenslange gevangenisstraf als gevolg van een bepaling door de SUR. In dat geval spreken we van een *uitgebreide SURB*.

In de context van dit onderzoek werden de beslissingen van de SURB's genomen door collegiale strafuitvoeringsrechtbanken. Als we het dus over de SURB hebben, bedoelen we deze configuratie.

SURB-zittingen worden geleid door de beroepsmagistraat, bijgestaan door zijn of haar twee bijzitters. Het Openbaar Ministerie is aanwezig, evenals de gevangenisdirecteur, de veroordeelde en zijn of haar advocaat. Slachtoffers kunnen op verzoek worden gehoord. Als de veroordeelde persoon gedetineerd is, wordt de hoorzitting in de gevangenis gehouden. De beslissingen van de SURB's (*Bijlage 5*) moeten worden gemotiveerd en er kan geen beroep tegen worden aangetekend.

Voor straffen van drie jaar of minder is de SUR verantwoordelijk voor de voorlopige invrijheidstelling, elektronisch toezicht, beperkte detentie, voorwaardelijke invrijheidstelling, voorlopige invrijheidstelling met het oog op uitzetting en voorlopige invrijheidstelling met het oog op overlevering. (*Figuur 1*).

Voor straffen van meer dan drie jaar is de SURB bevoegd voor verzoeken om beperkte detentie, elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling, voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering of invrijheidstelling met het oog op overlevering (*Figuur 1*).

Net als de lokale directies (*supra*) zijn de SURB en de SUR onderworpen aan nieuwe bepalingen (wet van 5 mei 2019) in verband met dossiers van personen die zijn veroordeeld voor een terroristisch misdrijf of veroordeelden die tekenen van gewelddadig extremisme vertonen. Als gevolg hiervan kan de SUR nu een verplichting opleggen om een geschikt ondersteuningsprogramma te volgen als onderdeel van de straf. De SURB moet nu specifieke redenen toevoegen aan de motivering van haar beslissing (toekenning of weigering) wanneer ze afwijkt van het advies van de lokale directie of het advies van het Openbaar Ministerie, of wanneer haar beslissing om al dan niet specifieke voorwaarden op te leggen afwijkt van hun respectieve adviezen. Ten slotte moet de SURB, wanneer zij de voorwaardelijke invrijheidstelling toekent, nu in haar vonnis bepalen of de veroordeelde tijdens deze invrijheidstelling het Belgische grondgebied al dan niet mag verlaten. Als dit het geval is, moet de SURB in haar vonnis bepalen hoe lang de veroordeelde dit maximaal mag doen en hoe vaak en, indien van toepassing, of en hoe de veroordeelde het Openbaar Ministerie moet informeren vooraleer het land te verlaten. Bovendien moet de beslissing om voorwaardelijke invrijheidstelling te verlenen met toestemming om het Belgische grondgebied te verlaten, speciaal worden gemotiveerd door de SURB.

2.5. Het Openbaar Ministerie (OM)

In het kader van de strafuitvoering zorgt het openbaar ministerie ervoor dat de noodzakelijke maatregelen worden genomen met het oog op een goede uitvoering van de uitgesproken

straffen (vrijheidsstraf, elektronisch toezicht, proeftijd, werkstraf, enz.). Wanneer vrijheidsstraffen langer dan drie jaar duren, heeft ook een magistraat van het openbaar ministerie zitting in de strafuitvoeringsrechtbank⁴⁸.

In het kader van verzoeken voor strafuitvoeringsmodaliteiten geeft het Openbaar Ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank ook adviezen (*Bijlage 6*) overeenkomstig de bepalingen van de wet van 17 mei 2006. Binnen een maand na ontvangst van het advies van de lokale directie stelt het Openbaar Ministerie een gemotiveerd advies op, stuurt het door naar de strafuitvoeringsrechtbank en stuurt een kopie naar de veroordeelde en de lokale directie (artikel 51). Net als de lokale directie en de DDP onderzoekt het de wettelijke contra-indicaties (*supra*).

Wanneer de gevraagde voorwaarden onder de bevoegdheid van de uitvoerende macht vallen, wordt de procureur des Konings door de minister of diens afgevaardigde (DDP) op de hoogte gebracht van een reeks genomen beslissingen (met name inzake de toekenning van uitgaansvergunningen en penitentiaire verlopen, in geval van niet-naleving van de voorwaarden, in geval van onderbreking van de uitvoering van een straf of in geval van voorlopige aanhouding). De procureur des Konings kan ook aan de minister of diens afgevaardigde voorstellen om de bijzondere voorwaarden (*supra*) die kunnen worden opgelegd in het kader van de toekenning van een strafuitvoeringsmodaliteit, aan te passen.

Als onderdeel van de probatiemaatregelen ziet het Openbaar Ministerie ook toe op de naleving van de voorwaarden die door de rechter zijn opgelegd. Het is aanwezig bij vergaderingen van de probatiecommissie en heeft een adviserende stem (*infra*).

2.6. De justitiehuisen en justitieassistenten

Na de zesde staatshervorming van 2014 werd de bevoegdheid van de justitiehuisen geregionaliseerd, waardoor ze van de federale staat naar de gemeenschappen werd overgeheveld. Sindsdien vallen de 13 Franstalige justitiehuisen onder de *Administration Générale des Maisons de Justice* (AGMJ) van de Franse Gemeenschap, maken de 14 Nederlandstalige justitiehuisen nu deel uit van het Agentschap Justitie en Handhaving voor de Vlaamse Gemeenschap en voert het justitiehuis van Eupen de taken uit voor de Duitstalige Gemeenschap.

De justitiehuisen zijn betrokken bij het sociaal-juridische proces, zowel vóór het vonnis (de pre-sententiële fase) als na het definitieve vonnis (de post-sententiële fase).

Als onderdeel van hun taken in strafzaken⁴⁹ vervullen de justitiehuisen een opvolgingsrol voor justitiabelen die reeds veroordeeld zijn of in voorarrest zitten en die een straf of maatregel moeten ondergaan anders dan een vrijheidsstraf of in aanvulling op een straf (bijvoorbeeld als onderdeel van een strafuitvoeringsmodaliteit). Ze worden gewoonlijk ‘alternatieve straffen en

⁴⁸ <https://www.om-mp.be/nl/over-om/taken-opdrachten/#3>.

⁴⁹ De justitiehuisen hebben ook andere missies, zoals civiele missies en de opvang van slachtoffers. Zie voor meer informatie bijvoorbeeld: <https://www.maisonsdejustice.be/> en <https://www.vlaanderen.be/agentschap-justitie-en-handhaving>.

maatregelen' of 'gemeenschapsstraffen en -maatregelen' genoemd, wat aangeeft dat ze buiten de gevangenisomgeving plaatsvinden. Deze omvatten alternatieven voor voorlopige hechtenis (AVH), autonome werkstraffen (AWS), autonome probatiestrafpen (APS), probatiemaatregelen, voorwaardelijke invrijheidstelling (VI), voorlopige invrijheidstelling (VLV), elektronisch toezicht (ET), beperkte detentie (BD), enz.

In zowel de fase vóór als na de veroordeling kunnen de justitiehuizen ook rapporten opstellen op verzoek van een gerechtelijke instantie (bv. onderzoeksrechter) of administratieve instantie (bv. gevangenisdirecteur), met als doel de verzoeker te informeren met het oog op het nemen van een beslissing. Dit zijn de *maatschappelijke onderzoeken* en *beknopte voorlichtingsrapporten*. De eerste hebben tot doel de feiten in de psychosociale context van de justitiabele en/of een persoon in zijn of haar omgeving van opvang te plaatsen en de tweede hebben tot doel een specifieke vraag van de verzoekende instantie te beantwoorden⁵⁰.

In de praktijk worden deze taken van de justitiehuizen uitgevoerd door *justitieassistenten*. Ze werken onder mandaat en moeten enerzijds controleren of de justitiabelen de aan hen opgelegde voorwaarden naleven (opvolgingsopdracht) en anderzijds om een opdrachtgevende instantie te informeren (opdracht tot maatschappelijk onderzoek).

In het kader van de behandeling van de dossiers van terugkeerders en, meer in het algemeen, de dossiers met betrekking tot terrorisme, radicalisme en gewelddadig extremisme, hebben de (Nederlandstalige en Franstalige) justitiehuizen nieuwe werkprocessen ingevoerd of gekregen. We verwijzen de lezer naar het eerste rapport voor meer details over deze aspecten (Remacle et al, 2023). Er moet ook op worden gewezen dat de rapporten van de justitieassistenten over personen in de GGB daar nu systematisch moeten worden geregistreerd.

2.7. Probatiecommissies (PC)

Als onderdeel van de uitvoering van een bij rechterlijke beslissing opgelegde maatregel of probatiestraf belichamen de probatiecommissies de rol van de opdrachtgevende instantie en zijn zij dus verantwoordelijk voor het toezicht op de correcte uitvoering ervan.⁵¹ In de praktijk zijn ze erg afhankelijk van de justitieassistenten die meer de personen zijn die het goede verloop van het proeftijdsysteem garanderen door hun *opvolgingsopdracht* (*supra*).

De probatiecommissies werden opgericht door de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie⁵². Binnen elke rechtbank van eerste aanleg wordt een probatiecommissie opgericht die bestaat uit een magistraat (een effectieve of als erelid, die de commissie voorziet), een advocaat en een ambtenaar die voor drie jaar worden aangesteld. Het gaat om een vrijwillige functie. Ook de openbare aanklager is aanwezig, maar alleen voor de

⁵⁰ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/administratieve-diensten-van-de-vlaamse-overheid/beleidsdomein-kanselarij-bestuur-buitenlandse-zaken-en-justitie/agentschap-justitie-en-handhaving/afdeling-justitiehuizen> en <https://www.maisonsdejustice.be/index.php?id=enquetes-sociales>.

⁵¹ Probatiecommissies hebben ook andere bevoegdheden, met name in verband met de uitvoering van werkstraffen of zelfs subsidiaire straffen, maar daar gaan we hier niet op in.

⁵² B.S., Juli 17; 1964.

‘klassieke’ probatiedossiers⁵³ en in een adviserende rol. Een administratief medewerker van het justitiehuis treedt op als secretaris van de probatiecommissie. Elke probatiecommissie heeft haar eigen manier van werken. De probatiecommissies zullen de komende jaren verdwijnen. De politieke wil is er inderdaad om ze te hervormen en te professionaliseren; de nieuwe federale regering is zelfs van plan om deze hervorming te versnellen.⁵⁴

Voor de dossiers van terugkeerders moeten twee opmerkingen worden gemaakt. Ten eerste – en met inachtneming van de verhoudingen – zijn er zeer weinig dossiers voor de Nederlandstalige probatiecommissies. Deze situatie wordt later in de analyse uitgelegd. Ten tweede werden bijna alle Franstalige dossiers behandeld door de Franstalige probatiecommissie van Brussel⁵⁵. Ons rapport zal daarom beperkt blijven tot de praktijken van deze probatiecommissie in de context van de terugkeerders.

Voor de dossiers met betrekking tot terrorisme, radicalisme en gewelddadig extremisme wordt elke zaak op eigen initiatief voorgelegd aan de probatiecommissie wanneer de justitieassistent belast met de opvolging van een probatiemaatregel het dossier in behandeling neemt. Voor alle andere dossiers moet de justitieassistent bij de aanstelling een eerste rapport over de behandeling opstellen, maar dit wordt niet systematisch doorgestuurd naar of voorgelegd aan de probatiecommissie. Deze situatie is het gevolg van de specifieke procedures van het Franstalige justitiehuis in Brussel en niet van een initiatief van de probatiecommissie.

Zoals eerder vermeld zagen we geïndividualiseerde voorwaarden (die door de rechter kunnen worden opgelegd als onderdeel van een probatiemaatregel) in dossiers over terrorisme, radicalisme en gewelddadig extremisme, die in andere dossiers nooit zijn opgelegd.

Tot de bijzondere en steeds terugkerende voorwaarden in de probatieregelingen van terugkeerders behoren bijvoorbeeld de volgende⁵⁶:

- *niet naar landen in oorlog trekken;*
- *zich onthouden van het beheren of bijdragen aan websites of persoonlijke of groepspagina's op sociale netwerken en zich onthouden van het raadplegen van websites of pagina's met radicaal islamitische of jihadistische inhoud;*
- *niet omgaan met mensen of omgevingen die beweren radicaal islamitisch of jihadistisch te zijn;*
- *psychologische en/of religieuze opvolging ondergaan ter voorkoming van islamitisch radicalisme of jihadisme bij een in overleg met de probatiemedewerker gekozen behandelaar of centrum gedurende, en dit gedurende ten minste 2 jaar en zolang als de behandelaar nodig acht.*

⁵³ Zijn of haar aanwezigheid is niet vereist voor autonome werkstraffen.

⁵⁴ Federaal Regeerakkoord 2025-2029, https://www.belgium.be/sites/default/files/resources/publication/files/Regeerakkoord-Bart_De_Wever_nl.pdf blz.156.

⁵⁵ Voor meer informatie over de werking van deze probatiecommissie wordt de lezer verwezen naar het eerste rapport.

⁵⁶ De manier waarop ze zijn geformuleerd kan per rechterlijke beslissing verschillen. De gegeven voorbeelden zijn ontleend aan gerechtelijke uitspraken waar we toegang toe hebben via de dossiers van de justitieassistenten.

We zullen in de analyse zien dat de probatiecommissie regelmatig vragen kreeg van de justitieassistenten over de formulering van de voorwaarden en hoe deze geïnterpreteerd moesten worden.

Gezien de problemen die zich in de praktijk voordoen, heeft het College van procureurs-generaal een omzendbrief opgesteld om meer houvast te bieden bij de formulering van deze voorwaarden: COL 10/2018 over de voorwaarden die opgelegd kunnen worden aan personen die vervolgd of veroordeeld worden voor terroristische misdrijven of die gelinkt worden aan gewelddadig extremisme⁵⁷. Uitgaande van de constatering dat het "met name in de context van terroristische daden" van essentieel belang is zich aan elke justitiabele aan te passen om "op maat" te kunnen werken, bevat deze omzendbrief voorstellen die niet limitatief zijn⁵⁸. Voor het College van procureurs-generaal moet deze omzendbrief worden gezien "als een werkinstrument voor magistraten in hun missie met betrekking tot de uitvoering van straffen en voorwaardelijke invrijheidstelling"⁵⁹.

Zonder in detail te treden zijn de algemene principes van deze omzendbrief als volgt:

1. een maatschappelijk onderzoek laten uitvoeren door het justitiehuis om de meest geschikte voorwaarden voor werk 'op maat' te formuleren;
2. Rekening houden met volgende criteria bij het formuleren van de voorwaarden:
 - de formulering van de voorwaarde is concreet, duidelijk en ondubbelzinnig;
 - de voorwaarde is geïndividualiseerd, 'responsabiliserend' en 'objectiveerbaar';
 - voorwaarden moeten beperkt zijn in aantal;
 - de voorwaarden moeten verband houden met de gepleegde feiten;
 - voor zeer specifieke situaties waarin er sprake is van problemen op religieus vlak en de behoefte aan gerichte interventie op het religieuze aspect kunnen voorwaarden overwogen worden die met de religie verbonden zijn;
 - verbodsvoorwaarden moeten voldoende concreet geformuleerd en controleerbaar zijn. Zeg bijvoorbeeld niet "geen contact met mensen uit het salafistische jihadistische milieu", maar "geen contact met mensen die banden hebben met gewelddadig extremisme, in het bijzonder met X, Y, Z";
 - actief de opvolgingsvoorwaarden formuleren;
 - specifieke voorwaarde met het oog op de terugtrekking: "In samenwerking met de justitieassistent actief deelnemen aan het opzetten en uitvoeren van intensieve opvolging georganiseerd met één of meerdere deelnemende partnerdiensten met het oog op de terugtrekking, rekening houdend met de volgende levensdomeinen: ...".

⁵⁷ Beschikbaar in het Nederlands: https://www.om-mp.be/sites/default/files/u1/col10_2018_nl.pdf of in het Frans: https://www.om-mp.be/sites/default/files/u1/col10_2018_fr.pdf.

⁵⁸ COL 10/2018, blz.3.

⁵⁹ *Ibid.*

2.8. Het Centre d'Aide et de toute personne concernée par les Radicalismes et Extrémismes Violents (CAPREV) en het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) van Limburg

Het Belgische institutionele landschap voor maatschappelijke bijstand aan justitiabelen en gedetineerden is complex en wordt gekenmerkt door een verdeling van bevoegdheden tussen verschillende overheidsniveaus en aparte ontwikkelingen tussen Vlaanderen en Wallonië (Nederlandt, Remacle, 2019). In de context van tertiaire preventie voor mensen die vervolgd of veroordeeld zijn voor terroristische daden en mensen die door de autoriteiten als geradicaliseerd of gewelddadig extremistisch worden beschouwd, zijn er aan weerszijden van de taalgrens verschillende beleidskeuzes.

Aan Franstalige zijde werd het *Centre d'Aide et de Prise en Charge des Radicalismes et Extrémismes Violents* (hierna CAPREV) opgericht, dat sinds 2017 operationeel is. Deze openbare dienst van de Franse Gemeenschap is verbonden aan de AGMJ. Het CAPREV biedt een aantal diensten aan: een luisterend oor via een gratis telefoonnummer, ondersteuning voor professionals en persoonlijke hulp van een multidisciplinair team (psychologen, maatschappelijk werkers, opvoeders, juristen, criminologen, enz.) Parellel met de oprichting van het CAPREV werden een aantal ondersteunende diensten voor justitiabelen en gedetineerden versterkt met het oog op de begeleiding van deze personen.

Aan Nederlandstalige kant hebben de autoriteiten ervoor gekozen om te werken met bestaande structuren, het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW). Binnen het Limburgse CAW werd een specifiek Team Extremisme opgericht. Dit team bestaat uit adviseurs die gespecialiseerd zijn in radicalisering.

Deze twee diensten opereren zowel binnen als buiten gevangenissen, op vrijwillige basis of onder gerechtelijk mandaat, en focussen op vertrouwelijkheid en het creëren van een ondersteunend netwerk rond de persoon. Samen met de begeleide personen stellen ze rapporten op die kunnen worden gebruikt in juridische procedures. De opvolging kan na de detentie worden voortgezet op bevel van de rechtbank of op initiatief van beide partijen.

Hoewel hun missies gelijkaardig zijn, weerspiegelen de institutionele en methodologische verschillen tussen het CAPREV en het Team Extremisme van het Limburgse CAW de verschillende beleidskeuzes en praktijken die er in België bestaan wat betreft de begeleiding van deze personen. Ze verschillen in hun aanpak en werkomstandigheden. Het Team Extremisme heeft gemakkelijker toegang tot gedetineerden en zoekt proactief naar personen die begeleiding nodig hebben dankzij samenwerking met actoren op het terrein en specifieke bijeenkomsten (casusoverleg). Als nieuwe dienst heeft het CAPREV zichzelf bekend moeten maken bij andere professionals en werkt het in een multidisciplinaire co-interventie.

Deze diensten spelen een cruciale rol bij de sociale reclassering van de betrokken personen, door passende begeleiding te bieden en samen te werken met verschillende actoren uit het strafrechtelijk systeem (*infra* hoofdstuk IV, 1.3.).

III. RESULTATEN VAN DE ANALYSE VAN GEGEVENS DIE ZIJN OPGESLAGEN IN DE GEMEENSCHAPPELIJKE GEGEVENS BANK

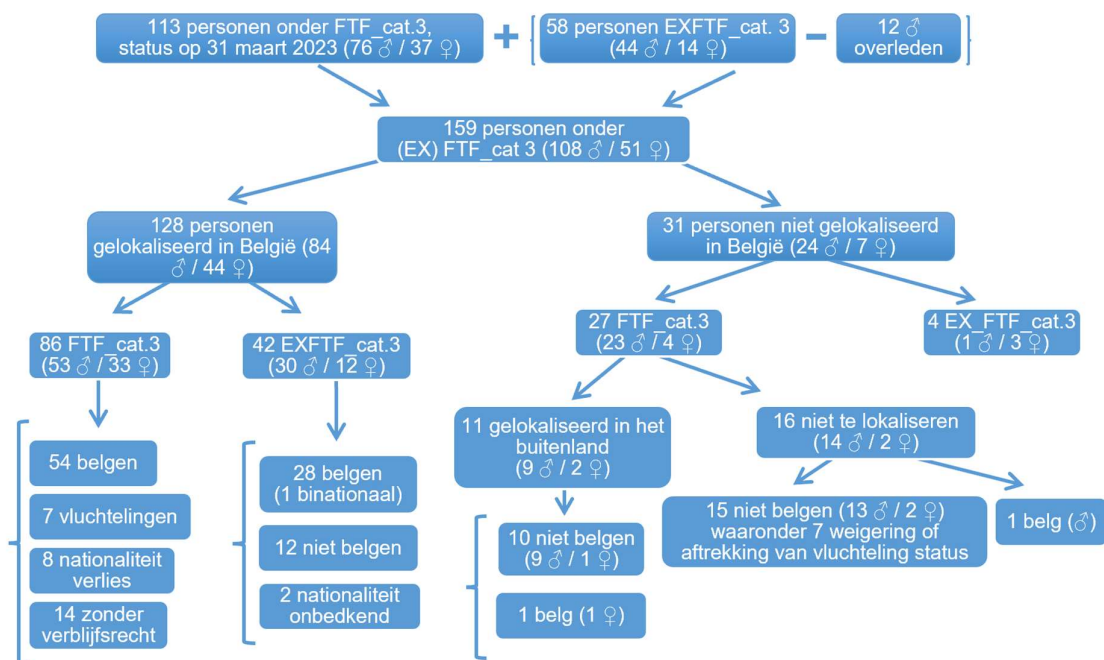
Op 31 maart 2023 telde de GGB 113 personen in de categorie 'FTF_cat.3.' (76 mannen en 37 vrouwen) en 58 personen (44 mannen en 14 vrouwen) waren al geschrapt (*Figuur 3*).

In totaal werden sinds de oprichting van de GGB dus $(113 + 58 =)$ 171 personen (120 mannen en 51 vrouwen) onder deze categorie geregistreerd⁶⁰.

Ten eerste proberen we het aantal personen te bepalen dat mogelijk het onderwerp is van een re-integratietraject in België. Hiervoor houden we rekening met hun locatie: hoeveel van hen bevinden zich effectief in België? Daarnaast houden we rekening met hun status in België: hoeveel van hen hebben een wettelijk verblijfsrecht in België? Ten tweede beschrijven we het juridische traject dat deze individuen hebben gevolgd.

Ten slotte zoeken we in de beoordelingen van het OCAD naar elementen die specifiek zijn voor de evolutie van hun re-integratietraject in België door de steekproef te beperken tot personen die zich in België bevinden en die vrij zijn, zelfs als ze onder toezicht staan.

1. Het bepalen van het aantal personen dat (mogelijk) het onderwerp is van een re-integratietraject in België

Figuur 3 – Locatie en status van FTF_CAT.3 en EX-FTF_CAT.3.

⁶⁰ We kunnen natuurlijk geen rekening houden met registraties na 31 maart 2023.

1.1. Locatie

Niet alle personen die onder deze GGB-categorie geregistreerd zijn of werden, bevinden zich in België.

Volgens de verkregen informatie bevinden 128 van de 159 nog in leven zijnde personen zich wel en 31 niet in België (*Figuur 3*). Van de personen die op 31 maart 2023 onder de categorie FTF_cat.3 geregistreerd zijn:

- 86 personen (53 mannen en 44 vrouwen) bevinden zich in België
- 11 personen (9 mannen en 2 vrouwen) zijn in het buitenland gevestigd;
- 16 personen (14 mannen en 2 vrouwen) konden niet worden gelokaliseerd.

En van de 58 personen (44 mannen en 14 vrouwen) die in het verleden in de GGB onder deze categorie geregistreerd stonden (in het jargon bekend als EX-FTF_cat.3):

- 42 personen (30 mannen en 12 vrouwen) bevinden zich in België;
- 12 mannen staan geregistreerd als overleden;
- 4 personen zijn gevestigd in het buitenland.

Op basis van de verkregen informatie kunnen we dus schatten dat 128 personen zich in België bevinden en 31 personen zich niet in België bevinden.

1.2. Verblijfsrecht in België

Om te spreken over een re-integratietraject in België is het niet voldoende om in België te wonen. Er moet namelijk nog steeds aan bepaalde voorwaarden worden voldaan, waaronder het hebben van een wettelijk verblijfsrecht in België.

Om deze vraag te beantwoorden, gaan we te werk volgens bovenstaande locatiecategorieën.

1.2.1. Personen die zich niet in België bevinden

De personen die zich in het buitenland bevinden (N = 11), hebben niet de Belgische nationaliteit, op één na.

De personen die niet met zekerheid gelokaliseerd kunnen worden (N = 16) hebben ook niet de Belgische nationaliteit (op één na) en lijken niet *a priori* een wettelijk verblijfsrecht in België te hebben⁶¹. In deze groep noteerden we 7 weigeringen of intrekkingen van het vluchtelingenstatuut, 4 repatriëringen of gevallen van vrijwillige terugkeer en 1 bevel om het land te verlaten met een inreisverbod.

Zonder het met zekerheid te kunnen zeggen, lijkt het onwaarschijnlijk dat degenen die in het buitenland gedetineerd zijn en niet de Belgische nationaliteit hebben (N = 10) en degenen die niet gelokaliseerd kunnen worden maar *a priori* niet over een verblijfsrecht in België

⁶¹ Merk echter op dat twee van deze personen kinderen in België hebben.

beschikken (N = 15)⁶², een wens of zelfs een mogelijkheid hebben om een re-integratietraject in België te volgen.

In de categorie van personen (N = 58) van wie het dossier al gearchiveerd is (de EX-FTF_cat.3), zoals hierboven vermeld, zijn 12 mannen overleden⁶³. De 4 EX-FTF_cat.3, die zich in het buitenland bevinden, hebben a priori geen verblijfsrecht in België (buitenlandse nationaliteit en uitschrijving).

Samenvattend kunnen we redelijkerwijs schatten dat van de 31 personen die zich niet in België bevinden, er slechts vijf (3 Belgen + 2 met kinderen in België) waarschijnlijk in aanmerking zouden komen voor een re-integratietraject in België.

1.2.2. Personen gevestigd in België

128 personen (84 mannen en 44 vrouwen) die in de GGB geregistreerd waren of nog steeds geregistreerd zijn onder de categorie FTF_cat.3, bevinden zich in België. De dossiers van 42 personen (30 mannen en 12 vrouwen) waren op 31 maart 2023 al gearchiveerd, terwijl 86 dossiers (53 mannen, 33 vrouwen) nog liepen.

Zoals we al deden voor de personen die zich niet in België bevinden, zullen we nu nagaan of deze personen die zich in België bevinden, de mogelijkheid hebben om een re-integratietraject in België te volgen.

Wat EX-FTF_cat.3 betreft, hebben 27 de Belgische nationaliteit, 1 heeft een dubbele nationaliteit, 12 zijn niet Belgisch en voor 2 hebben we geen informatie over hun nationaliteit. Helaas kunnen we deze categorie niet verder analyseren omdat we, conform de AVG, zeer weinig informatie kregen over de situatie van deze personen. We kunnen er echter van uitgaan dat, als deze mensen zich nog steeds in België bevinden – ook al werden ze eerder opgevolgd door het OCAD – dat komt omdat ze hier een verblijfsvergunning hebben.

Laten we nu dieper ingaan op de situatie van de 86 personen die in de GGB geregistreerd staan en zich in België bevinden. Hebben ze een verblijfsrecht in België waardoor ze een re-integratietraject in België kunnen overwegen?

Van deze 86 personen hebben er 54 de Belgische nationaliteit en 7 een vluchtelingenstatuut. Anderzijds blijken 14 personen geen wettelijk verblijfsrecht in België te hebben en van 8 personen, die voordien de dubbele nationaliteit hadden, werd de nationaliteit ingetrokken.

Om de situatie samen te vatten in termen van waarschijnlijkheid van re-integratie in België van personen die in de GGB onder FTF_cat.3 vielen (meestal de terugkeerders genoemd) blijkt dat de steekproef bij benadering kan worden teruggebracht tot **115 personen**, namelijk degenen **die zich in België bevinden en**

⁶² *Ibid.*

⁶³ Het gaat om zes Belgen, twee personen met een dubbele nationaliteit en vier personen met een buitenlandse nationaliteit.

- die de Belgische nationaliteit hebben ($56 \text{ FTF} + 28 \text{ EX-FTF} = 84$) of
- een vluchtelingenstatuut in België hebben ($N = 8$) of
- EX-FTF zijn, zelfs als ze niet de Belgische nationaliteit hebben ($N = 14$).

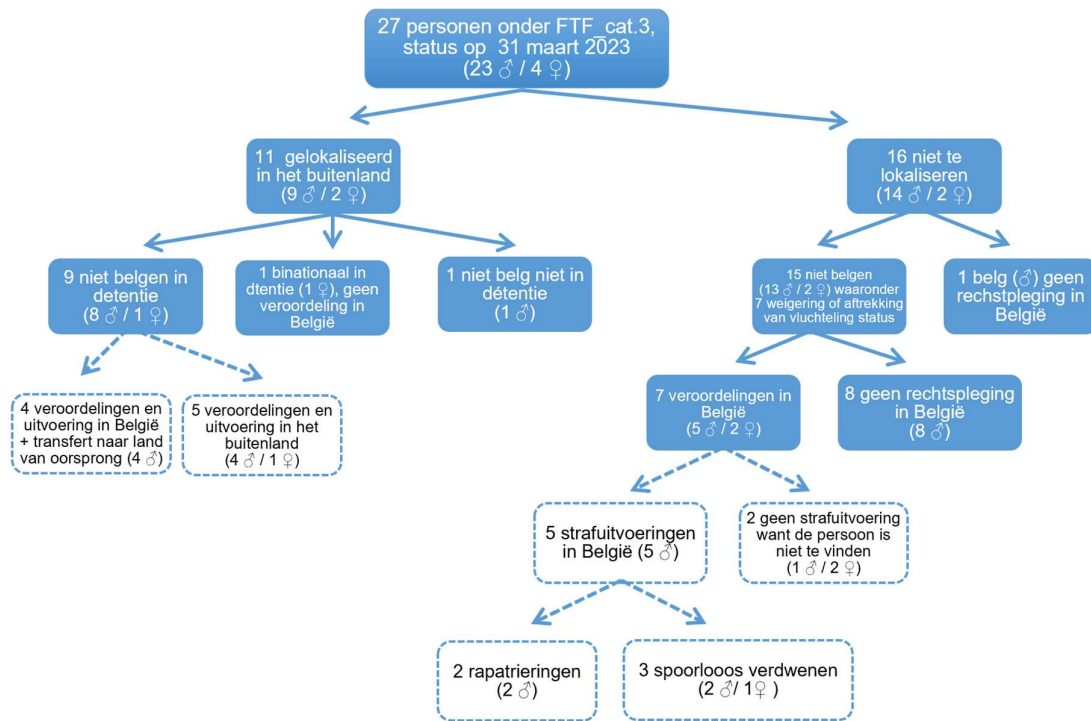
Als voorzorgsmaatregel moeten we personen met een dubbele nationaliteit toevoegen van wie de Belgische nationaliteit werd ontnomen ($N = 8$). Een verlies van nationaliteit betekent niet noodzakelijk een verlies van verblijfsrecht, ook al kan dit het re-integratietraject ernstig belemmeren.

Aan dit totaal moeten ook de weinige personen worden toegevoegd die momenteel onvindbaar en niet-Belgisch zijn, maar die a priori van een verblijfsrecht in België zouden kunnen genieten omdat ze in België kinderen hebben ($N = 2$).

Na deze uitgebreide analyse van de gegevens om bij benadering het aantal mensen te bepalen dat mogelijk betrokken is bij een re-integratietraject in België, gaan we in op de juridische trajecten van deze mensen alsook op de veranderingen in hun leefsituatie. Voor deze oefening moeten we onze analyse beperken tot de personen die op 31 maart 2023 nog in de gegevensbank geregistreerd staan ($N = 113$), met uitzondering van de EX-FTF ($N = 58$) van wie we geen informatie hebben over hun trajecten omdat ze niet meer in de gegevensbank staan.

2. Juridische trajecten van personen onder FTF_cat.3

2.1. Juridische trajecten van FTF_cat.3 niet gelokaliseerd in België (N = 27)

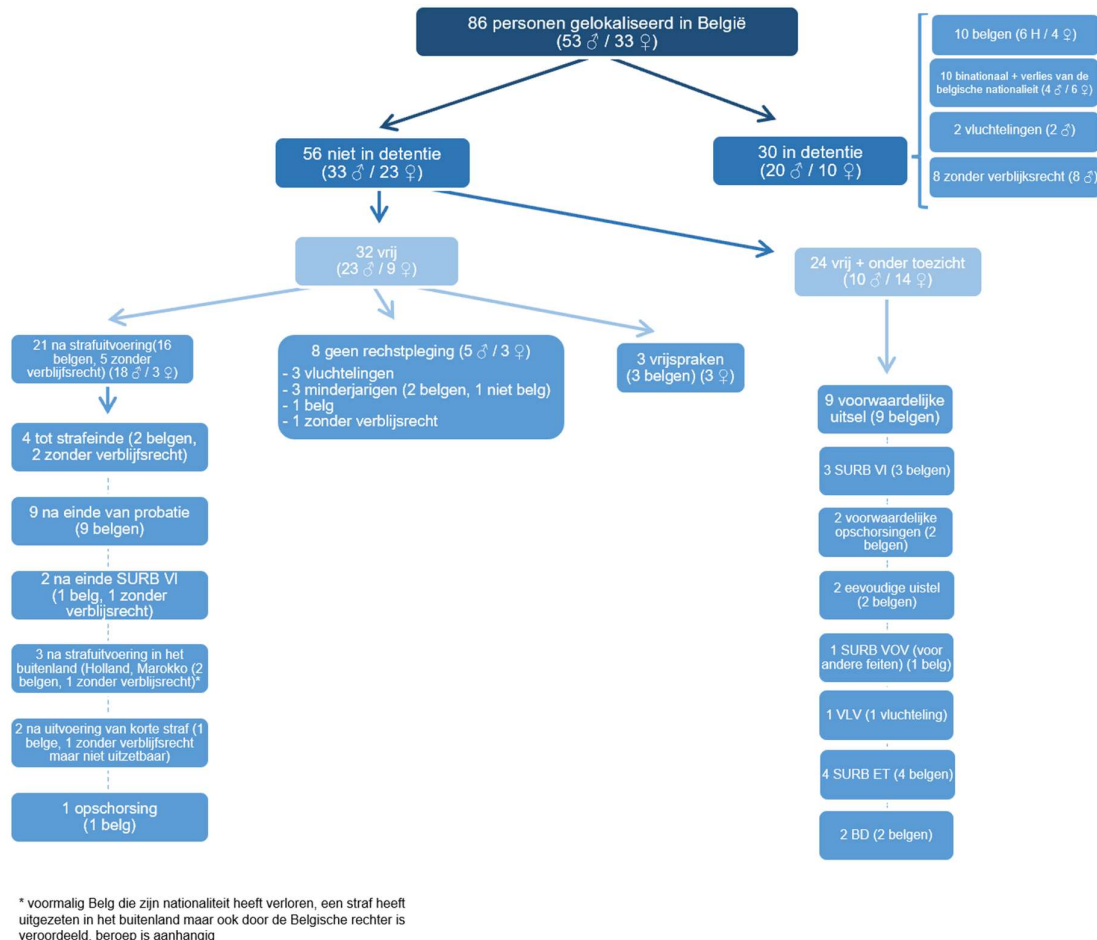
Figuur 4 – Juridische trajecten van FTF-CAT.3 die niet in België verblijven.

Van de elf personen (9 mannen en 2 vrouwen) die zich in het buitenland bevinden, zitten er tien (8 mannen en 2 vrouwen) in hechtenis en lijkt er slechts één vrij te zijn. Vier personen werden veroordeeld in België en zaten een deel van hun straf uit in België, om vervolgens te worden overgebracht naar hun land van herkomst. De anderen werden veroordeeld in een derde land (bv. Turkije) of in hun land van herkomst.

Van zestien personen (14 mannen en 2 vrouwen) kon de verblijfplaats niet worden teruggevonden. De gegevens maken geen melding van hun detentie, noch in België, noch in het buitenland. We kunnen daarom aannemen dat ze op het moment van de gegevensextractie vrij zijn (al dan niet onder toezicht). Zeven personen werden echter veroordeeld door de Belgische rechtbanken voor een terroristisch misdrijf, vijf hebben hun straf daadwerkelijk uitgezeten in België maar verlieten België na het uitzitten van hun straf (drie zijn spoorloos en twee werden gerepatrieerd naar hun land van herkomst). Twee personen werden bij verstek veroordeeld en hebben hun straf in België nooit uitgezeten.

Tien personen werden niet in België veroordeeld voor een terroristisch misdrijf. Onder hen bevindt zich één Belg, maar van de negen andere personen is er op het eerste gezicht geen band met België⁶⁴ of werd hun vluchtelingenstatuut geweigerd of ingetrokken.

2.2. Juridische trajecten van FTF_cat.3 in België (N = 86)

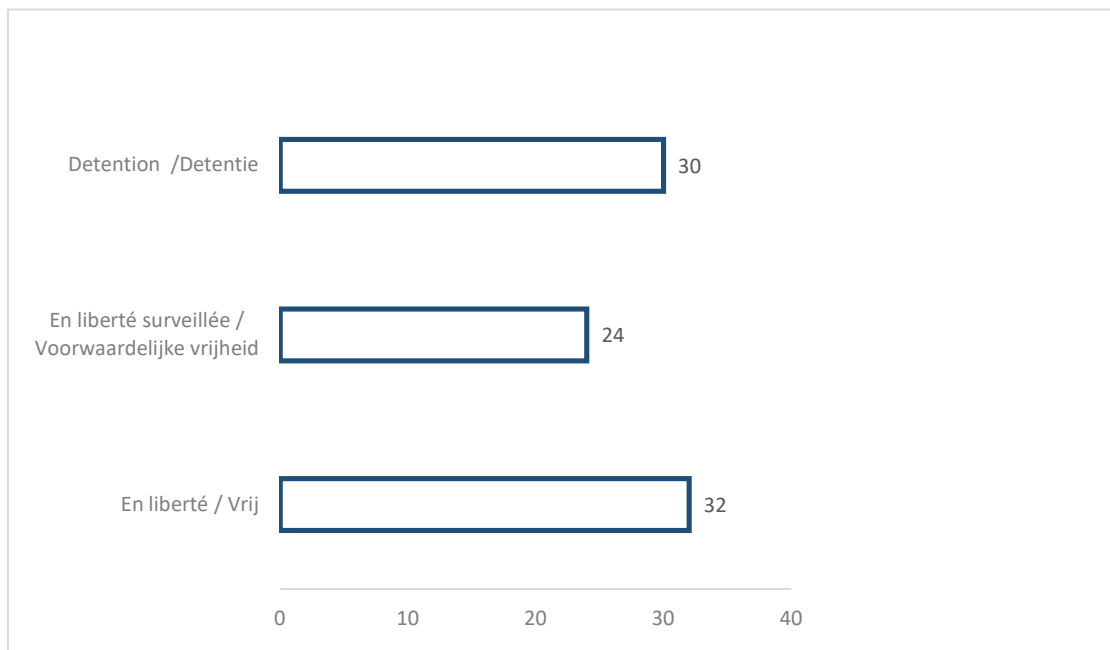
Figuur 5 – Juridische trajecten van FTF-CAT.3 in België.

We komen nu tot de kern van de zaak, namelijk de personen die op 31 maart 2023 geregistreerd waren onder de categorie FTF_cat.3 en zich in België bevonden. Er moeten een aantal vragen worden gesteld:

- Wat was hun traject?

⁶⁴ Zoals hierboven vermeld, kregen we alleen niet-gecategoriseerde informatie: de rechtvaardiging voor de opname van deze personen in de GGB, ondanks het ontbreken van een duidelijke link met België, is zeker het gevolg van informatie waarover we niet beschikken.

- Werden ze na hun terugkeer uit het gebied onmiddellijk opgevangen door de Belgische autoriteiten?
- Werden ze voor of na hun terugkeer veroordeeld?
- Wat is hun huidige situatie?
- Zitten ze (nog steeds) gevangen of zijn ze integendeel al begonnen aan een reclasseringstraject in de Belgische samenleving?

Figuur 6 – FTF_CAT.3 Algemeen overzicht van de juridische trajecten van terugkeerders die in België verblijven.

Van de 86 betrokken personen was de meerderheid (N = 56, of 65%) op 31 maart 2023 vrij, al dan niet onder toezicht. Dertig personen (20 mannen en 10 vrouwen, oftewel 35%) zitten in hechtenis. Voor deze oefening werd besloten om personen die bij de uitvoering van hun straf al semi-vrijheid genieten (elektronisch toezicht of beperkte detentie toegestaan door de strafuitvoeringsrechtbank) niet mee te tellen bij het aantal personen in hechtenis. Ze vallen onder de categorie personen in voorwaardelijke vrijheid.⁶⁵

2.2.1. Vrije personen

Tweeëndertig personen (23 mannen en 9 vrouwen) zijn volledig vrij,

- ofwel omdat ze waren vervolgd voor een terroristisch misdrijf (N = 21, 18 mannen en 3 vrouwen) en
 - o hun hele straf hebben uitgezeten (N = 21, 18 mannen en 3 vrouwen);
 - o werden vrijgesproken (N = 3, 3 vrouwen);

⁶⁵ Voor meer informatie over de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders in België, zie Remacle et al., 2023.

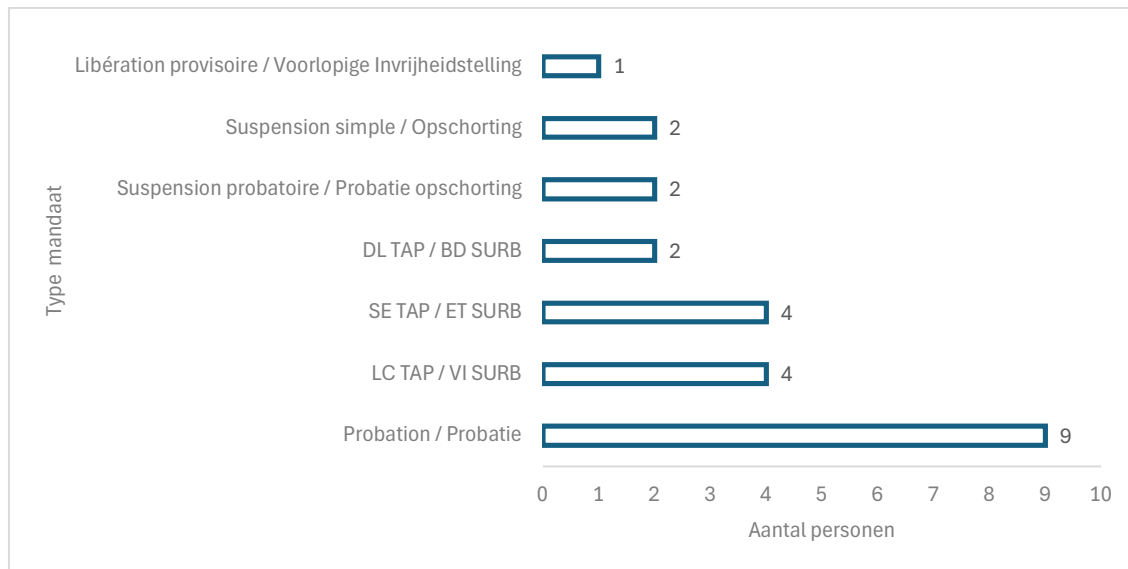
- of omdat ze niet vervolgd werden voor een terroristisch misdrijf (N = 8, 5 mannen en 3 vrouwen).

Onder degenen die werden veroordeeld en hun straf hebben uitgezeten,

- hadden vier personen hun volledige straf uitgezeten, d.w.z. ze waren veroordeeld tot een gevangenisstraf en hebben de volledige duur van hun straf in de gevangenis uitgezeten, zonder een strafherziening aan te vragen of te krijgen;
- negen personen profiteerden, geheel of gedeeltelijk, van een probatie-uitstel dat ze tot het einde respecteerden;
- twee personen hebben een deel van hun straf in de gevangenis uitgezeten en hebben vervolgens een strafherziening (in casu een voorwaardelijke invrijheidstelling) aangevraagd en gekregen na toekenning door de strafuitvoeringsrechtbank; er werd aan de voorwaarden van deze invrijheidstelling voldaan en de controleperiode is afgelopen;
- twee personen kregen een korte straf en hebben deze uitgezeten;
- Drie personen werden veroordeeld en zaten hun straf uit in het buitenland en kwamen na het verstrijken van hun straf opnieuw naar België;
- van één persoon werd de straf opgeschort, wat betekent dat hij of zij onmiddellijk werd vrijgelaten.

Acht personen (5 mannen en 3 vrouwen) zijn vrij omdat er simpelweg geen strafzaak tegen hen werd aangespannen: ofwel omdat ze minderjarig waren ten tijde van de gebeurtenissen, ofwel omdat er (nog) geen strafdossier werd aangemaakt.

2.2.2. Personen in voorwaardelijke vrijheid

Figuur 7 – De personen in voorwaardelijke vrijheid - Type bevel.

Vierentwintig personen (10 mannen en 14 vrouwen) zijn vrij, maar in voorwaardelijke vrijheid: sommigen hebben in de gevangenis gezeten, anderen niet:

- negen personen kregen een (gedeeltelijk of volledig) probatie-uitstel. In het kader van het probatie-uitstel vinden we enkele (N = 6) vrouwen die lange tijd in de kampen verbleven en in 2021 of 2022 gerepatriëerd werden. Ze vallen allemaal onder de jurisdictie van Brussel;
- negen personen hebben een deel van hun straf in de gevangenis uitgezeten en hebben een uitspraak van de strafuitvoeringsrechtbank aangevraagd en gekregen:
 - o voorwaardelijke invrijheidstelling (N = 3) of
 - o elektronische bewaking (N = 4) of
 - o beperkte detentie (N = 2).
- twee personen kregen een probatieopschorting van hun veroordeling: er zal dus geen veroordeling tegen hen worden uitgesproken zolang ze de voorwaarden naleven die tijdens de probatieperiode werden opgelegd;
- Twee personen kregen een voorwaardelijke straf, wat betekent dat ze niet aan specifieke voorwaarden hoeven te voldoen;
- de dossiers van twee personen bevinden zich nog in de voorlopige fase, d.w.z. er zijn controlemaatregelen genomen maar er is nog geen veroordeling uitgesproken.

2.2.3. Personen in hechtenis

De meerderheid van de mensen die op 31 maart 2023 (nog) in de gevangenis zaten, vallen in twee categorieën. Dit waren ofwel mannen die een zware straf hadden gekregen (straf > 12 jaar, N = 13), of vrouwen van wie de straf was uitgesteld omdat ze vrij recent naar België waren

teruggekeerd (na 2019, N = 9). Over het algemeen hadden ze vóór hun terugkeer of repatriëring een tijd doorgebracht in een kamp in Syrië of in een gevangenis in Turkije.

Voor een kleiner deel zijn dit personen die in de gevangenis zitten omdat ze zich niet aan de probatievoorwaarden hadden gehouden (N = 3).

Tabel 7 – (Nog) opgesloten terugkeerders op 31 maart 2023.

Gender	Straf	Begin van gevangenisstraf	Vermoedelijk gevangenis einde	Status
Veroordelingen in verband met de aanslagen in Parijs of Brussel				
♂	Levenslange gevangenisstraf	2016		Belg
♂	Levenslange gevangenisstraf	2017		Zonder verblijfsrecht
♂	Levenslange gevangenisstraf	2016		Belg
♂	Eeuwigdurend	2022		Geen verblijfsrecht
♂	Levenslange gevangenisstraf	2022		Verlies van nationaliteit
Veroordelingen voor terroristische misdrijven (mannen)				
♂	28 jaren	2013	2041	Verlies van nationaliteit
♂	20 jaren	2018	2038	Geen verblijfsrecht
♂	16 jaren	2015	2031	Belg
♂	12 jaren	2015	2027	Belg
♂	12 jaren	2017	2029	Verlies van nationaliteit
♂	12 jaren	2015	2027	Geen verblijfsrecht
♂	16 jaren	2015	2031	Zonder verblijfsrecht
♂	8 jaren	2014	*	Zonder verblijfsrecht
♂	5 jaren	2020	2025	Verlies van nationaliteit
♂	Uitstel ingetrokken ⁶⁶			Geen verblijfsrecht
♂	Uitstel ingetrokken			Belg
Veroordelingen voor terroristische misdrijven (vrouwen)				
♀	15 jaren	2016	2031	Belg
♀	5 jaren	2019	2024	Verlies van nationaliteit
♀	5 jaren	2019	2024	Verlies van nationaliteit
♀	5 jaren	2022	2027	Verlies van nationaliteit
♀	4 jaren	2022	2026	Verlies van nationaliteit
♀	5 jaren	2021	2026	Belg
♀	48 maanden	2022	2023	Belg
♀	4 jaren	2022	2026	Verlies van nationaliteit
♀	5 jaren	2022	*	Verlies van nationaliteit
♀	Uitstel ingetrokken			Belg
Voorlopige hechtenis⁶⁷				
♂				Vluchteling
♂				Vluchteling
Opsluiting voor andere misdrijven⁶⁸				
♂				Belg
♂				Zonder verblijfsrecht

* In hechtenis, maar datum van vrijlating onzeker.

⁶⁶ Voor gevallen waarin de voorwaardelijke straf is ingetrokken, kunnen we op basis van de beschikbare gegevens de (vermoedelijke) begin- en einddatum van de opsluiting niet bepalen.

⁶⁷ In het belang van de privacy geven we er de voorkeur aan om geen verdere informatie over deze personen te geven.

⁶⁸ *Ibid.*

2.2.4. Wat gebeurt er tussen terugkeer en veroordeling en vice versa?

Van de 86 betrokken personen waren er 24 vóór hun terugkeer naar België (bij verstek) veroordeeld, waren er 54 veroordeeld door een vonnis na hun terugkeer naar België en waren er 8 niet veroordeeld.

2.2.4.1. Veroordeling (bij verstek) vóór de terugkeer (24 personen, 4 mannen en 20 vrouwen)

Deze categorie omvat voornamelijk vrouwen die gerepatrieerd zijn na een verblijf in de kampen, die onder begeleiding zijn teruggekeerd via Turkije of die zelf zijn teruggekeerd na een verblijf in de kampen. Veroordelingen bij verstek zijn per definitie vaste gevangenisstraffen. Alleen als de betrokken persoon bezwaar maakt of in beroep gaat, kan de definitieve straf worden opgeschort of kan er een probatieopschorting of zelfs een vrijspraak plaatsvinden. Een vaste straf betekent niet noodzakelijk dat de rechtbank strenger is, maar kan ook de keuze van de betrokkene weerspiegelen om geen beroep of verzet aan te tekenen tegen de veroordeling. Als we hiermee rekening houden, toont tabel 8 hieronder – met de uitgesproken eindvonnissen – dat de strengheid van de straffen verschilt naargelang het arrondissement: in Antwerpen werden meer vaste straffen uitgesproken dan in Brussel. De Franstalige rechtbank in Brussel hield rekening met de tijd die in Turkse kampen of gevangnissen werd doorgebracht: sommige van de betrokkenen werden voorwaardelijk vrijgelaten bij hun terugkeer naar België.

Tabel 8 – Veroordelingen (bij verstek) vóór terugkeer uit de zone (definitieve veroordelingen).

	ANTWERP		BXL FR		BXL NL		ANDERE NL		TOTAAL	
	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀
Vaste vrijheidsstraf	3	9	1			1			4	10
Gedeeltelijke uitstel		1		5		1		1		8
Voorwaardelijke opschorting		1								1
Vrijspraak		1								1
TOTAAL	3	12	1	5		2		1	4	20

2.2.4.2. De veroordeling (op tegenspraak of bij verstek) na de terugkeer (N = 54 personen, 44 mannen en 10 vrouwen)

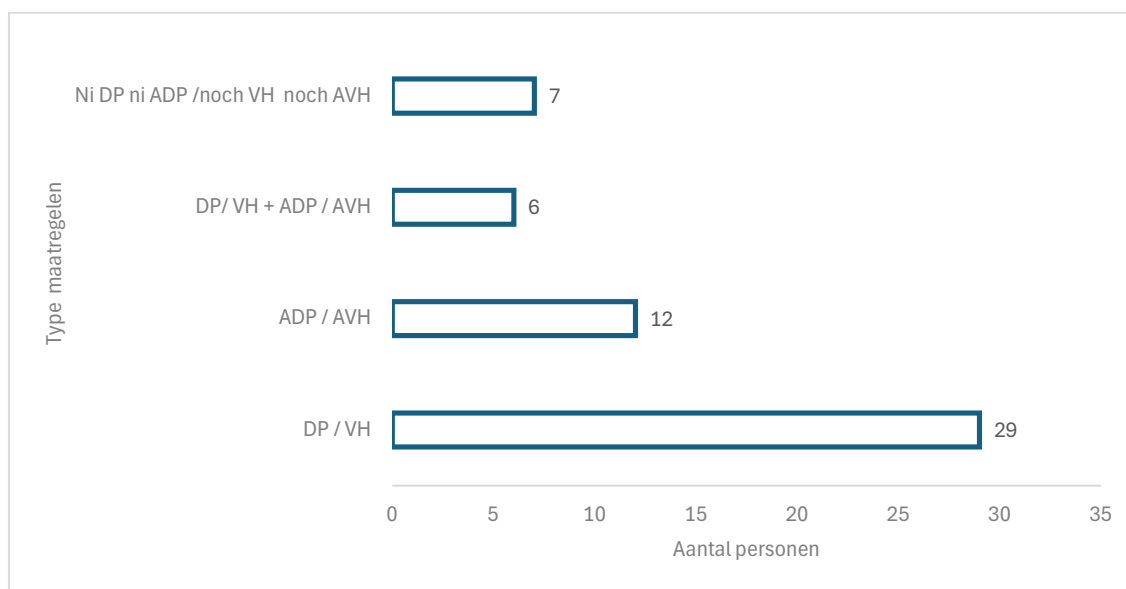
Tabel 9 – Veroordelingen na terugkeer uit conflictgebieden (definitieve veroordelingen).

	ANTWERP		BXL FR		BXL NL		Andere NL		Overige FR		Arr. Inc.		TOTAAL	
	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀
VH													24	5
+ gevangenis	1	1	10		1		1		1				14	1
+ gevangenis + gedeeltelijke voorwaardelijke uitstel			2	2									2	2
+ gevangenis + gedeeltelijke eenvoudige uitstel	1												1	
(Nog) geen vonnis													2	
+ gevangenis (in het buitenland)													5	2
AVH													12	0
+ gevangenis	2						1						3	

+ gevangenis + gedeeltelijke voorwaardelijke uitstel			3										3	
+ gevangenis + gedeeltelijke eenvoudige uitstel	1												1	
+ volledige uitstel			3										3	
+ voorwaardelijke totale uitstel					1								1	
Opschorting			1										1	
VH + AVH													4	2
+ gevangenis	1		1	1			1						3	1
+ (gevangenis) + uitstel	1			1									1	1
Noch VH noch AVH													4	3
Onder arrestatiebevel							1						1	
Vrijgesproken				2										2
Toezicht + gevangenis				1							1		1	1
Toezicht + uitstel									1				1	
Geen vonnis in België											1		1	
TOTAAL	7	1	21	7	2	0	4	0	2	0	2	0	44	10

De meeste personen (N = 54, 44 mannen en 10 vrouwen) werden echter pas na hun terugkeer naar België veroordeeld. Een van de vragen die in dit verband gesteld kan worden, is wat er gebeurde tussen de terugkeer uit het gebied en het vonnis, en vervolgens de uitvoering van het vonnis. Werden de personen onmiddellijk na hun terugkeer in hechtenis genomen en zo ja, volgens welke strafprocedure (aanhoudingsbevel, preventieve hechtenis, alternatief voor preventieve hechtenis, toezicht)?

De helft van deze personen (N = 29, d.w.z. 53,7%) werd in voorlopige hechtenis genomen, een vijfde (N = 12, d.w.z. 22,2%) kreeg een alternatief voor voorlopige hechtenis, zes mensen werden eerst in voorlopige hechtenis genomen en kregen vervolgens een alternatief voor voorlopige hechtenis, en tot slot kregen zeven mensen geen voorlopige hechtenis of een alternatief voor voorlopige hechtenis.

Figuur 8— Maatregelen ten aanzien van de terugkeerders tussen hun terugkeer en hun veroordeling.

Een andere kwestie die vaak aan de orde wordt gesteld bij het bekijken van dit fenomeen, is de logica van de opgelegde straftrajecten. Over het algemeen volgen de gerechtelijke instanties

een progressieve (geleidelijke) logica, d.w.z. een evolutie van een eerder restrictief regime naar een regime met meer vrijheid (*infra*). Het lijkt erop dat, in het geval van de terugkeerders uit het Iraakse-Syrische conflictgebied, de positie van de autoriteiten (met name de gerechtelijke instanties) zo uiteenlopend is dat sommige personen aan een enigszins omgekeerd traject werden onderworpen: namelijk vrijheid (soms voorwaardelijk) bij terugkeer uit het gebied gevolgd door een vaste gevangenisstraf. Hoewel er niet veel van dit soort gevallen zijn, zijn ze toch het vermelden waard omdat ze een beslissende invloed kunnen hebben op het reclasseringstraject en op het begrip van de zin van het strafrecht. Zo werden verschillende personen (N = 5) tussen zes en 15 maanden na hun terugkeer in voorlopige hechtenis genomen⁶⁹, terwijl anderen profiteerden van een alternatief voor voorlopige hechtenis en uiteindelijk werden veroordeeld tot een vaste gevangenisstraf (N = 3) of tot een voorwaardelijke maar gedeeltelijke straf (N = 4). Drie personen volgden een klassieker traject van voorlopige hechtenis gevolgd door een alternatief voor voorlopige hechtenis, maar werden na deze voorwaardelijke vrijlating toch veroordeeld tot een vaste gevangenisstraf.

3. Beoordeling door het OCAD

Voor de beoordeling van de evolutie van een persoon ontwikkelde het OCAD een specifiek instrument (de *RooT37*)⁷⁰ dat zevenendertig indicatoren bevat met betrekking tot de volgende vijf levensgebieden: (1) geloofsovertuigingen, meningen, ideologieën, met de nadruk op geloofsovertuigingen die het gebruik van geweld legitimeren om bepaalde ideologische doelen te bereiken, (2) de kenmerken van de sociale context (extremistisch of niet) waarin de persoon zich ontwikkelt, (3) de mate van intentie van de persoon om zijn of haar ideologie te verdedigen, (4) het vermogen om actie te ondernemen (5) en de geestelijke gezondheid.

Voor deze beoordeling baseren de OCAD-leden zich op de informatie in de GGB die door de veiligheids- en preventie-instanties ter beschikking wordt gesteld. Deze instanties worden onderscheiden in ondersteunende⁷¹ en partnerdiensten⁷². Ook via de LTF's en LIVC-R's (via de verbindingsofficier) wordt er voortdurend informatie uitgewisseld over de evolutie van de persoon. Het OCAD moet de situatie van de persoon minstens elke zes maanden opnieuw beoordelen. Deze oefening vindt plaats in de vorm van een specifiek beoordelingsblad voor

⁶⁹ Op basis van de voor ons beschikbare gegevens is het niet eenvoudig om te bepalen of de persoon vrij bleef omdat men hem of haar niet wilde vervolgen of dat deze integendeel vrij bleef omdat hij of zij zich vrijwillig verborgen hield voor de autoriteiten.

⁷⁰ Boelart A., Thys B., Van Hoey M. (2021), *RooT37 - CUTA's TRA tool in response to a changing landscape*, in *Terrorism Risk Assessment Instruments*, Contemporary Policy and Law Enforcement Challenges, Raymond Corrado, Gunda Wössner and Ariel Merarin (eds), NATO Science for Peace and Security Series - E: Human and Societal Dynamics, IOS press boek, 193-204.

⁷¹ Geïntegreerde Politie, Staatsveiligheid, Algemene Dienst Inlichting en Veiligheid, FOD Mobiliteit & Vervoer, FOD Binnenlandse Zaken, Dienst Vreemdelingenzaken, Nationaal Crisiscentrum, FOD Buitenlandse Zaken, FOD Financiën, Douane & Accijnzen, Thesaurie, FOD Justitie, Dienst voor erediensten en vrijzinnigheid, Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen.

⁷² Cel voor Financiële Informatieverwerking, Openbaar Ministerie, Centrum voor Cybersecurity België, gemeenschappen en gewesten, lokale partners (steden en gemeenten), preventie- en deradicaliseringsambtenaren, Information Officers.

elke persoon waarop uiteindelijk een mate van bedreiging (op een schaal van 1 tot 4) en een prioriteitstoekenning worden bepaald.

Deze prioriteitstoekenning bepaalt het opvolgingsniveau van de persoon. Ter herinnering, er bestaan twee overlegplatforms: het ene is meer veiligheidsgericht en repressief (de LTF's), het andere is meer sociaal-preventief (de LIVC-R's). De LTF's bestaan uit de veiligheids- en inlichtingendiensten, de politie, het OCAD, de Dienst Vreemdelingenzaken en het Openbaar Ministerie. De LIVC-R's brengen lokale overheden en psychosociale en welzijnsdiensten samen. A priori staan ze dicht bij de burger en werken ze in een geest van re-integratie van de persoon in de gemeenschap.

Er worden ook vier verschillende situaties overwogen:

- Prioriteit A: het onderzoek is aan de gang;
- Prioriteit B: de situatie van de persoon kan besproken worden in de LTF maar niet alle informatie wordt noodzakelijk gedeeld met alle partners (om de vertrouwelijkheid van het onderzoek te beschermen); de persoon wordt opgevolgd in de LTF en informatie wordt uitgewisseld met alle partners;
- Prioriteit C: de persoon wordt opgevolgd door de preventieve maatschappelijk werkers in de LIVC-R, maar de verbindingsofficier geeft informatie door aan de LTF;
- Prioriteit D: de persoon bevindt zich in het buitenland.

3.1. 'Prioriteitsniveau' vs. 'dreigingsniveau'

Tabel 10 – Prioriteitsniveau versus dreigingsniveau – algemeen overzicht.

Prioriteit	Bedreigingsniveau				
	1	2	3	4	TOTAAL
A	5	16	10	0	31
B	11	29	10	0	50
C	7	2	0	0	9
D	0	6	3	0	9
Onbepaald	5	3	6	0	14
TOTAAL	28	56	29	0	113

De meerderheid van de geregistreerde personen wordt beschouwd als een middelmatige dreiging (niveau 2, N = 56) en hun situaties worden behandeld op LTF-niveau (prioriteit B, N = 50) of het onderzoek wordt nog gevoerd (prioriteit A, N = 31). Opgemerkt moet worden dat geen van deze personen wordt beschouwd als een ernstige en onmiddellijke bedreiging (dreigingsniveau 4).

Een statistische analyse van deze cijfers volgens bovenstaande categorieën wijst op volgende zaken:

- Mensen geregistreerd onder dreigingsniveau 1 zitten verhoudingsgewijs vaker in een voorwaardelijke vrijheid⁷³;

⁷³ 66,7% van de personen in voorwaardelijke vrijheid is geregistreerd onder dreigingsniveau 1, tegenover 14,6% voor de andere categorieën (Chi-kwadraat 26,854, p <,001).

- alle personen die zich in het buitenland bevinden, zijn geregistreerd met een dreigingsniveau hoger dan 1;
- personen in hechtenis (in België of in het buitenland) zijn verhoudingsgewijs vaker geregistreerd onder dreigingsniveau 3⁷⁴;
- de overgrote meerderheid van de dossiers wordt op LTF-niveau behandeld, al dan niet parallel met een lopend gerechtelijk onderzoek (prioriteitsniveau A (N= 31) en B (N = 50), d.w.z. 72% van de volledige steekproef)⁷⁵;
- de weinige dossiers die door de LIVC-R worden behandeld, hebben alleen betrekking op personen die zich in België bevinden en die (al dan niet voorwaardelijk) vrij zijn.

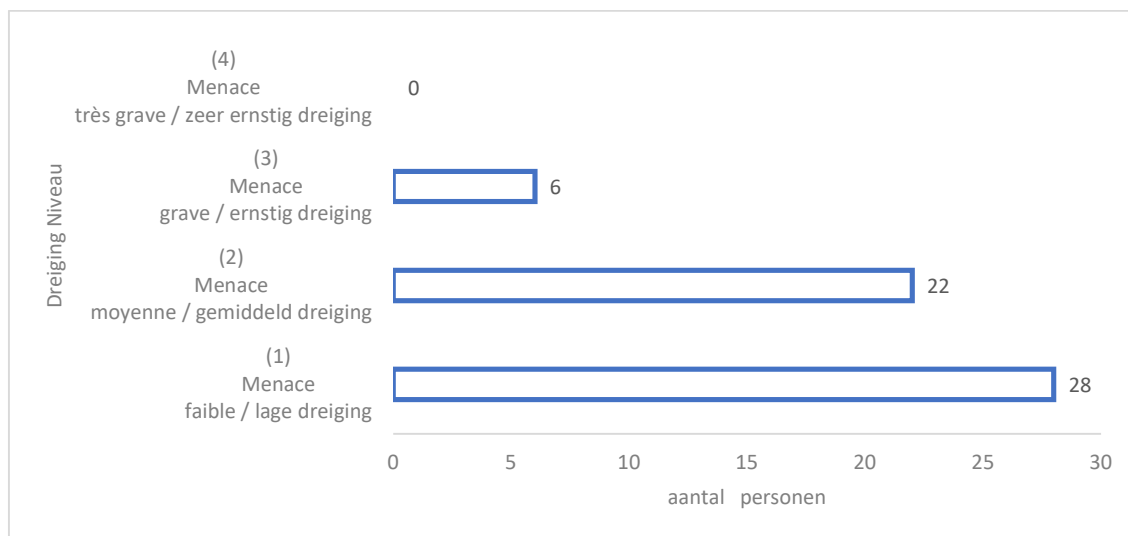
Het beoordelingswerk van het OCAD stopt niet aan het einde van het strafrechtelijk traject. Iemand die bijvoorbeeld is vrijgesproken of zijn of haar straf heeft uitgezeten, kan nog enige tijd in de gegevensbank blijven. Slechts twee opeenvolgende beoordelingen op dreigingsniveau 1 leiden tot verwijdering van de persoon uit de GGB.

Hieronder kijken we specifieker naar de situatie van de personen die vrij of voorwaardelijk vrij zijn.

Van de 56 personen (32 mannen en 24 vrouwen) die geregistreerd staan in de GGB en die in vrijheid leven (al dan niet voorwaardelijk) in de samenleving, werd 50% (N = 28) in maart 2023 beschouwd als een laag dreigingsniveau (niveau 1), 40% (N = 22) als een gemiddeld dreigingsniveau (niveau 2), 10% (N = 6) als een ernstig dreigingsniveau (niveau 3) en niemand als een zeer ernstig dreigingsniveau (niveau 4).

⁷⁴ 48% van de personen in hechtenis (in België of in het buitenland) is geregistreerd onder dreigingsniveau 3 tegenover 11,1% van de mensen die niet in hechtenis zitten (Chi-kwadraat 19,888, $p < ,001$).

⁷⁵ Inclusief een deel van de personen die zich niet in België bevinden, geregistreerd onder prioriteit B (N = 8) of prioriteit A, N = 7).

Figuur 9 – Dreigingsniveau van personen in België die vrij of voorwaardelijk vrij zijn

Volgens het OCAD vormt de helft van de steekproef dus niet langer een reële bedreiging voor de veiligheid van de samenleving, wat a priori zou betekenen dat deze personen uit de GGB moeten worden verwijderd, tenzij er nieuwe belastende elementen zijn.

In onze steekproef werd de helft (N = 28) van de (voorwaardelijk) vrije personen nog steeds op LTF-niveau (prioriteit B) beschouwd. Met andere woorden, de maatregelen die voor hen werden overwogen, waren eerder een zaak van de politie- en inlichtingendiensten. Slechts negen personen werden geraadpleegd en gecontroleerd op het niveau van een LVC-R (prioriteit C)⁷⁶.

3.2. Beoordelingsfiches

Hoewel het OCAD niet als doel heeft om het risico van de persoon te beoordelen, bevat de informatie ook ontlastende elementen die in sommige gevallen in verband kunnen worden gebracht met aanwijzingen voor re-integratie in de samenleving (bijvoorbeeld een verhuizing en de vorming van een nieuw sociaal netwerk). Ons werk bestond dan ook uit het zorgvuldig lezen van de beoordelingsfiches van de betrokken personen om er elementen met betrekking tot hun re-integratie in de Belgische samenleving uit te halen. Voor deze oefening beperkten we ons tot de situaties van de personen die zich in België bevinden en die vrij zijn, al dan niet voorwaardelijk.

De situatie van de personen die na het uitzitten van hun straf de gevangenis verlaten⁷⁷, lijkt zich over het algemeen te stabiliseren, met name dankzij de steun van hun naasten, vooral op

⁷⁶ De rest van de steekproef viel ofwel onder prioriteit A (N = 14), wat betekent dat het onderzoek nog loopt; de situatie van de persoon kan worden aangekaart in de LTF, maar niet alle elementen worden noodzakelijkerwijs gedeeld met alle partners (respect voor de geheimhouding van het onderzoek) of in een 'ongedefinieerde' categorie (N = 5).

⁷⁷ N = 21 mensen (18 mannen en 3 vrouwen), negen waren aan het einde van hun straf, twaalf waren voorwaardelijk vrijgelaten en aan het einde van de probatieperiode.

het gebied van huisvesting, het vinden van werk, enz. Toch zijn er veel elementen van kwetsbaarheid, zoals:

- psychologische problemen als gevolg van posttraumatische stress of, in sommige gevallen, de duur van de scheiding tussen de ouder en zijn of haar kinderen als gevolg van de gevangenschap;
- situaties van onveiligheid, bijvoorbeeld omdat de persoon bang is 'te veel' met justitie te hebben gesproken, een illegale situatie in België (in één geval is deze situatie te wijten aan het verlies van de nationaliteit), de vermelding in het strafblad van een terroristisch misdrijf met de beëindiging van een arbeidscontract als gevolg;
- depressie, problematisch drugsgebruik, enz.

Ook de evoluties van de personen in voorwaardelijke vrijheid zijn meestal positief, zij het met volgende opmerkingen:

- posttraumatische stress als gevolg van met name het verblijf in de kampen, vluchtroutes naar Turkije en, in sommige gevallen, het vertrek van de kinderen vóór de repatriëring van hun moeder;
- ontgoocheling die vooral te wijten is aan de duur van de procedure om naar België te kunnen terugkeren en de administratieve problemen die zich tijdens de eigenlijke terugkeer voordoen en die het re-integratietraject bemoeilijken.

In veel gevallen wordt opgemerkt dat er zowel bij de gecontroleerde personen als bij de politieagenten vermoeidheid optreedt over de controles en er twijfels ontstaan over de relevantie ervan en, in het algemeen, over de logica van het strafrechtelijk systeem⁷⁸.

Er is een laatste categorie van personen die geregistreerd staan in de GGB maar die zich vrij bewegen in de Belgische samenleving, simpelweg omdat ze niet strafrechtelijk vervolgd zijn. Dit zijn voornamelijk mensen die op het moment van de feiten minderjarig waren (N = 2), evenals mensen met een vluchtelingenstatuut (N = 3) of zonder verblijfsrecht in België (N = 2). Bij gebrek aan gerechtelijk toezicht worden deze personen voornamelijk gecontroleerd door de politie als onderdeel van hun administratieve politietaak⁷⁹. Over deze personen is er minder informatie beschikbaar in de GGB.

De informatie in de beoordelingsfiches over het re-integratietraject van de persoon in de samenleving blijft relatief beknopt, is niet altijd actueel en is specifiek gericht op de risicofactoren. De dossiers van de justitieassistenten daarentegen bevatten regelmatige informatie die vooral bedoeld is om de persoon te ondersteunen in zijn of haar reclasseringstraject. We doen verslag van deze analyse in het tweede deel van dit rapport.

⁷⁸ In dezelfde zin, zie https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/le-choix-franceinfo/enquete-la-delicate-gestion-des-sortants-les-anciens-detenus-pour-terrorisme_5449042.html, bekeken op 4 maart 2024.

⁷⁹ MINE, B., JEUNIAUX, P., DETRY, I. (2021), "Description et mise en perspective des données de police administrative relatives aux personnes, groupements et phénomènes à suivre", *Revue de droit pénal et de criminologie*, 6, blz. 607-633.

IV. RESULTATEN VAN DE ANALYSE VAN DE DOSSIERS VAN DE JUSTITIEASSISTENTEN

1. Hefbomen en obstakels in het besluitvormingsproces van professionals

De maatschappelijke context (en de evolutie daarvan) waarbinnen de verschillende beslissingen zijn genomen door de actoren uit het strafrechtelijk systeem met betrekking tot de terugkeerders is een onontkoombaar gegeven waarmee rekening moet worden gehouden in de analyse van onze problematiek. Met de context bedoelen we in het bijzonder het vertrek van Belgische (en meer in het algemeen Europese) onderdanen naar de Iraakse en Syrische conflictgebieden, de aanslagen in Frankrijk en België, de verhoging van het dreigingsniveau door de autoriteiten, de oprichting en vervolgens de val van de proto-islamitische staat in Syrië en Irak, de veranderingen in de politieke houding ten opzichte van de terugkeer van Belgische onderdanen, enz.

Alle personen die we spraken zijn van mening dat de context invloed heeft op hun beslissingen met betrekking tot de betrokken justitiabelen tijdens het sociaal-juridische traject.

Je pense que la temporalité est très importante à prendre en compte [...] c'est clair que le traitement qui a été réservé à ces gens à ce moment-là [attentats de Paris et puis de Bruxelles] a été particulièrement dur et a rejailli évidemment aussi sur les proches qui étaient parfois interdits de visite [en prison] (focus group 1)

Oui ça c'est sûr que l'année de retour a très certainement joué un rôle [...] Ces gens [condamnés en 2015] ont vu leur situation s'aggraver au niveau de l'exécution [des peines] par les attentats qui ont suivi, c'est-à-dire que même si on avait pu envisager pour certaines personnes des perspectives parce que les peines n'étaient pas insurmontables [...] le coup d'arrêt a été donné par les attentats qui ont suivi et ce sont des gens qui ont été à fond de peine et qui n'ont même pas eu l'occasion de passer devant un TAP, ils n'ont jamais franchi le premier pas de la PS...et alors après il y a un parcours de réinsertion qui est extrêmement compliqué [...] (focus group 1)

Ik denk, als we de afgelopen jaren hebben gekeken, dat de maatjes die er zijn, of de toekijkingen of de buitengangen, of noem maar op wat er mogelijk is, dat ook heel situationeel gebonden is. Als er ergens een aanslag is, dan is alles weer heel bang en strikt. En we hebben gezien, we hebben het opruimen met wel losser gelaat, en we hebben dan inderdaad uit zijn dingen toegekeerd, zijn er iets of iets ongeslaagd. (focus groep 2)

Naast de manier waarop de actoren zichzelf positioneren, verschillen ook de opvolging en begeleiding van de betrokkenen gedurende hun sociaal-juridische traject, en dit als gevolg van de systemen die geleidelijk aan werden ingezet voor de opvolging van deze personen. Het nam namelijk wat tijd in beslag om de problematiek onder de knie te krijgen, zowel qua werkprocessen als qua personeelstraining, de oprichting van nieuwe diensten, enz.⁸⁰

In dit hoofdstuk behandelen we achtereenvolgens de invloed van de fase van de strafuitspraak (*sentencing*) op de sociaal-juridische trajecten (1.1.), de verschillende belemmeringen die worden waargenomen in het kader van verzoeken voor strafuitvoeringsmodaliteiten (1.2.), de omkadering van de terugkeerders (1.3.) en ten slotte de manier waarop zij de straffen en maatregelen waarnemen en ervaren (1.4.).

⁸⁰ Voor meer informatie verwijzen we de lezer naar het eerste rapport.

1.1. De invloed van de strafuitspraak op de sociaal-juridische trajecten

Een eerste observatie is de eigenheid en diversiteit van de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders. Uit de analyse van de gegevens in de GGB blijkt duidelijk dat deze trajecten zeer uiteenlopend zijn. De duur van het verblijf in conflictgebieden varieert van enkele weken tot meerdere jaren. Er zijn ook significante verschillen in termen van vertrek- en terugkeerperiodes, soorten terugkeer, verblijf in kampen, opgelegde straffen, administratieve en civiele maatregelen en de opgelegde strafuitvoeringsmodaliteiten.

Hoewel de studie van de strafuitspraak niet het onderwerp van ons onderzoek is, moeten bepaalde elementen vermeld worden omdat ze een belangrijke impact hebben op de sociaal-juridische trajecten. We zullen zien dat het jaar van terugkeer een belangrijke variabele is om rekening mee te houden, omdat het invloed had op de vonnissen en maatregelen (1.1.1.). Bovendien werden deze maatregelen niet op dezelfde manier toegepast in de verschillende rechtsgebieden, wat tot uiteenlopende sociaal-juridische trajecten leidde (1.1.2.).

1.1.1. Het jaar van terugkeer

Het jaar van terugkeer bleek een doorslaggevende variabele te zijn in de alomvattende benadering van de dossiers van de geanalyseerde terugkeerders. Hoewel het unieke karakter van de sociaal-juridische trajecten – en meer in het algemeen van de levenstrajecten – van de terugkeerders een vaststelling is die naar voren komt uit zowel de analyse van de dossiers en de extractie van gegevens uit de GGB als uit gesprekken met mensen op het terrein⁸¹, zijn er niettemin bepaalde terugkerende patronen die naar voren komen in de sociaal-juridische trajecten, afhankelijk van het jaar van terugkeer van de individuen.

Ter herinnering: er werden verschillende terugkeergolven waargenomen, en in de loop der tijd werden drie types terugkeer geïdentificeerd:

- 1) De *autonome terugkeer*: terwijl de politieke instanties lange tijd de terugkeer van alle onderdanen weigerden vooraleer de terugkeer van kinderen en sommige moeders te aanvaarden, keerde een hele reeks mensen (mannen, vrouwen en kinderen) toch op eigen kracht terug naar België (voornamelijk vóór 2015).
- 2) De zogenaamde *gemonitorde terugkeer*: al in 2017 ontwikkelden de Belgische justitiële en veiligheidsdiensten een procedure om terugkeer vanuit Turkije te controleren via een hotspot van waaruit mensen – na dreigingsevaluatie door het OCAD – konden terugkeren naar België.
- 3) De *repatriëringen*: toen de politieke instanties ermee instemden om de kinderen en vervolgens een deel van de moeders terug te halen, organiseerde de staat repatriëringen

⁸¹ Zowel interviews uitgevoerd als onderdeel van de voorbereidende fase van het onderzoek als focusgroepen.

vanuit door de Koerden beheerde kampen in Syrië (vanaf 2019, maar vooral in 2021-2022).

Hoewel deze types terugkeer in bepaalde periodes vaker voorkwamen, bestonden ze ook naast elkaar. Uit de analyse van de dossiers blijkt dat de strafrechtelijke reactie op de terugkeerders eerder werd beïnvloed door het jaar van terugkeer dan door het type terugkeer.

Tabel 11 – Overzicht van terugkeerjaren en status op het moment van terugkeer.

	< 2015	> 2015 - 2018 >	> 2019 - 2021
Vrij	5	0	0
Vrij onder voorwaarden	2	2	0
Gevangene	1	6	5
Totaal (N= 21)	8	8	5

Zo bleef in onze steekproef een grote meerderheid van de personen die vóór 2015 naar België terugkeerden, bij hun terugkeer in vrijheid⁸² – sommigen onder gerechtelijke voorwaarden – en hervatten ze hun levensloop alvorens (soms enkele jaren na hun terugkeer) te worden vervolgd in gerechtelijke procedures die bijna allemaal uitmondde in vrijheidsstraffen (N = 7)⁸³. Benadrukt moet worden dat het feit dat deze personen in vrijheid bleven, niet betekent dat ze niet werden gecontroleerd door de veiligheids- en inlichtingendiensten. Ze keerden allemaal op eigen kracht terug naar België.

Deze terugkeren, die plaatsvonden vóór 2015, en de manier waarop de autoriteiten destijds reageerden, roepen vragen op over de betekenis van het vonnis, zowel bij sommige van de actoren die we ontmoetten als bij de betrokken justitiabelen⁸⁴. Het conflict in Syrië heeft in de loop der tijd geleid tot veranderende politieke standpunten. Aan het begin van de oorlog werden de vertrekken door bepaalde politieke figuren gezien als heroïsche daden. Dit standpunt evolueerde door bepaalde ontwikkelingen, waaronder de aanslagen in Europa. Deze evolutie heeft geleid tot verschillende juridische behandelingen, afhankelijk van de periode van vertrek en terugkeer. Dit gebrek aan richtlijnen voor de gerechtelijke behandeling lijkt schadelijk te zijn voor het begrip van de betekenis van de straf voor de justitiabelen, wat van hun kant leidt tot een gevoel van onrechtvaardigheid. Hoe is het mogelijk om een vrijheidsstraf te begrijpen nadat je enkele maanden of zelfs jaren in vrijheid hebt geleefd en in de maatschappij bent geïntegreerd? Helemaal als ze zich soms alleen maar schuldig voelen omdat ze een zaak wilden verdedigen die als rechtvaardig werd beschouwd.

De meesten die tussen 2015 en 2018 terugkeerden, werden bij hun terugkeer naar België vastgehouden. Een aantal van hen werd echter voorwaardelijk vrijgelaten terwijl ze in voorarrest zaten (N = 4). Deze mensen keerden op eigen kracht terug (N = 3) of in het kader van een begeleide terugkeer (N = 5). In deze periode werden talrijke maatregelen genomen om

⁸² Slechts één persoon die in deze periode terugkeerde, werd bij zijn terugkeer aangehouden.

⁸³ Het zijn allemaal mannen.

⁸⁴ Met betrekking tot het directe standpunt van de justitiabelen verwijzen we de lezer naar het werk van onze collega's aan de KUL als onderdeel van dit onderzoeksconsortium.

terrorisme te bestrijden en radicalisering te voorkomen, met name in gevangenis. De detentieomstandigheden voor mensen die worden vervolgd voor terroristische misdrijven of die door de autoriteiten als geradicaliseerd worden beschouwd, zijn bijzonder moeilijk. De terugkeerders die op dat moment gevangen zaten, vertellen over de moeilijkheden die ze tijdens hun gevangenschap ondervonden en de gevolgen daarvan voor hun reclasseringstraject⁸⁵.

Tot slot werden de mensen die vanaf 2019 terugkeerden, bij hun terugkeer naar België allemaal in hechtenis genomen. Dit waren alleen vrouwen die terugkeerden, hetzij via terugkeer onder toezicht (N = 3) of via repatriëring (N = 2). Geen van hen kwam in aanmerking voor een alternatieve maatregel voor voorlopige hechtenis, zelfs degenen die bezwaar hadden aangetekend tegen hun eerste vonnis. In sommige Franstalige vonnissen werd echter rekening gehouden met de tijd die de betrokkene in de kampen in Syrië had doorgebracht, de wens van de betrokkene om naar België terug te keren en een afzwakking in de vordering van het openbaar ministerie. De Nederlandstalige jurisdictie, die uitspraak deed voor de meerderheid van de Nederlandstalige zaken, nam deze redenering niet over, waardoor de uitgesproken straffen over het algemeen zwaarder waren dan aan Franstalige zijde.

In zijn vonnis op verzet benadrukte de rechtbank dat « *la circonstance qu'elle a été détenue du mois de décembre 2017 au mois de juillet 2021 dans un camp en Syrie alors qu'elle sollicitait, en vain, son rapatriement, sera également pris en considération* » [...] « *Tant la prévenue que le ministère public ont sollicité une diminution de la peine prononcée par défaut et que celle-ci soit assortie d'un sursis probatoire partiel* ». (dossier 12)

Opgemerkt moet worden dat deze verschillen tussen de uitspraken in Vlaanderen en Brussel/Wallonië tot misverstanden onder de justitiabelen leidden, die deze verschillen als zeer onrechtvaardig beschouwden, vooral omdat de vrouwen jarenlang hadden samengeleefd in de kampen in Syrië en bekend waren met hun respectieve rechtssituaties.

Geslacht lijkt geen invloed te hebben op de beslissingen die in de loop van de tijd worden genomen. Geen enkele vrouw in onze steekproef keerde terug voor 2015, maar dit kan worden verklaard door het feit dat de vrouwen later dan de mannen naar de conflictgebieden vertrokken en over het algemeen veel later terugkeerden, soms na meerdere jaren in de door de Koerdische autoriteiten uitgebate kampen in Syrië te hebben doorgebracht. Anderzijds zorgen de genomen beslissingen ervoor dat de vrouwen die voor Nederlandstalige rechtbanken werden berecht, na hun terugkeer in België langer in hechtenis bleven dan de vrouwen die voor Franstalige rechtbanken werden berecht (zie verder).

Ongeacht de periode van terugkeer lijkt de duur van het verblijf in conflictgebieden geen invloed te hebben op de beslissingen die door de rechtbanken werden genomen; het besluitvormingspatroon wordt bepaald door de variabele 'jaar van terugkeer'.

⁸⁵ Wat betreft de moeilijkheden die terugkeerders ondervonden tijdens hun detentie en de gevolgen voor hun reclassering, verwijzen we de lezer naar het werk van onze collega's aan de KUL als onderdeel van het onderzoeksconsortium en naar hoofdstuk IV, 2. van dit rapport.

1.1.2. Verschillende sociaal-juridische trajecten in het noorden en zuiden van het land

Bij onderzoek van de dossiers werd al snel duidelijk dat er sterke verschillen waren tussen de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders, afhankelijk van de taalrol waaraan het dossier was gekoppeld. De belangrijkste reden voor dit verschil is te vinden voorafgaand aan de sociaal-juridische trajecten, d.w.z. op het moment dat de beslissing wordt genomen door de vonnisgerechten (de uitspraakfase). In dit stadium kunnen verschillen in het type genomen beslissing worden benadrukt.

Als we kijken naar de vonnissen die in onze steekproef werden uitgesproken, zien we voor de Franstalige zaken dat een groot deel van de vrijheidsstraffen vergezeld gaat van een probatie-uitstel (9/11), terwijl we voor de Nederlandstalige zaken slechts één vrijheidsstraf met probatie-uitstel tellen (bovendien was dit een zaak die door een Franstalige rechtbank werd behandeld, maar in de tenuitvoerleggingsfase naar Nederlandstalige kant werd overgeheveld omdat de justitiabele naar Vlaanderen was verhuisd). Sterker nog, de ‘vaste’ vrijheidsstraffen vinden we terug in de meerderheid van de Nederlandstalige zaken (8/10), terwijl er in de Franstalige zaken slechts één zogenoemde vaste vrijheidsstraf voorkomt. De situatie met betrekking tot de uitgesproken vonnissen in onze steekproef van dossiers is dus omgekeerd afhankelijk van de taalrol waaraan de zaak is gekoppeld.

Tabel 12 – Samenvatting van straffen/maatregelen volgens de taalrol van de steekproef van dossiers.

	Franstaligen	Nederlandstaligen
Vaste vrijheidsstraf	1	8
Vrijheidsstraf met voorwaardelijke uitstel	9	1
Voorwaardelijke opschorting	1	1
Totaal (N = 21)	11	10

Is deze situatie een toevallig kenmerk van onze steekproef van dossiers, of is ze het resultaat van veroordelingen die verschillen volgens de taalrol van de dossiers?

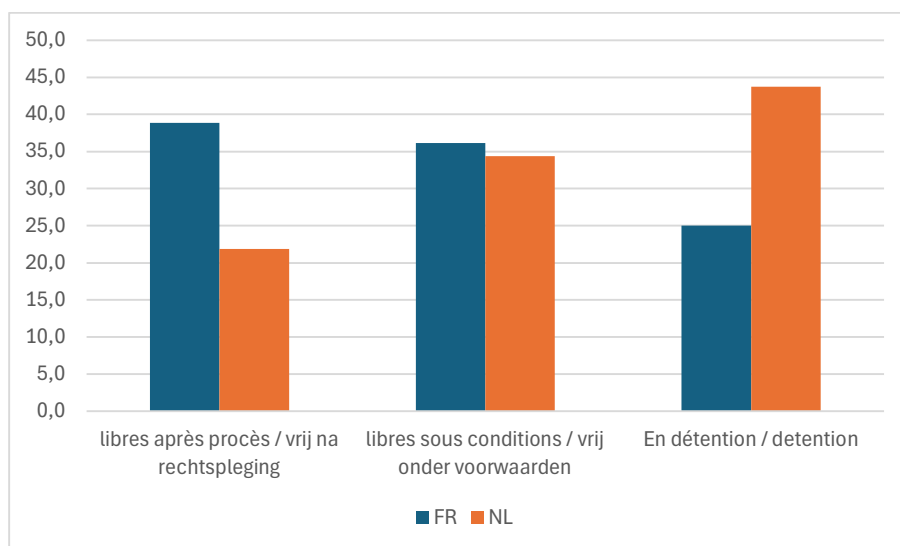
In een kwantitatieve analyse van alle jurisprudentie met betrekking tot terrorisme werd vastgesteld dat het aandeel voorwaardelijke straffen significant hoger lag wanneer de procedure plaatsvond voor een Franstalige rechtbank dan voor een Nederlandstalige rechtbank (Remacle et al., 2022). Hoewel deze observatie van toepassing is op alle beslissingen die werden genomen met betrekking tot terroristische misdrijven, kan het een sleutel zijn om een beter begrip te hebben van de verschillen in de trajecten van de terugkeerders wier zaken ook deel uitmaken van deze jurisprudentie. Het is echter belangrijk om te benadrukken dat de zaken in onze dossiers hoofdzakelijk werden behandeld door twee correctionele rechtbanken: een Franstalige (Brussel) en een Nederlandstalige (Antwerpen). Dit is ook het geval voor de rechtspraak over terrorisme in zijn geheel; 67,2% van deze zaken werd behandeld door rechtbanken in deze gerechtelijke arrondissementen (Remacle et al., 2022). Deze situatie brengt ons tot de hypothese dat de waargenomen verschillen mogelijk niet alleen te wijten zijn aan de taalkundige rol waaraan de zaak wordt toegewezen, maar ook aan een verschil in professionele cultuur tussen twee rechtsgebieden.

Verwijzend naar de algemene cijfers die het resultaat zijn van de analyse op gegevens uit de GGB⁸⁶ (Tabel 13), wordt enerzijds opgemerkt dat het aantal personen die in België werden berecht en die zich in België bevonden op het ogenblik van de gegevensextractie, iets hoger is aan Franstalige zijde (N = 36, 13 vrouwen / 23 mannen) dan aan Nederlandstalige zijde (N = 32, 18 vrouwen / 14 mannen). Er werd echter ook vastgesteld dat het aantal van deze personen die op 31 maart 2023 nog in België in hechtenis waren voor een terroristisch misdrijf, proportioneel groter was aan Nederlandstalige zijde (N = 14, nl. 14/36) dan aan Franstalige zijde (N = 9, nl. 9/36). Bij een aantal van deze detenties gaat het om vrouwen die relatief recent vanuit een kamp in Syrië naar België werden gerepatriëerd. De vrouwen die in dezelfde periode gerepatriëerd werden en berecht werden door een Franstalige rechtbank, zitten echter niet meer vast. Volgens verschillende actoren die op het terrein met deze vrouwen werkten, wordt dit verschil in strafmaat als bijzonder oneerlijk ervaren door de vrouwen die door Nederlandstalige rechtbanken werden berecht.

Tabel 13 – Uitsplitsing van situaties van de terugkeerders in België na veroordeling.

					TOTAAL
Rechtsgebied	FR		NL		
Type	♀	♂	♀	♂	
Vrij na rechtspleging					21
<i>Vrijgesproken</i>	1		2		3
<i>Vrijgelaten na uitzitten straf</i>	1	12	2	3	18
Vrij onder voorwaarden					24
<i>Onder voorwaardelijke uitstel</i>	6	2	1		9
<i>Onder voorwaardelijke opschorting</i>	1		1		2
<i>Onder uitstel</i>				2	2
<i>Onder SURB BD</i>			2		2
<i>Onder SURB ET</i>	2		2		4
<i>Onder SURB VI</i>	1	1	1	2	5
Detentie					23
<i>Na aanval</i>		4		1	5
<i>Niet na aanval</i>	1	4	7	6	18
TOTAAL	13	23	18	14	68

⁸⁶ Voor deze oefening beperkten we de steekproef tot personen die zich in België bevonden en veroordeeld waren voor een terroristisch misdrijf, met uitsluiting van personen in voorlopige hechtenis (N = 2), personen die vastzaten voor andere misdrijven (N = 2) en personen die terugkeerden naar de gevangenis wegens de herroeping van hun voorwaardelijke straf (N = 3).

Figuur 10 – Status van de veroordeelde terugkeerders met verblijf in België.

* Situatie op 31 maart 2023

In de door ons georganiseerde focusgroepen kwam deze observatie niet als een verrassing en werd ze gedeeld door alle actoren op het terrein met wie we spraken.

Au niveau des peines, étant donné que je suis dans un service centralisé, je vois également bien les deux côtés du pays et les constats ne m'étonne pas du tout. C'est exactement ce que nous avons constaté notamment par rapport à la longueur de la peine, au prononcé d'un sursis probatoire ou au prononcé d'un sursis pour ce qui excède la détention préventive. Il y a une grosse différence dans nos dossiers aussi entre le nord et le sud du pays à ce niveau-là. (focus group 1)

Je rejoins ce qui a été dit quant aux peines, je pense pas que ce soit spécialement propre à la problématique des returnees, mais c'est un autre débat (focus group 1)

Gezien het verschil tussen de uitgesproken vonnissen zullen de sociaal-juridische trajecten *de facto* op andere manieren verlopen, aangezien de uiteenlopende strafuitvoering. Er werden twee belangrijke trajecten geïdentificeerd die voortvloeien uit de beslissingen van de rechtbanken. Voor de meerderheid van de Franstalige zaken, waar het om vrijheidsstraffen met probatie-uitstel gaat, zal de straf dus in hechtenis worden uitgezeten totdat de wettelijke periode van het uitgesproken probatie-uitstel; vervolgens zal het justitiehuis het ‘overnemen’ om de persoon buiten de gevangensmuren op te volgen in het kader van de probatoire strafuitvoering (traject I). Voor het merendeel van de Nederlandstalige zaken, waar het om vaste vrijheidsstraffen gaat, zal de strafuitvoering verschillen en zal de (eventuele) tussenkomst van de justitiehuisen plaatsvinden in de context van de uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf die al dan niet aan de justitiabele⁸⁷ zal worden toegekend (traject II). Deze

⁸⁷ Deze configuratie verklaart waarom in de Franstalige dossiers de informatie met betrekking tot het beslissingsproces van de actoren minder divers was, aangezien het kader van het dossier meestal bekend was op het moment van de beslissing (probatie). De belangrijkste problemen hadden te maken met de manier waarop de voorwaarden werden geformuleerd en geïnterpreteerd (*infra*). Er zij ook aan herinnerd dat de steekproef betrekking heeft op zaken die tot 2022 door de justitiehuisen werden behandeld. Het is belangrijk om erop te wijzen dat een aantal terugkeerders nog steeds in hechtenis zit (waaronder Franstaligen) en tegen wie vaste vrijheidsstraffen werden uitgesproken.

toekenning hangt af van de uitvoerende instanties (directie detentiebeheer, DDB) of gerechtelijke instantie (SURB/SUR) (*supra*). In dit opzicht worden spanningen tussen deze twee actoren waargenomen op het vlak van de besluitvormingsprocessen in de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders, in het bijzonder met betrekking tot de blokkeringsituaties die ontstonden (*infra*). In de eerste fase van het onderzoek wezen we erop dat, alles in aanmerking genomen, de Nederlandstalige SURB's meer gevallen van terugkeerders leken te behandelen dan de Franstalige SURB's, maar zonder hiervoor een verklaring te kunnen geven. Deze realiteit wordt weerspiegeld door het hierboven beschreven verschil in trajecten.

Hoewel er twee grote types trajecten in de dossiers werden geïdentificeerd, vertoonde een minderheid van de dossiers om procedurele redenen een iets ander traject. Wanneer er een bezwaar- of beroepsprocedure loopt, heeft de justitiabele namelijk ook de mogelijkheid om strafuitvoeringsmodaliteiten aan te vragen. In dit stadium verliest de onderzoeksrechter echter de controle over de zaak, aangezien de onderzoeksfase is afgerond en het dossier zich nu in de fase van de berechting bevindt. Aangezien het vonnis nog niet definitief is, zijn bovendien niet de SURB's of de SUR's, maar wel de feitenrechters bevoegd om uitspraak te doen over de verzoeken tot strafuitvoeringsmodaliteit. De bovengenoemde actoren zijn bij deze procedure dus niet betrokken. De feitenrechter neemt beslissing alleen op basis van de beschikbare informatie. De justitieassistent die is aangesteld om de door de feitenrechter besliste maatregel op te volgen, stuurt zijn of haar rapporten naar de magistraat van de rechtbank in kwestie. De maatregelen worden elke drie maanden herzien en de voorwaardelijke regeling wordt verlengd, gewijzigd of ingetrokken als niet aan de voorwaarden wordt voldaan.

Voorbeeld - dossier 15

De rechtzoekende werd door de Turkse autoriteiten uitgezet naar België na verschillende jaren in Syrische kampen te hebben doorgebracht. Terwijl ze nog in Syrië was, werd ze bij verstek veroordeeld tot 5 jaar gevangenisstraf. Bij haar terugkeer werd zij in hechtenis genomen en ging zij tegen deze beslissing in beroep. Ze bleef drie maanden in hechtenis voordat ze onder elektronisch toezicht werd geplaatst na een beslissing van een hof van beroep. Twee maanden na deze beslissing werd zij door dezelfde rechtbank voorwaardelijk vrijgelaten. Drie maanden na deze voorwaardelijke invrijheidstelling veroordeelde een strafrechter haar in het kader van de verzet procedure opnieuw tot vier jaar gevangenisstraf met onmiddellijke aanhouding. De verdachte tekende beroep aan tegen het vonnis van verzet. Ze werd opgesloten maar dezelfde dag op borgtocht vrijgelaten door het hof van beroep dat oordeelde over de verzoeken om uitvoering van de straf. Naarmate de maanden verstrekten, bleek uit de verslagen van de juridisch medewerker dat de situatie zich niet op een geruststellende manier ontwikkelde. Ze bracht zichzelf in gevaar, haar psychische toestand verslechterde, de politie verklaarde dat ze haar niet langer in de gaten konden houden, maar het hof van beroep bleef de voorwaardelijke veroordeling zonder meer verlengen. Ook het verzet arrest waarin de verdachte tot vier jaar gevangenisstraf werd veroordeeld, lijkt geen invloed te hebben gehad op de besluitvorming van het Hof. Het Hof verlengt de voorwaardelijke maatregelen elke drie maanden, zonder te refereren aan de rapporten van de justitie assistent of aan ontwikkelingen in het sociaal-juridische traject. Elke beslissing om de maatregelen te verlengen herhaalt echter systematisch de tenlastelegging, het feit dat het om ernstige misdrijven gaat, dat de detentie moet worden voortgezet en dat er een reëel risico op recidive bestaat.

In de context van deze procedure lijkt het dossier waarnaar in het bovenstaande voorbeeld wordt verwezen, aan de gebruikelijke radar van de rechterlijke macht te ontsnappen. Gezien de

alarmerende informatie in het rapport van de justitieassistent is het verbazingwekkend dat er geen maatregelen tot herroeping zijn overwogen. Hoewel we er vaak eerder voorstander van zijn dat de beslissingen door het gerecht worden genomen, zijn de beslissingen in deze situatie nogal zorgwekkend in het licht van de feiten van de zaak. Deze situatie lijkt te worden gecompenseerd door de uitstekende ondersteuning van psychosociale spelers en het politiepersoneel op het terrein.

1.2. Belemmeringen voor de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders bij de uitvoering van de straffen en maatregelen

1.2.1. De voortdurende zoektocht naar een geleidelijk sociaal-juridisch traject

Zowel in de Nederlandstalige als Franstalige dossiers zien we dat de actoren die adviezen moeten formuleren of beslissingen moeten nemen, een zekere geleidelijkheid nastreven in de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders. Op de achtergrond wordt het idee geopperd dat de terugkeerders niet moeten worden geconfronteerd met een vrijlating uit detentie ‘aan het einde van de straf’, zonder enige gerechtelijke controle op de vrijlating, en dat er daarom een vrij lange observatieperiode zou kunnen zijn – tijdens en na de hechtenis – om ervoor te zorgen dat de terugkeer naar de maatschappij soepel verloopt. Het verlangen om enige vorm van controle over de situatie te behouden, lijkt ten grondslag te liggen aan dit verlangen naar geleidelijkheid bij de betrokken actoren.

In onze steekproef van dossiers is het verschil op dit vlak dat er aan Franstalige zijde reeds op het moment van de veroordeling in een vorm van geleidelijkheid is voorzien, waarbij vrijheidsstraffen meestal gepaard gaan met een probatie-uitstel, terwijl deze geleidelijkheid aan Nederlandstalige zijde pas later in het sociaal-juridische traject opduikt, namelijk op het moment van de verzoeken tot uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf, dat deze en wordt overgelaten aan het oordeel van de (uitvoerende of rechterlijke) besluitvormers. Dit verklaart waarom er weinig bewijs hiervan te vinden is in de Franstalige dossiers, aangezien alles al op voorhand wordt gedefinieerd, wanneer de beslissing ten gronde wordt genomen.

Hoewel dit verlangen naar geleidelijkheid in de sociaal-juridische trajecten niet specifiek is voor de problematiek van de terugkeerders en meer in het algemeen voor terrorisme-gerelateerde rechtszaken, lijkt het garanderen van vrijlating vóór het theoretische einde van de opgelegde vrijheidsstraf door middel van strafuitvoeringsmodaliteiten meer specifiek aan deze dossiers gebonden te zijn.

Au niveau de la progressivité, je dirais qu'elle est mise dans beaucoup de dossiers de manière plus générale, ça me paraît important de le dire aussi. Les acteurs, en amont du TAP, sont très souvent dans le souci d'une progressivité [...] mais ce qui est peut-être un peu plus spécifique, c'est le fait de libérer avant le fond de la peine [...]. Dans ces dossiers là, c'est vrai que c'est fort à l'esprit des décideurs. (focus group 1)

Dit streven naar geleidelijkheid van de kant van de actoren die een advies moeten uitbrengen of een beslissing nemen, gaat gepaard met hun verlangen naar solide toezicht/begeleiding bij de vrijlating, waar we op terug zullen komen (*infra* 1.3.).

Deze verschillende voorzorgsmaatregelen zijn bedoeld om tegemoet te komen aan de vrees die de veiligheidsdiensten de afgelopen jaren regelmatig hebben geuit, namelijk dat een hele reeks personen die door de autoriteiten als geradicaliseerd worden beschouwd en/of veroordeeld zijn voor terroristische misdrijven, ‘zonder vangnet’ uit de gevangenis zouden worden vrijgelaten en ‘losgelaten’⁸⁸. In haar jaarverslag 2023 herhaalt Staatsveiligheid "de absolute noodzaak om te zorgen voor een consistente opvolging van deze ex-gedetineerden" en de bijzondere aandacht die ze besteedt aan gedetineerden die het einde van hun straf naderen (VSSE, 2023, blz.11.).

Welke elementen worden in de dossiers genoemd als onderdeel van dit verlangen naar geleidelijkheid?

Uit de motiveringen van de uitgebrachte adviezen en beslissingen met betrekking tot verzoeken om strafuitvoeringsmodaliteiten blijkt dat alle actoren (PSD, lokale directie, DDB, SURB, Openbaar Ministerie, justitieassistenten, enz.) naar een geleidelijk verloop streven bij het toekennen van deze modaliteiten. De actoren, ongeacht of ze onder de uitvoerende of rechterlijke macht vallen, streven ernaar om geleidelijk vooruitgang te boeken door de voorwaarden in een bepaalde volgorde toe te kennen. Zo moeten eerst tijdelijke uitgaansvergunningen en penitenciaire verloven worden toegepast vooraleer andere regelingen kunnen worden overwogen – zij het ook in een bepaalde volgorde – beperkte detentie, elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling, enz.

Het Openbaar Ministerie is ook tegen het verzoek om elektronisch toezicht, omdat het belangrijk is om UV's te hebben om bepaalde administratieve procedures vooraf te kunnen uitvoeren. (dossier 17)

Om de kans op slagen te vergoten zal het van belang zijn dat dit stapsgewijs gebeurt. Hierdoor zal zij uiteindelijk mee kunnen helpen dragen voor de kinderen zodat zij is een veilige omgeving kunnen opgroeien. De SURB stelt voor om in eerste instantie beperkte detentie aan te vragen in plaats van elektronisch toezicht. (dossier 13)

Mijn ambt is van oordeel dat zeer stapsgewijs zal dienen tewerk te worden gegaan, te starten met UV's en PV's en grondige évaluatie ervan [advies openbaar ministerie] (dossier 13)

[Na de uitgaansvergunningen uit hoofde van artikel 59] De rechtbank zal vervolgens op de zitting van [datum] het elektronisch toezicht en de eventuele verlenging van de bijzondere maatregel behandelen. (dossier 19)

Gezien bovenstaande kunnen wij een positief advies verlenen ten aanzien van de verschillende strafuitvoeringsmodaliteiten. De weg der geleidelijkheid van de maatregelen lijkt ons wel het meest aangewezen in deze situatie. (dossier 14)

Dans son avis positif relatif à la demande de libération conditionnelle, la direction souligne que la personne est en surveillance électronique depuis un certain temps et conclut que la libération conditionnelle est l'étape suivante dans son parcours de réinsertion. (dossier 14)

In uitzonderlijke gevallen wordt een afwijkend standpunt ingenomen. Zo was er een dossier waarin de PSD een negatief advies had uitgebracht over een verzoek om elektronisch toezicht, met als argument dat de PSD wilde wachten op de toekenning van uitgaansvergunningen en

⁸⁸ Uitdrukkingen gebruikt in verschillende dossiers.

penitentiare verlopen, alvorens het licht op groen te zetten voor de genoemde maatregel. De directie bracht echter een positief advies uit, met een omgekeerde redenering.

De PSD adviseert negatief voor elektronisch toezicht omdat ze de toekenning en het goede verloop van UV's en PV's willen afwachten en daarna eventueel hun advies wijzigen. Vanuit de directie wensen we de redenering om te draaien en principieel positief te adviseren, op voorwaarde dat de opleiding/tewerkstelling geconcretiseerd is. De UV's en PV's zijn aangevraagd, en we zijn ervan overtuigd dat deze goed zouden verlopen indien toegekend. Verder menen we dat X een positief advies gewoon verdient door haar aangenaam, meewerkende en positieve attitude. Het komt natuurlijk op hetzelfde neer: zonder UV's zal het moeilijk zijn haar professionele reclassering te concretiseren. (dossier 13)

Deze geleidelijke logica werd bevestigd door de actoren die we tijdens de focusgroepen spraken. Volgens de actoren is de achterliggende gedachte van deze methode om te zien hoe de justitiabelen zich in de loop van het traject gedragen en om geleidelijk 'af te bouwen' naarmate de voorgaande modaliteiten goed verlopen.

Natuurlijk, je mag er zeker van zijn, dat er geen enkele modaliteit gaat toegekend worden, zolang er geen uitgaansvergunningen benut zijn [...] want hun reclasseringsplan is niet klaar. Ik ga voor [naam van het gerechtelijk arrondissement] al spreken, en de rechtbank van [naam van het gerechtelijk arrondissement] gaat geen modaliteit toekennen, als er geen reclasseringsplan is uitgewerkt, en als al een eerste stap niet getoetst is [...] Hoe gedraagt men zich naar buiten toe via uitgaansvergunningen, en/of verlopen, liefst allebei, omdat we ook willen zien, hoe loopt het dan in de thuissituatie, met de evaluatie, enzovoort, dat je iemand echt, onder een elektronische toezicht, terug naar huis zet, want dan moet het toch wel een en ander afgetoetst zijn [...]. (focus groep 2)

Hoewel dit principe van geleidelijkheid werd bevestigd in de eerste focusgroep, werd het ook in twijfel getrokken. Hoewel het principe zich niet beperkt tot terroristische dossiers, vinden sommige deelnemers het toch problematisch. Het druist volgens hen in tegen de bedoeling van de wetgever bij de goedkeuring van de wet betreffende de SURB's. De wet bepaalt niet dat het verkrijgen van een UV of PV een voorwaarde is voor het verkrijgen van bijvoorbeeld een ET of VI.

Concernant la demande de surveillance électronique, pourquoi ne pas introduire en parallèle une demande de libération conditionnelle ? Les pratiques ne sont pas toutes les mêmes dans les TAP [...]. A mesure égale, on préfère la libération conditionnelle à la surveillance électronique [...]. On est un peu des extraterrestres dans le monde des TAP [...] Mais il faut savoir que ce système de progressivité ce n'était absolument pas l'esprit de la loi, il faut relire les travaux parlementaires, c'était pas du tout ça. Les TAP ont totalement dévoyé ce que le législateur avait prévu. On a un renversement total. Si vous regardez la majorité des gens maintenant qui sortent en libération conditionnelle, ils ont eu une surveillance électronique qui a précédé, ce qui est totalement l'inverse de ce qui se passait avant que les TAP ne rentrent en vigueur. C'est une première chose. La deuxième chose c'est que ce système contribue à l'allongement des détentions et contribue au fait que les gens vont principalement sortir de prison à fond de peine. La libération conditionnelle a toujours été marginale, les TAP l'ont rendue encore plus marginale. Malheureusement, tous les acteurs en amont se sont conformés à ce qu'ils pensaient être les attentes du tribunal et les pratiques se sont mises en place et ça commence déjà au niveau des prisons parce que le SPS dissuade parfois le justiciable de faire certaines demandes. (focus group 1)

Naast de geleidelijke aanpak van de strafuitvoering komt deze wens om stapsgewijs vooruitgang te boeken ook tot uiting in de beoordeling van de situatie door degenen die verantwoordelijk zijn voor het uitbrengen van adviezen of het nemen van beslissingen. In dit geval is het eerder de 'onvolmaaktheid van de situatie' die door deze actoren wordt aangevoerd

als reden om niet ‘te snel’ vooruit te gaan in het sociaal-juridische proces. De aangevoerde argumenten zijn bijvoorbeeld dat het reclasseringsplan nog niet voldoende is uitgewerkt, dat het diepgaande rapport van de PSD nog niet is opgesteld of afgerond, dat de ideologische oefening nog moet worden voortgezet enzovoort.

Vooraleer de stap naar elektronisch toezicht kan worden gezet, dient de reclassering o.i. concreet uitgewerkt te zijn, en dat is momenteel nog niet het geval. (dossier 14)

Vu qu'il y a lieu de laisser se poursuivre les investigations psychosociales, la demande de permissions de sortie n'est pas accueillie. (dossier 1)

Hij heeft zijn reclasseringsplan nog niet kunnen uitvoeren. (dossier 17)

Tot slot moet worden benadrukt dat deze logica van geleidelijkheid in de sociaal-juridische trajecten om de hierboven genoemde redenen werd ondermijnd in de dossiers van de terugkeerders, maar ook vanwege de administratieve maatregelen die voor deze personen werden genomen om hun toegang tot de strafuitvoeringsmodaliteiten te beperken of zelfs te blokkeren⁸⁹.

1.2.2. Specifieke redenen voor weigering en impasses

Hoewel er geen systematische en uitputtende studie kon worden uitgevoerd van alle adviezen en beslissingen van de verschillende actoren met een dergelijke rol, bijvoorbeeld doordat er in sommige gevallen documenten ontbraken, belicht een reeks weigeringsgronden die in de onderzochte dossiers werden aangehaald door de actoren specifieke obstakels in het reclasseringsproces van de terugkeerders. Naast de meer traditionele redenen voor weigering (onvolmaaktheid, geleidelijkheid, gebrek aan informatie om de risico's te beoordelen, onvoldoende uitgewerkt reclasseringsplan, niet-erkenning of minimalisering van de feiten, enz.) zijn er voor dit type dossiers specifieke motiveringen van weigering.

Het in twijfel trekken van de ideologie en het werk dat deze ideologie vereist, zowel door de justitiabelen als hun naasten, lijkt een essentiële component te zijn in de positionering van de actoren met betrekking tot verzoeken om strafuitvoeringsmodaliteiten.

Het valt moeilijk in te schatten voor welke ideologie en gedachtegoed Mevr. J. vandaag staat. Sinds haar terugkeer in België werkte ze correct mee met de verschillende diensten die haar omringen en die garant zouden moeten staan voor een deradicalisering. Wanneer haar gevraagd wordt hoe wij, als strafuitvoeringsrechtbank, moeten zien of iemand al dan niet nog geradicaliseerd is, stelt ze dat personen die het radicaal gedachtegoed nog steeds steunen, niet zullen meewerken aan de programma's voorzien door de overheid. (dossier 13)

De aanvragen UV en PV werden door de DDB afgewezen. In hun beslissing tot afwijzing wordt enerzijds betrokkene ideologische re-interpretatie een stuk in vraag gesteld alsook het standpunt van het opvangmilieu ten aanzien van vroegere lidmaatschap van betrokkene bij S4B. (dossier 13)

Heden distantieert ze zich van een gedachtegoed dat geweld ondersteunt en wil zij een plaats in de westerse maatschappij en een regulier leven leiden. Ze kan rekenen op de steun van haar moeder en broer bij de uitwerking van haar reclassering. De kans inzake onttrekking wordt eerder beperkt beschouwd tijdens de gaansvergunningen met een specifieke finaliteit [...] Er blijven een aantal zaken onduidelijk zoals de rol van haar zus m.b.t. het radicaliseringsproces van betrokkene en hun contacten in Syrië alsook betrokkene eigen

⁸⁹ We verwijzen de lezer naar het eerste rapport.

aandeel tijdens haar verblijf in het kalifaat [...].Het risico inzake recidive situeert zich eerder op persoonlijk en contextueel vlak en niet op ideologisch of gewelddadig gebied [...]. [uittreksel uit uitgebreid DDB advies](dossier 14)

Zelfs als de ideologie door gespecialiseerde actoren of diensten niet als problematisch wordt beschouwd, lijkt het voor bepaalde schakels in het strafrechtelijk apparaat moeilijk om de opvolging van de ideologie te negeren.

Op ideologisch vlak wordt een begeleiding wel opportuun geacht en dit om de huidige invulling die u nu aan uw geloof geeft verder op te volgen en eventueel bij te sturen. U werd hiervoor aangemeld bij het Platform van de Vlaamse Imams maar zij stelden dat u in principe niet in aanmerking komt voor een begeleiding bij hen omdat u volgen hen geenszins radicaal bent. Bovendien staat het project 'Platform van de Vlaamse Imams' momenteel 'on hold' in afwachting van verdere politieke beslissingen hieromtrent. De islamconsultant [naam] die verbonden is aan dit platform, zou wel beried zijn om in eigen naam u in begeleiding te nemen in afwachting van verder politieke beslissingen met betrekking tot het Platform. De PSD is echter van mening dat een begeleiding binnen een formeel kader meer aangewezen is. (dossier 21)

Voor de actoren is het cruciaal dat de naasten van de justitiabele deze ideologie begrijpen en zelfs in twijfel trekken. Deze naasten vormen over het algemeen namelijk de omgeving waarin de dader na de hechtenis wordt opgevangen en zijn het onderdeel van de uitvoeringsmodaliteit van de vrijheidsstraf (indien deze wordt toegekend). Het is daarom essentieel om het aangevatte werk niet in gevaar te brengen door de justitiabele terug te sturen naar een omgeving die doordrenkt is van ideologie(en) die de autoriteiten als problematisch beschouwen.

Het belang hiervan ligt vooral in de verwachtingen die we mogen hebben naar controle opvolging van het opvangmilieu voor wat betreft het doen en laten van betrokkene tijdens strafuitvoerings modaliteiten. [uittreksel uit uitgebreid verslag van PSD] (dossier 13)

S'ajoute à cela le fait qu'il a présenté une petite amie, amie de sa sœur qui semble connue pour ses liens avec les milieux radicaux et terroristes. Cela me paraît peu rassurant vu que le milieu d'accueil est constitué par le père et les sœurs de l'intéressé. (dossier 1)

Als er twijfel bestaat over de mening van de naasten over een ideologie die als radicaal wordt beschouwd, vragen de verzoekende autoriteiten om nader onderzoek. Deze onderzoeken kunnen de voortgang van het reclasseringsproces vertragen of zelfs blokkeren.

We menen dat het goed zou zijn dat het topic S4B nog eens verder bevraagd wordt bij het opvangmilieu, temeer daar justitie assistent die de enquête afnam, ons telefonisch bevestigde dat zij dit niet expliciet bevraagd had tijdens het afnemen van de enquête. [uittreksel uit uitgebreid verslag van PSD] (dossier 13).

Mening van de directie : Monsieur souhaite bénéficier de permissions de sorties et/ou de congés pénitentiaires. Il propose d'être hébergé chez son épouse. Il a rencontré celle-ci en détention via sa sœur. Ce n'est que depuis quelques mois que cette personne est autorisée à lui rendre visite. Une nouvelle enquête externe a été sollicitée et nous est parvenue. L'assistant de justice conclut défavorablement à celle-ci, pour toutes les mesures qui pourraient être sollicitées. Hormis le soutien affectif, l'assistant de justice s'interroge quant au rôle que pourrait jouer Madame dans la réinsertion de Monsieur et l'absence de toute récidive. Je note toutefois que le SPS pointe le mariage de Monsieur comme un élément protecteur, lui permettant d'avoir la reconnaissance nécessaire à son fonctionnement (valorisation narcissique). Il conviendrait peut-être que Madame adopte une position plus nuancée. Le SPS poursuivi le travail d'investigations. Il se positionne défavorablement à la demande [...]. (dossier 1)

Wanneer weigeringen (in het bijzonder) door dit soort argumenten gemotiveerd worden, stellen we vast dat actoren zoals de PSD, het CAW/CAPREV en de justitieassistenten dit aspect opnieuw bespreken met de justitiabele en eventueel met zijn of haar familie. De besluitvormers worden over het algemeen gerust gesteld door de verstrekte rapporten.

Ook het criterium **het eens zijn met en niet afwijzen van de waarden van de westerse samenleving** maakt deel uit van de rapporten, samen met het criterium met betrekking tot radicale ideologieën.

Uit het persoonlijkheidsonderzoek blijkt dat betrokkene zich makkelijk laat beïnvloeden en volgzaam is. Dit Kenmerk kan positief zijn in die zin dat zij ook open staat voor het democratische gedachtengoed. Zij zou er de voordelen nu van inzien en zou van oordeel zijn dat zij haar geloofsvrijer kan beleven in een democratische wereld dan in bijvoorbeeld Syrië, waar ze onderdrukt werd. (dossier 13)

Daarnaast zijn ook de **vermoedens en bezorgdheden** voelbaar in de argumenten van de actoren die adviezen moeten uitbrengen of beslissingen moeten nemen in deze dossiers.

[...]Monsieur tente de faire bonne figure mais j'estime qu'il constitue toujours un danger pour autrui au vu de son comportement en détention, de son attitude peu authentique et transparente. Les soupçons de comportement prosélyte en détention m'amènent à considérer que son engagement pour la cause djihadiste n'est pas terminée, malgré ce qu'il peut en dire [...] avis négatif de la direction. (dossier 1)

Een ander argument voor de weigering van een strafuitvoeringsmodaliteit is een eventuele lopende **procedure die van invloed is op de rechtspositie** van de betrokkene, zoals een procedure tot ontneming van de nationaliteit of een analyse van de intrekking van het verblijfsrecht.

De adviezen van de directie, de officier van justitie en de beslissing van de SURB zijn negatief en benadrukken dat het feit dat hij geen verblijfsrecht meer heeft het onmogelijk maakt om zijn re-integratieplan uit te voeren Het ontbreken van een legale status is een risico voor de toekomst. (dossier 17)

Le risque de se soustraire à l'exécution de la peine : Ce risque ne peut être relativisé à ce stade. En effet, une procédure de déchéance de nationalité est en cours. Si elle venait à aboutir, les possibilités de réinsertion de M. sur le territoire belge seraient anéanties. Par ailleurs, la saisine du parquet fédéral d'un mandat d'arrêt européen est également peu encourageante. [...]. (dossier 1)

Hoewel moeilijk met nauwkeurigheid kan worden gemeten wat de impact is van de evaluaties die werden uitgevoerd met behulp van de **risicobeoordelingsinstrumenten** (de VERA-2R in de onderzochte dossiers) op de genomen beslissingen, blijkt dat **de actoren er veel belang aan hechten** bij hun beoordeling van de situatie, aangezien deze evaluaties aanwezig zijn in het dossier.

Op basis van de VERA-2R besloot de PSD tot een eerder laag risico op gewelddadig extremisme, waarbij weliswaar het belang van verdere opvolging benadrukt wordt. (dossier 13)

De inschatting van het recidiverisico werd uitgebouwd aan de hand van de VERA-2. De conclusie is echter dat het moeilijk is om het recidiverisico in te schatten, vermits u ook vroeger vanop de achtergrond makkelijk bent ontglipt. [...]. (dossier 21)

Met betrekking tot de beslissingen over verzoeken tot strafuitvoeringsmodaliteiten die onder haar bevoegdheid vallen, motiveert de DDB haar beslissingen door de voorwaarden voor de toekenning ervan te onderzoeken in het licht van de contra-indicaties waarin de wet voorziet, evenals eventuele bijzondere voorwaarden (*supra*). Bij het lezen van de beslissingen van de DDB in de dossiers uit onze steekproef is het niet altijd eenvoudig om de redeneringen en de veranderende standpunten te volgen die kunnen ontstaan in de loop van een sociaal-juridisch proces en tijdens de verzoeken tot strafuitvoeringsmodaliteiten.

Deze observatie brengt ons ertoe dieper in te gaan op de kwestie van ‘impasses’, die vooral voorkomen in de dossiers uit onze steekproef die zich in een type II-traject bevinden (*supra*).

Hoewel het over het algemeen steeds moeilijker wordt om uitvoeringsmodaliteiten van vrijheidsstraffen te bekomen (Nederlandt, 2021), lijkt de hierboven genoemde gespannen context de reeds bestaande impasses te hebben verergerd.

Wat is een impasse?

"Une situation de « blocage » peut se produire lorsque la DGD refuse à maintes reprises d’octroyer des PS ou CP, parfois même dans des situations où les avis du SPS et de la direction de l’établissement pénitentiaire sont positifs quant à l’octroi de ces modalités. Une telle situation de refus systématique peut également se rencontrer lorsque le dossier, étant considéré comme « sensible », n’est plus traité directement par la DGD mais par l’intermédiaire du cabinet du ministre de la Justice (dans le jargon, on parle des « dossiers cabinet »)" (Nederlandt, Slingeneyer, 2016, blz.165).

Omtrent een regime ET/BD is het te vroeg gelet et nog geen startklaar uitgewerkt reclasseringsplan is. Echter als de DDB geen UV's toekent is de enige mogelijkheid om een doorbraak in dit dossier te krijgen dat de SURB een ruime reeks art. 59 UV' toekent om zo naar verblijfrecht en verdere integratie de voorgestelde stappen te kunnen zetten [PSD Verslag]. (dossier 17)

Zo'n situatie speelt een grote rol in de dossiers van de terugkeerders. Er zij aan herinnerd dat er in de gespannen context wetswijzigingen en administratieve bepalingen werden ingevoerd om de toegang tot de uitvoeringsmodaliteiten van vrijheidsstraffen te controleren, te beperken, aan te scherpen of zelfs te verbieden, zeker voor deze personen⁹⁰. Verzoeken om uitvoeringsmodaliteiten van vrijheidsstraffen door terugkeerders en meer in het algemeen door personen die zijn veroordeeld voor terroristische misdrijven, werden daardoor lange tijd systematisch geweigerd.

[...] Toutes les enquêtes sociales qu'on a faites en 2016, 2017, 2018, on savait qu'on les faisait sans qu'il y ait de sortie envisageable. Donc on allait spécifiquement rencontrer la famille pour RIEN [...] Ils ont commencé à sortir en 2022, même un peu avant, on était dans une tout autre dynamique mais les premières enquêtes sociales, on savait qu'on les faisait pour rien. Juste pour la forme. (focus group 1)

[...] Il y a quand même un élément, je trouve, qui est prépondérant, c'est que ces dossiers en matière de terrorisme, il ne faut pas se leurrer, au niveau politique, ils passent par le cabinet [du ministre de la justice] et donc il y en a beaucoup plus que dans la population carcérale générale qui attendent cette étape du TAP pour débloquer – comme ils disent – leur dossier sur le conseil de leur avocat ou pas mais en se disant « je n'obtiendrai rien – à juste titre –

⁹⁰ Voor meer informatie hierover verwijzen we de lezer naar ons eerste rapport.

de la DGD et donc j'attends de saisir le TAP pour une demande relevant de sa compétence et là j'en profiterai pour demander des PS et des congés ». Alors le TAP répond à cette demande subsidiaire d'une façon peut-être subsidiaire, je ne sais pas, je n'ai pas la jurisprudence des TAP mais voilà il est constaté que dans cette matière là, il y en a beaucoup plus qui attendent le TAP pour débloquer le dossier et avoir une modalité d'exécution de la peine [...] ; modalité que la personne n'aurait pas eue pendant des années avec les blocages au niveau de la DGD. (focus group 1)

De positie van de DDB is delicaat en de adviseurs die we hebben ontmoet, geven toe dat ze in deze dossiers over weinig speelruimte beschikken.

Ce sont des dossiers qui sont soumis à la relecture de la hiérarchie et du cabinet. Et c'est vrai que ce sont des dossiers pour lesquels, à mon niveau, je n'ai pas beaucoup de pouvoir. (focus group 1)

[...] Die beslissingen gaan nog eens naar de hiërarchie. En zij kunnen nog bijsturen. Dus ja, wij baseren ons op de wettelijke tegenindicaties, zoals voor alle dossiers. En op basis daarvan maken wij... Aller, we stellen een beslissing op. Maar die sturen we dan naar hogerhand, waar dat eventueel nog kan bijgestuurd worden. Maar ik heb de indruk dat dat de laatste tijd redelijk soepel is. (focus groep 2)

Om deze herhaalde weigeringen van de DDB voor de toekenning van UV's en PV's te 'omzeilen', bestaat er een procedure om deze soms onontwarbare situaties te 'deblokken'. Artikel 59 van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie⁹¹ bepaalt het volgende: "De SURB waarbij een procedure tot toekenning van een strafuitvoeringsmodaliteit aanhangig is, kan bij wijze van uitzondering een andere strafuitvoeringsmodaliteit toekennen dan die welke gevraagd is, wanneer dat absoluut noodzakelijk is om op korte termijn de verzochte strafuitvoeringsmodaliteit toe te kennen."

Omdat uw verzoeken uit uitgaansmogelijkheden steeds geweigerd worden door de Directie Detentiebeheer is het voor u erg moeilijk om vanuit de gevangenis een recidivebeperkend reclasseringsplan uit te werken. U heeft wel samengewerkt met de VDAB, de deradicaliseringsconsulenten van de Vlaamse Overheid en het Platform Vlaamse Imams zodat de krijtlijnen van uw reclassering toch al uitgezet konden worden [...] Om u de kans te geven uw reclasseringsplan verder te concretiseren staat de rechtbank u bij bijzonder maatregel vijf uitgaansvergunningen toe. (dossier 19)

Voor de SURB maakt het geen verschil of ze gedetineerd zijn voor terro of voor andere zaken. De SURB beslist op dat het klaar is het dossier om verder te werken. Of niet. We hebben er een paar die we gedeblokkeerd hebben. Noemen we dat dan. Om er zelf uitgangsvergunningen te geven om hen toe te laten hun reclasseringsplan uit te werken. Omdat dat in Brussel geblokkeerd bleef zitten. En wij zeiden dat het nu wel geweest was. En dan gebruiken we ons bewust het beruchte artikel 59 om zelf uitgangsvergunningen te geven. (focus groep 2)

Elke SURB heeft haar eigen interpretatie van artikel 59, wat leidt tot verschillen in de praktijken van de rechters die een beroep doen op het artikel. Volgens de actoren die we spraken, moet er over een min of meer lange periode minstens één herhaalde weigering van de DDB zijn. Als de DDB bijvoorbeeld na een jaar nog steeds de toegang tot verzoeken blokkeert, ook al blijkt uit de verschillende rapporten dat er een positieve verandering is opgetreden in de situatie van de justitiabele, dan wordt artikel 59 in overweging genomen.

⁹¹. Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van personen veroordeeld tot een vrijheidsstraf en betreffende de rechten van het slachtoffer in het kader van de strafuitvoering, *B.S.*, 15 juni 2006.

Als we blijven zien dat een jaar na bijvoorbeeld, of dat er zoveel keer een persoon voor de Strafvollstreckungsrechtbank komt, en zal maar zeggen, de DDB blijft weigeren uitgaansvergunningen te geven, met constant diezelfde motivatie, waarmee het geen letter aan verandert, en de man heeft een plan, en zijn gedrag in de gevangenis is goed, en de aanvragen UV, of we zijn vertrokken met een positief advies vanuit de gevangenis, want dat maakt voor ons ook een enorm verschil, dan durven wij al eens tussenkomen. Maar dat is geen evidentie, en voor andere Strafvollstreckungsrechtbanken, denk ik, nog minder evident dan voor [naam van het gerechtelijk arrondissement]. En wij zijn degenen die het nogal gemakkelijk doen, artikel 59 gebruiken om de star te pakken. Ik ga niet spreken voor de anderen, want ik weet het niet, maar ik hoor wel op het overleg tussen de Strafvollstreckungsrechtbanken, dat zij daar eerder, dat ze zeggen, we moeten een plan maar trekken, en ze moeten het maar met de DDB doen. Maar dat is ieder rechter voor zich, hoe hij daarmee wil werken. (focus groep 2)

Hoewel het voor de DDB moeilijk lijkt om zich vrij uit te spreken over de toepassing ervan in deze dossiers, wijzen alle andere actoren unaniem op een verbetering van de beslissingen van de DDB sinds 2021.

Franchement, on voit ces derniers temps un certain assouplissement dans la manière dont la DGD aborde les choses. Pour des dossiers, on pensait vraiment qu'ils n'allaient pas se débloquer et puis ils se sont quand même débloqués. (focus group 1)

Deze observatie wordt bevestigd door de analyse van de steekproef van dossiers, die vanaf eind 2021 positievere adviezen van de DDB laten zien. Deze evolutie maakt trouwens deel uit van een bredere verandering in de praktijken van de DDB (Mine et al, 2021). Om een aantal redenen is het echter belangrijk om voorzichtig te blijven bij het interpreteren van deze trend. Ten eerste komt deze periode overeen met de terugkeer van gerepatrieerde vrouwen. De positieve adviezen van de DDB hebben enkel betrekking op deze gevallen. Ten tweede blijkt dat de meeste dossiers waarbij mannen betrokken zijn, worden behandeld volgens de procedure van artikel 59, wat lijkt te wijzen op een grotere mate van voorzichtigheid ten aanzien van mannen dan ten aanzien van vrouwen. Ten derde zit een aantal terugkeerders nog steeds in hechtenis en maken deze situaties geen deel uit van onze steekproef van dossiers, waardoor het onmogelijk is om de beslissingen van de DDB voor deze mensen te objectiveren.

Tot slot moet worden opgemerkt dat na goedkeuring van de eerste modaliteiten de andere over het algemeen geleidelijk volgen.

Kortom, deze obstakels in de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders in de context van de toegang tot uitvoeringsmodaliteiten van de vrijheidsstraf vormen echte belemmeringen voor het proces van sociale reclassering.

1.3. De omkadering van de terugkeerders in het kader van hun sociaal-juridisch traject

Bij het lezen van de dossiers valt op dat de terugkeerders omringd worden door een (groot) aantal personen en diensten die hen omkaderen in hun reclasseringstraject. Naast de uitgebreide familieondersteuning die de terugkeerders krijgen (*infra*), worden ze omringd door psychosociale hulpverleners met verschillende achtergronden.

Er moeten twee soorten omkadering worden onderscheiden: enerzijds omkadering door justitieassistenten in het kader van het aan justitiabelen opgelegde rechterlijk toezicht (we

spreken dan van *opvolging*) en anderzijds omkadering door een reeks actoren uit de psychosociale sfeer die met de justitiabelen werken (we gebruiken hier de term *begeleiding*). Terwijl de opvolging verplicht is, is begeleiding in theorie vrijwillig. In de praktijk worden deze echter opgelegd als onderdeel van voorwaardelijke regelingen of worden ze sterk aanbevolen aan de justitiabelen, vooral als ze in aanmerking willen komen voor strafuitvoeringsmodaliteiten.

Het Belgische institutionele landschap is zo complex dat het moeilijk is om een duidelijk beeld te krijgen van de mensen die betrokken zijn bij het bieden van begeleiding. Ter herinnering: naast de ‘klassieke’ maatschappelijke dienstverlening voor justitiabelen en gedetineerden ontstonden de afgelopen jaren twee specifieke diensten voor mensen die getroffen zijn door terrorisme, radicalisme en gewelddadig extremisme: het CAPREV en het Extremismeteam van het Limburgse CAW (*supra* Hoofdstuk II., 2.8.). Daarnaast ontwikkelden ook andere diensten, met name op gemeentelijk niveau, expertise in de omgang met deze personen. De zogenaamde generalistische diensten (OCMW, VDAB, Forem, enz.) of zorgverleners in privépraktijken (psycholoog, psychiater, huisarts) komen ook tussen in de reclasseringstrajecten van de terugkeerders. Naast deze omkaderingen is het belangrijk om te benadrukken dat de terugkeerders ook onderworpen zijn aan andere vormen van toezicht door de politie en zelfs inlichtingendiensten. Ze worden ook gecontroleerd door de verschillende platforms (LTF, LIVC-R) die de afgelopen jaren werden opgericht als onderdeel van de Strategie T.E.R. (*supra* Inleiding).

1.3.1. Samenwerking en synergie tussen de verschillende actoren op het terrein

Wat de omkadering van de terugkeerders betreft, is de intense samenwerking en synergie tussen de verschillende actoren op het terrein een eerste duidelijke vaststelling bij het lezen van de dossiers.

In de eerste fase van het onderzoek werd de samenwerking tussen deze actoren gezien als een belangrijk element in de benadering van deze personen. De actoren die we hebben ontmoet, wezen allemaal op de intensivering van bestaande samenwerkingsverbanden, de ontwikkeling van nieuwe samenwerkingsverbanden en vooral de formalisering van deze uitwisselingen, met name binnen de nieuwe overlegplatforms. Deze veranderingen zijn volledig in lijn met de door de autoriteiten gewenste multi-agency aanpak (*supra* Inleiding).

Deze samenwerking en synergie komen op verschillende manieren en op verschillende niveaus tot uiting.

Ten eerste worden de nieuwe overlegforums die de afgelopen jaren ontstonden, gebruikt door de verschillende actoren op het terrein.

Op xx/xx/xx vond er een structureel overleg plaats tussen alle hulpverleningsdiensten die rond en met mevrouw X werken. Dit leek ons noodzakelijk om onze werking op elkaar af te stemmen. Zo was Het WAW-cel slachtofferhulp, het CKG inzake de begeleiding van de kinderen, de plaatselijke politie, dhr. B., de justitieassistent en de directeur van justitiehuis plaats. (dossier 16)

Opgemerkt moet worden dat deze vaststelling van kracht is in de Nederlandstalige dossiers, maar weinig of niet in het geval van Franstalige gevallen. Op het eerste gezicht zou dit verklaard kunnen worden door de verschillende trajecten van de dossiers (*supra*). Tijdens de voorbereidende fase van het onderzoek bleek echter dat de Franstalige psychosociale hulpverleners nog steeds terughoudend waren om samen te werken binnen deze nieuwe platforms. Deze terughoudendheid wordt met name verklaard door de wens om hun beroepsgeheim te beschermen en de vertrouwensband met de betrokken personen te behouden. Deze situatie werd bevestigd door de Franse focusgroep. Hoewel deze terughoudendheid nog steeds bestaat, wordt een aantal diensten in de Franse Gemeenschap op basis van wetteksten – die aan Nederlandstalige zijde al bestonden – nu verplicht om deel te nemen aan deze overlegmomenten. Het zou interessant zijn om in de toekomst te zien hoe de samenwerking bij de Franstalige projecten zich ontwikkelt.

Naast de uitwisselingen binnen de nieuwe overlegforums vermelden zowel de Franstalige als de Nederlandstalige rapporten talrijke uitwisselingen tussen de verschillende betrokkenen in dezelfde situatie. Deze uitwisselingen worden met name vermeld in het eerste deel van de rapporten van de justitieassistenten, dat is gereserveerd voor de *informatiebronnen* (*supra* hoofdstuk I. Methodologie, 2.1.4.).

Deze manier van werken biedt verschillende voordelen. Sommige situaties van terugkeerders zijn inderdaad complex. Denk bijvoorbeeld aan moeders die terugkeren met jonge kinderen die in veel gevallen tijdens het verblijf in het conflictgebied werden geboren. In deze context zijn de uitwisselingen tussen de verschillende personen die instaan voor de begeleiding en opvolging – zowel van de moeders als van de kinderen – een toegevoegde waarde in de dossiers.

Als onderdeel van zijn of haar maatschappelijk onderzoek organiseert de justitieassistent bijvoorbeeld een bezoek aan de ‘nieuwe’ woning, waarbij ook de persoon van de gezinsdienst aanwezig is, die de kinderen van de justitiabele opvolgt. Ze zijn in staat om op zeer korte termijn te schakelen. Deze persoon voorziet de justitieassistent van waardevolle informatie voor zijn of haar rapport, bijvoorbeeld over de huidige situatie van de kinderen, en geeft ook zijn of haar standpunt over de justitiabele.

De pleegzorgbegeleider van het gezin, mevr. x, was eveneens aanwezig om tekst en uitleg te geven bij een aantal zaken rond de kinderen. [...] Dit laatste wordt bevestigd door de pleegzorgbegeleiding, welke aangeeft dat mevrouw op haar eigen expliciete vraag actief op de hoogte wordt gehouden van de evoluties rond haar kinderen [...] (dossier 13)

De dossiers wijzen op de enorme betrokkenheid van iedereen die een rol speelt in de zorg voor de kinderen. Deze personen worden gezien als volwaardige partners en worden betrokken bij de opvolging en begeleiding van de moeder. Bovendien ontstonden directe interacties tussen de diensten die voor de kinderen zorgen en de moeders, vooral met betrekking tot hun ouderlijke rol en de uitoefening van hun ouderlijk gezag. Er wordt ook aandacht besteed aan de hulpvragen van de moeders zelf.

Op xx/xx/xx werd een kort licht mobiele begeleiding gestart binnen het gezin vanuit het CGK Kinderkasteeltje te Nazareth. Dit om vooral betrokkene te ondersteunen in haar opvoeding staak. Er werd vooral gewerkt vanuit de vragen die Mevrouw stelde. Er vonden slecht drie

huisbezoeken plaats. Vanuit Het CKG werd deze begeleiding stopgezet omdat er geen hulpvragen meer waren van Mevrouw uit. (dossier 16)

Opgemerkt moet worden dat er ondanks de goede samenwerking tussen deze diensten af en toe spanningen ontstonden door soms uiteenlopende prioriteiten: het beschermen van de belangen van het kind aan de ene kant en het ondersteunen van het reclasseringsproces van de ouder aan de andere kant.

In de context van consultaties over zorg worden de justitiabelen in sommige gevallen actief bij de discussie betrokken. Meer in het algemeen worden de justitiabelen geraadpleegd over hun opvolging en begeleiding.

Naast mevrouw X waren volgende hulpverleningspartners aanwezig (VDAB, OCMW, Groep Intro, CAW, sociale dienst jeugdpolitie en onze dienst). De consultant van de Jeugdrechtsbank en Dr. L. werden ook uitgenodigd maar waren niet aanwezig. [...] Tijdens het zorgoverleg horen wij, buiten het CAW, van de hulpverlening partners dat haar verhaal wisselend is en er een gevoel is van afwezigheid van transparantie. Met betrokkene werd dit openlijk besproken en horen wij dat zij niet weet welk parcours zij zelf wil gaan bewandelen (alleen gaan wonen of niet, waarbij zij aangeeft hulp te zullen nodig hebben indien zij alleen zou gaan wonen, wat dit zou betekenen voor haar kinderen,...) Vanuit de hulpverlening partners werd er aangegeven dat éénmaal zij weet wat zij wilt het belangrijk is dat zij hierover openlijk communiceert waardoor er na hulpvraag al dan niet ondersteuning kan worden geboden van de hulpverlening partners. (dossier 15)

In het kader van de uitvoering van de hierboven vermelde voorwaarde hadden we een telefoongesprek met mevrouw B., de de-radicaliseringsadviseur van de Vlaamse Gemeenschap. Via e-mail vernamen we dat gezien het positieve traject en het feit dat ze het team ging verlaten, in onderling overleg besloten was om de begeleiding af te ronden. (dossier 18)

De afgelopen jaren werd op verschillende machtsniveaus een hele reeks preventieve programma's uitgerold tegen radicalisering, gewelddadig extremisme en terrorisme. In sommige steden die relatief meer jongeren naar conflictgebieden zagen trekken, zoals Vilvoorde, werden aanzienlijke middelen ingezet. Deze nieuwe programma's spelen ook een rol in de tertiaire preventie en lijken voor de justitiehuisen van grote waarde te zijn in de opvolging van de terugkeerders in deze steden.

In het justitiehuis Brussel wordt er samengewerkt met de Stad Vilvoorde in het kader van begeleidingen die rechtstreeks of onrechtstreeks samenhangen met radicalisering. Er wordt ook regelmatig door het justitiehuis deelgenomen aan overlegmomenten, partnertafels en LIVC-momenten. Een intensieve en adequate opvolging wordt voorzien door de Stad Vilvoorde. Enerzijds gaat dit over oproepingen en huisbezoeken door de politie, maar anderzijds wordt er ook ingezet op werk, opleiding en psychologische begeleiding voor het doelpubliek. Er wordt ook voorzien in (psychologische) opvolging van ouders/gezinnen. In het kader van bovenstaande samenwerking werd er een casusoverleg georganiseerd door mevrouw B., (projectmedewerker van integrale veiligheid) met Dr. L. professor aan de VUB, mevrouw G. van Groep intro en onszelf om te stemmen hoe er kon samengewerkt worden met de stad en de hulpverleningspartners indien er een probatiemootregel zou worden toegekend alsook naar opvolging toe. (dossier 15)

Daarnaast werkte de organisatie (Groep intro) nauw samen met de stad Vilvoorde op het vlak van radicalisering en extremisme. Wat betreft de begeleiding zegt betrokkene open te staan voor opvolging door de stad Vilvoorde. Hij verwacht ook nauwlettend gevolgd te worden door de politie. De ouders hebben een goede relatie met de gemeente. Uit de sociale bevraging blijkt ook dat het Justitiehuis Brussel goed samenwerkt met de gemeente Vilvoorde op het vlak van begeleiding en thema's die direct of indirect te maken hebben met

radicalisering. Zo neemt het regelmatig deel aan overlegsessies, partnertafels en CSIL-R sessies. Van de stad Vilvoorde mogen we dan ook een adequate opvolging van de betrokkenen verwachten. (dossier 18)

Om ervoor te zorgen dat alle actoren zoveel mogelijk bij deze informatie-uitwisseling betrokken worden, zien we in een aantal dossiers dat de justitiabelen door de justitieassistenten worden doorverwezen naar actoren die een goede samenwerking met de betrokken partners garanderen. Deze praktijk is begrijpelijk, maar kan twijfelachtig zijn, vooral als de persoon al een therapeutische alliantie heeft gevormd en met een beoefenaar heeft gewerkt. Soms worden er financiële argumenten aangevoerd, maar dit argument lijkt niet van de betrokken persoon zelf te komen.

Ondanks er gesprekken waren met een privé-psycholoog, leek het ons aangewezen om betrokkene, niet allen omwille van financiële redenen maar ook gelet op de noodzakelijke samenwerking/informatie-uitwisseling te zoeken naar een multidisciplinaire dienst. Wij namen in eerste instantie contact op met CGG. Deze dienst liet vrij lang op zich wachten wat betreft hun beslissing of zij al dan niet een hulpaanbod naar betrokkene konden doen. Wij namen dan ook contact op met het CAW-slachtofferhulp, met traumawerking als vertrekbasis, aangezien Mevrouw hierbij een duidelijke hulpvraag heeft [...]. (dossier 16)

Als onderdeel van de verschillende uitwisselingen waken sommige partijen over een juist evenwicht tussen ondersteuning en controle. Deze aandacht is des te belangrijker omdat sommige terugkeerders (zoals we later zullen zien) omringd worden door een (te?) groot aantal personen.

Naast onze gerechtelijke begeleiding [JA] werkt de stad Vilvoorde ook samen met de betrokkene. Voor de komende periode zijn we van plan dit netwerk te consulteren met als doel een evenwicht te vinden tussen controle en ondersteuning door middel van duidelijke afspraken met de verschillende partners. (dossier 18)

De samenwerkingsdynamiek maakt het mogelijk om een voorstelling te creëren met verschillende standpunten, waardoor co-constructie tussen de belanghebbenden wordt aangemoedigd. Deze aanpak vergemakkelijkt gezamenlijke besluitvorming en gedeelde verantwoordelijkheid. Dit is vooral interessant in dossiers waar er veel druk op de actoren kan liggen. Justitieassistenten lijken minder geïsoleerd te zijn in hun opvolgingsrol en profiteren van de medeverantwoordelijkheid bij het monitoren van de evolutie van de justitiabele. Bovendien kan de diversiteit aan standpunten van onschatbare waarde zijn voor de opdrachtgevende instanties, die zich zo een mening kunnen vormen op basis van een scala aan feedback.

In het kader van onze samenwerking met de stad Vilvoorde op het vlak van radicaliseringsadvies hebben we een casusoverleg gehouden met mevrouw D. van het project Ambtenaar Integrale Veiligheid, de administratieve eenheid van de politie en mevrouw B. van Groep Intro. Tijdens dit overleg werd het verloop van de omstandigheden van de persoon bekeken en besproken. Van de politieadministratie hebben wij vernomen dat er een gesprek met betrokkene heeft plaatsgevonden aan het begin van zijn ES. Als onderdeel van de COVID 19-maatregelen werd het toezicht voortgezet door middel van telefonische contacten. Deze waren altijd respectvol en correct. Bovendien was de betrokkene open tegenover de dienst. Gezien het gunstige resultaat is de administratieve eenheid van de politie van plan om de komende tijd telefonisch contact met hem te houden. (dossier 18).

Er is ook sprake van samenwerking tussen de centrale en lokale diensten. Deze samenwerking kan meer worden gezien als supervisie. In dit verband zagen we in ons eerste rapport een grotere controle door de centrale diensten op de beroepspraktijken van de actoren op het terrein. Deze grotere controle was het gevolg van een reeks nieuwe specifieke diensten, missies en werkprocessen voor deze dossiers. Dit wordt bevestigd door de analyse van de dossiers.

De bronnen die werden gebruikt voor het opstellen van het grondige verslag door de lokale PSD, getuigen van een gezamenlijke analyse van de risicobeoordeling door het lokale SPS-lid in samenwerking met het SPSC(EX). (dossier 14)

Vanaf 2017 vermeldt het dossier gesprekken die werden georganiseerd tussen de lokale PSD en het CPSD(EX). (dossier 18)

Een van de informatiebronnen die in het verslag van de JA worden vermeld, zijn de vergaderingen tussen de JA en de directie om de dossiers te bespreken. Deze uitwisselingen zijn het resultaat van de nieuwe werkprocessen die voor deze dossiers werden ingevoerd. (dossier 1)

De communicatie tussen de verschillende spelers lijkt in veel gevallen soepel en optimaal te verlopen. Er wordt gewezen op het principe om niets aan het toeval over te laten, waarbij alle actoren eenzelfde richting volgen en een gemeenschappelijke gedragslijn hanteren.

In het proefplan, dat werd goedgekeurd door de SURB, lezen we dat hij een stage moet starten en afronden voordat hij op zoek kan gaan naar een baan. Om miscommunicatie te voorkomen, namen we telefonisch contact op met de PSD. De PSD vertelde ons dat er duidelijk met de betrokkene was afgesproken dat hij eerst zijn stage moest afronden voordat hij een baan kon zoeken. De PSD zei teleurgesteld te zijn in de houding van de betrokkene en zou opnieuw telefonisch contact met hem opnemen om de afspraken te verduidelijken. (dossier 18)

Voor sommige van de professionals die we spraken, zou het feit dat het momenteel goed gaat met de terugkeerders en dat de voorwaarden die werden opgelegd als onderdeel van de voorwaardelijke regelingen goed worden nageleefd, een van de positieve gevolgen zijn van de goede samenwerking en synergie tussen de verschillende actoren in deze dossiers. Ze vinden dat alle schakels in de keten voor deze doelgroep goed werken.

Ze doen het meestal goed. Ik denk dat het ook een gevolg is van de goede samenwerking met verschillende diensten, dat er echt op voorhand al goed gekeken wordt van wat is er nog, waarheen we naartoe. Er is heel veel geïnvesteerd, veel verleden, noem maar op. En eigenlijk maakt dat ook voor een stuk dat die voorwaarden goed worden nageleefd, dat eigenlijk zou voor iedereen moet zijn, dat is niet alleen voor die mensen. Deze reclassering is heel anders als bij andere mensen. En inderdaad, daar ben je gelijk, bij sommige andere mensen zou het misschien veel beter zijn (focus groep 2)

Maar ik denk voor deze doelgroep dat de keten redelijk goed afgedekt is, te vergelijken met sommige van de andere gedetineerd [...] Het is... dat we ons verwijten werd, dat alle diensten heel veel samenwerken op die groep, en soms zijn we verweten dat we te veel focus op die groep. (focus groep 2)

Sommige professionals die we spraken, betreuren het dat er aan Franstalige kant nog steeds weinig structurele samenwerking is, vooral binnen de gevangenissen. Toch zien ze een aantal initiatieven met veelbelovende mogelijkheden om dit doel in de komende jaren te bereiken. De actoren zien de samenwerking als een hefboom in het reclasseringsproces.

Comme levier, j'ai vraiment envie de revenir sur l'opportunité de développer ce projet-pilote au niveau de la collaboration avec les maisons de justice, parce que j'ai un cas particulier en tête qui n'est pas celui d'un returnee, mais pour moi, ça peut s'appliquer à

tous. On fait tout un travail avec la personne et puis, tout d'un coup, il y a une enquête sociale par la maison de justice qui est faite et on a alors deux réalités qui s'opposent. Et où finalement, effectivement, la maison de justice reçoit un rapport du SPS. On sait aussi combien toute une richesse peut échapper au travers d'un écrit quand on ne connaît pas la personne. Et puis donc, finalement, moi, j'ai proposé qu'on rencontre nous-mêmes la famille, enfin que le SPS rencontre la famille, pour faire finalement nous-mêmes en interne aussi une enquête par rapport à toutes les informations qu'on avait sur la personne. Mais je me dis, si, effectivement, il y a davantage de collaboration, si l'assistant de justice vient déjà travailler aussi en interne [au sein de la prison] avec le SPS et qu'on peut beaucoup plus faire les liens avec la famille ; parce que aussi il y a l'angoisse, le stress, l'anxiété du justiciable qui, à un moment donné, coupe tous les liens avec les intervenants internes avec qui il a construit un lien de confiance, parfois pendant des années. Et boum, bah moi demain je ne vous vois plus, c'est plus vous et hop, à reconstruire tout un lien de confiance, c'est très compliqué. Donc je pense qu'effectivement, s'il peut y avoir vraiment beaucoup plus de travail de collaboration, ça serait bien. (focus group 1)

1.3.2. De toegevoegde waarde van specifieke ondersteunende diensten

Een aantal actoren lijkt in deze dossiers een cruciale rol te spelen.

In de Nederlandstalige dossiers worden de werknemers van het Limburgse CAW duidelijk geïdentificeerd als steunpilaren in de reclasseringstrajecten van de terugkeerders. Hun rol staat centraal: ze bieden een overzicht van de situatie, schakelen soms andere gezinsleden in, hebben contacten met alle betrokken partijen en diensten en nemen deel aan de overlegplatforms.

Ook in de Franstalige dossiers komt het CAPREV naar voren als een belangrijke dienst. Het speelt een rol in de loop van de sociaal-juridische trajecten van alle terugkeerders uit onze steekproef, behalve in de dossiers die vóór de oprichting van het CAPREV in 2017 werden behandeld.

Maar waar het CAW in de Nederlandstalige dossiers een centrale rol speelt, wordt deze rol aan Franstalige zijde meer opgenomen door de justitieassistent. Dit verschil lijkt te worden verklaard door de verschillende werkdynamieken tussen de twee taalgemeenschappen en door de verschillen in de manier waarop de twee diensten kijken naar hun werk en hun plaats in het institutionele landschap (*supra* Hoofdstuk II, 2.8.).

Zoals hierboven vermeld, komen deze diensten zowel tijdens als na de hechtenis tussenbeide met het oog op een continue opvolging. De actoren op het terrein zien de onderbroken opvolging op het moment van de vrijlating als een hiaat; daarom zijn deze diensten een belangrijke troef in de reclasseringstrajecten van de terugkeerders.

Tijdens de voorbereidende fase van het onderzoek werd erop gewezen dat deze twee diensten samen met de justitiabelen rapporten opstelden, die vervolgens aan hen ter beschikking werden gesteld zodat ze bijvoorbeeld konden worden gebruikt in procedures voor de SURB of ter attentie van de DVZ. Hoewel dit doelpubliek niet gewend is aan deze manier van werken, zien sommigen ze als een toegevoegde waarde voor het dossier omdat ze een ander perspectief biedt op soms complexe individuele situaties. Voor de auteurs van de rapporten dienen ze ook als tegenwicht tegen rapporten van anderen, die vaak als verouderd worden beschouwd en

onvoldoende rekening houden met de vooruitgang of positieve aspecten van de persoon in kwestie (Remacle et al, 2023).

Bij het lezen van de dossiers blijkt dat deze nieuwe rapporten als volwaardige documenten worden beschouwd en regelmatig worden geraadpleegd en gebruikt als informatiebronnen door de verschillende actoren die een advies moeten uitbrengen of een beslissing nemen.

[...] Wij gingen hierop opnieuw het gesprek aan met betrokkene omtrent haar ideologische positionering geven hieronder een weerslag van dit gesprek en van onze bevindingen van betrokkene zelf en het parcours dat zij aflegde tijdens detentie. We voegen ook een schrijven toe van Mevrouw x, deradicaliseringsambtenaar, die betrokkene sinds haar detentie opvolgt en een overzicht geeft van het werk dat zij verrichtten in die tijd. [uittreksel uit uitgebreid verslag van PSD] (dossier 13)

Van Mevr. C. bereikte ons volgende info met betrekking tot haar reactie op de afwijzingen, die we nog graag willen meegeven: "...althans wat mij betreft, ik niet heb gemerkt dat dit heeft geleid tot een terugval in polariserend denken of haatgevoelens tegenover 'het systeem'. Ik vind dat ze hier genuanceerd is mee omgegaan, de politieke en maatschappelijke gevoeligheden ook snapt en dat het haar niet heeft weerhouden om de positieve weg die ze bewandelt verder te zetten. Ze was uiteraard verdrietig voornamelijk omdat ze er zo graag wil zijn voor haar kinderen maar het heeft niet geleid tot een 'waarom doe ik mijn best, het heeft toch allemaal geen zin'. Dus wat mij betreft is ze op een positieve manier omgegaan met de afwijzingen." [uittreksel uit uitgebreid verslag van PSD] (dossier 13)

Sommige van deze rapporten eindigen zelfs met een advies, bijvoorbeeld in het kader van een aanvraagprocedure om uitvoeringsmodaliteit van een vrijheidsstraf.

Bovenstaande in beschouwing nemend, ondersteun ik dan ook de vraag van x om met elektronisch toezicht (of VI) haar leven buiten opnieuw te kunnen opnemen en ten volle mama te kunnen zijn voor haar 4 nog jonge kinderen. Een langere detentie lijkt vanuit begeleidingsoogpunt, geen meerwaarde meer te hebben. Vanuit mijn opdracht als consulent zal ik Nadia ook buiten nog verder ondersteunen en omkaderen, in een nazorgtraject. [uittreksel uit verslag van CAW] (dossier 13)

De invloed van deze rapporten op de uitgebrachte adviezen en de genomen beslissingen valt moeilijk in te schatten, maar het feit dat ze een specifieke rol spelen in de dossiers, toont in ieder geval aan dat er belang aan wordt gehecht. Deze nieuwe praktijk beantwoordt ook aan de verwachtingen van een aantal actoren, zoals het OCAD en de SURB's, die voor de uitvoering van hun taken over meer informatie willen beschikken. Hoewel we de afgelopen jaren een ontwikkeling zagen van de multi-agency aanpak, die een nauwere samenwerking tussen alle diensten en een betere uitwisseling van informatie voorstaat, bestaat er nog steeds weerstand, met name onder de Franstalige psychosociale hulpverleners. Zij willen graag hun werkfilosofie beschermen, die gebaseerd is op het opbouwen van een vertrouwensrelatie en gewaarborgd wordt door het beroepsgeheim.

1.3.3. Dossiers met (te) veel ingezette tijd en middelen

Wat duidelijk naar voren komt uit deze dossiers is het gevoel dat er (te) veel tijd en middelen worden ingezet door de actoren die deze personen op het terrein omkadering bieden. Deze vaststelling werd bevestigd door de professionals die we ontmoetten, zowel Nederlandstalige als Franstalige, die benadrukten dat de omkadering voor de terugkeerders zou moeten worden uitgebreid naar alle justitiabelen.

Je pense que ces dossiers sont certainement surinvestis et tant mieux même si c'est dommage qu'on ne puisse pas consacrer autant d'investissement à tous les dossiers (focus group 1)

Dat zij ook zo'n, hoe noem je dat die... Ze hebben extra ondersteuning in het uitwerken van reclasseringstraject. Maar dat hebben we gelukkig, of spijtig genoeg niet voor de andere gedetineerden (focus groep 2)

In de meeste dossiers uit onze steekproef is een opvallend groot aantal mensen betrokken bij de terugkeerder, soms voor vergelijkbare doeleinden.

Lors du dernier entretien, Monsieur a émis le souhait d'être suivi par un seul et même service. (dossier 3)

Terwijl sommige justitiabelen soms maandenlang op wachtlijsten voor psychosociale hulpverlening staan, komt dit soort problemen niet voor bij de terugkeerders. Hoewel dit een positieve ontwikkeling is, is het legitiem om zich vragen te stellen bij de relevantie van de omkadering die wordt verleend aan een relatief klein aantal personen, evenals bij de middelen die hiervoor worden ingezet – met name op het gebied van begeleiding – aangezien de meeste justitiabelen de uitvoering van hun straffen en maatregelen vaak als zorgwekkend ervaren.

We onderzochten hoe de justitiabelen de verschillende soorten omkadering waarnemen en ervaren (*supra* Hoofdstuk IV, 1.4.) en we zullen zien dat sommige actoren op het terrein erover waken dat het grote aantal soorten omkadering geen averechts effect heeft (*infra* 1.3.4.).

Naast de veelheid aan soorten omkadering valt ook **de intensiteit en frequentie** van de interacties tussen de terugkeerders en de verschillende actoren op. Wat betreft de opvolging door de justitieassistent blijkt deze aan het begin van het traject op vrij intensieve basis plaats te vinden maar in de loop van de tijd af te nemen. Voor de begeleiding geldt deze opmerking vooral voor het CAPREV en het Limburgse CAW, maar ook voor andere soorten begeleiding.

Dans le cadre de la LSC en 2017, l'AJ voit la personne tous les quinze jours à la maison de justice. Les rencontres s'espacent au fur et à mesure à tous les mois. (dossier 16)

Als je naar sommige van deze situaties kijkt, kun je je afvragen of zo'n intensieve ondersteuning ertoe kan leiden dat de persoon overweldigd raakt. Zoals we zullen zien, kan dit op de lange termijn moeilijk te dragen zijn en kan het zijn dat de justitiabele na maanden of zelfs jaren begeleiding te hebben gekregen minder goed in staat is om het heft in eigen handen te nemen.

Ze ging voor het eerst alleen naar haar afspraak. Volgens de rechtzoekende was de ervaring heel anders dan toen het CAW haar begeleidde. Ze legde uit dat dit de eerste keer was dat ze alle verantwoordelijkheid kreeg (naar de afspraak gaan, toezicht houden op het tijdschema, etc.) en dat dit een zekere spanning bij haar opriep, ook al ging alles goed. (dossier 14)

Tot slot wordt er ook op gewezen dat de verschillende psychosociale hulpverleners veel **energie investeren** in het vinden van oplossingen voor soms zeer complexe situaties en dat er grote synergieën nodig zijn om dit te bereiken (*supra*).

Deze overvloed aan omkadering lijkt bepaalde actoren ook gerust te stellen, met name in de context van procedures voor aanvragen tot strafuitvoeringsmodaliteiten (*infra* 1.3.4.).

Op het vlak van opvolging wordt er veel geïnvesteerd in deze dossiers, maar ze lijken ook prioritair te zijn. Zo blijkt bijvoorbeeld dat ze nooit moeten wachten op de aanstelling van een justitieassistent, in tegenstelling tot bepaalde dossiers in bijzonder overbelaste rechtbanken, zoals die in Brussel en Antwerpen. In het tweede voorbeeld hieronder vermeldt de feitenrechtbank dit zelfs rechtstreeks in haar vonnis. De aangevraagde maatschappelijke onderzoeken worden vaak op vrij korte termijn uitgevoerd, terwijl sommige verzoeken voor maatschappelijke onderzoeken niet meer worden gehonoreerd of in bepaalde justitiehuizen in de wacht worden gezet, omdat ze niet als prioritaire mandaten worden beschouwd.

Noot van de onderzoeker: in het kader van dit dossier vroeg de gevangenisdirectie aan het Antwerpse justitiehuis een maatschappelijk onderzoek naar de toekomstige woonomgeving. Het bezoek en de indiening van het rapport door de justitieassistent gebeurde binnen de 15 werkdagen. (dossier 13)

Uittreksel uit het vonnis : « *Le tribunal formule également le souhait que l'encadrement probatoire de la prévenue soit organisé dès sa libération sans qu'il faille patienter des mois pour qu'un assistant de justice soit désigné.* » (dossier 12)

Deze situatie kan worden verklaard door de druk op de verschillende actoren die instaan voor deze personen, maar ook door de toepassing van de richtlijnen met betrekking tot het beheer van deze dossiers. In dit verband verwijzen we de lezer naar het eerste onderzoeksrapport.

1.3.4. Een robuust, goed voorbereid omkaderingssysteem

Ongeacht het verloop van het sociaal-juridische traject van de terugkeerder (*supra*), stellen we in alle dossiers in onze steekproef vast dat er veel aandacht wordt besteed aan een **robuuste omkadering** door een reeks diensten en actoren op het moment van terugkeer van de justitiabele in de burgermaatschappij.

Het spreekt voor zich dat zeer grondig toezicht en controle even belangrijk en nuttig zullen zijn als de begeleiding op zich. [advies openbaar ministerie] (dossier 13)

Je relève toutefois que Monsieur a mis en place divers suivis (Service de prévention de la commune de Molenbeek, CAPREV, Toulaine, etc.) pour l'épauler dans son désir de réinsertion. (dossier 1)

In de Franstalige dossiers wordt deze omkadering al geboden door de voorwaarden die worden opgelegd als onderdeel van de voorwaardelijke regeling die deel uitmaakt van de uitspraak van het probatie-uitstel of de probatieopschorting van de veroordeling. In de Nederlandstalige dossiers lijkt het een onvermijdelijke voorwaarde te zijn wanneer de situatie wordt geanalyseerd in de context van verzoeken om strafuitvoeringsmodaliteiten.

Mening van de directie: het risico op het plegen van strafbare feiten wordt beperkt door de verschillende opvolgingsmaatregelen. (dossier 18)

Het verlangen naar 'robuustheid' uit zich vooral in een toename van het aantal betrokken partijen bij de terugkeerders. In een aantal dossiers werd echter vastgesteld dat bepaalde actoren, voornamelijk het Limburgse CAW, ervoor zorgen dat de interventies niet contraproductief zijn en het goede verloop van het reclasseringsproces niet in gevaar brengen.

Inzake de begeleidingen die voorzien worden, stelt mevrouw reeds opgevolgd te worden door prof Loots, verbonden aan de VUB die haar reeds kwam bezoeken in de tentenkampen

en haar ook nu nog zou 'opvolgen', alsook door CAPREV. In die zin willen we eerst aftoetsen wat de huidige omkadering juist inhoudt, om dan af te wegen of een doorverwijzing naar Ceapire, die instaat voor het geven van de deradicaliseringscursussen, alsnog nodig is of niet. (dossier 12)

In samenspraak met xxx [CAW Limburg] en xxx [de terugkeerder] werd overeengekomen dat de aanmelding bij project CEAPIRE eveneens zal gebeuren, doch dat we betrokkene eerst de tijd willen geven om zich even aan te passen aan de huidige situatie en de opstart bij CGG VAGGA. (dossier 13)

Tijdens het telefonisch contact werd de noodzaak aan eventuele andere professionele begeleiding besproken. Hierbij werd aangehaald dat men bij aanvang van de begeleiding en modaliteit de draagkracht van betrokkene niet wou overbevragen en men een aanmelding bij bijvoorbeeld VAGGA heden niet aan de orde achtte. Dit is wel iets dat U-Turn op termijn zelf zou opnemen indien dit nodig zou blijken. (dossier 14)

Verder viel in deze dossiers de wens op van **anticipatie** en (collectieve) **voorbereiding** op de opvolging na de hechtenis.

We spraken af hoe we gingen samenwerken met de gemeente en ondersteunende partners als de reclassering zou worden toegekend, en we spraken af over het dossier. (dossier 15)

Het intakegesprek werd gevoerd door Groep intro [...] Vooraf werd de regeling besproken met de afdeling PSD. [...] Na een verkennende fase werd een contract opgesteld en ondertekend waarin het engagement om te werken in de verschillende levensdomeinen werd vastgelegd [...] De opvolging kon al beginnen tijdens de detentie, met name in het kader van tijdelijke afwezigheden. (dossier 18).

Deze observatie, die al in de eerste fase van het onderzoek naar voren kwam, werd bevestigd door de analyse van de steekproef van dossiers. Voor de dossiers die betrekking hebben op het toekennen van strafuitvoeringsmodaliteiten is deze voorbereiding vanzelfsprekend, aangezien de uitwerking van een reclasseringsplan over het algemeen noodzakelijk is voor het verkrijgen van deze modaliteiten. Er werd echter ook vastgesteld dat deze voorbereiding aanwezig is in de dossiers waarin een probatiemaatregel werd uitgesproken.

Daarnaast werd vastgesteld dat er bijzondere aandacht wordt besteed om de continuïteit van de tijdens de hechtenis opgestarte begeleiding zoveel mogelijk te waarborgen. Uit deze dossiers blijkt zelfs dat de actoren vragende partij zijn van een voorbereiding op de vrijlatingen, door op zijn minst een overgang tussen de omkadering tijdens en na de hechtenis te garanderen of eventueel zelfs door middel van continuïteit door dezelfde actoren. Deze praktijk is ongebruikelijk en sommige diensten, die meestal ofwel tijdens ofwel na de hechtenis actief zijn, bleken bereid om bij uitzondering hun werkwijze voor deze dossiers aan te passen. Meer in het algemeen werd opgemerkt dat sommige diensten zich aanpassen aan de situatie om het reclasseringsproces vlotter te laten lopen.

De dienst liet weten dat ze bereid een ambulante begeleiding aan te bieden aan betrokkene. Deze begeleiding zou - uitzonderlijk- al kunnen opgestart worden tijdens beperkte detentie. (dossier 13)

De U Turn-dienst stemde ermee in de gedetineerde psychologische ondersteuning te bieden zodra de SURB SE had toegekend. Omdat ze al gebruik had gemaakt van de vijf tijdelijke verloven die haar waren toegekend, vond het interview met U Turn plaats via videoconferentie vanuit de gevangenis. (dossier 14)

Voor deze voorbereidingen blijken initiatieven zoals het casusoverleg of het proefproject justitiehuisen zeer interessante hefboomen te zijn voor een constructieve vooruitgang van de

reclasseringstrajecten. De anticipatie en voorbereiding van de omkadering van de terugkeerders worden vergemakkelijkt door samenwerking en synergie tussen de actoren op het terrein, wat tot een positief verhaal leidt.

Tot slot kunnen we stellen dat deze dossiers qua omkadering meer aandacht krijgen dan andere soorten dossiers, hoewel de dossiers van de terugkeerders in onze steekproef aanzienlijke obstakels tegenkomen tijdens hun sociaal-juridische traject.

1.4. Respect, perceptie en moeilijkheden van de voorwaardelijke maatregelen en programma's

1.4.1. Goede samenwerking en weinig herroepingen van maatregelen

Hoewel in de opvolgingen van de terugkeerders (van degenen wier dossiers we konden inkijken) bepaalde moeilijkheden naar voren kwamen die inherent verbonden zijn met de typische beperkingen van de voorwaardelijke programma's, kan worden vastgesteld dat de maatregelen over het algemeen goed worden nageleefd door de justitiabelen. Dit feit werd door de actoren op het terrein al naar voren gebracht tijdens de voorfase van het onderzoek (Remacle et al., 2023, blz. 74). Herroepingen van maatregelen zijn in feite weinig voorkomend in de dossiers in onze steekproef (*infra*) en ook in de algemene groep van terugkeerders (*supra* hoofdstuk III).

Het merendeel van de rapporten van de justitieassistenten wijst er ook op dat de justitiabelen tijdens hun opvolging goed samenwerkten en actief deelnamen.

Madame fait preuve d'une grande collaboration dans le cadre de sa guidance probatoire. En effet, Madame veille à nous tenir systématiquement informé de tout changement dans sa situation. Lors de chaque entretien, elle nous donne les attestations relatives à ses différentes démarches en lien avec la régularisation de sa situation administrative, sa recherche de logement, les démarches concernant ses enfants, etc. Par ailleurs, lorsque nous lui avons fait remarquer la multitude de démarches effectuées depuis le début de son suivi, Madame nous a dit qu'elle se définissait comme une personne « très active et qui aime bouger ». Elle nous a alors dit avoir la volonté de s'occuper et de faire évoluer favorablement sa situation. (dossier 6)

Les contacts avec l'intéressée se passent bien, Madame ne voit aucun inconvénient à nous expliquer les problèmes qu'elle rencontre concernant sa vie privée, professionnelle et familiale [...] Madame se montre toujours aussi collaborante lors des entretiens. Elle nous transmet régulièrement les preuves du respect de son dispositif conditionnel et se présente toujours avec ponctualité aux rendez-vous fixés. (dossier 7)

Les moyens mis en place par Monsieur en vue de se réinsérer, sont adaptés et suffisants. Effectivement, l'intéressé n'a cessé de se montrer proactif que ce soit dans un parcours formatif ou encore dans une activité professionnelle. Aujourd'hui, bien qu'il travaille en tant qu'employé, il ne cache pas son souhait de poursuivre un projet professionnel en tant qu'indépendant [...] Concluons ce rapport de clôture en constatant la conduite exemplaire de Monsieur, sa participation et les échanges menés au bureau furent constructifs. (dossier 10)

We hebben de indruk dat betrokkene zeker bereikbaar is voor onze dienst. Ze neemt geregeld zelf contact op, op het ogenblik dat ze een vraag heeft of op een probleem botst. Op het ogenblik dat betrokkene een afspraak vergeet, bvb beeldbelgesprek, neemt ze contact op om

zich te verontschuldigen We kunnen begrip opbrengen dat het zeker in de aanvangsperiode een hectische periode was, naast het feit dat ze de voorbije Jaren hierin geen rol diende op te nemen. Betrokkene stelt haar situatie bespreekbaar. Ze legt spontaan en op onze vraag bepaalde verificatie voor. (dossier 12)

In onze steekproef is er slechts in één dossier geen sprake van een dergelijke samenwerking, en wel vanaf het begin van de opvolging. De justitiabele kwam niet opdagen voor afspraken met de justitieassistent en houdt zich niet aan de voorwaardelijke regeling, zelfs niet na bijsturing door de probatiecommissie.

Monsieur bien que régulièrement convoqué ne se présente par à la maison de justice. Je ne suis dès lors pas en mesure d'assurer le suivi de cette mesure. Monsieur ne semble guère vouloir collaborer quant à la mise en place des conditions. (dossier 11)

In twee dossiers werd de maatregel ingetrokken. Hiervoor zijn twee redenen: het niet naleven van de voorwaardelijke regeling en/of het vermoeden van een nieuw feit.

D'après Madame, deux éléments ont abouti à sa réincarcération en août 2018. Le premier concerne le non-respect de son précédent dispositif conditionnel. Elle explique en effet avoir eu contacts avec Monsieur X [son compagnon] alors que cela lui était interdit. À ce propos, elle relate qu'ils se sont vus une première fois, dira-t-elle, « après je n'ai plus su lui dire STOP. Ma solitude me pesait trop ». Madame rappelle qu'il lui était impossible de sortir de chez elle si elle n'était pas accompagnée. C'est encore le cas, actuellement, précise-t-elle [...] second élément ayant amené la juge d'instruction à incarcérer l'intéressée serait selon Madame sur base d'une suspicion. Elle raconte à ce sujet que la Sûreté de l'État la soupçonne avoir voulu commettre un attentat [...]. Selon elle, il n'y aurait aucune preuve. (dossier 2)

La commission de probation a décidé d'adresser au ministère public, en application de l'article 14§2 de la loi du 29 juin 1964, un rapport tendant à la révocation de la mesure pour non-respect de [plusieurs] conditions imposées. (dossier 11)

1.4.2. De perceptie van de maatregelen door de terugkeerders

Analyse van de rapporten van de justitieassistenten biedt inzicht in de evolutie van het traject van de justitiabelen en hun gemoedstoestand, in het bijzonder met betrekking tot hoe zij hun maatregel en voorwaardelijke regeling zien.

Over het algemeen hielden de terugkeerders zich (zeer) goed aan de maatregelen, hoewel die vaak worden gezien als na te leven beperkingen en verplichtingen. Dit conformisme is soms getint met de angst om 'het verkeerde te doen' en de vrees voor de eventuele gevolgen.

Quant à son regard sur la mesure probatoire, il en parle en termes de contrainte et d'obligation de respecter la loi. Il dit avoir toujours respecté les conditions et n'avoir rencontré aucun souci jusqu'à présent. Il se dit quelque peu stressé de ce suivi et craint d'avoir de nouveau des ennuis s'il rate un rendez-vous, par exemple. (dossier 3)

Voor mensen die een alternatief voor voorlopige hechtenis hebben gekregen of die relatief kort in detentie hebben gezeten, wordt de opvolging aan het begin van hun straf over het algemeen als positief ervaren. Het wordt gezien als een 'kans' om (bijkomende) detentie te vermijden. De dossiers van de vrouwen wezen ook op een gevoel van opluchting en dank aan de autoriteiten.

En ce qui concerne sa mesure judiciaire, Madame déclare qu'elle n'éprouve aucune difficulté à la respecter. Elle se dit soulagée de ne pas avoir été incarcérée et dit être

heureuse d'avoir retrouvé les siens. Actuellement, Madame se dit très contente d'avoir retrouvé ses filles et remercie tous les intervenants judiciaires pour leur compréhension et leur bienveillance. Nous avons pu constater que les mêmes propos sont tenus par les membres de la famille de l'intéressée lors de la visite à domicile. [En effet, plus loin dans le rapport...] Concernant le dispositif conditionnel de Madame, la famille se dit « agréablement » surprise et soulagée de cette décision. En effet, le frère et la mère de l'intéressée nous explique qu'ils savaient qu'au retour de cette dernière, la justice belge allait intervenir. Selon leurs dires, ils trouvent cela tout à fait logique qu'il ait eu une réaction de la part de la justice surtout suite à tout ce qui se passe en Belgique. Ils s'étaient psychologiquement préparés à cela. Ils pensaient que Madame allait être incarcérée mais ils préféreraient la savoir incarcérée en Belgique plutôt qu'en Syrie. Ils déclarent que la justice a été très compréhensive à l'égard de Madame et qu'elle a donné une chance à cette dernière de s'intégrer dans la société. (dossier 8)

Elle remercie les équipes qui l'ont rapatriée en Belgique. Elle nous a également précisé qu'elle était reconnaissante de l'aide reçue depuis son retour et qu'elle souhaite « continuer sur le bon chemin et avoir la possibilité d'éduquer ses enfants avec des bonnes valeurs ». (dossier 6)

[En 2016] Elle ressent le présent dispositif [première ADP] comme un soulagement car elle pense qu'une nouvelle incarcération [elle a été incarcérée par l'EI en Syrie] lui aurait été pénible. Elle veut saisir cette opportunité pour se reconstruire [...] L'intéressée exprimera combien c'est un soulagement d'avoir retrouvé ses parents et à quel point cela lui fait du bien de les sentir près d'elle. Cependant, elle ajoutera que son vécu depuis son retour est similaire à son séjour en Syrie. Comme en Syrie, elle se dit prisonnière : la libération sous conditions l'empêche de se sentir libre. Comme en Syrie, elle est questionnée, soupçonnée. Elle fait ici référence aux différentes auditions auxquelles elle a participé. Si elle dit se plier à ce dispositif, celui-ci, estime-t-elle, ne l'aide pas à oublier ce qu'elle a vécu durant ses 7 mois en Syrie. (dossier 2)

Voor de terugkeerders die onderworpen zijn aan een opvolging van meerdere jaren, ontstaan er fasen van 'ontmoediging'. Deze langdurige opvolging kan te wijten zijn aan een opeenvolging van meerdere maatregelen met een voorwaardelijke regeling (bijvoorbeeld een alternatieve maatregel voor preventieve hechtenis gevolgd door een probatiemaatregel), of kan het gevolg zijn van de lengte van de proeftijd die door de opdrachtgevende instantie werd bepaald (bijvoorbeeld een probatieopschorting van uitspraak gedurende 5 jaar).

Elle semble en avoir assez d'être soupçonnée alors que selon elle, il n'y a pas de preuve de son implication dans les faits reprochés. (dossier 2)

De gemoedstoestand van de justitiabelen lijkt ook te verschillen wanneer ze aan het begin van hun maatregel of in een maatregel vóór het vonnis staan (positiever) dan wanneer ze zich in een maatregel na het vonnis bevinden die over langere tijd loopt (negatiever).

En ce qui concerne sa mesure judiciaire, l'intéressée nous a exprimé se sentir « emprisonnée ». Elle ne s'attendait pas à recevoir une nouvelle prolongation de ses conditions [elle était en ADP avant son procès où elle a été condamnée à une suspension probatoire] Madame nous demande quand sa guidance probatoire se terminera et se désolé de notre réponse : que cela durera si longtemps. (dossier 8)

Na herhaalde of vrij lange perioden van detentie wordt opvolging in het kader van een probatie gezien als een stap op weg naar vrijlating, en wordt daarom positiever bekeken.

[En 2021] Confiant avoir déjà effectué un travail sur elle-même lors de sa dernière détention, Madame envisage ainsi sa mesure probatoire positivement et y voit l'occasion de poursuivre son travail de remise en question, de « tourner la page » et de démontrer qu'il n'est plus nécessaire de l'assimiler au terrorisme. (dossier 2)

De tijdelijkheid van de maatregel is een complexe dimensie om te begrijpen. Op welk punt kan het contraproductief worden voor de reclassering? Tijdens de verkennende fase van het onderzoek waren sommige actoren op het terrein van mening dat de proeftijd soms niet lang genoeg is, vooral in het geval van een probatie-uitstel dat ingaat op de datum van het vonnis. Voor de justitiabelen zijn opvolgingsperiodes van vijf jaar of langer bijzonder moeilijk. Er kan ook rekening mee worden gehouden dat een persoon met een probatieopschorting van vijf jaar uiteindelijk meer opvolging vereist dan een persoon met probatie-uitstel, die misschien langere begeleiding nodig heeft na de hechtenis.

Naast de kwestie van de tijdelijkheid van de maatregel wijzen de justitiabelen er ook op dat ze hun verhaal vaak meermaals en aan verschillende personen moeten ‘vertellen’, soms gedurende meerdere jaren.

Opvallend was dat naar haar beleving telkens gevraagd moest worden. Zelfs wanneer grote en zelfs traumatische gebeurtenissen besproken werden kwam dit niet spontaan aan bod. Veelal viel ons weinig affectmodulatie, mimiek of expressie op. Alles werd op min of meer dezelfde toon verteld, er was weinig doorleefde emotie zichtbaar. Geconfronteerd met deze observatie stelt Mevr. dat dit mogelijks zo overkomt omdat zij, enerzijds, haar verhaal al vaker heeft verteld en, anderzijds, omdat zij ‘geleerd’ heeft om haar emoties te onderdrukken. Zij verzekert ons dat de emoties er, op het moment zelf, wel degelijk waren. Daarnaast was het voor betrokkene soms moeilijk om gebeurtenissen te plaatsen in de tijd, waardoor de chronologie soms zoek is. (dossier 13)

Ook veranderingen van justitieassistenten worden als ongemakkelijk ervaren. In de Franstalige dossiers, in het bijzonder in Brussel, werd vastgesteld dat de justitieassistenten werken op basis van mandaten, wat betekent dat er bij elke wijziging of nieuwe maatregel een andere persoon instaat voor het dossier. Aan Nederlandstalige zijde daarentegen is er ondanks bepaalde veranderingen een grotere continuïteit in de opvolging door de justitieassistenten, wat gunstig lijkt te zijn voor de justitiabelen.

Quant à l'intervention de l'assistant de justice, l'intéressée déclare que cela n'a pas été évident pour elle de connaître dans le cadre de sa probation trois assistants de justice en trois ans. Chaque fois, dit-elle, elle a dû se raconter, installer la confiance, or cela demande du temps et de l'énergie. Madame a apprécié la flexibilité des assistants de justice dans la fixation des rendez-vous. (dossier 8)

Wij namen begin [maand] de justitiële begeleiding over van onze collega, mevr. D. Voor dhr. X. vraagt dit enige aanpassing. Hij geeft aan dat hij het moeilijk heeft om onmiddellijk vertrouwen te stellen ten aanzien van een nieuwe justitieassistent. Toch hebben wij de indruk dat betrokkene zich tracht open te stellen tijdens onze contacten. (dossier 18)

Met de tijd kunnen ze ook moeilijker met de aanklachten omgaan. Hoewel de justitiabelen in de context van alternatieven voor voorlopige hechtenis meer bereid zijn om over hun ervaringen te praten, blijkt dat het over een langere periode moeilijk wordt om de feiten te bespreken. Voor de justitiabelen is ‘het verleden het verleden’, en ze kijken liever naar de toekomst. Deze situatie is voor deze dossiers bijzonder ingewikkeld, omdat de actoren op het terrein proberen te achterhalen – misschien meer dan bij andere soorten rechtszaken – of de geestestoestand van de justitiabele is veranderd.

En ce qui concerne les faits, nous avons commencé à les aborder avec Monsieur. Nous en sommes à la partie où il décide de se rendre en Syrie avec ses enfants afin de ramener sa femme partie depuis peu là-bas. Monsieur a beaucoup de difficultés d'aborder les faits avec nous mais aussi avec le CAPREV. Il ne voit plus l'utilité de le faire vu que c'est du passé.

Le but lui a été expliqué. Il dit accepter d'en parler mais à contrecœur. Nous reviendrons plus en profondeur sur cette partie-là dans le prochain rapport afin que l'ensemble de la période infractionnelle soit abordée dans un seul et même rapport. (dossier 3)

Pour lui, ce départ et surtout son retour lui ont permis de prendre conscience qu'il se trompait de voie. Il lui a paru alors primordial de se ressaisir. C'est alors qu'il a décidé de reprendre ses études. Ce qu'il a fait dès son retour. Concernant les faits qui lui sont reprochés, Monsieur les regrette mais ne souhaite pas en discuter car il veut passer à autre chose. (dossier 5)

1.4.3. Specifieke problemen met voorwaardelijke programma's

In de voorbereidende fase van het onderzoek wezen de actoren op het terrein erop dat zich met name bij dossiers van terrorisme, radicalisme en gewelddadig extremisme problemen voordeden met betrekking tot de formulering van de voorwaarden voor de voorwaardelijke regelingen en de interpretatie daarvan. De magistraten die verantwoordelijk waren voor het opstellen van de voorwaarden, hadden specifieke voorwaarden opgesteld die nog nooit waren opgelegd in andere types zaken. Bij het lezen van de dossiers van de justitieassistenten in onze steekproef kwam een aantal praktische problemen naar voren.

Er werden twee soorten moeilijkheden waargenomen: ten eerste moeilijkheden met de manier waarop de voorwaarden werden geformuleerd en geïnterpreteerd, en ten tweede moeilijkheden die de justitiabelen ervaren in hun dagelijks leven en die worden beperkt door het voorwaardelijk systeem. In beide gevallen vermelden de justitiabelen, wanneer ze deze moeilijkheden met hun justitieassistent bespreken, de onzin of het onbegrip van bepaalde opgelegde voorwaarden. In de dossiers van de terugkeerders komt ook een verlangen om 'het goed te doen' naar voren.

Als we kijken naar de specifieke voorwaarden die nooit eerder werden gebruikt, zien we de volgende drie voorbeelden:

- 1) Niet reizen naar Turkije, Syrië, Irak, Libië, Somalië, Soedan of Afghanistan en, meer in het algemeen, niet reizen naar een land in oorlog of een land dat door de Belgische autoriteiten wordt afgeraden vanwege problemen.

Cette condition a été longuement discutée avec Monsieur car ce dernier l'associe à une interdiction de quitter le territoire étant donné qu'en cas de voyage hors Europe, il lui a été demandé de demander l'aval de la commission de probation. Nous lui avons conseillé de consulter le positionnement des affaires étrangères quant à ses futurs projets de voyages. Monsieur s'interroge s'il a le droit de se rendre en Algérie, son pays d'origine où vit toute sa famille. Il souhaite, dès que la situation sanitaire le permet, s'y rendre pour aller sur la tombe de sa mère décédée durant son incarcération. Pour lui, c'est une étape importante pour faire son deuil. (dossier 3)

In andere dossiers was deze voorwaarde anders geformuleerd, namelijk simpelweg 'niet reizen naar landen in oorlog'. De ruimere interpretatie van de probatiecommissie bemoeilijkte echter de opvolging van verschillende personen op wie deze voorwaarden van toepassing waren.

Monsieur a un projet de voyage à l'étranger au mois de juillet. Il s'agirait d'un voyage de noces. Ils ont prévu de se rendre au Kenya pour faire un safari. Les dates sont déjà fixées. Monsieur veut savoir si c'est ok avec ses conditions. Il nous assure s'être renseigné sur la situation géopolitique de ce pays au regard de la condition de ne pas gagner un pays en guerre [...] Nous l'avons informé que nous allions en discuter avec un membre de notre

direction afin de nous assurer que la destination de ce voyage ne pose pas problème. Après concertation avec un attaché de la direction de la maison de justice, il nous est apparu important de répercuter à l'intéressé que le Kenya est un pays frontalier de la Somalie où sévit un groupe terroriste islamiste à savoir « Al Shabab » et que par ailleurs il y a eu au cours des dernières années plusieurs attentats qui ont été perpétrés au Kenya. Nous lui avons donc fait part du fait qu'il semblait important de soumettre son projet à la commission de probation pour recueillir son avis. Entre-temps l'intéressé a déjà effectué les réservations de billets d'avion sans assurance annulation [...] La commission de probation a rendu une décision négative sur ce projet de voyage au Kenya considérant qu'effectuer un voyage au Kenya ne rencontrait pas cette condition au vu des informations communiquées par le SPF affaires étrangères. [...] L'intéressé a accepté cette décision sans faire de difficulté bien qu'il dise ne pas bien la comprendre puisqu'à son sens le Kenya n'est pas un pays en guerre. Nous avons cependant l'impression que ce refus engendre tout de même de la déception et de la frustration ce qui est compréhensible [...] Monsieur s'est engagé à interpellier la CP pour envisager d'autres voyages. [...] Monsieur a fait une nouvelle demande à la CP avec d'autres propositions de destinations. La CP a refusé en arguant qu'il n'y avait pas assez de précisions. L'intéressé a très mal réagi face à la demande. Il a très mal accueilli le refus de la Commission de Probation de se prononcer quant à son projet de voyage. Il nous indique qu'il espérait en effet pouvoir faire un « dernier » beau voyage cet été avant qu'ils n'envisagent, avec son épouse, d'avoir un enfant. Par ailleurs, il vit ce refus ou cette absence de décision de la Commission et le report de l'examen de sa demande à une date trop tardive que pour pouvoir encore le faire, comme un « abus de pouvoir » au vu du libellé de la condition qui prévoit qu'il ne peut pas gagner de pays en guerre or les pays proposés ne le sont pas. Il estime que s'il respecte à la lettre le libellé de la condition, il peut gagner ces destinations puisque ces pays ne sont pas en guerre ou même pas limitrophe avec des pays en guerre ou pouvant servir de point de ralliement à un pays en guerre. Ainsi autant il dit pouvoir d'une certaine façon comprendre le refus quant à son projet de départ au Kenya et à Zanzibar, en début de guidance, projet un peu précipité ; autant il dit avoir cette fois-ci essayé de bien préparer celui-ci, « d'avoir joué la transparence et ne pas en être récompensé » [...] Bien qu'il dise ne plus être dans l'état d'esprit de demander un accord de la commission de probation pour un futur voyage (il compte attendre la fin de son délai d'épreuve avant d'envisager tout nouveau voyage), il souhaite faire part de son incompréhension et du sentiment que ça provoque chez lui à la CP. (dossier 4)

Monsieur considère qu'un pays est en guerre lorsqu'un conflit armé se déroule sur son territoire. Je l'ai averti du fait que cela peut aussi, notamment, concerner un pays directement frontalier avec un pays guerre ; et que pour éviter un non-respect de la condition, il faudra me prévenir avant d'effectuer une réservation/partir afin d'interpeller la Commission de Probation si besoin. Il souhaite que je lui communique une liste de pays autorisés pour l'Europe car il lui arrive de partir avec des amis « à la dernière minute. » Je l'ai prévenu que j'en parlerai à mes supérieurs mais qu'une telle liste est difficilement gérable étant donné qu'elle est constamment susceptible de changements. Je lui ai parlé du site internet des affaires étrangères qui peut communiquer des informations actualisées. Après discussion avec la hiérarchie, je compte expliquer à Monsieur, lors du prochain entretien, que les départs « à la dernière minute » ne seront pas possibles durant son sursis probatoire. Il faudra qu'il anticipe afin de demander l'autorisation à la Commission de Probation en cas de doute sur la destination. Aussi je préciserai qu'il devra fournir une attestation (réservation de voyage, billets d'avion, etc.) ainsi qu'entreprendre une démarche prouvant qu'au moment de la préparation du voyage, le pays choisi ne posait pas de problème. Il n'a pour l'instant pas de vacances prévues. Les éventuelles destinations auxquelles il pense actuellement sont : « l'Espagne, le sud de la France et la Thaïlande ». (dossier 5)

- 2) Een verbod om een andere moskee dan die in het Jubelpark in Etterbeek te bezoeken en enkel om er één keer per week te gaan bidden.

Pour Monsieur, c'est la condition qui a le moins de sens. Si les autres mosquées représentent un réel danger, il se demande pourquoi, elles ne sont pas fermées. Pour Monsieur, si la police observait davantage, elle se rendrait compte que le temps passé à la mosquée correspond au temps de la prière. Monsieur fait part que sa motivation à fréquenter telle ou telle mosquée est celle de la proximité de son domicile, de celui de ses parents, de ses beaux-

parents et de son travail. En raison de son interdiction, l'intéressé prierait actuellement à la maison. En effet, pour une question de timing, il dit ne pas savoir se rendre à la prière du vendredi, soit la plus importante pour lui, la mosquée plébiscitée étant d'après Monsieur loin de son domicile et de son lieu de travail. Pour que cela soit possible il faudrait selon Monsieur qu'il prenne congé ce jour-là. Dans la perspective du Ramadan Monsieur souhaiterait obtenir un aménagement de cette condition et obtenir de pouvoir fréquenter d'autres mosquées proches de chez lui, de chez ses beaux-parents, de chez ses parents. Il dit qu'il en fera la demande expresse au Juge. (dossier 4)

3) Geen websites of persoonlijke of groepspagina's op sociale netwerken beheren of onderhouden.

L'intéressé a demandé plus de précisions quant à cette condition, il souhaitait savoir s'il lui est permis d'utiliser les réseaux sociaux tant que cela n'a aucun lien avec le radicalisme islamiste ou djihadiste. Il explique utiliser Facebook, Messenger, WhatsApp et Snapchat. Dans le cadre de ses études, il lui arrive de participer à des groupes Facebook. Il ne crée pas ces groupes lui-même (il demande à d'autres personnes de le faire) ne sachant pas si la présente condition le lui interdit ou non. Par ailleurs, il pourrait être amené à créer un site internet dans le cadre de ses études ou d'un futur projet d'ouvrir une société. Ayant une hésitation quant à l'interprétation précise à donner à cette condition, j'ai dit à Monsieur que je lui donnerai plus d'informations au prochain entretien. Après discussion avec la hiérarchie, le sens de la condition sera travaillé avec l'intéressé, dès le second entretien. Nous verrons dans quel cadre il utilise internet et les réseaux sociaux et conviendrons qu'en aucun cas cette utilisation sera liée de près ou de loin à l'Islam radical ou djihadiste. Il sera invité à communiquer un lien menant vers ses «pages» personnelles liées à l'utilisation d'applications ou de réseaux sociaux ainsi que son site internet s'il venait à en créer un. (dossier 5)

Uit de rapporten blijkt dat de justitieassistenten zelf niet altijd weten hoe ze de justitiabelen rechtstreeks moeten antwoorden en dat ze zich tot hun overste moeten wenden. Als gevolg hiervan zijn de voorwaarden onduidelijk voor zowel justitiabelen als justitieassistenten. De probatied commissies blijken regelmatig gebruik te hebben gemaakt van hun recht om bepaalde voorwaarden te wijzigen. Deze aanpassingen werden steeds geval per geval gedaan op basis van verzoeken die door de justitieassistenten bij de probatied commissies werden ingediend. De manier waarop de voorwaarden werden geformuleerd en geïnterpreteerd, veroorzaakte ook problemen voor andere actoren op het terrein, zoals het CAPREV. Na het horen van deze problemen stelde het College van procureurs-generaal een omzendbrief op met als doel een beter kader te bieden voor het formuleren van deze voorwaarden. Het gaat om COL 10/2018, een omzendbrief betreffende de voorwaarden die kunnen worden opgelegd aan personen die worden vervolgd of veroordeeld voor terroristische misdrijven of die betrokken zijn bij gewelddadig extremisme⁹². Volgens de actoren op het terrein die we tijdens de voorbereidende fase ontmoetten, zou er sinds deze omzendbrief de afgelopen jaren sprake zijn van een verbetering op dit vlak. Het zou interessant zijn om de dossiers sinds de inwerkingtreding van deze omzendbrief te vergelijken.

Bij het lezen van de dossiers in onze steekproef blijken de opdrachtgevende instanties open te staan voor verzoeken van de justitiabelen. De meeste wijzigingsverzoeken worden geaccepteerd. In deze context fungeert de justitieassistent als tussenpersoon die de verzoeken aan de opdrachtgevende instantie doorgeeft indien hij of zij deze na overleg met de justitiabele legitiem acht.

⁹². https://5370.f2w.bosa.be/sites/default/files/u1/col10_2018_nl.pdf.

Meneer vroeg toestemming om naar Algerije te reizen en de applicatie WhatsApp te gebruiken en de PC stemde hiermee in (dossier 3).

Meneer heeft de onderzoeksrechter verzocht om hem toe te staan naar andere moskeeën te gaan dan de moskee die in zijn voorwaardelijke regeling is aangegeven. → verzoek aanvaard. (dossier 2)

Hij vroeg de onderzoeksrechter om voorwaarde nr. 8 uit zijn voorwaardelijke beschikking te schrappen, die als volgt luidde: " interdiction de se rendre dans les cybercafés ou de se connecter à internet en quel qu'endroit que ce soit sauf dans le cadre des ses activités professionnelles chez [nom de la société] ". → verzoek aanvaard. (dossier 2)

De aanvrager verzocht om een wijziging van voorwaarde 9 met betrekking tot het gebruik van sociale netwerken en internet. Het PC aanvaardde zijn verzoek maar preciseerde de conditie als volgt " la consultation est interdite sauf à des fins uniquement en lien avec le milieu scolaire et son job étudiant. Et s'abstenir de consulter tout site internet ou page au contenu radical islamiste ou djihadiste ". (dossier 5)

Hij vroeg het PC zijn psychologische behandeling op te schorten, die al was opgeschort als onderdeel van het AVH (zie de reactie van het PC). (dossier 5).

La commission de probation peut-elle se positionner quant à la demande de suspension du suivi psychologique ? En effet, Madame nous a signalé en entretien qu'en accord avec son psychologue, le suivi pouvait être suspendu. Nous avons réceptionné un document écrit de son psychologue avec son positionnement quant à la suspension de ce suivi. Nous avons également pu avoir un échange téléphonique avec celui-ci qui nous informe que le suivi n'est plus utile pour Madame. Il ajoute que si elle en ressent le besoin, elle peut toujours se tourner vers et lui, il fixera une rencontre. → réponse de la commission. (dossier 7)

Madame a demandé au juge d'instruction de modifier sa condition n°4 afin qu'elle puisse revoir son mari. Ce dernier a accédé à sa demande. Elle peut désormais rendre visite à son mari qui est actuellement incarcéré [...]. (dossier 8)

Madame nous déclare que son avocat aurait envoyé un courrier à l'intention du juge d'instruction afin de demander une diminution du rythme de son suivi psychologique. Elle souhaiterait pouvoir s'y rendre une fois par mois. Elle nous stipule qu'entre ses enfants, ses cours, qu'il lui serait difficile de pouvoir garder le rythme de deux fois par mois. Cependant, elle nous déclare que ce suivi lui ferait du bien. Elle pourrait vider son sac et surmonter des angoisses présentes mais dont elle ne souhaiterait pas parler lors notre entretien. → octroyé par le JI. (dossier 8)

Naast de h De betrokkene woont samen met zijn partner, mevrouw X, die ook veroordeeld is in dezelfde zaak. Betrokkene vroeg daarom aan de Probatie Commissie om deze voorwaarde als volgt te wijzigen: " s'abstenir de tout contact avec des condamnés du chef infractions terroristes, au sens le plus large, à l'exception de sa compagne, Madame X ". (dossier 10)

Naast de hierboven vermelde moeilijkheden wijzen de dossiers op een reeks problemen die de justitiabelen in hun dagelijks leven en soms rechtstreeks in hun reclasseringsproces ondervonden als gevolg van de opgelegde voorwaarden (verbod op contact met bepaalde familieleden, verplichting om psychologische begeleiding te volgen, verbod om een internetpagina te beheren, verbod om bepaalde plaatsen te bezoeken, enz.) Deze moeilijkheden zullen aan bod komen in het deel over de hefbomen en obstakels die geïdentificeerd werden in de belangrijkste dimensies van sociale reclassering (*infra*).

2. Hefbomen en obstakels in de belangrijkste dimensies van reclassering

Zoals vermeld bij de beperkingen van het materiaal, bieden de dossiers van de justitieassistenten een gedeeltelijk beeld van het leven van de betrokken personen. De rapporten van de justitieassistenten weerspiegelen hun specifieke perspectief op een bepaalde opdracht en worden beïnvloed door het nagestreefde doel. Het standaardformaat van de rapporten is ook een leidraad voor de opmaak ervan en voor de informatie die beschikbaar zal zijn. In dit deel belichten we de factoren die de sociale-reclasseringsprocessen van de terugkeerders vergemakkelijken en belemmeren in verschillende domeinen van hun leven. Niet alle levenssferen worden onderzocht, of worden in variabele geometrie onderzocht door de justitieassistenten en andere sociaal-juridische actoren. We concentreerden ons daarom op de belangrijkste dimensies van het leven die onderzocht werden in de dossiers in onze steekproef, voor zover er voor elk dossier informatie beschikbaar was. Dit sluit de aanwezigheid van andere relevante dimensies in andere types dossiers niet uit, wat een beperking is van onze steekproef. Het zal geen verbazing wekken dat de behandelde gebieden diegene zijn die voldoen aan de eisen van de sociaal-juridische actoren bij de beoordeling van de sociale reclassering van de persoon, namelijk beschikken over de nodige middelen/ondersteuning, toegang tot huisvesting, een opleiding volgen of een baan vinden.

2.1. Familiale omgeving en sociale sfeer: tussen essentiële steun en duidelijk wantrouwen

Over het algemeen blijkt uit de geanalyseerde dossiers dat de familie van de betrokkenen een (zeer) ondersteunende en betrokken rol speelt bij het reclasseringsproces van hun naaste, die het voorwerp vormt van opvolging door de justitiehuisen. Dit geldt zowel voor jongvolwassenen, van wie sommigen nog bij hun ouders wonen, als voor meerderjarigen. In slechts één van de 21 dossiers uit onze steekproef was er geen sprake van dergelijke gezinssteun.

Bien que divorcés, l'intéressée relate qu'ils [ses parents] sont présents au quotidien pour elle et sa fratrie. Elle souhaitait donc leur présence lors de ma visite. Pour les parents, il était évident qu'ils devaient être là. Ils exprimeront en effet que face à la situation de leur fille, ils restent soudés et qu'ils affronteront ensemble cet écueil. Selon eux, ils agissent ainsi depuis leur séparation et pour tous leurs enfants. (dossier 2)

Dans le cadre de notre intervention, nous nous sommes rendus au domicile de l'intéressé et y avons rencontré celui-ci ainsi que ses parents, sa sœur et l'un de ses frères. Après leur avoir expliqué la raison de ma visite, chacun des membres de la famille a tenu à s'exprimer concernant la situation de l'intéressé [...]. Face à la situation de l'intéressé, la famille se dit soudée. « On l'a toujours été », précise le père de l'intéressé. « Nous le soutenons moralement chacun à notre manière », ajoute-t-il. À propos, l'intéressé dira : « C'est un problème qu'on surmonte ensemble ». Il expliquera qu'il peut compter sur ses parents. (dossier 5)

Madame dit qu'elle peut compter sur le soutien de son fils aîné issu d'une première union et sur son ex-mari [le papa de ce fils] notamment quant à l'appartement qu'elle occupe depuis sa sortie de prison. (dossier 6)

L'intéressée peut compter sur le soutien de ses parents et de ses frères et sœurs. Dans le cadre de ses mandats, elle vit chez ses parents. Lorsqu'elle récupère la garde de son enfant, sa maman l'aide pour s'en occuper. (dossier 7)

L'intéressée déclare qu'elle s'entend très bien avec tous ses frères et sœurs et que la famille est très unie. Madame est très reconnaissante envers sa famille [...]. Elle se sent soutenue par tous les membres de sa famille et est très heureuse de les avoir retrouvés. (dossier 8)

Les parents sont forts soutenant [...]. Elle vit chez ses parents le temps de se sentir prête à emménager seule dans l'appartement appartenant à sa grand-mère. (dossier 9)

Il précise avoir toujours gardé le contact avec ses deux parents, même durant ses séjours en Syrie. Monsieur décrit des parents aimants, soudés, et très présents pour son éducation. (dossier 1)

Als onderdeel van hun taken zijn de justitieassistenten verplicht om huisbezoeken af te leggen en de families van de door hen opgevolgde justitiabelen te ontmoeten. Belangrijke informatie van deze bezoeken is opgenomen in hun rapporten.

Het vertrek van de betrokkenen naar de conflictgebieden wordt beschreven als een 'schok' voor hun familieleden, een gebeurtenis die ze niet hadden verwacht. Bovendien blijkt uit verschillende dossiers dat de families actief meezochten naar hun naasten en actief meewerkten om hen naar België te laten terugkeren. Deze vaststelling werd reeds gedaan in andere, meer algemene studies over de vervolgingen door het parket in terrorismezaken. Daarbij werd vastgesteld dat er in zaken betreffende personen die naar een conflictgebied waren vertrokken, regelmatig dossiers werden geopend bij het Openbaar Ministerie naar aanleiding van een aangifte door familieleden (Remacle e.a., 2022, p. 89.).

Après avoir expliqué les objectifs de notre rencontre aux parents, ceux-ci me feront part de leurs démarches pour retrouver leur fille. Grâce aux investigations de la police fédérale, ils ont rapidement su qu'elle était partie en Syrie. Selon eux, rien dans son comportement ne laissait présager un tel départ. Quand ils l'ont appris, ils ne pouvaient imaginer une telle situation. Durant plus de 7 mois, ils n'ont eu aucune nouvelle. « Ce silence était insoutenable » diront-ils « Est-elle toujours vivante ? La reverrons-nous ? ». Cette période les a profondément marqués. Chacun a tenté de la gérer au mieux : ils ont participé à un groupe de parole composé de parents vivant une situation similaire. Monsieur a également fait appel à un psychiatre. Quand ils ont enfin eu des nouvelles de leur fille : « c'était un vrai soulagement », exprimeront-ils. Avec l'aide de la police fédérale, ils ont pu la récupérer. « Un nouveau soulagement », au dire de tous. Le retour en famille permet aux parents de prendre connaissance du vécu de leur fille durant son absence. Dans le chef de l'intéressée, peu à peu les traumatismes subis se réveillent. Pour la soutenir, les parents expliquent qu'ils se montrent à son écoute, ils favorisent le dialogue, ils lui proposent des sorties et l'accompagnent. Ils remarquent qu'avec le temps leur fille paraît plus apaisée. Depuis les retrouvailles, tant l'intéressée que ses parents remarquent que leurs liens se sont renforcés, une confiance plus accrue est apparue. (dossier 2)

Pour tous [les membres de la famille], l'inculpation de l'intéressé a été un choc (« non, pas lui »). Selon eux, l'intéressé ne correspondait pas aux descriptions faites par la presse concernant les personnes radicalisées. Ce n'est que lors de son arrestation que la famille a appris son départ en Syrie. Avant cela, personne n'avait remarqué quoi que ce soit. Son père dira qu'avant son départ, l'intéressé gardait des contacts privilégiés avec sa fratrie mais aussi avec sa mère et lui. À son retour de Syrie, le père de l'intéressé explique que lui et son épouse ont remarqué qu'il paraissait plus impliqué dans sa vie : « il a repris ses cours, voulait travailler, ... on s'est dit que son voyage avait été bénéfique pour lui. Il est revenu plus mature ». « Vu son parcours depuis son retour, c'était encore plus difficile à croire qu'il soit parti en Syrie », exprimera-t-il. [...]. (dossier 5)

Lors de notre visite, il nous a semblé que la famille de l'intéressée était soudée et assez compréhensive envers l'intéressée. Tous les membres nous ont fait part de leur soulagement de revoir Madame et ses enfants. En effet, ils expliquent que le départ de l'intéressée en Syrie a été un véritable choc pour eux et qu'ils ne pensaient pas que cela pouvait se passer au sein de leur famille. Selon leurs dires, aucun élément ne laissait présager un départ de l'intéressée vers la Syrie. Par ailleurs, le frère de l'intéressée, nous a déclaré : « on pense toujours que ça n'arrive qu'aux autres ». La mère de l'intéressée explique que le retour de sa fille en Belgique a été une véritable joie pour elle. Quant à son départ, elle déclare qu'elle

ne s'y attendait pas et qu'elle a été effondrée. Elle stipule également que son mari, le père de l'intéressée, a lui aussi très mal vécu le départ de leur fille en Syrie. Il est décédé depuis mais selon les dires de la mère de l'intéressée, il a gardé espoir jusqu'au bout de revoir sa fille « vivante et en bonne santé ». (dossier 8)

Hij vertrok naar Syrië zonder zijn vrouw en kinderen en toen ze erachter kwam waar hij was [in Syrië] was ze in een shocktoestand. (dossier 21)

Passé le choc, nombreuses sont les familles à pointer les moeijlichkeiten waar ze in hun dagelijks leven mee kampten of nog steeds kampen. Familieleden benadrukken de angsten, stigmatisering of (effectieve of gepercipieerde) discriminatie die ze ervaren of kunnen ervaren als gevolg van de acties van het familielid of de familieleden in kwestie.

Jusqu'au xx/xx/xx, elle ignorait que sa fille était incarcérée. Elle l'a appris via les médias. Ce fut un choc pour elle et sa famille. Depuis lors, ils subissent des pressions médiatiques : la fratrie ne cesse d'être interpellée sur les lieux de l'école [...]. Les membres de la famille aspirent à pouvoir continuer leur vie sereinement. Le père a en effet le sentiment de vivre un acharnement de la part de la justice et de la Sûreté de l'État car malgré leur demande, ils n'ont reçu aucun élément concret prouvant l'implication de l'intéressée dans un attentat. D'ailleurs, cette situation impacte toute la famille. Le papa s'inquiète pour ses enfants. Deux de ses filles ont des démêlées avec la Justice. Son fils et [une autre de ses filles] ont du mal à trouver un travail. Il relate à ce propos que le contrat de travail de son fils n'a pas été reconduit en raison de la situation familiale. Cela aurait été explicitement dit à son fils. [Une autre sœur] fait part de la même expérience. C'est au point que les deux enfants se demandent s'ils ne vont pas changer de nom pour augmenter leur chance de trouver un travail. (dossier 2)

Tous les membres de la famille nous ont également fait part de l'impact que le départ de l'intéressée a eu sur leur vie quotidienne. En effet, ils nous ont expliqué qu'ils vivaient dans la crainte d'être interpellés par les services de police à tout moment, d'autant plus que c'était la première fois qu'ils étaient confrontés à la justice. Certains ne partaient plus en vacances par crainte d'être arrêtés par les autorités étant donné qu'ils portent le même nom de famille que l'intéressée. Le frère de cette dernière stipule qu'il n'a toujours pas été capable de quitter la Belgique à l'heure actuelle. [...] Le frère de l'intéressée souhaite que cette dernière puisse prendre conscience des conséquences néfastes qu'a eu son départ sur toute la famille et surtout qu'elle saisisse la chance que la justice belge lui a donnée pour se remettre en question et pour revenir à « une vie normale ». La famille souhaite que l'intéressée se concentre sur son avenir, sur ses enfants ainsi que sur ses études pour se réinsérer dans la société. Ils déclarent néanmoins être préparés pour la suite et savent qu'après la présente mesure judiciaire, elle risque d'être condamnée. Ils stipulent néanmoins qu'ils seront présents pour elle et accepteront la décision de la justice [...]. (dossier 8)

Bovendien blijken in de overgrote meerderheid van deze dossiers ook andere familieleden of goede vrienden betrokken te zijn bij het vertrek naar een conflictgebied; soms in dezelfde zaak als de betrokkene, soms in de context van andere zaken.

Dossier 1: Alle broers en zussen en de moeder zijn ook betrokken bij het vertrek naar Syrië. De familieachtergrond wordt door de autoriteiten als zeer radicaal beschouwd.

Dossier 2: de jongere zus is ook naar Syrië vertrokken.

Dossier 3: de betrokkene verklaart dat zijn vertrek werd ingegeven door het feit dat hij zijn vrouw ging opzoeken die naar Syrië was vertrokken.

Dossier 4: zijn vrouw is ook naar Syrië gegaan en ze hebben elkaar daar ontmoet.

Dossier 5: betrokkene verklaart dat zijn neef ook naar Syrië is vertrokken.

Dossier 6: betrokkene is met haar man, zijn broer en zijn vrouw vertrokken.

Dossier 7: verschillende van haar vrienden zijn enkele jaren voor haar vertrek naar Syrië vertrokken.

Dossier 8: zij is met haar man en hun eerste kind naar Syrië vertrokken.

Dossier 10: hij vertrok met zijn partner, die in dezelfde zaak werd veroordeeld.

Dossier 12: ze vertrok alleen, maar haar schoonzus is ook betrokken bij een zaak.

Dossier 13: haar man en een van haar broers zouden zijn omgekomen in Syrië.

Dossier 14: haar zus is ook naar Syrië vertrokken.

Dossier 16: haar man is overleden in Syrië

Dossier 18: hij is met vrienden naar Syrië vertrokken.

Dossier 19: hij ging met vrienden naar Syrië.

Deze situatie bracht soms de band tussen leden van eenzelfde familie in gevaar. Een van de regelmatig opgelegde voorwaarden aan personen die worden beschuldigd van of veroordeeld voor terroristische misdrijven, is dat ze zich moeten onthouden van elk contact met personen die zijn veroordeeld voor terroristische misdrijven. Het verbod op contact tussen leden van eenzelfde familie heeft onvermijdelijk een verstorende impact op het dagelijks leven van de justitiabelen, die getuigen van het onbegrip en het leed dat door een dergelijke voorwaarde wordt veroorzaakt. In de geraadpleegde dossiers werden verschillende verzoeken van justitiabelen ingediend bij de bevoegde opdrachtgevende instantie om deze voorwaarde te wijzigen met het oog op het herstel van bepaalde familiebanden (*supra*).

In het tentenkamp, waar ze verbleef tot haar overbrenging, had ze wel een intens contact met haar schoonzus, zijnde de vrouw van de broer van haar (ex)man. Zij zou op dit ogenblik nog verblijven in de gevangenis van X, en zou twee kindjes hebben, dus neefjes van haar zoontje. Mevrouw stelt het wel moeilijk te hebben dat dit contact plots gestopt is. (dossier 12)

Ne plus avoir de contact avec son compagnon paraît difficile pour elle [...] elle voudrait que cette condition soit levée. [elle sera réincarcérée pour non respect de cette condition]. (dossier 2)

Monsieur nous dit être toujours aussi surpris par cette condition. Il nous dit ne pas comprendre le sens de cette condition mais il nous déclare tout de même la respecter. L'intéressé nous confie que la cohabitation avec sa femme et ses enfants lui manque énormément [...] Monsieur nous répète toujours que cette condition ne fait pas sens pour lui mais qu'il la respecte. Il souhaiterait pouvoir mener une vie de famille, avec à ses côtés son épouse et ses enfants. (dossier 3)

L'intéressé réside chez sa compagne, Madame X, également condamnée dans le même dossier. L'intéressé sollicite dès lors, la CP afin que cette condition soit modifiée de la manière suivante : « s'abstenir de tout contact avec des condamnés du chef infractions terroristes, au sens le plus large, à l'exception de sa compagne, Madame X ». (dossier 10)

Deze voorwaarde werd met betrokkene besproken. Ze heeft hieromtrent 2 vragen. Ze zou graag contact opnemen met de familie van haar ex-partner, die in Frankrijk woonachtig zijn. Mevrouw stelt dat de familie van haar ex-man niets met radicalisering te maken heeft, maar ze wil de contacten opbouwen in belang van haar zoontje, het is ook zijn familie. Mevrouw geeft aan de vraag ook voorgelegd te hebben aan OCJ. Op basis van de info die mevrouw ons vertelt, zien we niet direct problemen, doch verzoeken om het standpunt van de probatiedirectie. Daarnaast stelt mevrouw ook expliciet de vraag om contact te mogen hebben met haar (ex)-schoonzus, Mevr. X. De beide vrouwen waren dus 'getrouwd' met 2 broers. Zij is bijgevolg de mama van het neefje van B. Ze verbleven samen verschillende jaren in een tentenkamp, en ze deelden in [naam van gevangenis] een cel. Mevrouw vernam dat Mevr. X ondertussen is vrijgesteld en momenteel in het Brusselse woont. Ze wordt tevens opgevolgd door L. waardoor ze deze info bekwaam. Gezien de specifieke situatie, willen we graag het standpunt en/of beslissing van de probatiedirectie vragen. (dossier 12)

Uit de dossiers blijkt dat de steun van de familie in de loop der tijd niet afneemt. Tussen het vertrek en de terugkeer en bij uitbreiding tijdens de hechtenis en opvolging lijkt de familiale omgeving altijd aanwezig te zijn rond de terugkeerders. Steun van de familie wordt door de terugkeerders zelf gezien als een belangrijke hefboom voor hun sociale reclassering.

Ze kunnen rekenen op morele en emotionele steun, maar ook op materiële en financiële steun. Zo kunnen de justitiabelen bijvoorbeeld terecht bij hun familie en vrienden om hen onderdak te verschaffen na hun terugkeer uit een conflictgebied of zelfs na een periode van hechtenis. Dit is essentieel, omdat het probleem van huisvesting vaak een struikelblok is bij de reclassering van de justitiabelen, vooral na een periode van hechtenis.

[Na detentie] Ze trok in eerste instantie in bij haar zus en schoonbroer, die in xxx wonen. Mevrouw deelde ook mee dat ze inmiddels een eigen huurappartement heeft gevonden. (dossier 12)

In gevallen waarbij kinderen betrokken zijn, is de familie ook heel vaak de gastomgeving voor de kinderen, die op het moment van de terugkeer systematisch van hun moeder worden gescheiden⁹³.

Haar zoon verblijft bij zijn halfzus sinds hun terugkeer uit Syrië. (dossier 12)

Zijn moeder heeft tijdens zijn detentie voor zijn vier kinderen gezorgd. (dossier 13)

Ze woont samen met haar moeder en stiefvader en haar twee kinderen. (dossier 16)

In een aantal dossiers was er sprake van financiële steun, al bleek dit voor sommige familieleden ongunstig. In de afgelopen jaren werden verschillende familieleden vervolgd en veroordeeld voor de financiering van terrorisme omdat ze personen die naar een conflictgebied waren vertrokken, financieel steunden door geld te sturen tijdens hun verblijf in het gebied.

Hoewel de familiale omgeving een belangrijke hefboom blijkt te zijn in het reclasseringsproces, kan ze om de hierboven vermelde redenen ook een belangrijk obstakel vormen. Voor de actoren die we spraken, wordt de familie ook gezien als een bron van angst voor de autoriteiten.

Si au niveau personnel, les familles sont un levier important, au niveau judiciaire/des autorités ça peut être aussi parfois un frein de faire sortir une personne en sachant qu'autour d'elle, il pourrait être influencé. Donc à la fois, c'est un levier très important et à la fois parfois c'est un frein, par exemple, lorsque les risques de récidive sont au sein même d'une famille. (focus group 1)

En in sommige gevallen denk ik dat de familie ook een obstakel kan zijn als ze in een eigen radicaal ontwikkelde omgeving teruggaan. (focus groep 2)

Ik denk dat de familie... Meestal is het een grootste obstakel... Ook al zijn het de steun... Maar als er geen familie is, is het een groot probleem. Ja, dus meestal zijn het de steunfiguren, maar je ziet daar die conflicten van vroeger terug inkomen. (focus groep 2)

Een groot deel van deze actoren verwijzen naar de rol die bepaalde families kunnen hebben gespeeld in het vertrek naar de conflictgebieden, de (echte of veronderstelde) invloed die ze kunnen hebben uitgeoefend op hun vertrekkende familieleden, de (echte of veronderstelde)

⁹³ We verwijzen de lezer naar het werk dat is uitgevoerd door onze collega's aan de VUB als onderdeel van het REGUIDE-project.

wantrouwende houding van sommige van deze familieleden ten opzichte van de autoriteiten of zelfs *a contrario* (echt of verondersteld wantrouwende) houdingen van conformiteit. Volgens deze actoren kunnen families ongrijpbaar lijken en *de facto* het voorwerp vormen van bedenkingen over hun standpunten of intenties.

Concernant le soutien des familles, je serai plus circonspecte [...] l'influence familiale, en tout cas dans beaucoup de dossiers que je vois, elle est présente avant le départ et elle n'est pas si anodine qu'on voudrait le dire au retour [...] (focus group 1)

La famille, c'est aussi ce qui, en amont, est un nœud de problématiques qu'on ne parvient pas toujours à voir clairement et qui est aussi – d'une manière ou d'une autre –, et je dis ça sans vouloir les accuser d'emblée, un élément qui a participé au fait qu'à un moment donné, ils sont partis. Et je trouve que pour pouvoir se positionner après, ce n'est pas évident. Pas évident d'avoir une vue claire par rapport à tous ces enjeux qui ont participé à ça en tout cas. Et donc effectivement, pour se positionner après pour une réinsertion, c'est compliqué aussi. (focus group 1)

Deze situatie zien we ook in de dossiers, en meer specifiek in de motivering van de adviezen of beslissingen van de actoren die betrokken zijn bij verzoeken om strafuitvoeringsmodaliteiten. Hoewel de familie een hefboom kan zijn, kan ze ook een obstakel vormen als de autoriteiten ze niet als een betrouwbare omgeving willen beschouwen.

In deze dossiers legden de ontmoete actoren uit dat het werk dat met de families werd uitgevoerd ook moest worden bijgestuurd, met name vanwege de betrokkenheid van bepaalde familieleden bij dezelfde problematiek, vermoedens over de ideologie en het in twijfel trekken (of het gebrek daaraan) van deze ideologie door de familieleden, de contactverboden als onderdeel van het voorwaardelijke programma en ook de verhoogde aandacht die in deze dossiers van de actoren werd gevraagd.

On a surtout vu l'influence des familles quand on devait faire nos premières enquêtes sociales en 2016-2017 et qu'on allait dans les milieux d'accueil. Il y avait les frères ou les parents qui étaient là et parfois il y avait des interdictions de visite et de contact. C'était très sécuritaire. Parfois c'était justifié et parfois ce n'était pas justifié. Et donc oui, on devait interroger le pourquoi et le comment faire pour accueillir alors que vous-êtes vous-mêmes interdit de visite ? (focus group 1)

C'est aussi important pour nous de travailler vraiment au sein de la famille et d'ailleurs on travaille de manière plus dynamique aussi et plus systématique que dans d'autres dossiers auprès de la famille. (focus group 1)

Il y a des familles sur lesquelles c'est difficile de s'appuyer, il n'en reste pas moins que ça reste la famille. (focus group 1)

Het is ook interessant om op te merken dat er heel weinig wordt gesproken over de manier waarop de gastomgeving en de families de veroordelingen en maatregelen van hun naasten en hun administratieve opvolging ervaren.

In de bredere sociale sfeer werd informatie over de vriendschappen en liefdesrelaties uit de verschillende dossiers verzameld. In dit kader werd ook informatie verzameld over eventuele belangrijke wijzigingen die de justitieassistenten in hun rapporten vermeldden.

Over het algemeen komt de sociale sfeer in de dossiers uit onze steekproef niet veel aan bod. De verstrekte informatie is beknopt en feitelijk. Vriendschappen komen in veel dossiers helemaal niet aan bod en relaties worden hoofdzakelijk beperkt tot het vermelden van de

burgerlijke staat van de betrokken persoon of de veranderingen die zich tijdens het traject hebben voorgedaan ((echt)scheiding, nieuwe partner, huwelijk, enz.).

De vrouw staat er alleen voor na de dood van haar man in Syrië. (dossier 6)

De heer trouwde in 2014 met X, die hij in Syrië had leren kennen. (dossier 4)

De vrouw verliet haar man en driejarige zoon in Syrië om te trouwen met een man die ze ontmoette op sociale netwerken. (dossier 7)

De vrouw is sinds 2014 getrouwd met meneer X (dossier 8).

De heer heeft een relatie met X, met wie hij naar Syrië reisde en die in dezelfde zaak werd veroordeeld. (dossier 10)

Heeft een relatie met X, met wie hij twee kinderen heeft gekregen. (dossier 11)

Monsieur s'est séparé de sa femme au cours de la prise en charge mais les relations autour de l'éducation des enfants sont bonnes entre les ex-époux. En termes de perspective, Monsieur n'envisage pas de rester célibataire mais il évoque ses craintes à l'idée d'évoquer son parcours judiciaire avec une nouvelle compagne. Il dit qu'il se sentira davantage à l'aise quand le sursis sera arrivé à échéance et qu'il n'aura plus de visite des forces de l'ordre. (dossier 3)

L'intéressée nous confie toutefois qu'elle devrait se marier tout prochainement, et donc, par conséquent, déménager. Elle explique en effet avoir rencontré un homme [...] avec lequel elle a prévu de se marier civilement. Soucieuse de ne rien lui cacher, elle souligne l'avoir informé de son parcours judiciaire et avoir déjà rencontré sa famille. Elle met en évidence le fait d'avoir rencontré quelqu'un qui la soutient (notamment par rapport au respect de ses conditions) et qui la « relève ». Elle estime ainsi que leur mariage n'est pas prématuré et souligne qu'il n'est pas encore question qu'ils fondent une famille [...]. (dossier 2)

Vriendschappen en liefdesrelaties worden in de rapporten van de justitieassistenten zelden vermeld. Als dat al het geval is, is dat meestal ter ondersteuning van de voorwaarde van contactverbod met personen die zijn veroordeeld voor terroristische misdrijven.

L'intéressée est en couple avec un ami d'enfance qu'elle a recroisé dans la rue après son retour de Syrie. Son dispositif conditionnel lui interdit d'avoir des contacts avec lui car il est co-auteur dans le cadre des poursuites judiciaires. Ne plus avoir de contact avec son compagnon paraît difficile pour elle. Il représente quelqu'un sur qui elle pouvait se reposer et avec qui elle se sentait en sécurité. Il faisait partie des personnes avec qui elle voulait bien sortir. Rappelons que depuis son retour de Syrie, Madame n'ose plus sortir seule de chez elle. Elle est toujours accompagnée dans ses déplacements par un membre de sa famille. Madame souhaiterait voir cette interdiction levée. (dossier 2)

Il dit avoir coupé toute vie sociale en dehors de la sphère professionnelle et familiale (parents, beaux-parents, oncle). En effet, Monsieur ne souhaiterait pas avoir des ennuis si un ami avait un lien indirect avec des personnes visées par l'interdiction et inversement il ne souhaiterait pas nuire à ses amis au vu de son inculpation (rapport AJ, ADP, 2016) [...] Il n'a plus de contact avec les deux personnes avec qui il est parti en Syrie. L'un n'a pas été condamné et continue ses études [universitaires]. L'autre a été lourdement condamné et est toujours a priori en Syrie. En ce qui concerne ses relations actuelles, l'intéressé dit avoir un ami proche depuis la quatrième secondaire, il le voit à nouveau plus régulièrement. L'intéressé nous explique qu'ils sont tous les deux fans de foot. Il dit également avoir beaucoup de contacts avec sa belle-famille puisqu'ils habitent tout près de chez eux. (dossier 4)

Lors des entretiens, Madame nous a parlé à plusieurs reprises d'une amie. Elle nous a dit la connaître depuis très longtemps et que celle-ci « n'est pas concernée par des activités terroristes » [...]. (dossier 6)

L'intéressée avait rencontré une personne dans la salle d'attente de la prison lors d'une visite à son mari. Elles s'étaient liées d'amitié mais l'OCAM fait mention que cette personne est considérée comme radicalisée et donc il y a une rupture avec la condition n°9 du dispositif conditionnel. L'intéressée a été convoquée par la commission de probation à ce sujet [...] En date du xx/xx/2021, Madame a comparu en audience devant la commission de probation. L'autorité mandante a signifié à l'intéressée qui lui est interdit d'avoir le moindre contact avec X. À ce propos, l'intéressée déclare avoir coupé tout contact avec X. Dès sa sortie de l'audience de la CP, Madame dit avoir envoyé un SMS à X pour lui dire qu'elle rompait tout contact et a bloqué le numéro. À notre interpellation concernant sa désormais ex-amie, l'intéressée a répondu que ce n'était pas compliqué pour elle d'avoir rompu cette relation d'amitié avec cette personne : « il faut faire des choix » a-t-elle déclaré. (dossier 8)

Wanneer vriendschappen en liefdesrelaties los van deze voorwaarde worden besproken, is dat altijd in verband met de aanklacht tegen de justitiabele.

L'intéressé évoque peu son entourage familial et/ou amical de manière spontanée. C'est un aspect de sa situation sur lequel nous souhaiterions revenir lors des prochains entretiens. Il ressort en effet du jugement que, par le passé, il côtoyait de nombreuses personnes, notamment dans le cadre du CRM (Collectif Réflexions Musulmanes) afin d'y débattre de sa vision de la religion. Nous nous demandons dès lors comment il comble, à présent, cette soif de réflexions et d'échanges. (dossier 4)

Au niveau des contacts sociaux, l'intéressé a, par le passé, été actif sur les réseaux sociaux et entretenu des liens étroits avec des personnes radicalisées. Tout comme lui, ses amis les plus proches ont rejoint la Syrie pour y prendre part au djihad. Ils lui ont également permis de rejoindre l'EI en appuyant ses démarches en le guidant dans la recherche de passeurs et en le cautionnant auprès de l'EI. Après son retour en Belgique début [...], [l'intéressé] n'a pas rompu totalement les ponts avec son passé et est, par le biais de Facebook, resté en lien avec X certainement jusqu'en [...], avant l'arrestation de ce dernier. À l'heure actuelle, il est toujours en contact avec des personnes connues pour leur radicalisme. (dossier 5).

Elle a été mariée de [mois] à [mois] à une personne connue pour ses contacts radicaux. (dossier 2)

Il parle d'un groupe d'amis composé d'une quinzaine de garçons. Comme lui, nombre d'entre eux ont commis des infractions pénales dans leur jeunesse et la plupart d'entre eux sont partis en Syrie. [traduction libre du néerlandais] (dossier 18)

Voor sommigen lijkt de situatie waarin ze zich bevinden echter hun sociale leven te beïnvloeden, alsof ze dit deel van hun leven tijdens de opvolging in de wacht hebben gezet. De justitiabelen rechtvaardigen deze situatie om verschillende redenen: angst om hun juridische verleden bloot te leggen, de noodzaak om hun leven op voorhand opnieuw op te bouwen of prioritaire aandacht voor hun professionele loopbaan.

[Après déjà plusieurs années de guidance] En termes de perspective pour l'avenir, Monsieur n'envisage pas de rester célibataire mais il évoque ses craintes à l'idée d'évoquer son parcours judiciaire avec une nouvelle compagne. Il dit qu'il se sentira davantage à l'aise quand le sursis sera arrivé à échéance et qu'il n'aura plus de visite des forces de l'ordre chez lui. (dossier 3)

Madame déclare à ce sujet qu'elle ne rencontre pas de difficulté à respecter cette condition. Elle répète qu'elle a tourné la page [...] Elle précise par ailleurs que tant qu'elle ne s'est pas reconstruite, elle n'envisage pas un autre mariage. (dossier 2)

Selon Monsieur, au vu de l'investissement qu'il consent à son commerce, sa vie sociale tournerait principalement autour de ses clients, du voisinage du magasin, des autres commerçants et de sa famille. (dossier 4)

Madame s'installera seule dans ce nouveau logement, Madame n'entretenant aucune relation amoureuse. Elle explique qu'elle souhaite auparavant « se stabiliser avec sa fille »,

même si elle ne se dit pas totalement fermée à une rencontre si cela devait arriver. Elle place l'obtention d'un travail comme son objectif central [...]. (dossier 9)

Op sociaal vlak zegt de betrokkene dat ze niet veel contacten heeft. Ze is erg voorzichtig in dit opzicht vanwege haar verleden. In het kader van haar studie en stages probeert ze geen vrienden te maken omdat ze niet wil dat iedereen weet van haar tijd in Syrië. Ze heeft nog steeds één goede vriendin uit de gevangenis, mevrouw H. Ze onderhoudt regelmatig contact met haar, maar deze persoon probeert zich te concentreren op haar eigen re-integratie. (dossier 14)

Er mogen vragen worden gesteld bij het feit dat er weinig aandacht wordt besteed aan de sociale relaties van de justitiabelen – in ieder geval in de rapporten van de justitieagenten en in de rest van de documenten in de dossiers. De meeste genoemde relaties zijn van institutionele aard. We merkten dat de omkadering voor de terugkeerders van groot belang zijn en grote investeringen vereisen. Hoewel hun re-integratie in de samenleving het hoofddoel is, lijkt het erop dat de actoren in het strafrechtstelsel de niet-institutionele middelen zelden als onderdeel van het sociale-reclasseringsproces beschouwen.

Het lijkt erop dat de sociale relaties van de individuen in deze periode grotendeels geïnstitutionaliseerd waren, waarbij de familie het enige tegenwicht tegen deze institutionalisering blijkt te zijn. Hoewel de familiale omgeving erkend wordt als een hefboom, wordt ze door de autoriteiten zelden als een echte partner beschouwd. Welke ruimte is er bovendien voor een sociaal leven als je onderworpen bent aan een voorwaardelijke regeling met strikte omkadering?

2.2. De gezondheid: geestelijke gezondheid als grote uitdaging

Uit een analyse van de steekproef van dossiers blijkt dat de gezondheidstoestand van een persoon een groot obstakel kan vormen voor zijn of haar reclassering.

De gezondheidsproblemen die in de dossiers worden vermeld, staan ofwel los van de kwestie van het verblijf in het conflictgebied, of houden rechtstreeks verband met dit verblijf. In dit tweede geval zijn de problemen vooral van psychologische aard, vaak gekenmerkt door posttraumatische stresssyndromen.

Een aantal gezondheidsproblemen lijkt te zijn verergerd als gevolg van hun verblijf in een conflictgebied en/of in detentie.

L'intéressée évoque plusieurs problèmes de santé mentale qui seraient liés à son séjour en Syrie mais aussi à sa période de détention en Belgique et à ses conditions de détention. (dossier 2)

L'intéressé évoque la fragilité de son état de santé et la dégradation de celui-ci durant son incarcération. (dossier 3)

L'intéressée présente des symptômes de stress post-traumatiques. (dossier 8)

Na zijn eerste periode in de gevangenis werkte hij als koerier, maar rugproblemen zorgden ervoor dat hij niet langer kon werken. (dossier 21)

De vrouw heeft al verschillende zelfmoordpogingen ondernomen, waaronder één keer tijdens haar verblijf in de Koerdische kampen vanwege de druk van vrouwelijke

jihadstrijders en in de gevangenis vanwege stress en het gevoel anders behandeld te worden dan de andere gevangenen. (dossier 14)

Volgens de interviews en het persoonlijkheidsonderzoek is er zeker sprake van een psychologische kwetsbaarheid bij eiseres, gezien de traumatische gebeurtenissen die zij heeft meegemaakt. Daardoor zijn er ook veel kenmerken van een posttraumatische stressstoornis aanwezig (dossier 13).

Betrokkene had psychische problemen voor haar vertrek naar Syrië (zelfmoordpoging toen ze minderjarig was) [...] Sinds haar terugkeer naar België en haar verblijf in de gevangenis heeft betrokkene last van een zekere depressie en angst. We kunnen niet uitsluiten dat de jaren in het EI en in de detentiekampen waarschijnlijk hun sporen hebben nagelaten [...] De psycholoog die haar volgt uit zijn bezorgdheid over haar psychologische toestand [...] [Enkele maanden later] wordt ze opgenomen in het ziekenhuis omdat haar psychologische toestand verslechtert. (dossier 15)

Uit deze dossiers blijkt dat de situatie van deze mensen in de loop der tijd niet verbetert en zelfs verslechtert. Deze verslechtering is vooral merkbaar wanneer de gezondheidsproblemen posttraumatische stresssyndromen zijn als gevolg van een verblijf in een conflictgebied. Dit probleem lijkt vooral vrouwen te treffen.

Face au constat de son médecin traitant, l'intéressée a préféré mettre fin au suivi psychologique pour entamer un suivi psychiatrique. L'intéressée relate qu'elle se sent angoissée. Elle se dit incapable de sortir seule en rue. Elle se sent espionnée. Elle dit entendre des effets sonores dans ses oreilles : elle a l'impression d'entendre le bruit des bombes autour d'elle. Elle rencontre désormais le Docteur C. environ une fois par mois [...] Des dires de l'intéressée, ce suivi lui fait du bien. Outre la prescription de médicaments, le Docteur C. l'a orientée vers un ORL afin de s'assurer qu'elle n'a pas subi des lésions auditives. (dossier 2)

Monsieur mentionne un certain degré d'expériences traumatisantes vécues lors de son séjour en Syrie et (plus encore) lors de son retour (effectivement dangereux) [...] Cependant, nous n'avons pas l'impression que ces expériences puissent constituer un état de stress post-traumatique. (dossier 18)

Door de gezondheidstoestand van deze personen moesten de justitieassistenten hun opvolging vaak aanpassen.

L'état de santé de Madame a demandé des aménagements dans nos interventions : les visites à domicile étaient privilégiées. (dossier 2)

Sommige van deze personen delen met hun justitieassistent ook hun bezorgdheden over de gevolgen als ze hun voorwaardelijke straf niet zouden kunnen naleven door hun gezondheidstoestand.

Madame s'inquiète d'un éventuel non-respect de ses conditions si elle arrêterait les cours en étant sous certificat médical et si elle participait à un groupe de parole avec des returnees condamnés pour des faits de terrorisme. Madame hésite à arrêter ses études, en reprendre d'autres ou poursuivre. Elle est occupée à faire un bilan de ce qu'elle veut et de ce qu'elle a besoin. (dossier 8)

In de focusgroepen wezen de ontmoete actoren op de geestelijke gezondheid van sommige terugkeerders als een groot probleem in het reclasseringsproces.

Misschien ook de psychische toestand en de begeleiding is een obstakel. Sommige returnees hebben toch posttraumatische stresssyndroom, en die jongeren zijn nu niet altijd goed geïntegreerd. (focus groep 2)

De personen van wie er in het dossier sprake is van (fysieke of psychische) gezondheidsproblemen, vinden het moeilijker om te re-integreren in de maatschappij en op het werk.

2016 : Madame a effectué une demande d'inscription au CEFOR. En retour, ce service l'a invitée à une séance d'information. Le fait qu'elle doive s'y rendre seule, comme le stipule le courrier, a été un frein pour elle. Elle explique donc qu'elle ne s'y est pas rendue. (rapport AJ, ADP 1) ; 2017 : Madame s'est rendue chez Promo-Job. Elle explique que le service, au vu de ses difficultés psychologiques, a préféré suspendre le suivi mais l'invitera toutefois une fois par mois pour évaluer avec elle la possibilité de le reprendre. (rapport AJ, ADP 1). (dossier 2)

En ce qui concerne l'aspect professionnel, l'intéressé est actuellement sous régime de la mutuelle et occupe un poste bénévole 2 jours par semaine au sein de [nom de l'association]. Monsieur explique que cette activité lui convient pleinement et lui est bénéfique sur le plan moral. Par le passé, Monsieur a travaillé comme [...], mais ne peut plus exercer cette fonction suite à son état de santé. » (dossier 3)

2020 : Elle n'a pas passé ses examens pour raison de santé et hésitait à arrêter ses études [...] ; 2021 : Depuis fin 2021, l'intéressée a cessé de travailler pour raison de santé. [...] Elle ne souhaite pas s'exprimer sur son problème de santé [...] ; 2022 : Madame émerge actuellement de la mutuelle. (dossier 8)

[...] Het feit dat ze op een gegeven moment tijdens haar detentie haar baan heeft opgezegd omdat ze een te grote druk op haar schouders voelde, lijkt ons ook een signaal dat de balans tussen draagkracht en werkdruk erg fragiel is en in de gaten moet worden gehouden [...]. (dossier 13)

Gezien haar psychologische kwetsbaarheid raadde haar psycholoog haar aan om slechts deeltijds te blijven werken, met een mogelijke start van de opleiding in september. (dossier 15)

Hoewel de geestelijke gezondheid van de justitiabelen een steeds terugkerend probleem is, ligt de specifieke aard van deze dossiers vooral in de problemen van posttraumatische stress als gevolg van de periode in het conflictgebied, de omstandigheden van de terugkeer en de terugkeer zelf (de reis naar huis, scheiding van moeders en kinderen, enz.) of zelfs het verblijf in detentie onder speciale omstandigheden.

Hoe zit het met de opvolging?

Qua omkadering kregen de meeste van deze personen psychologische ondersteuning vanaf het begin van hun opvolging of zelfs al tijdens hun detentie. Opgemerkt moet worden dat de terugkeerders uit onze steekproef die aan posttraumatische stress leden, allemaal openstonden voor deze opvolging, in tegenstelling tot andere personen voor wie ook psychologische opvolging werd opgelegd. Het ging daarbij trouwens enkel om vrouwen.

In de Franstalige dossiers blijkt het bevel tot psychologische opvolging inderdaad een voorwaarde te zijn die systematisch werd opgelegd in de voorwaardelijke regelingen voor de terugkeerders. In de Nederlandstalige dossiers daarentegen is psychologische opvolging, indien deze niet als opportuun wordt beschouwd, geen onderdeel van de voorwaardelijke regelingen.

Er wordt geen psychologische of psychiatrische problematiek weerhouden, zodat op dat vlak ook geen begeleiding vereist is. Na detentie kan u wel opgevolgd worden door het lokaal

wijkteam van het CAW, een begeleiding die gericht is op uw functioneren en op praktische zaken. (dossier 21)

Bovendien zorgde deze voorwaarde soms voor problemen op verschillende vlakken: wat betreft de inhoud van de opvolging, de professionals die de opvolging konden uitvoeren en de tijdslimiet die werd opgelegd voor de opvolging.

Bij het lezen van de dossiers blijkt dat sommigen vragen om psychologische opvolging, terwijl het voor anderen soms moeilijk is om het belang en de doelstellingen van deze opgelegde voorwaarde te begrijpen. Opgemerkt moet worden dat de vrouwen in onze steekproef meer geneigd lijken om psychologische ondersteuning te accepteren dan mannen.

Elle explique que cette condition a été ajoutée au dispositif à sa demande. Elle explique avoir besoin de parler de son vécu depuis son départ en Syrie. (dossier 2)

Madame nous explique que ce suivi est très important pour elle. Elle nous confie qu'avant même d'avoir pris connaissance de son dispositif conditionnel, elle souhaitait poursuivre le suivi avec son psychologue. Ce dernier nous a semblé très collaborant. Il n'hésitera pas à nous interpeler en cas de soucis. Il précise qu'il travaille à la demande de l'intéressée et que le suivi se poursuivra aussi longtemps que cette dernière en aura besoin. (dossier 7)

Elle nous déclare que ce suivi lui ferait du bien. Elle pourrait vider son sac et surmonter des angoisses présentes chez elle mais dont elle ne souhaiterait pas parler lors de notre entretien. (dossier 8)

La probationnaire nous dit qu'elle est en demande d'un suivi psychologique qui pourrait être complété par un soutien religieux. (dossier 9)

Andere justitiabelen hebben er moeite mee zich te committeren aan een proces waar ze zich niet bij betrokken voelen, ofwel omdat ze de noodzaak niet voelen, ofwel omdat ze zich niet herkennen in de beoogde doelstellingen (bijvoorbeeld terugtrekking, deradicalisering), ofwel omdat ze het gevoel hebben dat ze al veranderd zijn. Volgens de justitiabelen komt het bevel voor zo'n opvolging soms te laat in hun sociaal-juridische traject.

Monsieur rencontre hebdomadairement, Madame X, psychologue clinicienne en son cabinet privé [...]. De notre première rencontre, l'intéressé a dit ne pas comprendre quel objectif cette condition poursuivait. Il dit en avoir discuté avec la thérapeute choisie. Selon l'intéressé, jusqu'ici il a relaté son parcours de vie et la thérapeute lui a renvoyé une analyse. (dossier 4)

[...] J'ai parlé du CAPREV à Monsieur et lui ai remis une impression du site internet de la Fédération Wallonie-Bruxelles expliquant ce que représente ce centre. Monsieur pense que celui-ci ne lui serait pas adapté car il estime ne pas avoir besoin d'être « déradicalisé. » En effet, au moment de son arrestation, il était rentré de Syrie depuis presque deux ans. Il avait repris une vie sociale, réussi le jury central et entamé une formation. (dossier 5)

Lorsque nous lui demandons comment elle aborde les difficultés qu'elle rencontre, le nouveau psychologue n'apparaît à aucun moment comme une personne-ressource ; elle cite sa famille, et principalement sa maman. Toutefois, Madame ne formule pas de demande de suspension de cette condition, et elle verbalise son refus de consulter un autre thérapeute parce qu'elle devrait lui exposer à nouveau son parcours, son processus de radicalisation et son départ en Syrie. (dossier 9)

Vandaag zegt de betrokkene dat hij tijdens zijn detentie een proces van introspectie heeft doorgemaakt. Hij ziet geen noodzaak voor verdere follow-up door een psycholoog of psychosociale dienst. Hij zegt dat hij in staat is hulp te zoeken bij de relevante diensten als hij dat nodig acht. (dossier 21)

En ce qui concerne le contenu du suivi psychologique, Monsieur a vraiment du mal à comprendre l'intérêt d'aborder le passé car pour lui, seul l'avenir compte. Nous lui avons expliqué l'intérêt d'aborder les faits avec lui pour mieux comprendre le contexte dans lequel

ils ont eu lieu et ainsi l'aider en cas de répétition d'un contexte similaire... La psychologie, cela permet également de voir où en est sa démarche de déradicalisation. (dossier 3)

De duur en frequentie van de verplichte opvolging leverde regelmatig problemen op, zowel voor de justitiabelen als voor bepaalde actoren, die vaak vroegen om de ontmoetingen te spreiden of zelfs de opvolging stop te zetten. Er moet worden opgemerkt dat sommige personen niet vragen om de voorwaarde te herzien, of dit niet onmiddellijk doen, en doorgaan met de opvolging om te voldoen aan de geplande voorwaardelijke regelingen. In de geraadpleegde dossiers is de opdrachtgevende instantie, indien daarom werd verzocht, altijd ingegaan op vragen om de desbetreffende voorwaardelijke regeling te herzien (*supra* Hoofdstuk IV, 1.4.3).

L'assiduité et l'investissement de l'intéressé dans les rencontres thérapeutiques sont rapportés [par la thérapeute] Elle soulignait cependant qui lui semblerait opportun d'espacer les rencontres (bimensuelles) pour atteindre les missions assignées à la consultation thérapeutique [...]. Cela étant en date du xx/xx/xx, nous avons reçu un nouveau document nous signifiant qu'au xx/xx/xx, elle mettrait un terme au suivi psychologique et en expose les motivations. Ce courrier qu'elle dit par ailleurs également adresser au magistrat instructeur est joint au présent rapport. Elle insiste sur le fait que cette décision est prise sur des considérations cliniques et que de son point de vue, il n'est plus nécessaire de poursuivre l'accompagnement. (dossier 4)

[Le thérapeute] a expliqué savoir pourquoi Monsieur a eu affaire à la justice et estime qu'il n'y a rien de thérapeutique à travailler avec lui. Il a ajouté que l'intéressé est néanmoins bien conscient qu'il doit respecter ses rendez-vous, qu'il semble « poursuivre son chemin » et « être rentré dans les rails ». (dossier 5)

Madame nous déclare que son avocat aurait envoyé un courrier à l'intention du juge d'instruction afin de demander une diminution du rythme de son suivi psychologique. Elle souhaiterait pouvoir s'y rendre une fois par mois. Elle nous stipule qu'entre ses enfants ses cours, qu'il lui serait difficile de pouvoir garder le rythme de deux fois par mois chez Madame X. Cependant, elle nous déclare que ce suivi lui ferait du bien. Elle pourrait vider son sac et surmonter des angoisses présentes chez elle mais dont elle ne souhaiterait pas parler lors de notre entretien. (dossier 8)

In het geval van een groter aantal omkaderingsmaatregelen of een opvolging die over meerdere jaren loopt, kan psychologische opvolging blijkbaar haar nut verliezen, ook als ze wordt aangevraagd of aanvaard.

Pendant son suivi en ADP, elle était suivie par Madame X. En date du xx/xx/xx, l'intéressée nous dit que cette dernière aurait rédigé un document à l'attention de son avocat stipulant qu'elle estimait que ce suivi n'était plus nécessaire. Madame n'a plus envie d'y aller car elle a déjà été suivie pendant un an et demi, que cela a un coût en termes de temps et d'argent [...]. Elle nous dit aussi être suivie par la cellule anti-radicalisation de Molenbeek. Elle préférerait poursuivre un suivi dans ce service car il est plus proche de son domicile. (dossier 8)

Madame doit suivre un suivi thérapeutique auprès du professionnel de son choix, Madame X. Jusqu'à présent, Madame n'a pas entamé ce suivi. Lors de notre visite à domicile, elle mentionnera les freins suivants quant à ce suivi : elle ne perçoit pas en quoi cette personne peut l'aider. Elle ne la connaît pas. Elle n'a donc pas confiance en elle. (dossier 2)

Au fil des mois, Madame a réitéré son sentiment que ce suivi devenait inutile. La question s'est posée de savoir si ce changement de position était lié au changement de thérapeute ou à l'évolution de Madame. Selon elle, s'il est vrai que [sa précédente thérapeute] était davantage dans l'interaction, elle pense que même sans changement de thérapeute, elle ne se serait plus autant appuyée sur son suivi psychologique puisque sa situation a évolué favorablement et que lorsqu'elle ressent une difficulté, elle bénéficie du soutien de sa famille. Madame souhaitait arrêter le suivi psychologique. Le premier sursis probatoire de l'intéressé arrivant à son terme, nous avons contacté [son nouveau thérapeute] afin de faire le point avec lui quant au suivi psychologique [...]. Pour lui, le suivi psychologique n'est actuellement plus nécessaire au vu de l'évolution de la situation de Madame [...] après près

de cinq ans de suivi psychologique, Madame sollicite la suspension de la condition. Elle ne ressent plus le besoin d'un accompagnement régulier, mais ne repousse pas l'idée de consulter ponctuellement un psychologue si le besoin s'en faisait ressentir. Pour les difficultés du quotidien, elle se dit bien entourée au niveau familial. Le thérapeute rejoint la position de Madame [...] (dossier 9)

Daarnaast was het soms moeilijk om in contact te komen met een dienst vanwege de specifieke aard en de eventuele negatieve connotaties ervan voor de justitiabele.

Madame relatera à ce propos qu'il ne lui est pas facile de prendre contact avec ce service car, pour elle, il est connoté. « Ce sont des gens radialisés qui vont là », selon elle. Nous remarquerons toutefois que Madame changera d'avis quand, lors de notre visite, son père et sa sœur lui diront avoir fait appel à ce service pour les aider. Ce frein, levé depuis, Madame a toujours considéré que le CAPREV pouvait l'aider. (dossier 2)

De totstandkoming van een voordien opgebouwde vertrouwensband lijkt de sleutel te zijn om de justitiabele (opnieuw) te laten starten met dit soort therapeutische opvolging.

Ayant déjà été suivie quelques temps par le CAPREV dans le cadre de ses précédentes mesures judiciaires, Madame explique qu'elle ne voit pas d'inconvénient à réinitier désormais un suivi en lien avec la « déradicalisation ». Cette dernière dit en effet se rappeler qu'elle pouvait y parler de tout, librement et souligne avoir confiance en ce service. Elle y voit ainsi l'occasion d'y poursuivre le cheminement qu'elle a initié lors de la dernière détention. [...] (dossier 2)

Pour respecter cette condition, il souhaite contacter le Dr. X. Parler des faits est difficile, il serait plus à l'aise de reprendre un suivi avec lui plutôt qu'un autre praticien [a déjà réalisé un travail avec ce médecin lors de son ADP] (dossier 5)

Concernant cette condition, nous avons proposé à Madame de se faire suivre par le CAPREV car elle a déjà pu rencontrer une intervenante. Elle nous signale que ce n'est pas possible, elle ne veut pas. Elle nous dit qu'elle est suivie depuis sa sortie par un psychologue et qu'elle souhaite continuer ce suivi [...] (dossier 7)

Tot slot benadrukt de analyse van de gezondheidssfeer in de dossiers van de terugkeerders uit onze steekproef de cruciale rol van geestelijke gezondheidszorg in het reclasseringsproces. De aangehaalde gezondheidsproblemen, met name posttraumatische stressstoornis, vormen grote obstakels voor de maatschappelijke en professionele reclassering van deze personen. Deze stoornissen worden vaak verergerd door het verblijf in conflictgebieden, de omstandigheden van detentie en de moeilijke terugkeer, waardoor voortdurende interventies op maat nodig zijn.

Psychologische of zelfs psychiatrische opvolging wordt over het algemeen aanvaard en lijkt haar vruchten af te werpen, zeker voor vrouwen, ondanks het feit dat het vaak om verplichte opvolging gaat. De relevantie en effectiviteit van deze opvolging kunnen in het geval van hoge volumes of meerdere verlengingen echter in twijfel worden getrokken.

Vertrouwen tussen de justitiabele en de professionals is essentieel voor de effectiviteit van de therapeutische opvolging. Uit getuigenissen blijkt dat de justitiabelen eerder geneigd zijn om de opvolging te starten wanneer ze al een vertrouwensrelatie hebben opgebouwd met de actoren. Het is daarom cruciaal om dit vertrouwen vanaf het begin van het traject te stimuleren.

Toch leidt het netwerk van omkadering voor deze personen tot een beter traject in vergelijking met dat van andere justitiabelen. Zo hoeven ze geen maanden te wachten op een afspraak met

een psycholoog, is er vaker continuïteit tijdens en na de hechtenis en wordt de omkadering gemaximaliseerd door solide ondersteuning (zie Hoofdstuk IV, 1.3.).

Om de reclassering van de terugkeerders te verbeteren, lijkt het essentieel om rekening te houden met hun specifieke behoeften op het gebied van geestelijke gezondheid, om de therapeutische opvolging aan te passen aan hun individuele situatie en om de vertrouwensband met de gezondheidswerkers te versterken door een zekere continuïteit in de opvolging gedurende het hele sociaal-juridische proces te bevorderen. Een persoonlijke benadering is de sleutel tot het overwinnen van de uitdagingen die de psychologische nawerkingen van een verblijf in conflictgebieden en detentieomstandigheden met zich meebrengen. Het is belangrijk om het belang te onthouden van het individualiseren van de voorwaarden die worden opgelegd als onderdeel van de voorwaardelijke regelingen, die nog al te vaak een copy/paste-operatie lijken te zijn voor alle justitiabelen.

2.3. De professionele sfeer: het label ‘terrorist’ als belangrijk obstakel

De professionele sfeer wordt in de dossiers over het algemeen uitgebreid behandeld en wordt beschouwd als een belangrijke dimensie van de sociale reclassering. Daarnaast is bijscholing, beroepsopleiding en/of het actief zoeken naar werk en het leveren van bewijs hiervan een voorwaarde die systematisch deel uitmaakt van de voorwaardelijke regelingen. In hun rapporten vermelden de justitieassistenten daarom informatie waarmee ze kunnen controleren of de personen aan deze voorwaarde voldoen en voegen ze alle bewijsstukken van de ondernomen stappen, loonstrookjes, uren van cursussen of opleidingen, enz. bij hun verslagen.

Onderwijs wordt op een andere manier benaderd, afhankelijk van de leeftijd van de justitiabelen. Voor jongvolwassenen wordt scholing kort vermeld (vermelding van het laatst voltooide opleidingsniveau) als de justitiabele niet meer op school zit, en wordt dit meer in detail beschreven als de justitiabele nog student is of wilt studeren. Voor oudere volwassenen wordt over het algemeen niet over scholing gesproken. De justitiabelen van wie we de dossiers hebben geraadpleegd, hadden uiteenlopende onderwijstrajecten achter de rug.

Wat betreft de sociaalprofessionele situatie van de terugkeerders tijdens de opvolging, blijkt dat de justitiabelen die bij hun terugkeer uit het conflictgebied een alternatieve maatregel voor voorlopige hechtenis kregen, een gunstiger sociaal-professioneel traject aflegden. Omgekeerd ondervinden mensen die een tijd in hechtenis hadden gezeten meer moeilijkheden, bijvoorbeeld omdat ze vaker geen idee hebben van hun professionele richting. Uit de dossiers van de justitieassistenten blijkt dat deze situatie voor sommigen meer te maken heeft met gezondheidsproblemen dan met hun tijd in de gevangenis. Voor anderen zijn de jaren in detentie en de gevolgen daarvan duidelijk een belemmering voor hun professionele vooruitzichten.

Sommige justitiabelen uit de eerste groep (alternatieve maatregelen met een positief traject) kregen enkele jaren na hun terugkeer gezondheidsproblemen, ondanks hun voorafgaande positieve traject op het gebied van onderwijs en/of professionele reclassering.

[Alors que Madame avait un emploi depuis le début de sa mesure probatoire et avait mené ses études supérieures] elle a cessé de travailler pour raison de santé [souffrances psychologiques] [...] Madame émarge actuellement de la mutuelle. (dossier 8)

Au fil de notre intervention, les traumatismes de Madame apparaissent. Ce qui semble la fragiliser dans ses démarches de formation ou de recherche de travail sans pour autant lui donner de laisser tomber celles-ci [...] [Plus tard dans la guidance] Etant donné son état de santé, l'intéressée relate qu'elle a cessé toute démarche à ce propos [suivre une formation] [...] (dossier 2)

Aan de andere kant lijken sommige justitiabelen zonder gezondheidsproblemen die meerdere jaren in detentie hadden doorgebracht, zich professioneel te redden, ondanks enkele tegenslagen en heroriëntaties tijdens de opvolging op dit vlak.

Bovendien blijkt dat de justitiabelen met een alternatieve maatregel voor voorlopige hechtenis vaak vóór hun vertrek naar het conflictgebied al werk hadden of onderwijs volgden, in tegenstelling tot de justitiabelen die een tijd in hechtenis hadden gezeten. Deze situatie heeft waarschijnlijk de beslissing van de onderzoeksrechter beïnvloed om hen niet in hechtenis te nemen en te kiezen voor een alternatieve maatregel voor voorlopige hechtenis. Opgemerkt moet worden dat voor de justitiabelen die geen alternatief voor voorlopige hechtenis hadden, de rapporten van de justitieassistenten weinig informatie bevatten over hun sociaalprofessionele situatie vóór hun verblijf in het conflictgebied. In het beste geval worden bepaalde werkervaringen of opleidingen uit het verleden vermeld, maar zonder te specificeren of de personen op het moment van hun vertrek dit beroep uitvoerden of deze opleiding volgden.

Ten slotte is het voor de dossiers die onlangs zijn geopend of die nog lopen, nog te moeilijk om een standpunt in te nemen over de professionele re-integratie van de justitiabelen.

Als we kijken naar de justitiabelen met een algemeen positieve opleidings- en beroepsachtergrond en naar de personen die ondanks bepaalde moeilijkheden toch vooruitgang boeken op professioneel vlak, moeten we ook op het belang van hun '**persoonlijkheid**' wijzen als een factor om rekening mee te houden – voor zover dit kan worden gezien als een achtergrond voor de rapporten. Sterker nog, deze personen lijken vaak ondernemend, bereidwillig en vastberaden, zelfs als ze op obstakels stuiten die vergelijkbaar zijn met die van andere terugkeerders, die van hun kant een meer passieve, berustende of fatalistische houding lijken aan te nemen.

In de meeste dossiers komt het probleem van het **strafblad** naar voren, zelfs bij de personen wier professionele re-integratie vlot lijkt te verlopen. Hoewel een veroordeling de druppel kan zijn, gebeurt het soms dat de justitiabelen nog vóór de veroordeling worden uitgesloten van een baan of opleiding vanwege een lopend onderzoek. Deze situatie is des te gecompliceerder en wordt door de justitiabelen als oneerlijk ervaren. In sommige gevallen kwam deze situatie meerdere keren voor tijdens de opvolging. De justitieassistenten informeren de justitiabelen regelmatig om waakzaam te zijn wanneer ze een baan of opleiding overwegen die in gevaar kan komen door een strafblad.

Monsieur a repris son travail chez [nom de la société] après son retour de Syrie [...] Au mois de juillet, l'intéressé nous a informé qu'un huissier s'était présenté à son domicile pour lui signifier son licenciement prenant effet le jour-même. L'intéressé déclare qu'il ne s'y attendait pas du tout. Lorsque nous abordons le motif de son licenciement, l'intéressé nous renvoie que l'employeur estime qu'il a été trop souvent en incapacité de travail et que cela

entraîne une désorganisation du service. Selon Monsieur, il n'est pas plus souvent absent que la moyenne. Monsieur établit un lien entre son licenciement et l'enquête menée dans le cadre du présent dossier. Monsieur dit que lors de ses auditions, les enquêteurs avaient des informations précises sur l'organisation de son travail. Il en conclut qu'ils ont dû enquêter sur place ce qui a suscité des questions de l'employeur ou a confirmé certaines hypothèses [...]. (dossier 4)

Nous avons évoqué avec lui la question de son casier judiciaire en lien avec l'activité professionnelle par rapport à laquelle il est actuellement en stage. Il nous dit avoir remis au début de la sélection un extrait de casier judiciaire qui était alors vierge. Nous lui avons demandé s'il ne craignait pas de devoir en remettre un nouveau à la fin de la période de formation lorsqu'il signerait son contrat de travail. Il nous dit espérer de pas devoir le faire sans quoi il craint de ne pas pouvoir conserver cet emploi. Il ne souhaite pas se renseigner sur ce qui risque de lui être demandé parce qu'il dit avoir actuellement besoin de la rémunération liée à ce stage. Il préfère donc poursuivre son stage et la formation tant qu'il le peut au risque peut-être de ne pas pouvoir être engagé [...] [Quelque mois plus tard] Il a été convoqué par sa direction et s'est vu signifier la suspension immédiate de ses fonctions suite au fait que la direction ait été informée qu'il avait fait l'objet d'une condamnation judiciaire pour des faits graves. L'intéressé s'est vu signifier son licenciement immédiat. Comme à son habitude, l'intéressé s'est exprimé avec beaucoup de calme et peu d'émotion à ce sujet nous disant être il est vraiment très déçu étant donné que l'emploi convoité lui plaisait beaucoup qu'il avait déjà investi sept mois et demi de son temps dans le processus de formation et se montrait au vu des résultats de ses premiers examens doué pour la fonction mais il avait déjà un nouveau projet. Il nous a fait part de son projet de suivre des études dans le domaine de [...]. Il s'agit d'un baccalauréat de 3 ans [...]. (dossier 4)

Il a souligné une difficulté : son extrait de casier judiciaire est un blocage pour avoir une fonction de gérant dans une entreprise. Dans ce cadre, la vérification du casier vise surtout à s'assurer qu'il n'ait commis aucune faillite ni escroquerie. Il souhaiterait dès lors savoir s'il serait possible d'obtenir un document attestant du fait qu'il n'ait aucune condamnation dans ce domaine [...]. (dossier 5)

Lors du dernier entretien à la Maison de Justice, l'intéressée nous explique qu'elle a dû demander un extrait de casier judiciaire car [l'association au sein de laquelle elle a commencé une formation] lui aurait demandé pour pouvoir organiser les stages. Lorsque l'intéressée a reçu son extrait de casier judiciaire, il est noté que cette formation ne peut être réalisée en raison de l'enquête judiciaire en cours. L'intéressée nous dit avoir été furieuse en voyant cette phrase et déçue à la fois. Elle nous confie qu'elle essaie au mieux de respecter son dispositif conditionnel mais que la situation judiciaire dans laquelle elle se trouve l'en empêche [...]. L'intéressée se dit être instable pour l'instant, en ce qui concerne son orientation professionnelle. Elle nous explique qu'elle ne sait plus trop vers quoi se diriger étant donné que les poursuites sont notées sur son extrait de casier judiciaire [...] Lors du rendez-vous du mois dernier, l'intéressée nous confirme qu'elle est contrainte d'arrêter cette formation. Elle nous explique que pour effectuer son stage, elle avait besoin d'un extrait casier judiciaire vierge. Lorsqu'elle a été le chercher à la commune, il était indiqué qu'une instruction était en cours. Suite à cela, Madame a demandé un rendez-vous avec la responsable de la formation et aucune possibilité n'était envisageable. Elle n'a donc pu continuer cette formation. [...] Elle était très déçue et ne s'attendait pas à ce que l'objet de l'enquête soit notifié dans son extrait de casier judiciaire. Elle a été en colère pendant quelques jours car elle souhaitait vraiment aller au bout de cette formation. [Dans le cadre de sa probation, l'intéressée continue à évoquer cet obstacle] Elle nous explique que son casier judiciaire la bloque dans énormément de recherches. Elle exprime que dès que l'employeur lui demande son extrait de casier judiciaire, elle ne donne plus suite à la candidature. (dossier 7)

Suite à son licenciement, Madame a souhaité prendre un peu de recul et réfléchir quant à l'orientation professionnelle qu'elle peut envisager. En effet, elle se dit consciente que malgré les compétences acquises grâce aux formations suivies, sa condamnation pour des faits de terrorisme et le casier qui en résulte l'excluent de bons nombres de recrutements, ou mettent fin à son contrat par la suite [...] Ses déboires professionnels lui ont fait prendre conscience que son casier judiciaire sera son plus gros frein. [...]. (dossier 9)

Ze solliciteerde voor verschillende jobs, maar haar strafblad was altijd een probleem. Voor deze baan maakte ze duidelijk dat ze geen schone verklaring van goed gedrag en karakter kon overleggen, maar ze zei niets over de aard van de strafbare feiten. (dossier 14)

Hoewel de belemmering van een strafblad voor de sociaal-professionele re-integratie van de justitiabelen niets nieuws is, vormt **de vermelding ‘terroristisch misdrijf’** een **extra uitdaging** waarvan zowel de justitiabelen als de actoren die instaan voor hun opvolging en begeleiding zich bewust zijn. Voor de actoren die we ontmoetten, vormt het strafblad een van de grootste obstakels voor de sociale reclassering van de terugkeerders en van veroordeelde delinquenten in het algemeen.

Je tiens quand même à dire qu'indépendamment de ce parcours socio-judiciaire bien particulier, ce qui bloque tout le monde, toutes les personnes qui ont un jour ou un autre été condamnées, c'est le casier judiciaire [...] quelle que soient les choses qui sont inscrites dessus alors ici avec le libellé « terro » c'est une fin de non-recevoir absolument partout [...] (focus group 1)

Sommige terugkeerders lieten vallen dat ze voor het obstakel van het strafblad overwogen om een **aanvraag tot een herstel in eer en rechten** in te dienen. Voor anderen lijkt deze optie op korte of middellange termijn moeilijk haalbaar, met name vanwege de noodzaak om vooraf juridische kosten te betalen. Ten opzichte van de obstakels voor de professionele re-integratie worden verschillende oplossingen genoemd en soms al in de praktijk gebracht, zoals in het buitenland gaan werken, werken als zelfstandige of zwartwerk.

[...] Nous l'avons interrogé quant au fait de savoir s'il ne craignait pas à nouveau que son casier judiciaire pose problème puisqu'il s'agit de pouvoir travailler notamment en milieu hospitalier pour le contrôle et la maintenance d'appareils électroniques. L'intéressé évoquait son intention d'introduire une demande en réhabilitation ou de partir travailler à l'étranger où, selon ses propos, son casier judiciaire poserait moins problème. (dossier 4)

L'intéressé souhaiterait savoir si une procédure de réhabilitation accélérée serait possible. Je l'ai invité à contacter le casier judiciaire central ainsi que l'asbl CAP-ITI (CAP Réhabilitation), précisant qu'une réhabilitation exigerait qu'il ait réglé ses frais de justice. Il en a réglé la moitié. (dossier 5)

La réhabilitation ne semble pas une option pour elle à l'avenir puisqu'elle ne pourra s'acquitter rapidement de la somme qu'elle doit verser à Monsieur Y (dans le dossier pénal). De plus, aucune clarification n'a pu nous être apportée quant à la possibilité d'obtenir une réhabilitation pour des faits de terrorisme [...] Le frein majeur du casier judiciaire, Madame compte le contourner à moyen voire long terme par des missions freelance. (dossier 9)

Le garçon auquel je pense, il travaille au black, mais au moins, il travaille ! Et il a trouvé un appartement, le propriétaire est un avocat, je pense que ça a aidé... Mais son parcours a été épouvantable... (focus group 1)

De justitiabelen uit deze dossiers maken zich zorgen om de kwestie van het **recht om vergeten te worden** en de informatie die overblijft na ‘vereffening van hun rekening met de rechtbank’. Van veel van deze personen kan de naam namelijk worden teruggevonden in de media, en met slechts een paar klikken op een zoekmachine kan iedereen informatie vinden over hun gerechtelijk verleden.

Mevrouw vreest dat haar verleden haar bij toekomstige sollicitaties zou kunnen achtervolgen. Wanneer je namelijk haar naam ingeeft via zoekmachines zoals Google, dan kom je uit op haar verblijf in Syrië als geradicaliseerde vrouw. Zij zou al contact opgenomen

hebben met de diensten van Google met de vraag hoe dit kan verwijderd worden. Blijkbaar hangt dit af van hun 'goodwill' of zij ingaan op deze vraag of niet. (dossier 13)

Lors de l'entretien de clôture, Madame s'est montrée particulièrement préoccupée par « les traces » qui resteraient de ce dossier pour l'avenir et nous a questionnée à ce sujet. Si par exemple il pouvait lui être interdit de voyager dans certains pays, ou si elle pourrait se rendre au Maroc en toute sérénité. Nous lui avons répondu que chaque pays a ses règles et critères pour accéder à son territoire, car même si la Belgique ne lui impose plus aucune restriction de voyager dans certains pays et ne lui interdit pas de voyager à l'étranger de manière générale, il appartient à chaque pays de décider si ou non il l'autorise à accéder sur son territoire. De plus, chaque pays a ses règles et exigences en matière de sécurité et les services de renseignements (qui ne sont pas toujours clairs et uniformes) ; les Etats-Unis et le Canada, par exemple, sont des pays qui sont réputés pour être frileux en matière de sécurité nationale, lui avons-nous dit. (dossier 8)

Sommige van de specifieke voorwaarden die zijn opgelegd als onderdeel van de voorwaardelijke regelingen leidden ook tot problemen bij de sociaal-professionele re-integratie van de justitiabelen. Maar zoals reeds vermeld, stonden de opdrachtgevende instanties er over het algemeen voor open om deze voorwaarden aan te passen.

L'heure du début du couvre-feu (19h), semble poser problème à l'intéressé. Il estime ne plus avoir la possibilité de mener une vie sociale. Par ailleurs, il explique que cette condition constitue un frein à son activité professionnelle. Il lui arrive en effet de travailler jusque 19h. A cette occasion, l'intéressé a pris contact avec le greffe du juge d'instruction afin de déroger à cette interdiction dans le cadre professionnel → dérogation acceptée par le JI dans le cadre professionnel. (dossier 5)

[Malgré la modification de la condition par la CP afin d'y déroger dans le cadre professionnel et scolaire], il n'est pas simple pour Monsieur de se tenir à l'utilisation des réseaux sociaux dans le cadre strictement professionnel et scolaire. Parfois, une relation professionnelle crée un lien avec une personne, et induit alors un contexte dans lequel l'intéressé ne peut plus interagir. La condition l'handicape dans ce genre de situation. Il envisage de demander à la Commission de Probation à être entendu, afin de discuter d'une éventuelle suspension de la condition. (dossier 5)

Voor haar veroorzaakt het verbod op het gebruik van internetproblemen bij haar studie [...] Ze vroeg of er een uitzondering op de voorwaarde kon worden gemaakt om haar studie af te ronden. Ze stemde ermee in om haar e-mailadres, login, wachtwoord, enz. te geven. (dossier 15)

In de marge werden in een Franstalig dossier andere obstakels voor de sociaal-professionele re-integratie opgemerkt. Deze obstakels zijn verschillend van aard (mobiliteitsproblemen en het dragen van een hoofddoek), maar worden beide toegeschreven aan de geografische locatie van de woonplaats van de persoon. In een gesprek met de justitieassistent die verantwoordelijk was voor dit dossier, verklaarde deze persoon dat deze obstakels in een grote agglomeratie minder problematisch, zo niet onbestaand, zouden zijn.

Quant au Forem, l'entretien avec Madame V. n'a pas été fructueux, puisque, selon Madame, Madame V. est restée focalisée sur son apparence vestimentaire (hijab, tunique et sarouel) et le projet professionnel n'a pas été davantage approfondi. Cet entretien a toutefois permis de mettre en évidence le fait que Madame ne peut envisager d'exercer une activité professionnelle ou de suivre une formation, sans avoir la tête couverte par un foulard. Elle pense que ses compétences ne peuvent être remises en cause par le port d'un foulard, et elle ne vise pas la pratique d'un emploi dans la fonction publique, secteur où elle peut comprendre que le foulard n'ait pas sa place. Madame explique pouvoir faire certaines concessions (mettre un pantalon,...) mais elle ne souhaite pas renier qui elle est. Afin d'éviter d'être confrontée à un refus par rapport à son foulard, Madame comptait suivre une formation en ligne mais au final elle ne l'a pas suivie parce qu'elle n'a jamais obtenu

de réponse de leur part concernant les modules à suivre pour que sa formation en gestion soit valide. (dossier 9)

Nous nous sommes rendue chez Madame. Cette visite nous a permis de constater l'un des freins à l'embauche mis en avant par l'intéressée : le manque de mobilité. En effet, auparavant, Madame résidait à dix minutes à pied de la gare. Son logement actuel se situe dans un paysage rural, mal desservi par les transports en commun [...]. (dossier 9)

Wat de begeleiding bij de sociaal-professionele re-integratie betreft, werd opgemerkt dat de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding, de VDAB, reeds tussenkomt in de gevangenisomgeving, in tegenstelling tot de Brusselse en Waalse diensten, Actiris en Forem, die afwezig zijn en eventueel pas later in het traject optreden. In de Nederlandstalige dossiers in onze steekproef wordt de tussenkomst van de VDAB in samenwerking met andere spelers gezien als een meerwaarde voor het reclasseringsproces.

Kortom, de sociaal-professionele re-integratie van de terugkeerders wijst op gevarieerde en vaak complexe trajecten. De dossiers in onze steekproef tonen aan dat bijscholing, beroepsopleiding en het actief zoeken naar werk essentiële voorwaarden zijn voor re-integratie. Een aantal obstakels kunnen dit traject echter bemoeilijken, zoals gezondheidsproblemen, strafbladen en de specifieke voorwaarden die worden opgelegd door de voorwaardelijke regelingen.

De justitiabelen die een periode in hechtenis hebben doorgebracht, ondervinden vaak meer moeilijkheden in hun latere professionele traject, terwijl personen die een alternatief voor hechtenis kregen over het algemeen een positievere professionele toekomst hebben. Ook de persoonlijkheid van de justitiabele speelt een rol: ondernemende en vastberaden mensen lijken beter te slagen, ondanks de obstakels.

Strafbladen, vooral als ze terroristische misdrijven bevatten, vormen een groot obstakel voor professionele re-integratie. Om deze obstakels te omzeilen, overwegen sommige personen alternatieve oplossingen, zoals werken in het buitenland of zwartwerk. Deze oplossingen zijn echter slechts lapmiddelen en dragen niet bij aan de doelstelling om deze mensen in de maatschappij te re-integreren.

Tot slot varieert de ondersteuning voor sociaal-professionele re-integratie van regio tot regio, met diensten zoals VDAB in Vlaanderen die reeds in de gevangenis optreden, in tegenstelling tot Actiris en Forem in Wallonië en Brussel.

Kortom, de sociaal-professionele re-integratie van de justitiabelen is een complex proces dat de juiste ondersteuning vereist en dat rekening houdt met de verschillende obstakels waarmee deze mensen te maken krijgen.

2.4. Administratieve debacles

In de rapporten van de justitieassistenten wordt de administratieve sfeer van de betrokken persoon voornamelijk vanuit drie invalshoeken benaderd: verblijfplaats, regularisatie van administratieve documenten en bronnen van inkomsten. Op administratief vlak worden de dossiers van de terugkeerders specifiek gekenmerkt door een aantal elementen: de

onmogelijkheid om een bankrekening te openen, het verlies van de Belgische nationaliteit en de intrekking van het verblijfsrecht.

De verblijfplaats van de persoon is een punt dat door de justitieassistenten verplicht wordt behandeld, aangezien enerzijds het feit ‘over een vast adres te beschikken en, in geval van adreswijziging, onverwijld het adres van de nieuwe verblijfplaats mee te delen aan de justitieassistent die instaat voor de opvolging’ een van de drie wettelijk verplichte voorwaarden is en anderzijds de verblijfplaats ook systematisch wordt opgenomen in de geïndividualiseerde voorwaarden.

Wat betreft de woonplaats is het relevant om te vermelden op welke familiesteun de betrokken personen in deze dossiers kunnen rekenen. We benadrukten al dat huisvesting een groot struikelblok is bij de reclassering van de justitiabelen, vooral na een periode van detentie. Het is dan ook interessant om vast te stellen dat de justitiabelen in de overgrote meerderheid van onze dossiers dankzij de steun van hun familieleden over een verblijfplaats beschikten, zonder enige andere externe hulp.

Zij woonde het grootste deel van haar begeleiding en tussen twee detentieperiodes in bij haar ouders. Aan het einde van haar begeleiding huurde ze haar eigen flat. (dossier 2)

Hij woont samen met zijn vrouw (dossier 4)

Hij woont bij zijn ouders. (dossier 5)

Elle nous a expliqué qu'il s'agit d'un studio contenant deux pièces (chambre et salle de douche) faisant partie d'un immeuble à appartements appartenant à son ex-époux. Elle nous a alors précisé qu'elle pouvait y élire domicile mais qu'elle n'avait pas encore entrepris les démarches auprès de la commune. (dossier 6)

Elle vit chez ses parents. Madame nous informe qu'elle va incessamment sous peu se mettre à la recherche d'un appartement pour pouvoir bénéficier de son propre logement. Elle explique que ça lui permettra de mieux accueillir son fils dans le cas où la proposition de son avocat serait acceptée. (dossier 7)

Elle vit chez ses parents avec ses enfants [...] [En 2020], elle recherche un logement en vue de la sortie de prison de son mari prévue prochainement. [En 2022], L'intéressée a emménagé il y a quelques mois avec son mari et ses enfants dans un duplex situé dans un immeuble appartenant à sa mère [...]. (dossier 8)

Hij woont samen met zijn partner en hun kinderen. (dossier 10)

Hij zegt dat hij samenwoont met zijn partner (dossier 11).

Dans le cadre de son AVH, monsieur vivait chez l'oncle de sa femme [...] Après son incarcération, il vit dans une maison d'accueil [...] [et un an après] il a trouvé un appartement deux chambres où il peut accueillir ses enfants. Dit apprécier ce nouveau logement et d'avoir sa pleine indépendance. Grâce à ce nouveau logement, son droit de garde par rapport à ses enfants a été entendu [...]. (dossier 3)

Ze woont bij haar moeder als ze uit de gevangenis komt en staat onder elektronisch toezicht. Ze heeft tijd nodig om weer thuis te wonen na zoveel jaren afwezigheid (dossier 14)

Ze woont bij haar ouders (dossier 15)

Ze woont bij haar moeder en leeft van haar moeders inkomen (dossier 16)

Hoewel de terugkeerders op het vlak van huisvesting er dankzij hun familieleden in slagen onderdak te vinden, blijkt uit de dossiers dat er frequent stappen worden ondernomen om een leefloon van het OCMW aan te vragen. Het zal geen verbazing wekken dat de dossiers waarin verzoeken om bijstand worden vermeld, voornamelijk afkomstig zijn van justitiabelen die de meeste moeite hebben om te re-integreren op de arbeidsmarkt. Er zijn echter ook verzoeken

van mensen met een makkelijkere professionele re-integratie. Deze hulp wordt aangevraagd tijdens de studieperiode of later in het reclasseringsproces wanneer er gezondheidsproblemen optreden.

Ze woont momenteel bij haar moeder. Ze onderneemt stappen om een sociaal integratie-inkomen te krijgen van het OCMW (dossier 2)

Lors du dernier entretien, Monsieur nous explique avoir reçu une réponse du CPAS. Il accepte de lui octroyer le revenu d'intégration. Le CPAS ne mentionne pas la décision prise en ce qui concerne l'adresse de référence. Ce qui bloque Monsieur pour sa carte d'identité et ses démarches auprès de la mutuelle. Avec l'accord de Monsieur, nous allons contacter la CPAS afin d'avoir de plus amples informations. (dossier 3)

Il est occupé à tenter de résoudre ses difficultés mais il nous indique que cela lui prend beaucoup de temps et d'énergie l'obligeant parfois à manquer les cours ce qu'il regrette. Selon l'intéressé, son épouse bénéficie également du RIS au taux cohabitant en tant qu'étudiante. Il nous indique régulièrement, sur interpellation de notre part, que leur situation financière n'est pas facile. Ainsi il a demandé et obtenu l'aide du CPAS en lien avec une facture d'eau. Le CPAS l'a intégralement prise en charge. Il nous indique qu'il met toujours le paiement du loyer en priorité, il n'a donc pas d'arriérés de ce côté. (dossier 4)

Actuellement, Madame nous a indiqué percevoir un revenu d'intégration sociale (RIS). (dossier 6)

Madame perçoit le RIS. (dossier 7)

Concernant sa situation socio-économique, Madame est bénéficiaire d'une aide du CPAS et touche le RIS au taux cohabitante, aide pour ses études. (dossier 8)

Inzake inkomen kan betrokkene aanvullend rekenen op de leenvergoeding via het OCMW te [woonplaats]. (dossier 12)

Na hun terugkeer heeft een aanzienlijk aantal terugkeerders geen identiteitspapieren meer, omdat deze tijdens hun verblijf werden verloren, gestolen of in beslag genomen.

Elle effectue des démarches pour obtenir de nouveaux documents d'identité qui, selon elle, ont été saisis par l'EI. (dossier 2)

Il est bien connu et non contesté que les membres de l'EI doivent, en signe d'allégeance, remettre leur passeport à « l'émir » de leur groupe à l'instant d'y être incorporés. Le prévenu a affirmé s'être fait voler l'ensemble de ses biens rangés dans un casier fermé à l'hôpital et n'être dès lors resté en possession de sa carte d'identité belge et de son passeport qui restaient « en permanence dans son portefeuille ». [extrait jugement] (dossier 4)

Elle ne dispose pas encore de carte d'identité et de compte bancaire, ces démarches doivent être réalisées [Quelques mois plus tard] Mme nous a informée de la réception de sa nouvelle carte d'identité. Le CAPREV l'a également accompagnée pour constituer les documents d'identité de ses enfants. (dossier 6)

Om zich administratief in regel te stellen dient zij vooreerst haar identiteitsdocumenten opnieuw aan te vragen. Hiervoor dient zij zich, middels UV, persoonlijk aan te bieden bij de administratieve diensten van de stad Antwerpen (dossier 13)

In sommige situaties werden er na hun vertrek naar een conflictgebied ook administratieve maatregelen genomen tegen de terugkeerders, wat hun administratieve situatie bij terugkeer bemoeilijkt: schrapping uit het Belgische nationale register, inbeslagname van hun identiteitsdocumenten of bevrozing van hun financiële activa.

Lorsqu'elle s'est présentée à la commune pour changer son adresse, le proposé lui a confisqué sa carte d'identité sur ordre du ministère de l'Intérieur. L'intéressée nous montrera ce document. Elle ne comprend pas cette confiscation. Nous ne serons pas en mesure de la renseigner à ce propos. » (dossier 2)

Madame fait l'objet d'une mesure administrative de gel des avoirs. Sa mère touche son aide du CPAS car ses comptes bancaires sont toujours gelés par l'OCAM, selon elle. Elle ne sait pas pourquoi [...]. Son avocat s'en occupe. Madame a demandé de l'aide pour débloquer sa situation. Madame nous dit que le CAPREV qui visite son mari va les aider à régler cette situation bancaire [...]. (dossier 8)

La fin du retrait et de l'invalidation de sa carte d'identité par le ministre de la Sécurité et de l'Intérieur le xx/xx/2017 a permis à Madame de se remettre en ordre administrativement. (dossier 9)

Sommige maatregelen zijn zelfs rechtstreeks opgenomen in bepaalde voorwaardelijke regelingen, met name in de context van alternatieven voor voorlopige hechtenis.

Voorwaarde n°15 : déposer son passeport ou ses passeports, si elle en possède plusieurs au commissariat de police le plus proche de son domicile dans les 48 heures de sa libération. À ce propos, Madame relate qu'elle a remis son passeport belge lors de son retour en Belgique en juillet 2016. En ce qui concerne son passeport marocain, Madame explique qu'elle n'est jamais allée le chercher au consulat depuis qu'elle en a fait la demande. (dossier 2)

Het onvermogen om een bankrekening te openen is een situatie die zeer vaak voorkomt in de dossiers van de terugkeerders. Dit leidt tot grote problemen, vooral wat betreft de toegang tot huisvesting of zelfs het innen van loon.

Madame souhaitait prendre un rendez-vous auprès de l'agence bancaire Fortis pour ouvrir un compte bancaire mais ceux-ci n'ont pas accédé à sa demande de rendez-vous. Elle a donc pris rendez-vous auprès de l'agence Belfius mais elle n'a pas pu ouvrir de compte bancaire. D'après nos recherches, elle ne semble pas inscrite sur la liste de gels des avoirs. Nous l'avons orientée vers le CAPREV pour envisager la suite des démarches. Selon le CAPREV, l'ouverture d'un compte bancaire prendra du temps, En attendant, le CPAS a marqué son accord pour que le salaire de Madame soit versé sur le compte du CPAS. (dossier 6)

Elle a obtenu un rendez-vous avec une banque pour rouvrir un compte bancaire après plus de deux ans de gel de ses comptes. (dossier 8)

Het registreren van je adres en het aanvragen van een identiteitskaart is tot nu toe soepel verlopen, maar we vermoeden dat het openen van een bankrekening moeilijker zal zijn. (dossier 21)

Voor moeders die terugkeren naar België met kinderen die in conflictgebieden werden geboren, doen zich andere administratieve problemen voor. Deze kinderen hebben namelijk geen Belgische nationaliteit, geen identiteitsdocumenten en geen rechten en bescherming zoals kinderbijslag, ziekteverzekering, enz. Hoewel de administratieve procedures tijd in beslag nemen, wordt de administratieve situatie van de kinderen in de loop van de opvolging uiteindelijk geregulariseerd.

Elle ne perçoit toujours pas les allocations familiales pour ses enfants car ceux-ci n'ont pas encore obtenu la nationalité belge. C'est donc actuellement le CPAS qui verse mensuellement à Madame la somme [...] pour les enfants. [...] Elle est en ordre de mutuelle jusqu'au xx/xx/23. Les enfants ne sont pas encore couverts suite à l'absence de papiers. (dossier 6)

Ze bezorgde ons hiervan de verificatie Omtrent X kunnen we aantippen dat mevrouw stelt geen geboorte attest te \ hebben vaan haar zoon (geboren in Syrië 2016) Bijgevolg heeft X geen identiteitskaart. (dossier 12)

Verder stelt zij ook dat het voor de kinderen zeer moeilijk en omslachtig is om de Belgische nationaliteit te bekomen. Zij zouden eerst staatloos moeten verklaard worden, doch dit is een procedure die heel lang aansleept. Daarom zou hun advocaat, eerst de Spaanse

nationaliteit voor hen willen aanvragen om dan een regularisatie aan te vragen naar de Belgische nationaliteit. (dossier 13)

Wat de kinderen betreft, lijkt er een probleem te zijn, vooral met haar oudste zoon, die geboren is in Syrië en dus geen geboorteakte heeft. Ze kan hem dus niet aangeven en krijgt ook geen kinderbijslag. (dossier 16)

Ook de maatregel om mensen hun Belgische nationaliteit te ontnemen, weegt op de reclasseringsprocessen van de terugkeerders. Deze maatregel was een van de belangrijkste acties die de regering in 2015 aankondigde om terrorisme te bestrijden en radicalisering te voorkomen. Hoewel de mogelijkheid om de Belgische nationaliteit te ontnemen aan een persoon met een dubbele nationaliteit in geval van veroordeling voor terroristische daden al enkele jaren bestond in het Belgische wetgevend arsenaal, wilde de uitvoerende macht de mogelijkheden van deze wet uitbreiden en de procedure vergemakkelijken. De wet van 20 juli 2015 ter versterking van de strijd tegen het terrorisme⁹⁴ werd in die zin goedgekeurd (Remacle et al., 2022, p. 300).

Wat betreft de cijfers voor intrekkingen van de Belgische nationaliteit voor de terugkeerders, werden acht intrekkingen bevolen voor personen die op het moment van de gegevensextractie als FTF_cat.3 werden gecategoriseerd en zich in België bevonden (*supra* Hoofdstuk III, 1.2.2.). In onze steekproef van dossiers verloren twee personen daadwerkelijk hun Belgische nationaliteit, terwijl anderen deze behielden ondanks de stappen van het parket om hen hun nationaliteit te ontnemen. Hoewel deze maatregel beperkt lijkt, levert hij aanzienlijke problemen op voor de reclassering van de betrokken personen en heeft hij ook impact op hun families.

Net nu het gezin zijn draai lijkt gevonden te hebben en betrokkene een duidelijk toekomstplan voor ogen heeft besliste familielid burgerlijke zaken van het hof van beroep xxx tot de vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit van Meneer. Dit brengt bij alle leden van het gezin zeer veel emoties teweeg, betrokkene dient zich nu sterk te houden, maar dat vergt veel van hem. Zowel hij als de overige gezinsleden vrezen een mogelijke intrekking van de huidige strafuitvoeringsmodaliteit. Betrokkene meent dat zijn gezin op dit ogenblik onmogelijk zonder hem verder kan, niet in het minst door de huidige toestand van zijn echtgenote en de manier waarop de kinderen op hem rekenen. Op dit ogenblik zien wij nog geen problemen wat zijn reclassering betreft, deze komt voorlopig nog niet in het gedrang. Gezien het arrest nog zeer recent is werd zijn op verblijf bijvoorbeeld nog niet ingetrokken. Bovendien kan betrokkene zijn begeleidingen bij Ceapire en het CAW verderzetten, alsook zijn opleiding bij Weerwerk. Meneer liet ons ook weten zeker cassatieberoep te zullen aantekenen tegen de beslissing van het Hof van beroep en zich daarvoor zoals vereist te laten bijstaan door een gespecialiseerd advocaat. (dossier 21)

Deze observatie wordt ook gedeeld door alle actoren op het terrein die we spraken.

Het verblijfsrecht en verlies van de nationaliteit, dat zijn de grootste obstakels. (focus groep 2)

Voor sommige ondervraagde actoren is deze situatie problematisch, zowel voor de reclassering van deze personen als voor hun opvolging en supervisie, die niet langer gegarandeerd kunnen worden.

⁹⁴ Belgisch Staatsblad, 5 augustus 2015.

[...] of ze blijven in de gevangenis, of ze zijn er niet meer en ze zitten ergens in België, en dat weten we niet. Ze zijn ofwel in België in de illegaliteit gedoopt, ergens dan, want ze kunnen niet uitgezet worden, of ze zijn wel uitgezet, dat weten we niet [...] (focus groep 2)

Hoewel het Grondwettelijk Hof in zijn arrest van 7 februari 2018⁹⁵ benadrukte dat een nationaliteitsontneming de persoon *de facto* niet uitzet uit België, overschrijdt deze maatregel in de praktijk een essentiële waarborg in de administratieve procedures, waardoor verbanning van het nationale grondgebied mogelijk wordt (Remacle et al., 2022, p. 314).

Zonder in te gaan op de ingewikkelde juridische details, brengt deze maatregel van verlies van nationaliteit ook problemen met zich mee op het vlak van lacunes in de bestaande procedures, met mogelijke langdurige gevolgen voor het leven van de betrokkenen.

Noot van de onderzoeker: deze persoon werd in 2020 de Belgische nationaliteit ontnomen op basis van een vonnis dat in 2019 bij verstek werd uitgesproken tijdens haar verblijf in Syrië. Bij haar terugkeer tekende ze bezwaar aan tegen het vonnis en na verschillende vonnissen werd ze vrijgesproken. Het verlies van de nationaliteit op basis van het eerste vonnis bij verstek kan echter niet automatisch nietig worden verklaard, ondanks de daaropvolgende vrijspraak. De advocaten van de persoon zullen de zaak waarschijnlijk moeten voorleggen aan supranationale instanties om de persoon haar Belgische nationaliteit terug te laten krijgen, aangezien het nationale recht hierin niet voorziet. (dossier 15)

Naast het feit dat de mogelijkheid om iemands nationaliteit te ontnemen het reclasseringsproces bemoeilijkt, volstaat deze mogelijkheid om tegen deze persoon te worden gebruikt in een aanvraag om strafuitvoeringsmodaliteit. Hierdoor worden de vooruitzichten op vooruitgang in het sociaal-juridische programma vertraagd of zelfs geblokkeerd, ook als de maatregel uiteindelijk niet wordt opgelegd.

Le risque de se soustraire à l'exécution de la peine : Ce risque ne peut être relativisé à ce stade. En effet, une procédure de déchéance de nationalité est en cours. Si elle venait à aboutir, les possibilités de réinsertion de M. sur le territoire belge seraient anéanties. Par ailleurs, la saisine du parquet fédéral d'un mandat d'arrêt européen est également peu encourageante. (dossier 1)

Als er een verlies van nationaliteit is... dan wordt er niks toegekend, punt. (focus groep 2)

Zo'n ontneming van de nationaliteit of intrekking van het verblijfsrecht is mogelijk tijdens een lopende procedure, zo werd vastgesteld en in het kader van de focusgroepen bevestigd door een Nederlandstalige SURB-vertegenwoordiger.

Ik weet het niet hoe onze collega's langs de andere kant van de taalverheid ziet. Langs de Nederlandstalige kant worden er normaalgezien geen vrijheden toegekend, zolang die procedures lopen. Omdat het te moeilijk is, dan is het weer ingetrokken. (focus groep 2)

Op de vraag wat zij beschouwen als de grootste obstakels voor de reclassering van de terugkeerders, zijn alle spelers die we spraken het eens over het verlies van de Belgische nationaliteit en de intrekking van de verblijfsrechten.

De grootste obstakels zijn die nationaliteiten of het intrekken van het verblijfsrecht, blijven, denk ik. (focus groep 2)

⁹⁵ Grondwettelijk Hof, arrest nr. 16/2018, 7 februari 2018, *Belgisch Staatsblad* 29 mei 2018.

Concluderend benadrukt de analyse van de dossiers de vele administratieve uitdagingen waarmee de terugkeerders worden geconfronteerd. De belangrijkste obstakels zijn de onmogelijkheid om een bankrekening te openen, het verlies van de Belgische nationaliteit en de intrekking van het verblijfsrecht. Deze administratieve maatregelen, hoewel vaak gerechtvaardigd door nationale veiligheidsoverwegingen, bemoeilijken aanzienlijk het reclasseringsproces voor de terugkeerders.

Familiesteun speelt een cruciale rol voor een stabiele verblijfplaats van de terugkeerders, maar is niet genoeg om administratieve en economische moeilijkheden te overwinnen. Het feit dat er veel aanvragen gebeuren voor een leefloon bij het OCMW, onderstreept de moeilijkheden op het vlak van professionele re-integratie en de financiële behoeften van de personen in kwestie.

Het verlies van identiteitsdocumenten en administratieve maatregelen zoals de schrapping uit het Belgische nationale register en de bevrozing van financiële tegoeden maken hun situatie nog ingewikkelder. Vooral de ontzegging van de Belgische nationaliteit levert aanzienlijke problemen op voor de reclassering van de terugkeerders. Deze administratieve obstakels hebben niet alleen een grote impact op de terugkeerders zelf, maar ook op hun families, wat hun kwetsbaarheid en marginalisatie nog vergroot.

De terugkeerders kunnen rekenen op sterke steun van de actoren op het terrein bij het vinden van oplossingen voor de verschillende administratieve debacles waarmee ze te maken krijgen, alsook voor problemen op andere vlakken. Hun steun wordt echter gekenmerkt door een gevoel van machteloosheid tegenover deze moeilijkheden.

Hoewel sommige administratieve problemen niet het gevolg zijn van specifieke beslissingen (bijvoorbeeld het verlies van identiteitsdocumenten), zijn andere het rechtstreekse gevolg van beslissingen die voordien op politiek, administratief of gerechtelijk niveau worden genomen. Het vinden van een evenwicht tussen nationale veiligheidsmaatregelen en de noodzaak om de terugkeerders te re-integreren, is een weg die moet worden verkend om een succesvolle en duurzame re-integratie in de Belgische samenleving te bevorderen.

BESLUIT

Het doel van deze tweede onderzoeksfase was om de factoren te identificeren die de reclasseringstrajecten van de terugkeerders in de fase na de veroordeling van hun sociaal-juridische traject vergemakkelijken en belemmeren, en om de effecten van de interventies van de actoren uit het strafrechtelijk systeem op deze trajecten te onderzoeken.

Dankzij de analyse van FTF_cat.3 in de gegevensextractie van de GGB konden we de algemene populatie die door de autoriteiten als terugkeerders wordt geïdentificeerd, objectiveren. Hoewel de analyse van de gegevensextractie bepaalde beperkingen heeft, kwam er een aantal interessante bevindingen aan het licht.

Ten eerste moet gezegd worden dat er een relatief klein aantal mensen betrokken is bij de re-integratie in België, namelijk een honderdtal.

Met betrekking tot de situatie van de terugkeerders die ten tijde van de gegevensextractie in de GGB waren opgenomen, wordt opgemerkt dat de periodes, middelen en redenen voor terugkeer variëren, evenals de acties en reacties van de autoriteiten. Toch wordt vastgesteld dat de meeste van deze mensen momenteel vrij zijn, hoewel sommigen nog steeds onder gerechtelijk toezicht staan. Slechts enkele mannen met een zware veroordeling, met name in verband met de aanslagen in Parijs en Brussel, en bepaalde vrouwen die recenter gerepatrieerd werden en in Vlaanderen opgesloten zitten, blijven namelijk in hechtenis.

Wat betreft de beleidsaanpak ten aanzien van de terugkeerders toont de analyse aan dat de eerste actie die de Belgische autoriteiten overwegen, gericht is op de mogelijkheden van uitzetting of een verbod op toegang tot het nationale grondgebied. In dit opzicht is het hebben van de Belgische nationaliteit een beschermende factor. Voor de terugkeerders met een dubbele nationaliteit vormt de maatregel om hen de Belgische nationaliteit te ontnemen echter een reëel risico. Voor mensen zonder wettelijk verblijfsrecht of met een onzeker verblijfsrecht, zoals het vluchtelingenstatuut, zal de DVZ hun uitwijzing overwegen. Bovendien hebben de gerechtelijke instanties besloten om Belgische onderdanen die naar de conflictzones zijn vertrokken, nog voor hun terugkeer te veroordelen, al zijn de politieke instanties fel gekant tegen hun terugkeer. Deze situatie weerspiegelt de vijandigheid jegens deze personen, wat vragen oproept over hun toekomstige re-integratie in de samenleving.

Een aantal andere bevindingen uit de data-extractieanalyse komen overeen met die uit de analyse van de dossiers van de justitieassistenten. Ter herinnering werd een steekproef van 21 dossiers van Nederlandstalige en Franstalige justitieassistenten geanalyseerd, aangevuld met twee focusgroepen, één voor elke taalrol. Ondanks bepaalde beperkingen bood dit materiaal waardevolle en aanvullende inzichten in de reclasseringsprocessen van de terugkeerders.

Allereerst zijn de maatschappelijke context en ontwikkeling cruciale elementen die in overweging moeten worden genomen om een juist begrip te krijgen van de beslissingen en acties van de actoren uit het strafrechtelijk systeem ten aanzien van de terugkeerders. Volgens de actoren op het terrein die we ontmoetten, beïnvloedde deze context onvermijdelijk – al dan niet bewust – alle keuzes die in elke fase van het sociaal-juridische traject van de terugkeerders

worden gemaakt. Een aantal observaties uit de analyse van deze besluitvormingslogica helpt om de effecten op het reclasseringsproces beter te begrijpen.

De bijzonderheid en diversiteit van de sociaal-juridische trajecten van de terugkeerders komen naar voren als een belangrijk resultaat van onze analyses. Dit is deels te wijten aan het feit dat een aantal maatregelen niet op dezelfde manier werd toegepast in de verschillende rechtsgebieden of afhankelijk van het jaar van terugkeer, wat resulteert in afwijkende trajecten die het reclasseringsproces vergemakkelijken dan wel belemmeren. Deze verschillen in behandeling maakten het voor de terugkeerders soms moeilijk om de uitgesproken straffen en maatregelen te begrijpen.

Als onderdeel van de procedures voor toegang tot strafuitvoeringsmodaliteiten kwamen er in de sociaal-juridische trajecten verschillende obstakels naar voren, zoals het constante streven naar geleidelijkheid in de strafuitvoering, blokkades door de DDB, specifieke ministeriële omzendbrieven en angsten ten aanzien van deze dossiers, die echte obstakels vormen voor het proces van sociale reclassering.

Wat betreft de omkadering van de terugkeerders blijkt dat zij bevoorrechte aandacht krijgen in vergelijking met de andere dossiers, ondanks de obstakels waar ze tijdens hun sociaal-juridische traject mee te kampen hebben. Zo zijn er verschillende psychosociale hulpverleners – waaronder specifieke diensten – om hen bij te staan in hun reclasseringsproces. Er wordt bijzondere aandacht besteed aan de continuïteit van de begeleiding en er is een grote synergie tussen de verschillende diensten voor de voorbereiding van hun omkadering en voor het vinden van oplossingen voor vaak complexe situaties. De professionals die we ontmoetten waren unaniem over het teveel aan tijd in middelen dat wordt ingezet in de omkadering van deze personen. Ze spraken daarbij de wens uit dat alle veroordeelde personen een vergelijkbare omkadering zouden krijgen.

Ondanks een zekere terughoudendheid aan Franstalige zijde en een duidelijke spanning tussen de hulp- en de controlelogica, lijken de communicatie en de samenwerking tussen de verschillende actoren op het terrein optimaal te zijn, mede dankzij de nieuwe overlegplatforms. Dit illustreert de inzet van de multi-agency aanpak die door de autoriteiten wordt gepromoot voor de behandeling van deze personen. Als de terugkeerders het momenteel vrij goed doen en voldoen aan de voorwaarden die werden opgelegd in het kader van de voorwaardelijke regelingen, dan is dat volgens de professionals die we hebben ontmoet vooral te danken aan de toepassing van de principes van deze aanpak.

Uit onze analyses blijkt dat de maatregelen (zeer) weinig worden ingetrokken, dat de voorwaardelijke regelingen goed worden nageleefd en dat de overgrote meerderheid van de betrokkenen uitstekend meewerkt. De terugkeerders benadrukken echter een reeks moeilijkheden die ze ondervonden in hun voorwaardelijke regeling, zowel wat betreft de specifieke voorwaarden als voor de beperkingen in hun dagelijks leven. In dit opzicht benadrukt ons onderzoek ook de flexibiliteit die justitieassistenten en probatiecommissies aan de dag leggen bij het herzien van voorwaarden die als onpraktisch of onbegrijpelijk worden beschouwd. Opgemerkt moet worden dat de opmerkingen van de justitiabelen ten aanzien van hun voorwaardelijke programma vaak getint zijn met een gevoel van zinloosheid en onbegrip.

Hoewel de maatregelen door de overgrote meerderheid van de terugkeerders worden geaccepteerd, verandert hun denkwijze vaak aanzienlijk naarmate de opvolging vordert. Het is zelfs zo dat hoe langer de opvolging duurt, hoe meer vermoeidheid er optreedt, vooral omdat de omkadering robuust is en de gerechtelijke opvolging meestal gepaard gaat met een administratieve opvolging door de politie.

Tot slot komen er met betrekking tot de factoren die de reclasseringsprocessen van de terugkeerders in hun verschillende levenssferen vergemakkelijken of belemmeren, verschillende lessen naar voren uit de analyse van ons materiaal.

De familiale omgeving speelt een cruciale rol in de reclassering van de terugkeerders doordat ze hier terechtkunnen voor morele, emotionele en materiële steun. Families kunnen echter ook gezien worden als potentiële obstakels. Enerzijds worden ze door de autoriteiten vaak niet beschouwd als volwaardige partners in het reclasseringsproces. Aan de andere kant worden ze soms negatief bekeken door de autoriteiten vanwege de potentieel schadelijke invloeden die verbonden zijn aan ideologieën die als problematisch worden beschouwd. Tijdens de opvolging lijken de andere relaties van de terugkeerders voornamelijk van institutionele aard te zijn, waardoor er buiten het familiekader weinig ruimte is voor sociale relaties. Gezien het uiteindelijke doel om deze mensen te re-integreren in de maatschappij, kan men zich vragen stellen bij het feit dat actoren uit het strafrechtelijk systeem zelden andere dan institutionele middelen overwegen als onderdeel van het re-integratieproces.

Een analyse van de gezondheidssfeer benadrukt een belangrijk probleem in het reclasseringsproces van de terugkeerders, namelijk geestelijke gezondheidszorg. De gezondheidsproblemen die zich voordoen, vooral de posttraumatische stressstoornis, vormen grote obstakels voor re-integratie, vooral op sociaal-professioneel vlak. Deze stoornissen worden vaak verergerd door het verblijf in conflictgebieden, de omstandigheden van detentie en de moeilijke terugkeer, waardoor voortdurende interventies op maat nodig zijn. Hoewel de psychologische opvolging vaak wordt opgelegd, wordt ze over het algemeen aanvaard en werpt ze haar vruchten af, zeker bij vrouwen. Hun relevantie en effectiviteit kunnen echter in twijfel worden getrokken wanneer deze toezichtmaatregelen te talrijk worden of verlengd worden. Uit de opmerkingen van de terugkeerders blijkt dat ze meer bereid zijn zich in te zetten voor begeleiding als ze al een vertrouwensrelatie hebben opgebouwd met een hulpverlener. Daarom is het essentieel om deze vertrouwensband vanaf het begin van het traject aan te moedigen en om het vermenigvuldigen en veranderen van hulpverleners zoveel mogelijk te voorkomen, terwijl de continuïteit van de ondersteuning tijdens het sociaal-juridische proces natuurlijk steeds moet worden gewaarborgd. Tot slot moet bijzondere aandacht worden besteed aan de individualisering van de voorwaarden die worden opgelegd als onderdeel van voorwaardelijke regelingen, niet alleen op het gebied van gezondheid, maar ook op andere gebieden. Deze voorwaarden blijken nog al te vaak standaardvoorwaarden te zijn die op uniforme wijze op alle justitiabelen worden toegepast.

Op het gebied van de sociaal-professionele re-integratie lijken de trajecten sterk te verschillen. De dossiers uit onze steekproef laten zien dat bijscholing, beroepsopleiding en het actief zoeken naar werk essentiële voorwaarden zijn voor reclassering, wat bevestigd wordt door de actoren op het terrein. De inspanningen op het vlak van professionele re-integratie kunnen echter

belemmerd worden door een aantal obstakels, zoals gezondheidsproblemen, een strafblad en de specifieke voorwaarden uit de voorwaardelijke regelingen. De geanalyseerde dossiers laten zien dat justitiabelen die een periode in hechtenis hebben doorgebracht vaak meer problemen ondervinden in hun latere professionele traject, terwijl personen die een alternatief voor hechtenis kregen over het algemeen een positievere professionele toekomst hebben. Ook de persoonlijkheid van de justitiabele speelt een rol: ondernemende en vastberaden mensen lijken beter te slagen, ondanks de obstakels. Een strafblad, vooral een met terroristische misdrijven, is een groot obstakel voor (re-)integratie op de arbeidsmarkt. Als reactie op deze moeilijkheden zoeken sommige terugkeerders alternatieven, zoals in het buitenland gaan werken of zwartwerk. Deze opties blijven echter tijdelijk en moedigen geen echte re-integratie in de maatschappij aan.

De administratieve uitdagingen waarmee de terugkeerders worden geconfronteerd, zijn wellicht talrijker dan die van andere justitiabelen, met name vanwege de gevolgen van hun vertrek naar conflictgebieden. Tot de belangrijkste obstakels behoren een verbod op toegang tot bankdiensten, verlies van de Belgische nationaliteit en verlies van het verblijfsrecht. Hoewel deze administratieve sancties over het algemeen worden ingegeven door nationale veiligheidsoverwegingen, maken ze het reclasseringsproces van de terugkeerders bijzonder moeilijk. Het verlies van identiteitsdocumenten en administratieve maatregelen zoals schrapping uit het nationale register of bevrozing van bankrekeningen verergeren de preciaire administratieve situatie van de terugkeerders. Hoewel het ontnemen van de Belgische nationaliteit zelden werd opgelegd aan terugkeerders, vormt het voor degenen die het wel is overkomen een groot obstakel voor hun reclassering. Op administratief vlak krijgen de terugkeerders ook veel steun van de professionals die hen begeleiden bij het vinden van oplossingen voor de moeilijkheden die ze tegenkomen, hoewel deze laatsten zich vaak machteloos voelen tegenover uitdagingen waar ze geen controle over hebben. Deze administratieve obstakels hebben ook een zware impact, niet alleen op de terugkeerders zelf, maar ook op hun naasten, waardoor hun kwetsbaarheid en vervreemding van de maatschappij nog wordt versterkt. Terwijl sommige administratieve obstakels het gevolg zijn van onbedoelde omstandigheden, zoals het verlies van identiteitspapieren, zijn andere het directe gevolg van politieke, administratieve of gerechtelijke keuzes. Het zou gepast zijn om te streven naar een billijk evenwicht tussen de vereisten van nationale veiligheid en de behoeften op het vlak van de re-integratie van de terugkeerders, teneinde een effectieve en duurzame re-integratie in de Belgische samenleving te bevorderen.

Tot slot werden er de afgelopen jaren aanzienlijke middelen vrijgemaakt om deze personen te ondersteunen. De professionals op het terrein zijn geleidelijk vertrouwd geraakt met de multi-agency aanpak en erkennen zowel de voordelen als de beperkingen ervan. Voor sommigen vormen de programma's voor de terugkeerders – en meer in het algemeen voor personen die zijn veroordeeld voor terroristische misdrijven of die door de autoriteiten als geradicaliseerd worden beschouwd – een veelbelovend experimenteel gebied. De gunstige aspecten van deze programma's zouden kunnen, of zelfs moeten, worden uitgebreid naar het hele reclasseringsproces van alle veroordeelden. Uit een analyse van de dossiers in onze steekproef blijkt dat deze justitiabelen oprecht willen re-integreren. Ze zijn allemaal getekend door een diepe ontgoocheling over wat ze meemaakten tijdens hun verblijf in het conflictgebied en

kozen ervoor om terug te keren naar België. Uit hun dossiers blijkt een duidelijke toewijding aan de democratische waarden van de staat.

Desondanks belemmert een hele reeks procedures het reclasseringsproces voor deze groep. De maatregelen die de afgelopen jaren werden genomen, hebben hun vrijlating uit de gevangenis soms vertraagd of zelfs in gevaar gebracht. Er gaapt een kloof tussen het bevel (en de wens) om te re-integreren en de praktische obstakels voor dit proces. Dit kan een averechts effect hebben op de re-integratie

en roept vragen op over het nut van de straf.

Ondanks de aanvaarding van de sanctie blijkt uit veel dossiers dat de terugkeerders het moeilijk vinden om de sanctie te begrijpen; een sanctie die ze uiteindelijk accepteren ondanks hun overtuiging dat ze naar deze conflictgebieden waren vertrokken vanuit een streven naar gerechtigheid. Naarmate ze het sociaal-juridische systeem doorlopen, wordt de ervaring van de Belgische justitie door velen gepercipieerd als een nieuwe ontgoocheling, in die zin dat ze door de eindeloos lijkende opvolging en begeleiding de indruk hebben dat ze nooit in staat zullen zijn om 'hun rekening met de wet te vereffenen'.

Tot slot is er op politiek niveau een zekere dissonantie tussen het bevel tot reclassering (dat zowel gericht is aan de terugkeerders als aan professionals op het terrein) en de aanhoudende angst om mensen die een risico zouden vormen voor de nationale veiligheid en die mogelijk niet in overeenstemming zouden zijn met de Europese democratische waarden, toe te laten tot onze samenleving. Deze dissonantie belemmert daarom het proces van *tertiaire weerstand* dat bestaat uit een vorm van sociale erkenning (familie, gemeenschap, instellingen) van de verandering die deze personen hebben doorgemaakt en die hen niet langer reduceert tot hun verleden.

BIBLIOGRAPHIE

Amadio, N., Benbouriche, M., Domingo, B., Sarg, R. (2023). Introduction aux enjeux de la réintégration sociale en matière d'extrémisme violent. *Cahiers de la sécurité et de la justice*, 58, 4-12.

Blais, M., Martineau, S. (2006). L'analyse inductive générale : description d'une démarche visant à donner un sens à des données brutes. *Recherches qualitatives*, 26(2), 1-18, <https://doi.org/10.7202/1085369ar>.

Boelart, A., Thys, B., Van Hoey, M. (2021). RooT37 - CUTA's TRA tool in response to a changing landscape, in *Terrorism Risk Assessment Instruments*, Contemporary Policy and Law Enforcement Challenges, Raymond Corrado, Gunda Wössner and Ariel Merarin (eds.), NATO Science for Peace and Security Series - E: Human and Societal Dynamics, IOS press book, 193-204.

Brantingham, P.-J. en Faust, F.-L. (1976). Een conceptueel model van misdaadpreventie. *Misdaad en Delinquentie*, 22, 284-296.

Braspenning, N., Jansen, H. (2020). Aanpak van geradicaliseerde gedetineerden vanuit het perspectief van de Centrale Psychosociale Dienst Extremisme. *Panopticon*, 41(2), 200-206.

Chapman, T. (2019). Verenigd Koninkrijk: Een strategie voor de vroegtijdige preventie van radicalisering, ook in gevangenis en reclassering. *PREPARE Project, Europees Forum voor Stedelijke Veiligheid*. Opgehaald van <https://efus.eu/wp-content/>.

Detry, I., Remacle, C., Jeuniaux, P., Mine, B. (2025). Ceci n'est pas un returnees... , *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 6, 2025, 646-673.

Detry, I., Mine, B., Jeuniaux, P. (2021). La radicalisation au prisme des banques de données. Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie, n° 47, Institut National de Criminalistique et de Criminologie.

Guillain, C., Nederlandt, O. (2022). Droit pénal général, Syllabus de cours - Tome II, Université Saint-Louis.

Hardyns, W., Thys, J., Dorme, L., Klima N., Pauwels, L. (2021). Een multi-agency aanpak om gewelddadige radicalisering te voorkomen. *Radices*, 1, 22-40.

Jonckheere, A. (2009). Les assistants de justice aux prises avec SIPAR, un outil de gestion informatique. *Piramides*, 17, 93-110.

Lenos, S. (2019). Nederland : Een sterk lokaal accent in de-radicaliserings-, ontwenning- en rehabilitatieprogramma's. *PREPARE-project, Europees Forum voor Stedelijke Veiligheid*. Opgehaald van https://efus.eu/wp-content/uploads/2022/08/2019-PREPARE_Netherlands-ENG.pdf.

Lewis, J., Marsden, S., Cherney, A., Zeuthen, M., Rahlf, L., Squires, C., Peterscheck, A. (2024). Casemanagement interventies gericht op het tegengaan van radicalisering tot geweld en aanverwante vormen van geweld: Een systematische review. *Campbell Systematic Reviews*, 20, 386. <https://doi.org/10.1002/cl2.1386>.

Mary, P., (2015). Reclassering. Geschiedenissen, normen, praktijken. Bruylant. Brussel. 176 blz.

Mine, B., Jeuniaux, P., Detry, I. (2021). Description et mise en perspective des données de police administrative relatives aux personnes, groupements et phénomènes à suivre. *Revue de droit pénal et de criminologie*, 6, blz. 607-633.

Mine, B., Robert, L., Nederlandt, O., Jonckheere, A., Maes, E. (2021). Permissions de sortie et congé pénitentiaires : des sorties en toute discrétion? *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, (7-8), 723-760.

Mine, B., Robert, L., Jonckheere, A.(dir.), Maes, E. (dir.) (2013). *Analyse des processus de travail de la Direction Gestion de la détention et des directions pénitentiaires locales dans le cadre de la formulation d'avis et de la prise de décisions en matière de modalités d'exécution des peines/Analyse van werkprocessen van de Directie Detentiebeheer en lokale gevangenisdirecties in het kader van de advies- en besluitvorming inzake bijzondere strafuitvoeringsmodaliteiten*, Collectie onderzoeksrapporten van Operationele Directie Criminologie, n°33, Nationale Institute voor Criminalistiek en Criminologie, 370 blz.

Nederlandt, O. (2021). Overzicht van de strafuitvoeringsrechtbanken in België. Wat gebeurt er met de rechterlijke macht, en het recht dat ze beschermt, wanneer ze door de gevangenispoorten wandelt? *Les frontières de la privation de liberté* (blz. 33-55). Parijs: Mare et Martin, Collectie ISJP

Nederlandt, O., Funck, J.-F., Sax, H. (2022). Le régime d'exécution des peines d'emprisonnement jusqu'à trois ans, Presentatie, Université Saint-Louis.

Nederlandt, O., Remacle, C. (2019). L'aide sociale aux justiciables et aux détenus : un secteur invisibilisé par la complexité institutionnelle belge? *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, nr.4, 2019, 379-423.

Nederlandt, O., Slingeneyer, T. (2016). Réflexions sur les justifications jurisprudentielles relatives à l'application de l'article 59 de la loi du 17 mai 2006 relative au statut juridique extérieur des personnes condamnées. *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 160-176.

Örell, R. (2019). Sweden: a programme originally designed for the disengagement of gang members, *PREPARE Project, European Forum for Urban Security*, Opgehaald van https://efus.eu/wp-content/uploads/2022/08/2019_PREPARE-Sweden.pdf.

Pisoiu, D., Renard, T. (2022). Response to returning foreign terrorist fighters and their families. *RAN-manual*, 2e editie.

Ravier, I. Van Praet, S. (2022). *Les dossiers judiciaires : la gestion du costume pénal de l'IPV. Analyse des dossiers*. Collectie onderzoeksrapporten van Operationele Directie Criminologie, n°33, Nationale Institute voor Criminalistiek en Criminologie, 122 blz.

Remacle, C., Vanneste C. en Van Praet, S. (2022). *Approche ethnographique et jurisprudentielle des poursuites en matière de terrorisme en Belgique*. Collectie onderzoeksrapporten van Operationele Directie Criminologie, n°33, Nationale Institute voor Criminalistiek en Criminologie, n°51A, 349 blz.

Remacle, C., Detry, I., Jeuniaux, P., Mine, B. (2025). La réinsertion sociale des *returnees* sous le prisme de l'approche multi-agences en Belgique. A. AJIL, M., JENDLY (eds.), Pré-crime, post-terrorisme ?, *Criminologie*, 58/1, 129-156.

Remacle, C., Detry, I., Jeuniaux, P., Mine, B. (2023). *Les parcours socio-judiciaires des returnees en Belgique : état des lieux des acteurs impliqués et des procédures mises en place*, Onderzoeksrapport. Projet REGUIDE gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO), Collectie onderzoeksrapporten van Operationele Directie Criminologie Nationale Institute voor Criminalistiek en Criminologie, n°55 a, 86 blz.

Remacle, C., Detry, I., Jeuniaux, P., Mine, B. (2023). *De sociaaljuridische trajecten van terugkeerders in België: stand van zaken van de betrokkene actoren en van de bestaande procedures*, Onderzoeksrapport. REGUIDE-onderzoeksproject gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO), Collectie van onderzoeksrapporten van Operationele directie criminologie, n°55 b, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie 84 blz.

Thomas, C. (2024). L'Organe de Coordination pour l'Analyse de la Menace et la communauté du renseignement belge, Cahiers Inlichtingenstudies, BISC nr. 13, 95-112.

VSSE (2023). Inlichtingenrapport, <https://www.vsse.be/sites/default/files/ra-vsse-2023-fr-batlight-pagesr.pdf>.

BIJLAGEN

1. Modeloverzicht van een verslag door een justitieassistent
2. Formulier voor persoonlijke informatie
3. Voorbeeld van een standaardformulier voor kennisgevingen van plaatselijke gevangenisautoriteiten betreffende verzoeken om regelingen voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen
4. Voorbeeld van een standaardformulier voor DDB-beslissingen
5. Voorbeeld van een SURB-beslissing
6. Voorbeeld van een advies van de OM

1. Modeloverzicht van een verslag door een justitieassistent

VOORTGANGSVERSLAG

[type verslag]

PROBATIE

[soort mandaat].

Naam, voornaam :
Geboorteplaats en -datum :
Adres :
Mandaatverlenende autoriteit :
Datum van het besluit :
Einde mandaat :
Datum laatste verslag :

A. INFORMATIEBRONNEN

<u>20/07/2016</u>	Overnameverslag	
<u>08/08/2016</u>	E-mail naar politiezone X	
<u>22/08/2016</u>	Brief aan de heer X: dagvaarding voor het bureau	<i>[voorbeeld]</i>
<u>05/09/2016</u>	Kantoorgesprek met de heer X	
<u>09/09/2016</u>	Indiening voortgangsverslag	

B. RELEVANTE INFORMATIE OVER DE HUIDIGE SITUATIE VAN DE PERSOON

C. ANALYSE VAN DE GERECHTELIJKE MAATREGEL EN VOORWAARDEN

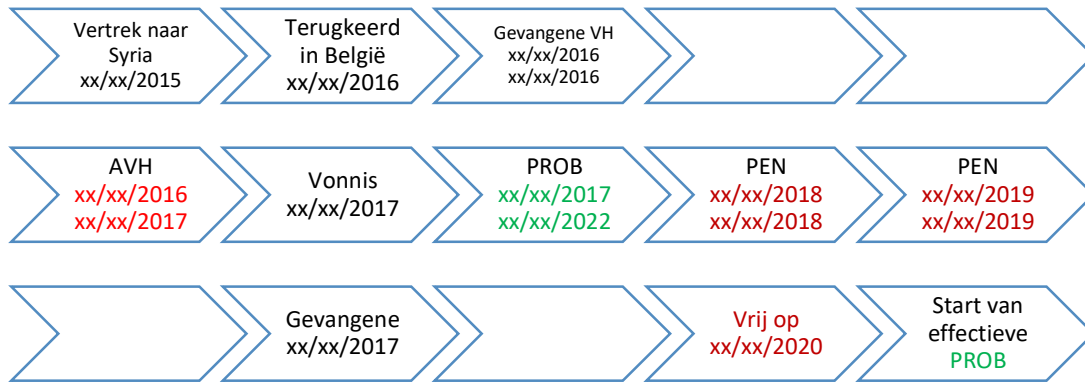
[voorbeeld]

- 1) geen strafbaar feit hebben gepleegd,
- 2) een vast adres hebben en, in geval van adreswijziging, het adres van de nieuwe verblijfplaats onverwijld meedelen aan de justitieassistent die verantwoordelijk is voor de begeleiding
- 3) de sommaties van de probatie commissie en die van de justitieassistent die verantwoordelijk is voor de begeleiding opvolgen,
- 4) de adviezen en aanwijzingen van de door de probatie commissie aangestelde juridisch medewerker opvolgen,
- 5) niet reizen naar Turkije, Syrië, Irak, Libië, Somalië, Soedan, Mali, Tsjaad, Mozambique of Afghanistan, en niet reizen naar een land in oorlog of een land of regio die de Belgische autoriteiten afraden wegens de onrust die er volgens hen heerst,
- 6) de remmende psychologische behandeling voor islamitisch radicalisme of jihadisme voortzetten die al minstens 2 jaar loopt en zolang de hulpverlener dit nodig acht,
- 7) een opleiding te volgen die leidt tot een kwalificatie of actief te zoeken naar werk en hiervan bewijs te kunnen overleggen,
- 8) zich onthouden van elk contact met personen die veroordeeld zijn voor terroristische misdrijven. Met uitzondering van familieleden tot in de 4^e graad,
- 9) zich niet associëren met mensen of plaatsen die beweren radicale islamisten of jihadisten te zijn,
- 10) geen websites of persoonlijke of groepspagina's op sociale netwerken met inhoud die radicaal islamitisch of jihadistisch is, maken, beheren, eraan bijdragen of deze raAVHlegen.

D. ANALYSE/VOORSTEL

2. Formulier voor persoonlijke informatie

Dossiernr... *[voorbeeld]*

Gegevens met betrekking tot de persoon	
Identificatiecode	
Geslacht	
Geboortedatum	
Geboorteplaats	
Details van de strafrechtelijke veroordeling	
Vonnis	
Rechtbank	
Federaal parket	
Advocaat	
Status tijdens het proces	
Beslissing	
Details detentie	
Datum start detentie	
Datum einde van straf	
Datum potentiële start	
Datum potentiële start PV, UV, BD/ET en VLV	
Inrichtingen	
Gegevens met betrekking tot JH-mandaten	
Huidige JA's	
Vorige JA's	
Aantal mandaten	
Type mandaat	
Dossierstatus	
Gegevens met betrekking tot andere follow-up	
CAPREV	
Andere diensten	
OCAD dreigingsevaluatie	
Dreigningsniveau	

3. Standaardformulier dat wordt gebruikt voor adviezen van lokale gevangenisdirecties over verzoeken om voorwaarden voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen

Federale Overheidsdienst
Justitie

Nieuwewandeling 89
9000 Gent
TEL 09 234 65 00
FAX 09 234 65 89
info@gevangenis.gent@just.fgov.be

Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen
Gevangenis Gent
Griffie

Aan

Verslag en advies van de directeur betreffende de beperkte detentie

Advies opgesteld overeenkomstig artikel 31 van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten

Dit advies heeft betrekking op de veroordeelde:

geboren te op

Analyse van het dossier

1. Samenvatting van het horen van de veroordeelde

2. Opmerkingen aangaande de stukken van het dossier

- a) De wettelijke toestand
- b) De vonnissen en / of arresten betreffende de in uitvoering zijnde straffen
- c) De gerechtelijke antecedenten
- d) In voorkomend geval, de verblijfssituatie van de veroordeelde
- e) In voorkomend geval, het verslag van de psychosociale dienst
- f) In voorkomend geval, de externe enquête of het beknopt voorlichtingsrapport
- g) In voorkomend geval, het gemotiveerd advies van een dienst of persoon die gespecialiseerd is in de diagnostische expertise van seksuele delinquenten
- h) In voorkomend geval, de opmerkingen van het personeelscollege
- i) In voorkomend geval, de memorie van de veroordeelde of zijn raadsman

3. Tijdsvoorwaarden (art. 25 §2)

Toelaatbaarheidsdatum voor de beperkte detentie

4. Inhoudelijke voorwaarden

a) Onderzoek van de wettelijke tegenaanwijzingen (art. 47 § 1)

- 1. De afwezigheid van vooruitzichten op sociale reclassering**
- 2. Het risico van het plegen van nieuwe ernstige strafbare feiten**
- 3. Het risico dat de veroordeelde de slachtoffers zou lastig vallen**
- 4. De houding van de veroordeelde ten aanzien van de slachtoffers van de misdrijven die tot zijn veroordeling hebben geleid**

b) Evaluatie van het sociaal reclasseringsplan waaruit de perspectieven op reclassering van de veroordeelde blijken in het licht van de tegenaanwijzingen (art 48)

Gemotiveerd voorstel tot toekenning of weigering van de beperkte detentie

Positief advies, zie hierboven.

In voorkomend geval, voorstel van bijzondere voorwaarden

De klassieke voorwaarden verbonden aan de beperkte detentie. Eventueel kan bijkomend opgelegd worden: geen contacten met extremistische milieus, online-activiteiten enkel in het kader van vorming, begeleiding, tewerkstelling en/of opleiding, haar relationele situatie bespreekbaar stellen met de justitieassistent.

Een kopie van dit advies wordt overhandigd aan de veroordeelde die tekent / weigert te tekenen¹ voor ontvangst.

De directeur

Datum:

¹ Schrappen wat niet past.

4. Voorbeeld van een standaardformulier dat wordt gebruikt voor beslissingen van de DDB

Page 1

 Federale Overheidsdienst Justitie
Service public fédérale Justice

FOD Justitie - DG EPI Bijlage 13

**Beslissing Directie Detentiebeheer
toekenning penitentiair verlof**

Deze beslissing heeft betrekking op de veroordeelde:

Gelet op de artikelen 6, 7, 10 en 11 van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan de slachtoffers toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten.

Gemotiveerde beslissing tot toekenning van het penitentiair verlof:

o een gevaar dat de veroordeelde zich aan de uitvoering van de straf zou onttrekken.

o een risico dat de veroordeelde tijdens het penitentiair verlof ernstige strafbare feiten zou plegen.

o een risico dat de veroordeelde de slachtoffers zou lastig vallen.

De toekenning van het penitentiair verlof is onderwerpen aan:

- o de algemene voorwaarde dat de veroordeelde geen nieuwe strafbare feiten mag plegen
- o volgende bijzondere voorwaarden
- o de in het belang van het slachtoffer opgelegde voorwaarden
 - de verlopen voorbereiden in samenspraak met de PSD en de gemaakte afspraken strikt naleven;

- de verloven indien aangewezen tevens benutten om de reclassering (verder) voor te bereiden en hiervan de bewijzen voorleggen;
- de verloven doorbrengen bij _____ op het voorziene adres te _____ ;
- de verloven doorbrengen in familiaal verband, uitgezonderd de tijd nodig voor de voorbereiding van de reclassering;
- de verloven gesplitst opnemen;
- interne en externe evaluatie na afloop van het verlofblok;
- naleven van uren van terugkeer naar de inrichting;
- van algemeen goed gedrag zijn;
- verbod zich op te houden op plaatsen of bij personen die inzake extremisme een ongunstige reputatie genieten;
- verbod van contacten met mededaders, medeplichtigen en (ex-)gedetineerden;
- verbod wapens te bezitten of te dragen;
- verbod naar het buitenland te gaan;
- verbod zich te begeven op sociale media en/ of er een profiel aan te maken.

Deze beslissing is uitvoerbaar op voorwaarde dat de veroordeelde instemt met de opgelegde voorwaarden.

Datum:

Voor de minister, de attaché

Een kopie van deze beslissing wordt overhandigd aan de veroordeelde die tekent voor ontvangst en akkoord met de voorwaarden.

Datum:

5. Voorbeeld van advies van de OM

PARKET van de PROCUREUR DES KONINGS
O.M. bij de strafuitvoeringsrechtbank
kamer / kamer

Secretariaat O.M. - tel:
Secretariaat O.M. - tel:
e-mailadres:

Inzake:
Onze ref.:
Kamer:

Inzake:

Betreft: Verzoek tot toekenning BEPERKTE DETENTIE

Advies openbaar ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank betreffende de toekenning van beperkte detentie opgesteld overeenkomstig artikel 51 van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten

1. Tijdstip mededeling afschrift advies van de directeur aan het OM

Het advies werd conform art. 49 § 3 en 31 § 4 van de wet van 17/05/06 binnen 2 maand na ontvangst van het afschrift van het schriftelijk verzoek van veroordeelde door de griffie aan de directeur overgemaakt en door laatstgenoemde medegedeeld aan het OM.

Advies inzake beperkte detentie

1/2

2. Tijdvoorwaarden conform art. 23 van de wet van 17/05/06

- a) Verzoeker bevindt zich in de tijdsvoorwaarden voor de toekenning van een beperkte detentie
- b) verzoeker is veroordeeld tot één of meer vrijheidstraffen waarvan het uitvoerbare gedeelte meer dan drie jaar bedraagt waarvoor de strafuitvoeringsrechtbank alhier is bevoegd.

3. Het al dan niet bestaan van tegenaanwijzingen conform art. 47 § 1 van de wet van 17/05/06

4. Bemerking(en) inzake het gemotiveerde voorstel tot toekenning of afwijzing van de beperkte detentie vanwege de directeur en het al dan niet voorstellen van bijzondere voorwaarden die hij nodig acht te moeten opgelegd zien aan de veroordeelde conform art. 31 § 3

Derhalve adviseert mijn ambt negatief.

- Afschrift van hogervermeld advies werd medegedeeld door mijn ambt aan veroordeelde en aan de directeur van de gevangenis te (binnen de maand na ontvangst van het advies van de directeur)
- Advies Openbaar Ministerie werd binnen de maand na ontvangst van het advies van de directeur conform art. 51 van de wet van 17/05/06 aan de strafuitvoeringsrechtbank overgemaakt en dit op

Collection des rapports et notes de recherche
Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's

Actualisée en juin 2025 – Geactualiseerd in juni 2025

- N°63a REMACLE, C., DETRY, I., MINE, B., JEUNIAUX, P., (2025), Parcours de réinsertion sociale des returnees en Belgique, Une analyse au départ des dossiers des assistants de justice et de la banque de données commune. Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. Direction Opérationnelle de Criminologie. Collection des rapports et notes de recherche, 140 p.
- N°61 HUYNEN, P., MINE, B., MAES, E., JEUNIAUX, P., (2024), Vers un moniteur belge de la récidive : jalons pour le développement d'un prototype basé sur le Casier judiciaire central, Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. Direction Opérationnelle de Criminologie. Collection des rapports et notes de recherche, 65 p.
- N°60 JEUNIAUX, P., MINE, B., ROBERT, L., MAES, E., VANDE VELDE, M., (2024), Le développement d'une base de données historique intégrée pour l'étude de la récidive et des carrières criminelles, Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. Direction Opérationnelle de Criminologie. Collection des rapports et notes de recherche, 81 p.
- N°59 MAES, E., MINE, B., JEUNIAUX, P., SARIEF, S., HUYNEN, P., ROBERT, L., (2024), SIDIS-Griffie databank, Onderzoeksrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, 103 p.
- N°58 HUYNEN, P., JEUNIAUX, P., MINE, B., MAES, E., ROBERT, L., (2024), La base de données du casier judiciaire central, Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. Direction Opérationnelle de Criminologie. Collection des rapports et notes de recherche, 127 p.
- N°57b BURSSSENS, D., (2023), Tendances de la criminalité. Le crime drop au niveau international et en Belgique, Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. Direction Opérationnelle de Criminologie. Collection des rapports et notes de recherche, 67 p.
- N°57a BURSSSENS, D., (2023), Trends in Criminaliteit. De crime drop internationaal en in België, Onderzoeksrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, 63 p.
- N°56b BAUWENS, A., SCHILS, E., LEMONNE, A. (prom.), RAVIER, I. (prom.), (2023), Verkennend onderzoek in verband met de invoering van een methodologie voor de retrospectieve analyse van feminicides in België, Onderzoeksrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, 64 p.
- N°56a BAUWENS, A., SCHILS, E., LEMONNE, A. (prom.), RAVIER, I. (prom.), (2023), Recherche exploratoire portant sur la mise en place d'une méthodologie d'analyse rétrospective des cas de féminicide en Belgique, Rapport de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie. Direction Opérationnelle de Criminologie. Collection des rapports et notes de recherche, 64 p.
- N°55b REMACLE, C., DETRY, I., MINE, B., JEUNIAUX, P., (2023), De sociaaljuridische trajecten van terugkeerders in België : stand van zaken van de betrokkene actoren en van de bestaande procedures. Onderzoeksrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, 84 p.

- N°55 REMACLE, C., DETRY, I., MINE, B., JEUNIAUX, P., (2023), Les parcours socio-judiciaires des returnees en Belgique : état des lieux des acteurs impliqués et des procédures mises en place. Rapport de recherche de l'Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle Criminologie, Collection des rapports et notes de recherche, 86 p.
- N°54 BRUYERE, L., TANGE, C., (2021), Recherche exploratoire portant sur les représentations des policiers et pratiques policières en matière de reportabilité des faits relevant du « harcèlement de rue ». Rapport de recherche de l'Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle Criminologie, Collection des rapports et notes de recherche, 31 p.
- N°53 JEUNIAUX, P., MINE B., DETRY, I. (2022), Le développement d'une base de données intégrée pour l'étude des trajectoires pénales des radicaux. Rapport de recherche de l'Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle Criminologie, Collection des rapports et notes de recherche, 234 p.
- N°52 VARGA, R., VANNESTE C. (dir) (2022), L'incidence de la politique antiterroriste belge sur l'application du droit des étrangers. A travers la jurisprudence du Conseil du contentieux des étrangers (CCE). Rapport de la recherche réalisée dans le cadre du programme AFFECT (Evaluation de l'impact des politiques belges de déradicalisation sur la cohésion sociale et les libertés) financé par BELSPO (volet CCE), Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie n°52, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, 110 p. (décembre 2022)
- N°51a REMACLE C., VANNESTE C. (dir), VAN PRAET S. (2022) Approche ethnographique et jurisprudentielle des poursuites en matière de terrorisme en Belgique. Rapport de la recherche réalisée dans le cadre du programme AFFECT (Evaluation de l'impact des politiques belges de déradicalisation sur la cohésion sociale et les libertés) financé par BELSPO (volet judiciaire) », *Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie* n°51, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, 340 p. + Rapport 51b (synthèse)
- N°50 MINE, B., JEUNIAUX, P., DETRY, I.. (2022) La radicalité verbalisée. Analyse du discours de personnes radicales à propos de leur engagement et de leur(s) expérience(s) avec les autorités. Rapport de la recherche. Projet financé par la Politique scientifique fédérale (BELSPO), *Collection des rapports de recherche de la Direction opérationnelle de Criminologie* n°50, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, 210 p.
- N°49 JONCKHEERE, A., SCHILS, E., *La médiation SAC en temps de COVID sur le territoire des 19 communes de la Région de Bruxelles-Capitale. Etude réalisée en 2021-2022 dans le cadre de la recherche « Les sanctions administratives communales dans le cadre des mesures anti-COVID : administration de la justice pénale et respect des droits fondamentaux »*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, octobre 2022, 62 p.
- N°48c RAVIER, I., VAN PRAET, S., *Les dossiers judiciaires : la gestion du costume pénal de l'IPV. Analyse des dossiers.*, BELSPO, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Belspo, Bruxelles/Brussel, mai 2022, 122 p.
- N°48a VANNESTE, C., *Violences entre partenaires : Impact, processus, évolution et politiques publiques. Analyse des entretiens menés avec des acteurs-clé du secteur policier et de l'assistance policière aux victimes en Fédération Wallonie-Bruxelles.* Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Belspo, IPV Pro&Pol, Bruxelles/Brussel, décembre 2022, 148 p.

- N°47 DETRY, I., MINE, B., JEUNIAUX, P., *La radicalisation au prisme des banques de données. Rapport de recherche dans le cadre du projet FAR. Projet financé par BELSPO*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, KU Leuven, ULB, Bruxelles/Brussel, avril 2021, 65 p.
- N°46 MAHIEU, V., TANGE, C.(PROM), SMEETS, S, (PROM.) *Projet de recherche portant sur le partage de l'espace public à Schaerbeek (PEPS). Projet financé par la zone de police Schaerbeek-Evere-St-Josse (POLBRUNO)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Centre de recherches Pénalité, sécurité & déviance, Bruxelles/Brussel, septembre 2019, 25 p.
- N°45 GOTELAERE, S., SCHILS, E., JONCKHEERE, A, (PROM.) *Recherche portant sur les pratiques en matière de médiation dans le cadre des sanctions administratives communales*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, SPP Intégration Sociale / POD Maatschappelijke Integratie, Bruxelles/Brussel, novembre/november 2020, 117 p.
- N°44b MAHIEU, V., VAN PRAET, DETRY, I., (PROM.), TANGE C., (PROM.) *Een analyse van geseponeerde dossiers met een tenlastelegging inzake de discriminatiewetgeving*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, Fondation Roi Baudouin, Bruxelles/Brussel, janvier/januari 2021, 51 p.
- N°44a MAHIEU, V., VAN PRAET, DETRY, I., (PROM.), TANGE C., (PROM.) *Une analyse des dossiers judiciaires classes sans suite comprenant une prévention liée à la discrimination*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, Fondation Roi Baudouin, Bruxelles/Brussel, novembre/november 2020, 50 p.
- N°43c VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identifying and tackling problematic or abusive forms of police selectivity. An action research on the problematic practices and/or mechanisms of police selectivity in the police district of Schaerbeek-Evere-St-Josse (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 74 p.
- N°43b VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identificeren en aanpakken van problemen of misbruiken bij politiselectiviteit. Een actiononderzoek naar problematische praktijken en mechanismes van politiselectiviteit in de politiezone Schaarbeek-Evere-Sint-Joost-ten-Node (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 80 p.
- N°43a VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identifier et affronter des problèmes et abus dans la sélectivité policière. Une recherche-action sur les pratiques et/ou mécanismes problématiques de sélectivité policière au sein de la zone de police schaarbeek-Evere-St-Josse (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 79 p.
- N°42 DE BLANDER, R., ROBERT, L., MINCKE, C., MAES, E., MINE, B., *Etude de faisabilité d'un moniteur de la récidive / Haalbaarheidsstudie betreffende een recidivemonitor*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2019, 44 p.

- N°41 VANNESTE, C., *La politique criminelle en matière de violences conjugales : une évaluation des pratiques judiciaires et de leurs effets en termes de récidive*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2016, 131 p.
- VANNESTE, C., *Het strafrechtelijk beleid op het vlak van partnergeweld : een evaluatie van de rechtspraktijk en de gevolgen ervan inzake recidive*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2016, 135 p.
- N°40 MAHIEU, V., RAVIER, I., VANNESTE, C., *Vers une image chiffrée de la délinquance enregistrée des jeunes en Région de Bruxelles-Capitale / Naar een beeldvorming van geregistreerde delinquentie bij jongeren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Juin 2015, 154 p.
- N°39 BURSENS, D., TANGE, C., MAES, E., *Op zoek naar determinanten van de toepassing en de duur van de voorlopige hechtenis. A la recherche de déterminants du recours à la détention préventive et de sa durée.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Juni/juin 2015, 103 p.
- N°38 MINE, B., ROBERT, L., *Recidive na een rechterlijke beslissing. Nationale cijfers op basis van het Centraal Strafregister. La récidive après une décision judiciaire. Des chiffres nationaux sur la base du Casier judiciaire central.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai 2015, 62 p.
- N°37 RAVIER, I., *l'évolution des signalements de mineurs pour faits qualifiés infraction : quelles pistes de compréhension ?.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai 2015, 56 p.
- N°36 JONCKHEERE, A., *Le rôle et l'organisation des greffiers d'instruction.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Septembre 2014, 76 p.
- N°35 MAHIEU, V., LEMONNE, A. (dir.), VANNESTE, C. (dir.), *Projet de recherche portant sur le développement d'un outil d'aide à la décision en matière de violences entre partenaires. Projet réalisé dans le cadre d'une collaboration avec l'équipe de l'Institut Thomas More Kempen.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Avril 2014, 99 p.
- N°34 DACHY, A., BOLIVAR, D., LEMONNE, A. (dir.), VANNESTE, C. (dir.), *Implementing a better response to victims' needs. Handbook accomplished in the framework of the project « Restorative justice, Urban Security and Social Inclusion : a new European approach » JUST/2010/JPEN/1601. Financed by CRIMINAL JUSTICE Programme EU 2008-2010*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2012, 103 p.

- N°33 MINE, B., ROBERT, L., JONCKHEERE, A. (DIR.), MAES, E. (dir.), *Analyse des processus de travail de la Direction Gestion de la détention et des directions pénitentiaires locales dans le cadre de la formulation d'avis et de la prise de décisions en matière de modalités d'exécution des peines/Analyse van werkprocessen van de Directie Detentiebeheer en lokale gevangenisdirecties in het kader van de advies- en besluitvorming inzake bijzondere strafuitvoeringsmodaliteiten*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, février/februari 2013, 370 p.
- N°32b GILBERT, E., MAHIEU, V., GOEDSEELS, E. (PROM.), RAVIER, I. (PROM.), *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/jeugdrechtbanken in MOF-zaken*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Onderzoeksrapport, Brussel, september 2012, 189 p.
- N°32a GILBERT, E., MAHIEU, V., GOEDSEELS, E. (DIR.), RAVIER, I. (DIR.), *Recherche relative aux décisions des juges/tribunaux de la jeunesse dans les affaires de faits qualifiés infractions*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, septembre 2012, 189 p.
- N°31 MAHIEU, V., VANDERSTRAETEN, B., LEMONNE, A. (dir.), *Evaluation du Forum national pour une politique en faveur des victimes/ Evaluatie van het Nationaal Forum voor Slachtofferbeleid. Rapport final/Eindrapport(bilingue)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, Brussel/Bruxelles, février/februari 2012, 220 p + annexes.
- N°30 ADELAIRE K., REYNAERT J.-F., NISEN L., *Recherche relative au système de rémunération de l'aide juridique de deuxième ligne*, MINCKE C., SHOENAERS F. (dir.), Centre de recherche et d'interventions sociologiques de l'Université de Liège / Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, septembre 2012, 156 p + annexes.
- N°29 JEUNIAUX, P., RENARD, B. (dir.), *Les dépenses en matière d'expertises génétiques dans le système pénal belge, de 2000 à 2010*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, janvier 2012, 185 p.
- N°28 JONCKHEERE, A., *La (mise en) liberté sous conditions : usages et durée d'une mesure alternative à la détention préventive (2005-2009). Note de recherche dans le cadre de l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, février 2012, 12p.
- N°27 ROBERT, L., MAES, E. (dir.), *Wederopsluiting na vrijlating uit de gevangenis*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, 27 januari 2012, 151p. + bijl.
- N°26 DEVRESSE (dir.), M.-S., ROBERT, L., VANNESTE, C. (dir.), coll. HELLEMANS, A., *Onderzoek inzake de classificatie van en de vraag naar regimes binnen de strafinrichtingen/Recherche relative à la classification et à la question des régimes au sein des établissements pénitentiaires*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, Brussel/Bruxelles, 2011, 276 p.
- N°25 MINE, B., VANNESTE, C. (dir.), *Recherche relative aux conditions de faisabilité d'une articulation des bases de données statistiques sous la forme d'un « Datawarehouse »*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, décembre 2011, 220 p.

- N°24b BURSENS, D., VANNESTE, C. (dir.), *La médiation pénale. Note de recherche dans le cadre de l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, mai 2011, 38 p.
- N°24a BURSENS, D., VANNESTE, C. (dir.), *Bemiddeling in strafzaken. Onderzoeksnota in het kader van de wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, databank van de justitiehuisen*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, mei 2011, 38 p.
- N°23 DE MAN, C., MAES, E. (dir.), MINE, B., VAN BRAKEL, R., *Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis – Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive*, Eindrapport - Rapport final, Brussel/Bruxelles, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, december/décembre 2009, 304 p. + bijlagen/annexes.
- N° 22 HEYLEN B., RAVIER I., SCHOFFELEN J., VANNESTE C. (dir.), *Une recherche évaluative d'un centre fermé pour mineurs, le centre « De Grubbe » à Everberg/Evaluatieonderzoek van een gesloten instelling voor jongeren, centrum « De Grubbe » te Everberg*, Rapport final/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2009, 193 p.
- N° 21b JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, de databank van de justitiehuisen. Analyse van de gegevens betreffende het jaar 2006*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, februari 2009, 111 p.
- N° 21 JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice. Analyse de données relatives à l'année 2006*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2008, 141 p.
- N° 20b GOEDSEELS E., DETRY I., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique des données disponibles en matière de protection de la jeunesse et de délinquance juvénile, Premier rapport, Analyse du flux des affaires entrées au niveau des parquets de la jeunesse en 2005*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2007, 112 p. + annexes.
- N° 20a GOODSEELS E., DETRY I., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de productie en wetenschappelijke exploitatie van cijfergegevens aangaande jeugddelinquentie en jeugdbescherming, Eerste onderzoeksrapport, Analyse van de instroom op de jeugdparketten voor het jaar 2005*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, juli 2007, 116 p. + bijlagen.
- N° 19b LEMONNE A., VAN CAMP T., VANFRAECHEM I., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de evaluatie van de voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van inbreuken*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, juli 2007, 356 p. + bijlagen.
- N° 19a LEMONNE A., VAN CAMP T., VANFRAECHEM I., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'évaluation des dispositifs mis en place à l'égard des victimes d'infraction*, Rapport final, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2007, 354 p. + annexes.
- N° 18 MAES E., i.s.m. het Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen (DELTENRE, S. en VAN DEN BERGH, W.), *Strafbecijfering en -uitvoering in België anno 2006. Analyse van de actuele praktijk en voorstelling van enkele alternatieve denkpistes*, Onderzoeksnota,

Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 26 september 2006, 37 p. + bijlagen.

- N° 17 MAES E., *Proeve van werklasmeting van de toekomstige strafuitvoeringsrechtbanken. Een simulatie-oefening op basis van data in verband met de strafuitvoeringspraxis tijdens het jaar 2004*, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 13 december 2005 (met aanvulling d.d. 19 mei 2006: tabel in bijlage), 10 p. + bijlagen.
- N° 16b JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de wetenschappelijke exploitatie van het gegevensbestand betreffende de justitiehuisen – SIPAR*, Eerste rapport (vertaling uit het Frans), Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, december 2006, 83 p.
- N° 16a JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique des bases de données existantes au sein des Maisons de justice – SIPAR*, Premier rapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, décembre 2006, 77 p.
- N° 15b RENARD B., VANNESTE C. (dir.), *Het statuut van de deskundige in strafzaken*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, december 2005, (gedeeltelijke vertaling, april 2006), 86 p.
- N° 15a RENARD B., VANNESTE C. (dir.), *Le statut de l'expert en matière pénale*, Rapport final de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, décembre 2005, 405 p.
- N° 14 GOOSSENS F., MAES E., DELTENRE S., VANNESTE C. (dir.), *Projet de recherche relatif à l'introduction de la surveillance électronique comme peine autonome/Onderzoeksproject inzake de invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, octobre/oktober 2005, 204 p. + bijlagen/annexes.
- N° 13 DAENINCK P., DELTENRE S., JONCKHEERE A., MAES E., VANNESTE C. (dir.), *Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive/Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, mars/maart 2005, 367 p.
- N° 12 RENARD B., DELTENRE S., *L'expertise en matière pénale – Phase 1: Cartographie des pratiques*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, juin 2003, 138 p. + annexes.
- N° 11 DELTENRE S., MAES E., *Analyse statistique sur base de données de condamnations: plus-value et applications concrètes/Statistische analyse aan de hand van de veroordelingsgegevens: meerwaarde en praktijkvoorbeeld*, Notes de recherche/Onderzoeksnota's, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2000-2002.
- N° 10 MAES E., *Studie van de evolutie van de gedetineerdenpopulatie volgens misdrijfcategorie (1980-1998)*, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, september 2001, 15 p. + bijlagen.
- N° 9 DELTENRE S., MAES E., *Effectmeting van enkele mogelijke wetswijzigingen op het vlak van de voorlopige hechtenis/Simulations de l'impact de quelques modifications législatives en matière de détention préventive*, Onderzoeksnota's/Notes de recherche, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Brussel/Bruxelles, 2001.

- N° 8b VANNESTE C., *De beslissingen genomen door de parketmagistraten en de jeugdrechters ten aanzien van delinquente minderjarigen*, Eindrapport (vertaling), Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, dec. 2001, 206 p. + bijlagen.
- N° 8a VANNESTE C., *Les décisions prises par les magistrats du parquet et les juges de la jeunesse à l'égard des mineurs délinquants*, Rapport final de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juin 2001, 205 p. + annexes.
- N° 7 RENARD B., *L'usage du polygraphe en procédure pénale; analyse procédurale, Note d'étude – Partie III de l'avis pour le Ministre de la Justice et le Collège des Procureurs généraux sur l'usage du polygraphe en procédure pénale belge*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, septembre 2000, 59-80 p.
- N° 6 MAES E., DUPIRE V., TORO F., VANNESTE C. (dir.), *De V.I.-commissies in actie. Onderzoek naar de werking van de in het kader van de nieuwe V.I.-wetgeving (wetten van 5 en 18 maart 1998) opgerichte commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling/Les commissions de libération conditionnelle en action. Recherche sur le fonctionnement des commissions de libération conditionnelle créées dans le cadre de la nouvelle réglementation sur la libération conditionnelle (lois des 5 et 18 mars 1998)*, Eindrapport/Rapport final de recherche, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Brussel/Bruxelles, augustus/août 2000, 355 p. + bijlagen/annexes.
- N° 5 MORMONT, C. (DIR.), VANNESTE, C. (DIR.), TORO, F., MARSDEN, E., SNIJDERS, J., *Etude comparative dans les 15 pays de l'Union Européenne relative au statut et modalités de l'expertise des personnes présumées ou avérées abuseurs sexuels*, Rapport final de la recherche co-financée par la Commission Européenne et le Ministère de la Justice belge, Programme européen STOP, Université de Liège et Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, octobre 1999, 192 p. + résumés en néerlandais (11 p.) et anglais (11 p.).
- N° 4 RENARD B., VANDERBORGHT J., *Recherche Proactive, révélateur d'une approche nouvelle? Etude relative à la recherche proactive dans le cadre de la lutte contre la criminalité organisée Proactieve Recherche, exponent van een vernieuwde aanpak? Onderzoek naar de proactieve recherche in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Rapport final de recherche/Eindrapport, Bruxelles/Brussel, septembre/september 1999, 386 p.
- N° 3 SNACKEN S. (dir.), DELTENRE S., RAES A., VANNESTE C., VERHAEGHE P., *Recherche qualitative sur l'application de la détention préventive et de la liberté sous conditions/Kwalitatief onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Vrije Universiteit Brussel, Bruxelles/Brussel, 1999, 244 p.
- N° 2 SNACKEN S. (dir.), DE BUCK K., D'HAENENS K., RAES A., VERHAEGHE P., *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 1997, 174 p.
- N° 1 DE BUCK K., D'HAENENS K., *Electronic Monitoring*, Studienota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, 1996, 40 p.

**Direction Opérationnelle de Criminologie
Operationele Directie Criminologie**

**TOUR DES FINANCES/FINANCIETOREN
7ème étage / 7de verd. – bte/bus 71**

**Bd du Jardin Botanique / Kruidtuinlaan 50
B-1000 Bruxelles/Brussel**

<http://incc.fgov.be> <http://nicc.fgov.be>